

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**MICHEL FOUCAULT'DA ÖTEKİ'NİN ARKEOLOJİSİ: SUÇ,
KAPATILMA ve CEZALANDIRMA SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Kadir GÜRBÜZ**

**NİĞDE
Şubat 2021**

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**MICHEL FOUCAULT'DA ÖTEKİ'NİN ARKEOLOJİSİ: SUÇ,
KAPATILMA ve CEZALANDIRMA SİSTEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Kadir GÜRBÜZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Cem OĞUZ

Üye: Doç. Dr. Emrah ÖZDEMİR

NİĞDE

Şubat 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Michel Foucault’da Öteki’nin Arkeolojisi: Suç, Kapatılma ve Cezalandırma Sistemi’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım
.../.../.... (tarih)

(imza)

Kadir GÜRBÜZ

ÖNSÖZ

‘Michel Foucault’da ötekinin arkeolojisi: suç, kapatılma ve cezalandırma sistemi’ başlıklı tez çalışmasında Foucault’nun yaklaşımıyla öteki merkeze alınarak rasyonalite sonrasında dışlanan kesimler üzerinde işletilen pratiklerle, cezalandırma ve kapatılma teknikleri ve dönüşümlerinin ekonomik siyasal sistem olan kapitalizmle ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yüksek Lisans Programına başladığım andan itibaren benden hiçbir manevi desteğini esirgemeyen, iş değişikliği ve pandemi süreçleri gibi hayatımın türbülanslı ve zor zamanlarında varlığından ve sevgisinden güç aldığım eşim Kader ile oyun zamanlarından çaldığım biricik oğlum Aras’a sonsuz minnet ve sevgimi bildiriyorum.

Beni Foucault ile tanıştırmak farklı bakış açısı kazanmamı sağlayan, bilgisi ve ilgisiyle tezi tamamlamamda büyük katkısı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Sevgi ZENGİN SALİHİ’ye saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Değerli görüş ve destekleri için hocalarım Doç. Dr. Emrah Özdemir’e ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Cem OĞUZ’a saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Arkadaşlarım Eyyup Özkök, İsa Emiroğlu ve Bahadır Aydoğdu’ya çalışma sırasında verdikleri desteklerden dolayı teşekkür ederim.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MICHEL FOUCAULT'DA ÖTEKİ'NİN ARKEOLOJİSİ: SUÇ, KAPATILMA
ve KAPATILMA SİSTEMİ**

GÜRBÜZ, Kadir
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez danışmanı: Dr.Öğr.Üyesi H.Sevgi ZENGİN SALİHİ
Şubat 2021, 161 sayfa

Bu çalışmada Michel Foucault'nun eserleri merkezi konumda olmak üzere ötekileştirme pratiklerinin ve cezalandırma mekanizmalarının söylemsel ve pratiksel olarak ortaya çıkmaları, dönüşümleri ve etkileri Foucault'nun arkeoloji metodoloji üzerinden ele alınmıştır. Ötekileştirme süreçlerinde cüzzamlıdan boşalan imgelerin yerini deli figürünün alması ile başlayan dışlama pratiklerinin kapatılmaya evrilmesi süreçleri incelenmiştir. Deli üzerine yüklenen benzer imgelerin yoksullara, suçlulara ve cinsel farklılıklara farklı dönemlerde farklı söylemlerle birbirlerine eklenildiği görülmüştür. Toplu kapatmanın bu farklı grupları bir araya getirmesinin arkasında topraksal üretime dayalı feodal yapıdan atölyeye ve fabrikalara dayanan sanayi üretime geçişle oluşan göç ve şehirleşme sonucunda meydana gelen başıboş, 'tehlikeli' ve 'çalışma ahlakına uygun olmayan' kesim olarak ortaklık kurdukları değerlendirilmiştir.

Dışlama pratiklerindeki değişimlerle cezalandırma mekanizmasındaki değişimler arasında amaçsal olarak benzerlikler olduğu görülmüştür. Hükümlerlik dönemine ait yasalarla ezaya dayanan ve beden üzerinden işletilen ceza pratiklerinin hafifletilerek insani konuma getirildiği hususu Foucault'nun eleştirisi üzerinden ele alınarak amacın bedenin yapılandırılmasına yönelik olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır. 'Anatomo-politika'-bedenin yapılandırılması- ve 'biyo-politika'-nüfusun kontrol edilmesi- ile 'panoptikon' bireysel ve toplu denetim kapsamında ceza ve disiplin pratiklerinin ekonomik siyasal sisteme yararlı hale getirme amacı üzerinden ele alınmıştır.

Dışlama ve cezalandırma pratiklerinin ortaya çıkması, yenilenen şartlar içerisinde değişimlere uğraması ve dönüşümleri ekonomik ve siyasal sistemin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılandırıldığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öteki, Deli, Yoksulluk, Cinsel Farklılıklar, Suçluluk, Suç, Ceza ve Kapatılma

ABSTRACT
MASTER THESIS

**'ARCHAEOLOGY OF THE OTHER' IN MICHEL FOUCAULT: CRIME,
CLOSURE AND THE SYSTEM OF PUNISHMENT**

GÜRBÜZ, Kadir

Public Administration

Supervisor: Assistant Professor H.Sevgi ZENGİN SALİHİ

February 2021, 161 pages

The discursive and practical emergence, transformations and effects of marginalizing practices and punishment mechanisms, centered on Michel Foucault's works, were examined through Foucault's archeology methodology. In the processes of marginalization, the replacement of the images emptied from the leper by the mad '*folie*' figure has been examined in the process of turning off the exclusion practices. Stating that similar images loaded on the mad were seen in different discourses at different times in different periods to the poor, criminals and sexual differences. It has been evaluated that behind the gathering of these different groups of mass transition, they formed a partnership as an idle, 'dangerous' and 'unfit for work ethic' segment that came in migration and urbanization with the transition from feudal land production to industrial production based on workshop and factories.

It has been observed that there are similarities between the changes in exclusion practices and the changes in punishment mechanism. With the laws of the sovereignty, it was evaluated that the aim was to restructure the body by considering the fact that the punishment practices based on persecution and executed over the body were made humane by lightening it through Foucault criticism. It has been discussed with the aim of making punishment and disciplinary practices useful to the economic political system within the scope of individual and collective control with 'panopticon', 'anatomy-politics' -the structuring of the body- and 'bio-politics'-controlling the population.

It has been evaluated that the emergence of exclusion and punishment practices, their changes in renewed conditions, and their transformations are structured to meet the needs of the economic and political system.

Keywords: Other, Mad(Folie), Poorness, Sexual Differences, Delinquencies, Crime, Punishment And Closure

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	İ
ÖNSÖZ	İİ
ÖZET	İİİ
ABSTRACT	İV
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
MICHEL FOUCAULT'DA ÖTEKİNİN ARKEOLOJİSİNE GENEL BAKIŞ ...	6
1.1. FOUCAULT'NUN HAYATI ve ESERLERİ	6
1.2. ARKEOLOJİ METODOLOJİSİ	8
1.3. ÖTEKİ KAVRAMI	12
1.3.1. Delilik (Akıl-Akıl Dışılık).....	21
1.3.1.1. Toplumsal Öteki Olarak Delilik.....	27
1.3.1.2. Hastalık Öznesi Olarak Delilik	31
1.3.2. YOKSULLUK.....	40
1.3.3. CİNSELLİK.....	49
1.3.4. SUÇLULUK-SUÇA EĞİLİM	57
İKİNCİ BÖLÜM	69
MICHEL FOUCAULT'DA CEZLANDIRMA SİSTEMİ	69
2.1. HUKUK SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ	69
2.2. SUÇ KAVRAMI VE TEORİLERİ	79
2.2.1. Çatışma Kuramcılarına Göre Suç Kavramı.....	84
2.2.2. Sembolizm Yaklaşımına Göre Suç Kavramı	87
2.3. CEZA VE CEZALANDIRMA	89
2.3.1. Azap Çektirerek Cezalandırma	95
2.3.2. Cezaların Yumuşatılması ile Cezalandırma	101

2.4. DİSİPLİN	110
2.4.1. İtaatkar bedenler	116
2.4.2. Terbiyenin yöntemleri	120
2.4.3. Panoptikon Sistemi ile Gözetim Altında Tutma	125
2.5. SON VARIŞ NOKTASI OLARAK ‘KAPATILMA’	133
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	146

GİRİŞ

Foucault 'deli' temelinde ele aldığı öteki konumuna itilen insanları incelerken arkeoloji metodundan yararlanmışır. Sorunsallaştırma yöntemini de etkin olarak kullanan düşünür ele aldığı 'deli' figürünün 'akıl dışı' kavramına denkleştirilmesi süreçlerini rasyonalitenin basit çözümlemesi olarak görmüş ve eleştirmiştir. Bu yöntemler üzerinden yaptığı değerlendirmeleri ile deli, suçlu, yoksul, aylak ve cinsel farklılıklara sahip olan kişilerin farklı zaman dilimlerinde maruz kaldıkları söylem ve pratikleri Foucault'nun kendisine has arkeoloji yöntemiyle gün yüzüne çıkardığı ve yeni bir perspektif kazandırdığı görülmektedir.

Bu bağlamda Foucault'nun meşhur eserleri olan 'Deliliğin Tarihi' ve 'Hapishanenin Doğuşu' adlı eserleri merkezli olmak üzere, düşünürün tüm eserleri üzerinden arkeoloji metodu ile derin ve detaylı incelediği dışlananların, yabancılaştırılan ve öteki konumuna sürüklenenler bu tezde incelenmiş ve 'ötekilerin' kavramsal olarak oluşturulması süreci ele alınmıştır. Bu bakış açısıyla ilk bölümde Foucault'nun araştırmalarında tarihçi kimliğiyle etkin kullandığı arkeoloji metodu ile birlikte ötekiler başlığı altında; delilik, yoksulluk, cinsellik ve suçluluk/suç eğilim incelenmiştir.

Foucault, deliliği inkar etmemiş aksine delilik kavramının ani değişimleri, onun üzerine yüklenen anlamları ve onda yaşanan akıl dışılıktan hastalığa uzanan süreci anlamayı hedeflemiştir (2013, s. 104). Araştırmanın amacı da deli figürü üzerinde işletilen 'akıl' – 'akıl dışı' uçurumunun nasıl ortaya çıktığının keşfinden ziyade Foucault'nun sorunsallaştırma yönteminin yardımıyla derin ayrılığın arkasında yer alan nedenleri anlamak ve araştırmak hedeflenmiştir. Foucault arkeoloji yöntemi kapsamında delilik kavramı araştırmasında kesit olarak 16. yüzyıl ile 19. yüzyıllar arasını ele alarak incelemiştir. Foucault deliliği; ilkel dönem, sanayileşme sürecinde, 19. yüzyıl içerisinde ele almış yaşanan süreci bu dönemlerde değerlendirmiş ve modern toplum süreçlerinde deliliğin konumunun değişmediği değerlendirmesine

ulaşmıştır (2015, s. 77). Bu zaman dilimini incelerken delilik kavramına yüklenen dışlama ve tehlikeli algısının değişmediğini fakat uygulanan teknik ve taktiklerin zaman içindeki sıra dışı değişimlerini gözler önüne sermiştir.

Ortaçağ dönemi ve öncesinde varlığından rahatsızlık duyulmayan, hatta aklın ötesine geçme, hakikate ulaşma gibi üstün etiketlerle nitelendirilen ‘deli’, geleneksel toplumdaki sanayi toplumuna geçişte cüzzamlının dışlanma pratiklerine maruz kalmış ve sonrasında da cüzzamlıdan boşalan miskinanelere kapatılmasına uzanan süreçlerden geçmiştir. 19. yüzyıl içerisinde deliler psikiyatrinin konusu ve hastanenin öznesi konumuna gelmiş ve modern anlamda tecrit ve dışlanmaları sürdürülmüştür. “Dışlama sistemi sadece delileri değil, çalışma normuna tabi tutulamayan herkesi içine alan bir yapıya sahiptir” (Foucault, 2003, s. 230). Bu ifade çalışmamızın temellendiği alanı oluşturmaktadır. Çalışmamızda ‘deli’ temelinde alınan öteki analizinde yer alan diğer dışlama nesnelere yoksullar da belirtilen tarihsel dönem içerisinde merhamet ve acımanın simgelerinden, aylaklık ve tehlikelilik konumuna sürüklenerek delilerle birlikte toplu kapatılmaya maruz bırakılmışlardır. 19. yüzyıl ile artan üretim nedeniyle çalışmanın kutsanması anlamına gelen ‘sadaka reform’u ile aylaklığın ve sefaletin yardımıyla sürdürülmesine tahammül edilmeyeceği yasal düzenlemelere konu olmuştur. Yoksulluk, çalışmamanın doğal sonucu olarak söyleme dahil edilmiştir. Bu süreçte Foucault’a göre “öğelerin birbirini takip ettiği, ortaya çıkanların öncekileri ortadan kaldırdığı bir dizi yoktur karşımızda [...] tarih, esas olarak tekniklerin tarihidir” (2013, s. 10). Yoksulluğun uygulanan tekniklerin ve uğradığı toplu kapatma mekânlarını delilerle paylaşan diğer ötekilere işaret eden araştırma alt başlığımız ise cinsellik ve cinsel farklılıklardır. Cinsellik konusunda beden önce sınırlandırmaların ve cezanın nesnesi sonrasında biyopolitik iktidarın yaşama yayılan kontrol ve denetimin nesnesi konumunda tanımlanmıştır. Suçluluk ve suçun yeniden yapılandırılmasında da benzer hususların varlığı incelememiz içinde irdelenmiştir. Suçun hak ihlalinden, egemene isyana ve toplum düşmanına dönüş anlamları ile cezanın bedenden ruha ve zihne yönelen panoptik mekanizmanın uygulama alanı süreçlerine dönüşümü ele alınmıştır. Ayrıca yasadışılıkların ortadan kaldırılmasını hedefleyen hukuksal ve cezai reformun beraberinde gelmesinin nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Foucault’nun belirttiği üzere “**burjuvazi için bir yarar oluşturan**, bir yarar temsil eden, dışlama mekanizmalarıdır, gözetleme tesisatıdır, cinselliğin, deliliğin,

suçluların tıbbileştirilmesidir, bunların hepsidir [...]”¹. Ayrıca diğer eserlerinde yer alan “çalışmayan aylaktır”², “çalışmaya uygun olmak”³ ve “kapatılmadan kaçmak için meslek icra etmek”⁴ ifadeleri üzerinden işletilen dışlama pratiklerinin ortaya çıkışı, tarihsel süreç içerisinde eklemlenen ve evirilen dönüşümlerin arkasında geleneksel toplumsal yapıdan burjuvazi iktidarına geçiş sonrası gelişen siyasal ekonomik yapıya göre iktidar teknik ve teknolojilerinin ötekilerin üzerinde işletilmesinin çözümlenmesi hedeflenmiştir. “En derinlere kök salmış gibi görünen şeylerin bile ‘tarihsel olguların ürünü olduğu [...]’”⁵ kabulü ile çalışmanın birinci bölümünde ötekileştirilenleri yakından incelemeyi müteakip, ikinci bölümde kapatma ve kapatılma ekseninde hukuk düzeni, suç-ceza ve disiplin üzerinden iktidarın teknik ve taktiklerinin yansımaları temelli kapatmanın kaçınılmazlığı, nedenleri ve neden halen devam ettiğinin incelenmesine ve eleştirisine odaklanılmıştır. Söz konusu inceleme bağlamında Foucault’nun delilik, ötekileştirme ve kapatılma pratikleriyle siyasal ve ekonomik sistem olarak kapitalizm arasında bir ilişki olduğu tezi bu çalışmanın sorunsalını oluşturmuştur. Deliliğin hastalık olarak kodlanarak iktidarın nesnesi haline gelişindeki kapitalizmin rolünün dikkat çekici olduğu değerlendirilmiştir. Bu sürecin kapitalizmle ilgisi öteki, yoksul, deli kavramları ile onların üzerinden icra edilen teknikler ilişkisinde gizli olduğu düşünülmüştür.

Hükümlerlik döneminin bedeni cezanın uygulama alanı olarak gören, bedene işkence eden, bedeni yok eden ve hükümdarın gücünü yansıtan cezalandırma sisteminden modern dönemde acı çektirmeye son verilerek *insani* olarak yansıtılan kapatma pratiklerinin daha derin anlam ve amaç taşıdığı anlaşılmaktadır. Kapatma ile artık bedenler ekonomik siyasal sistemin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilebilecek disiplin aygıtları içine yerleştirilmektedirler. Foucault’a göre kapatma mekânları okullar, fabrikalar, hastaneler, kışlalar veya hapisaneler olarak farklı adlar taşısa da aynı amaçlara göre tasarlanmış mikro-iktidar kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kurumlarla anatomi politika ile bedenlerin inşası, biyo-politika ile nüfusun yapılandırılması ve panoptikon sistemi ile bireysel ve toplumsal

¹ (Foucault, 2002, s. 46)

² (Foucault, 1992, s. 151)

³ Bireydeki deliliği belirlemek için kullanılan ilk ölçüt çalışmaya uygun olmasının değerlendirilmesidir (Foucault, 2015, s. 79).

⁴ (Foucault, Büyük Kapatılma, 2015, s. 105-106)

⁵ ...değiştirilebileceğini’ göstermeyi hedeflemektedir (Megill, 2012, s. 408)

gözetim üzerinden bütünün kontrolü amaçlanmaktadır. Bu hususlar üzerinden dışlama ve cezalandırma pratiklerinde yaşanan değişimler ve dönüşümlerin ekonomik siyasal sistem olan kapitalizmin çıkarlarına göre şekillenip şekillenmediği hususunun incelenmesi hedeflenmiştir.

Deleuze ‘Foucault’(2013) adlı çalışmasında, ‘Foucault’da her şey değişkenlere ve değişkenliğe tabidir: bilginin değişkenleri ve form ilişkilerinin değişkenliği; iktidarın değişken tekillikleri ve kuvvet ilişkilerinin değişkenlikleri; değişken öznellikler ve kıvrımın veya özneleşmenin değişkenliği’ olarak belirtmiştir. Ayrıca Deleuze ve Guattari’nin birlikte ele aldıkları ‘Kapitalizm ve Şizofreni Yaşama Göçebe Bilimi İncelemesi: Savaş Makinesi’(1990) adlı eserinde psikanaliz ve kapitalizmin bunalımların sistemi olduğu belirtilmiş, aynı eserin önsözünde Lucrece’in “iktidarların hastalıklı kişilere ihtiyaçları vardır ki, bunlar hastalıklarını sağlıklı kişilere geçirebilsinler” ifadesine yer verilmiştir. Ele alınan ve belirtilen fikirler Foucault’nun düşünce yapısıyla paralel izler taşıması dikkat çekmektedir. Gary Gutting ‘Foucault’ adlı eserinde düşünürü ait temel kavramları ele almış olup “anormal olarak yargılanma tehdidi attığımız her adımda biz modernleri kısıtlamaktadır” (2010, s. 125) diyerek ötekileştirme endişesi üzerinden dışlama pratiklerinin öznelleşme sürecine katkısını vurgulamıştır. Ayrıca Gutting, Foucault’nun cinsellik konusu başta olmak üzere günümüzde sıra dışı gelen bazı düşünceleri, düşünürün modern erk/bilgi dizgesinin sonuçları olarak değerlendirdiğini belirtmiştir.

Antonio Negri ve Michael Hardt ‘İmparatorluk’ adlı eseri başta olmak üzere yaptıkları çalışmalarında Foucault’nun biyopolitika ve biyoiktidar çalışmalarını yeni bir konuma erdirmişlerdir. Ayrıca küreselleşme neticesinde kapitalizmin acımasızlığına maruz kalan dezavantajlı kesimlerin yanında yer alarak Foucault’nun iktidar her yerde oluşuna karşı direnme hakkını destekleyen bir yol izlemişlerdir.

David Harvey’in Yeni Sağ ve Neoliberalizm uygulamalarının kapitalist sistemin krizlerini önlemek için değil kriz üreterek bundan faydalanmayı hedefleyen bir yapı ortaya çıkarttığını belirtmiştir. Ona göre neoliberalizm; kapitalizmin yeniden örgütlenmesini ve sınıfsal iktidarını kurmaya yarayacağı sistemin adıdır. Bu noktada kapitalizm kendi krizlerini üretmekte ve kendi avantaj sağlayacak şekilde

çözmektedir. Bunu şiddet, dışlama ve kapatma tekniklerini sürdürerek sağlamaya devam etmektedir.

Foucault konusunda ülkemizde önemli çalışmaları bulunan Alev Özkazanç (2007) suçun yeniden siyasallaşması süreçlerini tartışır. Suç ve ceza pratikleri ile dışlama mekanizmalarının neoliberal politikalar doğrultusunda Foucault'nun biyoiktidar ve denetim toplumu ile alakalandırır ve siyasal iktidar dönüşümü ile ilişkilendirir. İleri kapitalist toplumlarda kapatılan nüfusun artışına dikkat çeker. Zeynep Gambetti (Gambetti, 2009) ise Foucault incelemesini güvenlik iktidarı perspektifinden ele alarak 'anormal ve dışlananların' güvenlik mekanizmasının sürdürülmesi için zaruri olduğunu belirtir. Ötekilerin/dışlananların 'harcanabilir-ölüme terk edilebilir' kesim olarak varlıklarının güvenlik-denetimin sürdürülmesinin ön şartıdır. Küresel piyasalara bağlantılı şiddetin artırıldığı ve bunun neticesinde yoksullukla, suçla ve terörle savaş söyleminin artırılarak dışlamanın daha katılaştığını ifade eder. Zengin (Zengin, 2014) kentsel mekânın kapitalizm bağlamında dönüşümü ve tek tipleşmesi ile yeni sağın yoksulluğa yaklaşımının dışlanan kesimi potansiyel suçlu olarak nitelenme durumundan kaynaklandığını belirtir.

Foucault hakkında genel literatür incelendiğinde Foucault'nun eserlerinin hukuk, sağlık, sanat, felsefe, tarih, din, mimari ve siyaset bilimi gibi birçok bilim alanında bilimsel çalışma alanına yayıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde literatürde çalışma alanımıza yönelik konular içerisinde özellikle iktidar, özne, bilgi, hakikat konularının araştırma alanlarının yoğunluğuna sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple çalışmamız dışlanma pratikleri ile cezalandırma sistemini birlikte ele alması ve ötekileri yakından incelemesi nedenleriyle literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MICHEL FOUCAULT'DA ÖTEKİNİN ARKEOLOJİSİNE GENEL BAKIŞ

1.1.FOUCAULT'NUN HAYATI ve ESERLERİ

Ünlü Fransız filozof, psikolog, dil bilim araştırmacısı ve sosyolog olan Michel Foucault yirminci yüzyıla damgasını vuran sıra dışı düşünürlerden biridir. Kısaca hayatından bahsetmek gerekirse 1926 yılında Fransa'nın Poitiers şehrinde doğmuştur. Eğitimini felsefe ve psikoloji alanlarında yapmış, 1948'de felsefe, 1949'da psikoloji dallarında lisans derecesi almıştır. Bir süre psikolog olarak çalışmayı müteakip 1953'te *Ecole Normale*'de felsefe asistanlığı yapar ve psikoloji eğitimine devam eder. 'Akıl Hastalığı ve Kişilik' isimli ilk kitabını Marksist bir bakış açısı ile yazdığı görülmektedir.

1954 yılından itibaren dört yıl İsveç'te Uppsala Üniversitesi'nde doktora tez yazma çalışmaları yürüttü fakat o dönem bu tezi kabul görmedi. Sonraki iki yıl boyunca Varşova ve Hamburg Üniversitelerinde Fransızca öğretmenliği yaptı. Fransa'ya Clermont-Ferrand Üniversitesinde psikoloji dersleri vermeye başladı. İlk büyük eseri niteliğindeki "Deliliğin Tarihi" kitabındaki teziyle doktorayla ödüllendirildi ve Clermont-Ferrand Üniversitesi felsefe bölüm başkanı oldu ve 'Kliniğin Doğuşu: Tıbbi Bakışın Arkeolojisi' adlı eserini yayınladı.

İkinci büyük eseri olan 'Kelimeler ve Şeyler' adlı eserini 1966 yılında yayınladı ve eser büyük ilgi gördü. Bu eserle birlikte özellikle hümanist akımı karşısına alması ve yapısalcılıkla alakalı yaşanan ciddi polemikler sebebiyle Fransa'dan ayrılarak 1966-1968 yılları arasında Tunus Üniversitesinde felsefe profesörü olarak çalıştı. Sonrasında tekrar Fransa'ya dönerek Vincennes Üniversitesi felsefe bölümü başına geçti ve 1969'da 'Bilginin Arkeolojisi' adlı eserini yayınladı.

1970'te Fransa'nın en saygın öğretim kurumu olan College de France'da 'Düşünce Sistemleri Tarihi' kürsüsüne seçildi. Bundan sonra 'G.I.P-Hapishaneler Üzerine Enformasyon Grubu' adlı grubun kurucularından olmuştur. Bu grupla parti politikaları dışına çıkılarak adalet, psikiyatri, tıp ve cinsellikle ilgili etkinlikler yürütülmüştür.

1975 yılında yayınlanan ve beden üzerinden yapılan cezalandırmanın gözetleme teknikleri ve iktidar yöntemleri ile nasıl özne üzerine kurgulandığının analizini yaptığı 'Hapishanenin Doğuşu' adlı eseri ile tüm dikkatleri üzerinde toplamayı başararak yoğun ilgi odağı oldu.

1976 yılında 'Cinselliğin Tarihi' adlı altı cilt olmasını planladığı eserinin ilk cildi olan 'Bilme İstenci'ni yayınladı. Özgürleşmenin yerine alternatif olarak kendini yaratmayı ve arzunun özgürleşmesi yerine hazzı artırmayı öne çıkaran perspektifi bu kitabı ile hayata geçirmiştir. 25 Haziran 1984'te Paris'te yakalandığı AIDS hastalığı nedeniyle vefat etmiştir. 'Cinselliğin Tarihi' adlı eserinin ikinci ve üçüncü ciltleri de ölümünü müteakip yayınlanmıştır.

Michel Foucault'nun hayatı boyunca birçok kitap, makale ve söyleşi yayınlanmıştır. Son olarak 1994 yılında dünyanın farklı yerlerinde verdiği dersler dört cilt olacak şekilde basılarak kitaplaştırılmıştır. Ayrıca *College de France* verdiği dersler halen kitaplaştırılmaktadır. Foucault aktivist bir hayat sürmüştür ve İspanya, Polonya gibi baskıcı rejimlere karşı yürütülen faaliyetlere katılmıştır. Hatta İran'da Şah karşıtı gösteriler ayyuka çıktığında Foucault, *Corrieredella Sera* ve *Le Nouvel Observateur* dergilerine muhabirlik yapmış, İran'ı ziyaret etmiştir. Buradaki gözlem ve tecrübelerini makale olarak yayınlamıştır.

Foucault yazılı eserleri olduğu kadar aktif politik hayatıyla da son yüzyılın en etkili bilim insanları arasında yer almıştır. Bunda şüphesiz Batı'nın ideolojik olarak derinlerinde yer etmiş geleneksel düşünce biçiminin egemenliğini sorgulayıp yerinden ederek yeni bir düşünce geleneği başlatanlardan birisi olmasının etkisi büyüktür.

1.2.ARKEOLOJİ METODOLOJİSİ

Foucault ilk yapıtlarından başlayarak 1970 yılına kadar olan süreç içerisinde kaleme aldığı ‘Deliliğin Tarihi’, ‘Kliniğin Doğuşu’, ‘Kelimeler ve Şeyler’ ile ‘Bilginin Arkeolojisi’ isimli kitaplarında kullandığı temel yöntem arkeoloji metodolojisi olmuştur. Bu yöntemle *bilgi, söylem, ifade, süreksizlik, kopma ve dönüşüm* temelinde düşünce tarihini değerlendirerek, bu kavramların oluşma/oluşturulma ve değişme/değiştirilme süreçlerini ele alarak analiz eder (Urhan, 2010, s. 71).

Arkeoloji; Türk Dil Kurumunun sözlüğüne göre ‘kazı bilimi’ olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu tanımlama ele aldığımız ünlü düşünürün kullandığı arkeoloji tanımıyla örtüşmemekle birlikte incelediği dönemin arşivlerini araştırırken ki hassasiyetini ise bir arkeolog hassasiyetine benzetebiliriz. Foucault’nun kendi ifadesi ile “arkeoloji, yerel gidimliliklerin çözümlenmesinin yöntemi” dir (2002, s. 27). Foucault’da arkeoloji bir araştırma metodu olup tarihin belli bir anında ortaya çıkan söylemlerin ve söylemsel olmayan hususların birbirlerine benzeşmelerinin üzerinden epistemik bir tanımlamayı analiz eden ve ağırlıklı olarak Orta Çağ-16. yüzyıl ile Klasik Çağ-19. yüzyıl arasındaki dönemi ele alan yöntemler bütünüdür.

Foucault’nun arkeoloji yöntemine başvurmasında zamansal incelemeler kadar o zaman dilimi içerisinde kullanılan bilgi kalıplarının incelemesi de belirleyicidir. “Foucault, belirli bir ifadeye kavuşmuş cümlelerin oluşturduğu bir dokunun tarihini anlatmak ve bu dokunun yapısındaki cümlelerle ifade edileni belirlemek amacıyla olan yöntem arkeoloji adını verir” (Çelebi V. , 2016, s. 995). Bu sebeple arkeolojik metod, tarihi bilginin doğruluğunu evrensel doğru olarak kabul etmez ve Foucault, modernist aklın yaklaşımına göre kabul gören geleneksel tarih yaklaşımının aksine tarihte genel geçer bir gerçeklik olduğu düşüncesini reddeder. “Arkeolojinin ne bir bilim ne de gelecek bir bilimin ilk temelleri olarak sunulamayacağını açıkça söylemektedir” (Urhan, 1999, s. 9).

Foucault arkeoloji yöntem disiplinini temel yöntemlerinden biri olarak etkin kullanmıştır. O olayların arkeolojisini incelemektense insanlar ve toplumlar üzerindeki dönüşümleri iktidar temeline analiz etmiştir. Onun arkeolojisinde “iktidara farklı söylemsel (discursif) olayları -yerel bilgileri- eklemleyen mekanizmaların yatay bir kesilmesi/kesiti (coupe) söz konusudur” (Revel, 2012, s. 15). Arkeoloji geçmişte yitip gidenin araştırması değildir. Mevcut ekonomik siyasal yapının ya da var olan bir bilginin köklerinin araştırılması da değildir. Sistemin ya da bilginin bugünkü haline hangi aşamalardan, taktik ve tekniklerden geçtiğinin keşfedilmesi gayretine yönelik bir yöntemdir. Bunu gerçekleştirebilmek için Foucault düşünceler tarihi sistematüğının dışına çıkılması, ona ait düşünme ve karar verme araçlarının terk edilmesi gerektiğini savunur (1999, s. 177)

Foucault'nun arkeoloji metodolojisinde tarih, doğrusal tarih düşüncesi gibi, başlangıç ve bitişten ibaret bir periyottan ibaret değildir. Bilginin nesnelere tarihselliği hakkındaki soruyu sormak, aslında hem verilmiş bir kopukluk rejimine hem de bir iktidar biçimine olan kendi aidiyetimizi sorunsallaştırmak olur (Revel, 2012, s. 16). Bu yaklaşım da Foucault'nun tarihi bir süreklilik süreci olarak değil de kopmaların ve kırılmaların olduğu süreksizlikler süreci olarak ele aldığını gösterir. Kırılma ve kopma anlarını tespit etmek için arşivlerde yer alan tarihi dokümanlarda bulunan fikir ve içerikleri takip etmek ve bunların temelini bulmaktan ziyade o dönem üzerine odaklanır. Odaklanılan dönem içerisinde söylem ve bilgilerin 'türdeşlik' ilişkilerinin ortaya çıkarılması arkeoloji metodunun görevidir (Foucault, 1999, s. 186). Türdeşliğin tespit edildiği tarihsel kesitin tüm alanlarının incelenerek eş biçimli ve tutarlı şekilde bilginin yapılandırılmasını Foucault 'episteme' olarak tanımlar (Revel, 2005, s. 80). 'Episteme' basit anlamı ile *bilgi* ve *bilmeye* dair olandır fakat Foucault'da epistemoloji, bilginin nasıl ortaya çıktığını, yaşadığı değişimi, bilgiye o dönemde yüklenen anlamı/anlamı araştırıldığı bir felsefe yöntemidir ve arkeoloji metodunun temelidir. Foucault'da arkeoloji bilgilerin ilk ortaya çıkışını ve varoluş şartlarının kökenine inen tarihi dokuyu önceleyen çağın epistemelerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bilgilerin benzerlik ve farklılıklarını analiz eder (Urhan, 2010, s. 69). Bu sebeple epistemeye ulaşmak madende aranan cevherin kaynağına ulaşmak kadar kıymetlidir.

Arkeolojik çözümlenme, söylemsel oluşum ve söylemsel olmayan oluşumun çözümlenmesi olarak, anlamın kendisini ya da doğruyu elde etmeyi amaçlamaktan çok anlama çabasının kendisini ifade etmektedir (Urhan, 2010: 70-72 ; Çelebi, 2016:997). Söylemsel olmayan alanlardan olan kurum, yapı ya da süreçlerin etkisiyle söylem ile benzeşir ve eş güdümlü olarak özneyi kuşatırlar. Foucault söylem, iktidar ve bilgi oluşturma mekanizmalarından ziyade bunların özneye dönüştürülmelerinin tarihi süreçlerini yazmayı hedeflemiştir. Arkeolojik çözümlenme söylemsel bir uygulamanın varoluş ve işlev alanını betimlemeye, tüm kurumlar, ekonomik süreçler ve sosyal ilişkilerin üzerine eklenme tarzlarını ortaya koymaya çalışmaktadır (Foucault, 1999, s. 209). Eklenme tarihin sürekliliğini değil, kopmalar ve kırılmalar sonrasında söylemsel olan ile söylemsel olmayanın bütünleşmesi sebebiyle tarihin süreksizlik yapısını ifade etmektedir.

Arkeoloji, 'bir çağın bilgisinin genel ve derin karakteristiği olarak, düşeyliği ve yataylığı içinde böylece kabul edilmiş olan episteme, süreksizlik açısından arkeolojiyi bilgi kuramına göre kurma imkânı verir' (Urhan, 2010, s. 69). Çağın bilgisi elde edilirken belge deposu olarak adlandırabileceğimiz arşiv araştırmalarında sadece bilimsel dokümanlardan yararlanılmakla kalmaz, o dönemin yazılı kuralları, yasaları, fermanları ile birlikte edebi eserlerin de incelenmesi arkeolojik metodun detaycı ve derinlemesine bakış açısının göstergesidir. Ayrıca Annales Okulu yapısalcı tarih anlayışının da temelini oluşturan bir düşünce şekli olarak yorumlanabilir.

Foucault, düşünceler tarihinin geleneksel yöntemlerini eleştirir ve süreklilik kavramı ile tarihin doğrusal bir hat olarak ele alınmasını ret eder (1999, s. 176). Bu yaklaşımla ancak var olan yapıların geçmişe izleri sürülebilir ve değişimi ortaya çıkarma imkânı ortadan kalkar. Bu sayede Foucault klasik tarih araştırma mantıklı yorumlamalardan uzaklaşarak söylemlerin söylendikleri dönemdeki şekliyle ele alınması gerektiğini vurgulamış, hümanist düşünürler tarafından bu yaklaşımıyla eleştirilmiştir. O hümanistlerin ve düşünce tarihinin, tarihi kesintiye uğramaksızın devam eden -süreklilik- savunularına karşı tarihin içerisinde yaşanan kopma anlarına yönelerek herkesin düştüğü hataya düşmemeyi amaçlar. Arkeoloji metodolojisi, tarihin süreksizlikleri üzerine düşündürmesi yönüyle sıradan tarihçilerin devamlılık ve kesintisiz tarih savunusundan sıyrılır. Bu sayede kısa zaman dilimleri içerisinde

düşüncelerde, sosyal ve siyasal hayatta köklü değişiklikler yaşanabileceğini göstermeye ve bunun üzerine düşünmeyi beraberinde getirir.

Foucault'un düşünce yönteminde söylemin hangi zaman diliminde ifade edildiği kadar söylemler ile söylemsel olmayanlar arasındaki bağlantıların çözümlemesi de incelenir. Bunu gerçekleştirmek amacıyla Foucault epistemoloji alanını keşfetme gayretinde olduğunu, bilginin mevcut andaki anlamını ya da bilimsel alternatiflerinin arayışından ziyade kendi ihtimalleri ve doğaçlamaları üzerinden ele almayı tercih eder (Megill, 2012, s. 351). Arkeolojik analizi episteme üzerinden yürütür. Tarihsel bütünlük ve süreklilik olmadığı savı üzerinden tarihi kopuşlarda epistemelerin de farklı olması ve değişiklik taşıması olağandır. Tarihi kopuş ve kırılmalar sonrası yaşanan zamanların üst üste eklenerek meydana getirdiği katmanlar bütünü olduğunu belirten Foucault, **doğru bilgiyi elde edebilmek için yapılması gerekenin olayların yaşanılan tarih içerisinde detaylı araştırılması olarak öğütler**. Bu sebeple Foucault, hakikati elde etmek amacıyla güncel bilgiler üzerinden geçmişin araştırılmasındansa geçmiş olayın güncel anda detaylı analiz edilmesi gerektiğini belirtir (Urhan, 2010, s. 92).

Geçmişin güncel zamanda detaylı analiz edilmesi onun geçmişte kaybolma yanılığına düşeceği tehlikesini akla getirebilir. Fakat Foucault kendisi de eserlerinde ve söyleşilerinde de sık sık dile getirdiği üzere yöntemini bugünün izlerini geçmişin en küçük detaylarında aramaya yönlendirmiştir. Yargılamasını yaptığı ve hedef aldığı zaman içinde bulunulan zamandır yani amacı bugünün çözümlemesidir (Megill, 2012, s. 306). Sorunu ortaya çıkaran nedenleri ve sorun nedeniyle var olan bilgide meydana gelen değişimi hassasiyetle değerlendirir. Arkeoloji yönteminin Deleuze tarafından eleştirilişini Foucault, hakikat incelemesinin kurallarının dışına çıkmasının rahatsızlığı olarak yorumlamış ve arkeolojinin olanı aktarmayı değil olanın içinden sıyrılıp dışına çıkmayı amaçladığını belirtmiştir (Foucault, 2015, s. 277). Ayrıca Foucault arkeoloji yöntemi sebebiyle yapısalcı olmakla da eleştirilmiştir. Fakat Foucault bir kuram ortaya atmak ya da kurama dahil olmaktan ziyade bilgi/hakikat ile iktidar arasında yer alan tabakayı bulmayı hedeflediğini belirtir (2003, s. 173). Epistemeler, söylemler ve sorunlardan yola çıktığı yaklaşımla bilginin ve tarihin sürekliliğine ve bütünselliğine karşı çıkararak onun süreksiz olduğunu savunduğu arkeoloji metodunun etkinliği ortaya çıkardığı eserler ve kavramlarla gözler önüne serilmektedir. Foucault, arkeoloji

metodolojisi sayesinde geçmişin içerisinde kaybolmaz ve tarih içerisinde yaşanan kırılmalar neticesindeki bilgi dönüşümünün günümüze etkilerine ulaşmayı hedefler. O arkeoloji yöntemi ile günümüzde mevcut olan tarihsel politik yapıyı anlamak ve açıklama gayreti için kullanmıştır (Foucault, 2015, s. 276).

Foucault arkeoloji yöntemi ile günümüze ışık tutma çalışmalarında ‘Deliliğin Tarihi’ adlı eseri merkezi konumda olmak üzere dışlanan grupları ele almıştır. Çalışmamız da dışlanan gruplar ‘öteki’ler olarak ele alınacaktır.

1.3.ÖTEKİ KAVRAMI

Günlük hayatımızın vazgeçilmezi haline gelmiş ve marjinalleşmiş olan ‘öteki’ kavramı karşıtlık, kıyaslama ile dışlama manalarında sıkça kullanılır olmuştur. Farklı anlamlarda kullanılan bu kelimenin sözlük anlamına bakıldığında; Orhan Hançerlioğlu’nun Felsefe Ansiklopedisinde “başka” terimi “özdeş” olmayan, “özdeş” teriminin karşıtı olarak veriliyor. Yeni Türk Dil Kurumu sözlüğünde “öbürü”, ”diğeri”, “sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan” ve toplum bilimsel açıdan “mevcut kültür içinde dışlanmış olan” olarak tanımlandığı görülmektedir (TDKsözlük, agis,2020). Toplum bilimsel yaklaşıma göre öteki; kişi ya da kişiler, kültür ve toplulukça geçmiş ya da güncel bağlar temelinde kişi, grup, sınıf veya halkın farklılaştırılması ve ayrıştırılması olarak tanımını bulmuştur (Nahya, 2011, s. 29).

Tanımlamalardan anlaşılacağı gibi **öteki kavramı, olumsuzluk, negatif ve soyut bir anlam üreterek dışarıda kalma, görmezden gelinme ve yok sayılma manaları yaratır.** Öteki, aslında toplumun dayattığı biz’in ve içinde yer alan ben’den farklı olan şahıs, şahıslar ya da kesimi belirtir. Michel Foucault toplumun ötekilerini incelediği ‘Deliliğin Tarihi’ adlı eserinde “[...] delinin kendi toplumu tarafından kendi vatanına yabancı olarak kabul edildiği bir bilinçlenmeyi işaret etmektedir; sorumluluğu yok edilmemekte, en azından akrabalık veya suç ortaklığı yaratan komşuluk aracılığıyla ona ahlaki bir suçluluk yüklenmektedir. Başkası, Yabancı,

Dışlanan olarak belirlenmektedir” (2006, s. 212) ifadesiyle deli örneği üzerinden ötekileştirmeyi açıkça görünür kılmaktadır. Fakat düşünürün niyeti sadece dışlanmayı işaret etmek değildir bunu meydana getiren sürecin görülmesi ve bu süreçlerin doğal olarak ortaya çıkmadığının anlaşılmasını sağlamaktır. Düzenleme ve dışlama yapılarının Batı’yı saran yapısı Aynı’nın varlığının karşısında kendini bulacağı düşüncesi ile Başkası’nı meydana getirir (Megill, 2012, s. 319).

Foucault’nun tarihte süreksizlik ve farklılık konularındaki vurgusu, etik, politika ve antropoloji alanlarında “öteki” kavramının geçerliliği ve saygıdeğerliği konusunda yeniden doğan duyarlılık, yaygın bir değişime işaret etmektedir. Tüm bu örneklerin ortak yanı ise, “üst anlatılar”ın reddedilmesidir (Harvey, 2003, s. 21). Foucault’nun arkeoloji metodunda etkin olarak kullandığı süreksizlik yöntemiyle ‘deli’nin bir dönem ileri zeka örneği olarak gösterildiği, saygı duyulduğu zaman zaman yaşanan aşırılıkların hoş görüldüğü ve toplum içerisinde barındırıldığı dönemden nasıl olurda topluma zararlı, hastalıklı-patolojik, anormal olarak görülen kabule geçildiği sorunsalının cevabını aramakta kullanmakta ve ‘öteki’nin nasıl oluşturulduğunu sergilemektedir. “[...] Dışlamanın anlamı, çevresine kutsal bir daire çizmeden uzaklaştırmanın mümkün olmadığı bu ısrarlı ve korkutucu çehrenin toplumsal grup içindeki önemidir. Terk edilmek onun için bir kurtuluştur; kovulmak ona başka bir kabul biçimi sunmaktadır” (Foucault, 2006, s. 27). Kendi vatanında dahi barınamayan ve kovulan delinin figürünün üzerinden Ferda Keskin, Foucault’un öteki kavramına farklı bakış açısı getirerek onu ‘istenir’ ‘istenmez’ tasnifi üzerinden farklı olanın ‘istenmeyen’ olarak dışlandığını ifade eder. “İstenmeyenler, dinsiz, ahlaksız, tehlikeli, deli, çirkin görünümlü, anormal vs. şeklinde ifade ediliyor. Gereçeklendirilebilir temellerle belli bir kimliği sosyal seviyede ‘istenmez’ olarak sınıflandırmak, genellikle de bu amaçlarla tasarlanmış kurumlar içerisinde soyutlama, ıslah ve hatta yerinden söküp atma uygulamalarına izin çıkartabiliyor” (Araşan, 2011, s. 222).

Foucault, ‘Deliliğin Tarihi’ adlı eserinde yaptığı tarihi çalışmalarını daha çok 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında Avrupa kıtası ile sınırladığı görülmekte ve özellikle klasik dönemde oluşan/oluşturulan ötekileştirme süreçlerini değerlendirmektedir. Bu eserinde tarihte dışlama mekanizmalarını gözler önüne sererken özellikle arkeoloji ve epistemoloji metotlarını etkin olarak kullandığı görülmektedir. “Foucault, ‘delilik’

söyleminin oluşum kurallarını, söylemi oluşturan ilişkiler ağını ve dönüşümleri tartışırken normal ve anormal ayıran edimin niteliğine ulaşmaya çalışmaktadır” (Güngör, 2018, s. 131). Normal olan için bir tanımlama yapılabilmesi, ona bir kalıp ve şekil verilmesi için karşısında zıddı olan anormalin tanımının yapılması zorunluluk olmuştur. Bu dayatma Foucault’un dikkatle vurguladığı ve eleştirdiği alan olmuştur. Delilik merkezinde ötekileştirmenin arkeolojik araştırmasını yapan düşünürün çalışması suskunluğa terk edilen ve ötekileştirilenlerin savunusu ve sistem eleştirisidir.

Öteki kavramı aslında felsefenin köklerine kadar uzanan bir karşıtlıklar sistemidir. Tarihin içerisinde tarihin başlangıcından beri var olan ‘istenen’/‘istenmeyen’, ‘aynı’/‘başka’, ‘akıl’/‘akıldışı(deli)’ gibi kavramlar üzerinden süregelen diyalektik mekanizmasının varlığı ile üstünlük mücadelesi söz konusu olmuştur. Mücadelenin süregelmesinin asıl nedeniyse Aynı’nın baskın olduğu hâkim yapısını sürdürebilmek için ürettiği düşünce ve söylemlerden kaynaklanmaktadır (Megill, 2012, s. 320).

‘Öteki’ olmak farklılığın yarattığı ve getirdiği bilinmezlik-tehlikelilik korkusundan ötürü toplumdaki soyutlanmayı ve dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Ötekiler kapatma ile varlıkları soyutlanmakta ve yok sayılmaktadırlar. Hatta kapatma işlevi sadece yok varsayma işlevi değil yok etmeye yönelik olabilmektedir; Nilgün Tatal’ın ‘Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık’ adlı eserinde başta Nazi kampları olmak üzere toplama kampları, hapishaneler ve hastaneler; varlığından kaygı duyulan ötekilerin değişik teknikler vasıtasıyla yok edildikleri sistemler olmuşlardır (2006, s. 92-93). Nazi Almanya’sı döneminde dini ayrımla Yahudi olan insanlarla, ari ırkın sağlanması düşüncesiyle engelli olan vatandaşlara yapılan muamele ve gaz odalarında bu insanların katledilmesi; bu anlamda ötekileştirmenin en uç örnekleri içerisinde tarihin kara sayfalarında yerini almıştır.

Öteki kavramı birçok düşünürün ve bilim adamlarının eserlerinde ve yapıtlarında esas unsur olmuş fakat farklı isimler altında yerini edinmiştir. ‘Hegel’in diyalektiğini Karl Marks’ın ters çevirmesiyle ortaya çıkan ‘yabancılaşma’ Freud’un ‘psikanalizi’ geliştirmesiyle ortaya çıkan ‘bilinçdışı’, Edward Said’in ‘oryantalizmi’ örneğindeki gibi tersten okumalarla birlikte bu sihirli kelime ‘öteki’ insanların

muhayyilesinde teşekkül etmeye başladı (Çiftçi, 2006, s. 8). Yüzyıllardır süre gelen efendi-köle / beyaz-siyahi / iyi-kötü / batı-doğu / akıl-deli gibi karşıtlıklar oluşturulmuş ve baskın olanın, diğeri –öteki- üzerinde mutlak egemenliğine evirildiği kimlikler oluşturulmuştur. Özdeş grubun içinde yer almayan kesim yabancılaşmaya, yabancı hissetmeye mahkûm kılınmıştır. “‘Ben’ ‘öteki’ne değer biçerken ‘benim’ kültürümün ölçütlerini kullanır. Bu durumda ‘öteki’, kendisinin eksik halinden başka bir şey olamaz. ‘Öteki’ bu farkla kabul görür. Ancak, değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hali içinde donup kalır (Schnapper, 2005, s. 26).”

İnsanların doğa yasasından ayrılarak, bir arada yaşamaları neticesinde oluşan sosyal yapının yeni sistem ve güç dengeleri oluşturduğu görülür. Bu yeni oluşan yapı da en önemli husus kuşkusuz hâkimiyet/egemenlik ya da Foucault’da sıkça rastladığımız iktidar kavramı ve ilişkileridir. Şüphesiz insan ilişkileri tek bu perspektif üzerinden ele alınamaz fakat iktidarın/egemenin etkisi göz önünde bulundurulmadan da yapılan değerlendirmeler temeli olmayan bir yapıdan farklı olmayacaktır. Michel Foucault ‘Özne ve İktidar’ adlı eserinde ele aldığı ana konu olan öznenin inşası aslında ötekinin de oluşturulması demektir. İktidar tarafından üretilen bilgi ve söylemler istenilen özneyi meydana getirmekte bunun dışında kalanlarsa ötekileştirilen ve dışlanan grup haline gelmektedir. Bu süreçler doğal olarak meydana gelmemekte; iktidarın elinde bulundurduğu yasama gücüyle birlikte bu doğrultuda bilgiyi üreten bilim insanları, aydınlar ve yazarların meydana getirdiği bilgi ve söylemlerle istenilen amaç doğrultusunda sistematik olarak uygulanmaktadır. Bu noktadan itibaren dayatılan artık ‘normal olan’dır ve bunun dışında kalanları dışlamak ve ötekileştirmek suretiyle normal olanın kabul edilmesini işletecek teknikleri normalleştirme süreci olarak adlandırmak doğru olacaktır. Dolayısıyla oluşturulan ve normal olarak atfedilen özne yüceltilirken, ‘Öteki’ ise dışlanarak sistemin istenmeyenini ilan edilmektedir. İnsanlığın var oluşundan itibaren tüm ilişki biçimlerinde iktidarsal ilişkinin var olduğunu ifade ederek bu anlamda ilk katı-baskıcı ve ötekileştirici iktidar ilişkisini efendi-köle diyalektiği doğrultusunda değerlendirmeye alabiliriz.

Tarihin tozlu sayfalarına bakıldığında egemen olanın ‘öteki’ olarak oluşturduğu köleliğin ilk örneklerinin milattan önce Mezopotamya medeniyetlerinde, Babil İmparatorluğunda ayrıca Antik Yunan medeniyetinde ve Roma İmparatorluğunda olduğu bilinmektedir. Hatta Roma imparatorluğunda köle, günümüze ulaşan bazı

kaynaklardaki tabirlere bakıldığında insanlığın da dışına itildiği Romalı hukukçu Gaius'un “*köleler, hayvanlar ve başka şeyler*” şeklinde yaptığı tarifinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Antik Yunan döneminde öteki olan/dışlananın sadece köleler olmadığı, demokrasinin beşiği kabul edilen medeniyette kadınların da soyutlandığı ve sistem içerisinde kabul edilmedikleri anlaşılmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde dışlamanın ve farklılaştırılmanın mevcut olduğu görülmekte, bunların kendilerine has bilgi ağı ile inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Foucault'un arkeoloji metodolojisi bu bilgi ağlarının belli dönemsel kesitini ele alınıp çözümlemesi ile günümüz sisteminin arkasında yatana ulaşmayı hedefler. Çözümleme de önemli yere sahip olan episteme ve söylem kavramları ‘öteki’nin oluşturulmasında kilit rolü üstlenmektedirler. Bu yaklaşıma göre ötekileştirme sadece egemen/iktidar tarafından koyulan kurallar, yayınlana fermanlarla değil ayrıca dönemin dini unsurları/kilise, bilim insanları ve yazarları tarafından da desteklenen yazım ve söylev ile oluşturulmaktadır. “Diğerleri Âdem’in torunlarından birinin ya da bir grubun Tanrı’yı kızdırdığı için onun soyundan gelenlerin fiziksel olarak çirkinleştirdiğini ve dünyanın dış tarafına sürgün edildiğini iddia etti” (Çiftçi, 2006, s. 113). İfade edildiği üzere kilise insanlığın tek bir ataya dayandığı varsayımdan kötü olanı, ötekini-dışlanana nasıl çıkarmalıydı sorusunun cevabı aranmaktadır. Bu sorunun cevabını günah işleyenler ile bağlantılı hale getirerek dışlanan bir grup yaratmıştır ve kabulü dayatmıştır. Klasik bir söylem yaratma ile öznelere ve bilinçlerin şekillenmesi örneğidir. “Monstrum’un niteliklerini taşıyan yeni “*ötekiler*” ile “*günah*” arasında bir bağlantı” kuruldu (Miles, 2000, s. 29).

Hegel gibi birçok düşünürün gündeminde bir şekilde yer etmiş olan öteki kavramı çoğu zaman kimlik ve farklılıklar üzerinden ele alınarak da açıklanmıştır. “Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürmektedir” (Connoly, 1995, s. 92-93). Kimlik, yaratılan farklar üzerinden tanımlanması ile oluşturulmuş ve karşı kimlik de öteki konumuna sürgün edilmiştir. Felsefenin önemli yöntemlerinden olan ötekiyi üreten karşıtlıklar üzerinden mukayese ile bir yargıya ulaşmak her zaman uygulanabilir gelmiştir. Ünlü filozof Hegel bu metodu ‘efendi-köle’ diyalektiği ile uygulamıştır. Hegel’in felsefesinde “efendi-köle” diyalektiği farklı olanın “öteki” olarak konumlandırılmasını

barındırmakta, ‘öz bilinçlilik’ metaforu ile farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Hegel’e göre; “insan ötekine yaklaşırken kendi öznesini yitirir, çünkü kendi varlığını başka bir canlıda bulur; ikinci olarak, öteki ile beraber, ötekini asıl gerçek olarak dikkate almadığından bu yolla sublasyona uğrar, ancak kendini karşısındakinde bulur” (1977, s. 111). Hegel’in efendi / köle diyalektiğindeki yer aldığı gibi ‘efendi’nin varlığı ve özellikleri öteki olan ‘köle’ tarafından nitelendirilmesi gerekli ve zaruri kılar (Selçuk, 2011, s. 41). Bu yaklaşım farklılıklardan birini üstünlük vasfı ile donatmasına rağmen kendini ötekiyle ilişkilendirmeye ve kendi varoluşunu ötekinde bulmaya mecbur bırakmaktadır. Hegel’in felsefesinde yaratılan metafor ile aslında kabullenilmesi istenilen kölelik bir dayatma olarak karşımıza çıkagelmekte ve olağan olarak kabul edilmesi talep edilmektedir. Bu noktadan çıkarak “[...] belli tecrübeleri ve kimlikleri “istenmeyen” olarak sınıflandırmak, insanlara “isteneni” direktmenin bir başka verimli yolu olup bu şekilde onları özneleştirir ve manipüle eder” (Araşan, 2011, s. 221). “İstenen” kimliklerin üzerinden “İstenmeyen”in kurgusu bu doğrultuda oluşturulan bilgi ve söylemlerin gücünden kaynaklanmaktadır. Bu güçle birlikte ilk toplumsal hayata geçişten itibaren farklılıklar üzerinden kimlik oluşturma süreci günümüze kadar gelmiş ve halen devam etmektedir. İlk toplumlarda ‘Efendi-Köle’ tanımlaması ile efendi yüceltilmiş, köle ezilmeye mahkûm edilmiştir. Bu konuda ilk dönem filozofların bakış açıları ve söylemleri de bu ayrımı destekler niteliktedir: Platon insanları üç sınıfta kategorize eder: Birinci sınıfta yer alan insanlar mayalarında demir ve tunç olan ve çalışmak için yaratılmıştır. İkinci sınıfın mayası gümüş olup ara grubu oluştururlar ve ara basamak idareci olarak yaratılmışlardır. Üçüncü sınıfın mayası altın olanlardır ve üst düzey yönetme yeteneğine sahip olanlar olarak yansıtılmıştır (Platon,2008:111 ; Selçuk,2011:46). Platon’un öğrencisi olan ve Antik düşünce tarihinin en önemli düşünürlerinden olan Aristoteles’e göre de “bazıları yönetecek, bazıları da yönetileceklerdir” (Aristoteles, 1975, s. 13). Kölelik sisteminin devamını sağlamak açısından kullanılan metafor sonraki dönem filozofları tarafından eleştirilmiştir. Fenomenolojinin kurucusu olan Edmund Husserl tarafından ‘öteki’ne olan yaklaşım yeni bir perspektif ile değerlendirilmiştir. Husserl fenomenoloji yaklaşımında “ayraç arasına alınan” öğeleri dikkate almayarak, ‘ayraç’ın dışında kalanlara odaklanmaktadır. Bu şekilde ‘ayraç’ içinde olanlar *özdeş*, grup dışında kalanlarsa *ötekiler* olmaktadır. Bu şekilde ilişkilendirmeden ziyade ‘*ilişkisizlik*’ vurgulanmıştır. “Özne-nesne ikili karşıtlığından daha çok farklılık arasındaki sınırların

keskinleştirilmesi yani paranteze alma veya sınırların dışında bırakma gibi ayrımsamalar ötekiyi daha çok ifade etmektedir” (Çiftçi, 2006, s. 9-10).

Ötekileştirmenin ilk çağlardan Modern döneme kadar devam ettiği görülmektedir. Köleliğin devamında halen günümüzde devam ettiği görülen ‘Beyaz-Siyahi’ ayrımıyla siyahilerin ikinci sınıf insan olarak görülerek yüzyıllarca insan gibi yaşama haklarının ellerinden alınması söz konusu olmuştur. Ortaçağ döneminde bunun yanı sıra ‘Hristiyan – Müslüman’ farklılığı, Müslümanı barbar olarak değerlendirilen, hor görülen ve düşman olarak atfedilen Müslümanlar ötekileştirilmiş ve hacı seferlerinin temel söylemleri bunlara dayandırılmış, ayrıca 11 Eylül 2001 sonrası bu fikir yeniden alevlendirilmiştir. Dinlerin, diğer dinleri ötekileştirerek kendilerini yücelttikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca dinlerin kendi içerisinde de ötekileştirmenin oluşturulmasında büyük katkı sağladıkları görülmektedir. Hristiyanlığın, toplumdaki bazı grupları hedef göstermeye varan dışlama mekanizmalarını işlettiği; özellikle Yahudiler, sapkınlar ve cüzzamlıların aforoza varan muamelelere maruz bırakıldığı hatta hasta, sakat ve engelliler de benzer uygulamalardan günahkar oldukları düşüncesi ve inancıyla paylarına düşeni aldıkları görülmüştür (Schnapper, 2005, s. 45-47). Ortaçağ döneminde dışlanmanın kurumsal olarak kilise tarafından uygulanması günahkarlık temelli işletilmiş olup ötekinin olumsuzlanması ve kötülenmesi Batı’da dini kurumlarca da sürdürülmüştür ‘Batı-Doğu’ karşıtlığı üzerinden *oryantalizm* doğmuştur. Batılılar kendilerini üstün gösterebilmek amacıyla Doğu medeniyetini aydınlanma sonrası geri kalmışlığın sembolü olarak göstermeye çalışmıştır. Özellikle Müslümanların cihad kavramının terörle bir olduğu algısı, doğulu-özellikle Müslüman-olanların cahil olduğu ve kadının toplumda değerinin olmadığı varsayımları üzerinden Doğu dışarıda bırakılmak istenmiştir. Modern Batı öteki olarak gördüğü Doğu’yu Wagner’in deyişi ile “ötekini, kendisinden aşağı, zamanı geçmiş, geri, eski ve ilkel” olarak betimlemekte görmüştür. (1996, s. 69).

‘Öteki’ kavramı sosyoloji biliminin ilgi alanının içerisinde büyük yere sahiptir. Sosyoloji bilimi açısından bakıldığında insanların bir arada yaşamalarından itibaren toplum içerisinde öteki olarak görülen kişi-kişilerin olmadığı toplum yapısı bulmak neredeyse imkânsız görünmektedir. Bu sebeple sosyologlar dışlama ve dışarıda bırakmaktan ziyade öteki ile yaşamının mümkünlüğü üzerinde dururlar. Ötekine bu

perspektiften bakan İlhan Tekeli'ye göre, “anahtar kavram, ötekileri yaratan bizlerin bir üstünlük iddiası taşımasıdır. Bizler ve ötekiler, hiçbir biçimde üstünlük ima etmeyen farklılıklar üzerine kurulduğunda ya da içten ve dıştan sürekli olarak eleştirilerek, üstünlük iddialarından arındırılarak sadece farklılıklara indirildiğinde bir sorun kalmayacaktır” (1998, s. 88). Sosyoloji bilimin en önemli düşünürlerinden olan Bauman'a göre “farklılık bir baskı olmaktan çıkıp, eylem ve çözüm gerektiren bir sorun olarak yorumlandığı zaman, farklı yaşam biçimlerinin barış içinde birlikte yaşamaları, düşman güçlerin geçici bir dengesi olmaktan başka bir anlamda *mümkün* hale geliyor” (2003, s. 131). Öteki konumuna sürgün edilmek için çoğunlukla uyumlu olmamak ve farklılıklara sahip olmak fazlasıyla yeterli olmaktadır. Bunun engellenmesi için ötekine değer vermek ve onu anlamaya çalışmak birleştirici bir toplumsal yaşam için büyük öneme sahiptir. Bu sebeple “*ötekini tanımak ötekine saygı duymak*” ve ötekilerin toplum içerisinde varlıklarını benimsemek gerekmektedir (Lingis, 1997, s. 29).

Foucault'nun ‘öteki’ kavramına hayat veren figürü olan ‘deli’, aklın sınırlarından kovulmuş ve ‘akıl dışı’ ilan edilerek dışlanmış. “ ‘Akıl-Delilik’(Akıl dışı) kıstası üzerinden, ‘Aklın’, ötekileştirme süreci vasıtasıyla bir kimliği ayrıcalıklı kılarak, dâhil etme / dışlama pratiğine yol açması nedeniyle, bizatihi kendisinin bir baskı unsuru olarak düşünülmesi gerektiği ileri sürülmektedir” (Keyman, 2000, s. 173). Aklın sınırlarını belirleyen söylem, davranış kuralları ve normlarla çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu sınırları aşan hareketi gözlemlenenlerin dışlanması, görmezden gelinmesi ve hatta kapatılarak normal olarak atfedilenden uzaklaştırılmaya başlanması süreçleri doğmuştur.

“Kapitalizm ‘öteki’ni icat etmemiştir; ama hiç kuşku yok ki onu çok organize bir biçimde kullanmış ve teşvik etmiştir” (Harvey, 2003, s. 125-126). Harvey kapitalizmin ötekileştirilenleri sömürü nesnesi haline getirerek ötekiden faydalanmasını ve kullanmasını net bir şekilde ifade etmiştir. Foucault'nun temellendirdiği düşünce yapısının temelleri ile örtüşen bu tespit, artan insan gücünün sanayi devrimi sonrasında artan işçi ihtiyacı neticesinde ötekileştirilen kişilerin dahi işçi sınıfına kanalize edilmesini zorunlu kılmış, kabul etmeyenleri ise farklı metotlarla dışlamış hatta kapatmıştır. Klasik çağ ile birlikte ‘deli’ üzerinden üretilen ötekileştirilme süreçleri özellikle iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel koşullar

doğrultusunda incelenerek değerlendirildiğinde Foucault'un tespitine göre **“dışlama sistemi sadece delileri değil, çalışma normuna tabi tutulamayan herkesi içine alan bir yapıya sahiptir”** (2003, s. 230). Bu sebeple ekonomik süreçlerin baskın olduğu anlaşılmaktadır. **“Dışlanmış grup (deliler, eşcinseler, suçlular) sırf varlığıyla bile, mevcut toplumsal düzeni yıkma eğilimindedir”** (Megill, 2012, s. 313). **Bir zamanların normal olan, varlığından rahatsız olunmayanların ve toplum içinde bulunmaları kabul gören insanların artık kapitalizmin normlarına uygun olmadıkları ve tehdit olarak algılanmaları nedeniyle sistematik bir şekilde ‘öteki’leştirilmesi dikkat çekicidir.** Ötekine uygun görülen pratiklerse, önce dışlanma, sürgün sonrasında da kapatma olacaktır. “Kapatmanın anlamı, gruba kendi açısından türdeş olmayan veya zararlı olan unsurları yok etme olanağı veren karanlık bir amacın içinde tükenmektedir. [...] Kapatma bu durumda *toplumdışlıların* kendiliğinden elenmesi olacaktır” (Foucault, 2006, s. 135). Öteki olmak türdeş olmamakla eşdeğer görülmüş ve türdeş olmayanın yok edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bunun yapılması içinse ideal çözüm ‘kapatma’ olarak üretilmiştir.

Modern dönemde ve öncesinde yüzlerce yıl süregelen farklı olanı dışlama, küçük görme ve öteki konumunda bırakma yaşanmasına karşın, postmodernizm farklılıkları ön plana çıkarılmasını teşvik eden bir dönem görüntüsündedir. Fakat bu görüntü aldatıcı olabilmektedir. Postmodernizm ile farklılıkların kutsanması, korkusuzca dile getirilmesi ve kabullenilmesi hususları öne çıkarılmış olsa da bu hususun ötekilerin varlığını göz önüne çıkartmaktan ve haklarına kavuşmalarını sağlamaktan ziyade belli hedefler haline getirilmiş ‘ötekileri’ yarattığını öne sürmek mümkündür. Harvey bu durumu “postmodernizm sözüm ona marjinalleştirilmiş kimliklere ses verme kisvesi altında, zaten dengesiz iktidar ilişkilerinin hâkim olduğu dünyada, bu farklı sesleri(kadınların, etnik ve ırksal azınlıkların, sömürgeleştirilmiş halkların, vb. seslerini)güçten yoksun kılmaktadır” (Harvey,2003:138; Selçuk,2012:89) şeklinde açıkça ifade etmiştir.

Foucault’a göre tarihin başlangıcından itibaren maalesef farklı isimlerle de adlandırılırsalar öteki olanlar varlığını hep sürdürme gelmiştir kabulüne bağlı kalarak öteki olanın kökenine asla inemeyiz ve tarih içerisinde zamanla değişen anlamları fark edemeyiz. O ‘öteki’ kavramını ‘özne’ ve ‘iktidar’ ilişkileri ile ortaya çıkartılan ve sonrasında toplumun normal haline dönüşüm süreci olduğunu ispatlamaya

çalışmaktadır. Bu sebeple asıl olan ötekinin ortaya çıkarıcı tarihi süreçteki kırılma anlarını bulmak ve öncesi ile sonrasındaki değişim üzerinden ‘öteki’ni tanımlamaktır. Bu yaklaşım üzerinden öteki olarak görülen ve dışlanan grupların Foucault’nun arkeolojik ve epistemolojik çalışmalarına göre ele aldığımızda özellikle ‘*delilik, yoksulluk, suçluluk-suça eğilim ve cinsellik*’ başlıklarının öne çıktığı görülmektedir. Bu sebeple bu başlıklar üzerinden ‘öteki’ kavramı incelenecektir.

1.3.1. Delilik (Akıl-Akıl Dışılık)

İnsanlığın sosyal hayat içerisinde varoluşundan itibaren toplumdışılar-‘ötekiler’ hep var olagelmiş ve bunlar farklı isimlerle nitelendirilerek, kendi sınırları dışında sınıflandırılmıştır. Michel Foucault, yaratılan yabancılaştırmayı ‘Deliliğin Tarihi’ adlı eserinde ‘deli’ üzerinden incelemiştir. Ona göre; deli toplumun dışladığı figürlerden sadece biridir ve varoluşu sürecektir çünkü toplumun devamlılığının sağlanması ve kurumların mevcudiyetlerinin meşruluğunun devam edebilmesi için deli zorunludur (Foucault, 2006, s. 13). Zorunluluğun nedenini zıtlıklar üzerinden diğerini tanımlamak, yeni bir kimlik ve benlik oluşturmanın sessizce ama planlı olarak yapılmasının altında gizlidir.

Michel Foucault, ‘delilik’ söylemini meydana getiren epistemelerde ‘normal’-‘anormal’ ve ‘akıl’-‘akıl dışı’ kavramlarında oluşturulan ayrımın temellerini aramaktadır. Özellikle etkin olarak kullandığı arkeoloji metodu ile bu kopmalara neden olan episteme dönüşümleri ile bunlara neden olan toplumsal ve siyasal koşulları araştırmakta ve sorgulamaktadır. Deli figürü neden dışlamaya ve sonrasında kapatılmaya maruz kaldı, bu süreçler tarih içerisinde nasıl işletildi, günümüzde nasıl işletilmekte ve bunları doğuran koşullar nelerdi? Benzer sorularla düşünürün sorunsallaştırma yönteminin de sağladığı yol göstericilikle konuyu araştırmıştır. Foucault bu günde yer alan terimlerin geçmişteki izlerini değil, bugün var olan kavramların hangi süreçlerden geçirilerek önümüze mevcut şekliyle konulduğunu araştırır. Geçmişin tarihini yapmak değildir amacı, geçmişten günümüze bilgidir oluş(turul)an dönüşümler üzerinden “bugünün tarihini” yazarak geleceğe ışık tutmayı

hedefler (Megill, 2012, s. 320). Tekdüze ve olduğu gibi tarihin aktarmasını reddetmekte, onda meydana gelen kopmaları derinlemesine irdelemekte ve bu değişimin arkasında yatan siyasi, ekonomik ve sosyal nedenleri bizlere aktarmaktadır.

Rönesans dönemi ile gelen Aydınlanma çağı rasyonalite kavramının keşfi ile akli varoluşun merkezine yerleştirme başarısını göstermiş ve bu keşif sonrası Aydınlanma zihniyeti toplumun da akıldan ve aklın öncülüğünden oluştuğunu savunmuştur. Kavramların anlamını karşısında bulması nedeniyle aklın zıddı akıl dışı olan ‘deli’ figürü olarak sunulmuş ve deli için topluma ait olmayan sonucuna ulaşılmıştır (Foucault, 2006, s. 15). Birbirini diğerinde tanımlama metodu üzerinden çıkarılması gereken temelde var olanın akıl değil, ona kendini karşısında var olma imkânı tanıyan ‘akıl dışı’ olan ‘deli’dir. Bu sebeple ‘deli’de kendini bulan aklın normal olarak konumlandırılmasının doğal sonucu ise ‘deli’nin anormal ilan olarak sunulmaktadır. ‘Üstünlük mücadelesinin kazananı’ akılken karşısında yer alan ‘deli’ tehlikelidir ve tehdit teşkil etmektedir. Bu sebeple tecrit edilmeli, dışlanmalı hatta kapatılmalıdır.

Ortaçağ ve Rönesans dönemlerinde ‘deli’ figürü ötekileştirilmenin nesnesi değildir. Toplum içinde serbest dolaşmalarına ve kendi olağan koşullarında hayatlarını idame ettirmelerine müsaade edilen ve müsamaha gösterilen kişilerdir. Hatta Ortaçağ sonlarında deliliğe özel nitelikler atfedilmiş ve toplum için önemli oldukları düşünülmüştür. “Deli artık yalnızca kıyıda köşede kalan gülünç ve bildik silüet değildir: tiyatronun merkezinde, gerçeğin ortaya çıkmasına neden olan kişi olarak yer almaktadır (Foucault, 2006, s. 39). Gerçeği ortaya çıkarmakla kalmamakta ayrıca hayata dair acı gerçekleri de söyleyen konumuna sahip olmaktadır.

Delinin varlığı, sözlerindeki korkusuz ve kinayeli eda, ölümle dans eden kişilik sembolü, ölüm kaygısını ortadan kaldırışı, ölüm sonrası aklın kaybedilmesi durumunun yaşarken oluşması ve boş bir zihnin -akıl yokluğunun- ölümün kara sembolü ile eşleştirilmesi olarak görülür (Foucault, 2006, s. 52). Delinin ilk halini ele almakta aslında deli gülünç fakat acıması olan değil; acı gerçekleri dile getirerek ölümü unutturan ve hayat ile dalga geçerek ölüm ciddiyetini ortadan kaldıran bir figür olarak ciddi bir sembol haline gelmektedir.

Deliliğin kavramsal geçişkenliği değişik duraklardan geçmiştir. Anadolu kültüründe aşırı akıllı olmanın delirteceğine varan söylemler görülür. Batı’da da gerçek akıl ile deliliğin bütün bağının koparılamayacağı hatta deliliğin aklın ilerisine gitmek olduğu anlamlarının ifade edildiği görülür. Foucault “mutluluğun kalesi olduğu söylenen bu tam bilgeliğe ancak delilik yoluyla girilebileceğini kanıtlayacağım” (2006, s. 68) ifadesini kullanır. Charron’un “bilgelik ve akıl birbirlerine çok yakındır, birinden diğerine gitmek için geri dönmek yeter. Bu durum meczupların eylemlerinde görülmektedir” demektedir. Tarihin farklı dönemlerindeki düşünürler tarafından deliliğe; akıl ile tezatlık ilişkisi yerine onun yüceltilmiş hali olan bilgelik nosyonu atfedilmiş, ‘delilik’ yabancılaştırılmamış ve hatta kutsanmıştır. Toplumsal yaşam içerisinde yer almasından rahatsız olunmayan, farklılıklarıyla kabul edilen hatta takdir edilen kesim olan ‘deli’ ile iletişim kanallarının kesilmesi ile ‘akıl’ normal kabul edilmiş ve toplumun hâkimi haline gelmiştir.

Michel Foucault, delinin; komedi-aldatanın aldatılması-ölümü yok eden tumturaklı anlamlardan kaçık, alık pozisyonuna nasıl sokulduğunu sorgulamış ve bunun tarihin içerisinde epistemelerdeki dönüşümün söylemlere ve normlara yansımalarıyla meydana geldiğini belirtmiştir. Foucault deliliğin eski çağda içerisinde yer edindiği toplumsal yapı ve sahip olduğu tüm anlamların nasıl yerle bir edildiğini ve yerlerine hızla yeni imgelerin yerleştirildiğini soruşturur (2006, s. 63) ve delilik deneyinin karşıtlık diyalektiği metodu üzerinden aklın kendini ancak akıl dışı olan deli ile tanımlar hale geldiğini belirtir.

Foucault bilgiyi takip ederken kullandığı arkeoloji metoduyla tarihin süreksizliği savunusuyla ne oldu da deliliğin Akıl-Akıl dışılık diyalektiğine dönüştüğünü araştırır. Burada tarih içerisinde yaşanan kopma neydi onu bulmayı amaçlar ve bu kopma öncesi var olan bilgi ile sonrasında oluşan/oluşturulan bilginin nasıl eklemlenerek yeni söylemler oluşturduğunu inceler. Bu akış açısıyla bakıldığında;

1.Delilik akla ilişkin bir biçim haline gelmekte veya daha doğrusu, delilik ile akıl sürekli olarak tersine dönebilen bir ilişki haline girmektedirler, bu da her deliliği onu yargılayan ve ona egemen olan kendi aklına sahip; her akli da onda gülünç gerçeğini bulduğu kendi deliliğine sahip hale

getirmektedir. Her biri diğèrinin ölçüsüdür ve bu karşılıklı atf hareketi içinde bunların ikisi de birbirlerini reddetmekte, ama her biri diğèrinin üzerine yaslanmaktadır.

2. Delilik bizzat aklın biçimlerinden biri haline gelmektedir. Onunla bütünleşmekte, böylece ya onun gizli güçlerinden birini, ya onun ortaya çıkışının anlarından birini, ya da onun kendi kendinin bilincine varabildiği paradoksal bir biçimi meydana getirmektedir. Delilik her halükarda ancak bizzat aklın alanı içinde anlam ve değere sahip olabilmektedir. (Foucault, 2006, s. 63)

Aklın, deliliğin varlığını kuşatarak ona yaşama alanı bırakmadığı anlaşılmaktadır. Bu perspektif ile aklın varlığı, delinin varlığını kaçınılmaz kılmakta ya da tersten okumayla delinin var olması aklın varlığını ispatlamaktadır. Gerçeğin varlığını saklama yeterliliğine sahip zıtlıklar ve paradoksal kurgularla her şey iki kısımlı olarak yansıtılır. Dışarıyı hayatı barındırıyor ise içerisi ölümü ya da tam tersinin mevcut olduğu zıtlıkların bir arada varlığının kabul edilemez olarak kabul eden düşünsel yapı söz konusudur.

Deliliğin, akıl - akıl dışı üzerinden kurgulanmasında Kartezyen felsefesinin büyük katkısı olduğu söylemek gerekir. Kartezyen felsefesinin öncüsü olan Descartes, bu felsefe akımı ile metodik şüpheciliği esas almıştır ve bu metot ile bilgide şüpheye yer olmayacak alan oluşturur. Descartes ‘düşünüyorum, öyleyse varım’ özdeyişi ile insanoğlunun ‘akıl’ yoluyla doğruyu bulabileceğini ve hakikate ulaşabileceğini iddia etmektedir. Bu yargı ile ‘akıl’ normal olan, ‘akıl dışı’ ise anormal olarak kabul edilmiştir. Foucault, Descartes’ın bilgiden şüphe yoluyla akla ulaştığı yöntemini, ‘akıl dışı’ olarak varsayılan ‘deli’yi hiç ele almadan dışlaması sebebiyle “[...] ama deliliği kuşku duyan ve düşündükçe ve var oldukça aklını kaçırmaması olanaksız olan adına kovmaktadır” (2006, s. 88) sözleriyle eleştirmektedir. Foucault’a göre artık hakikatin kaynağının ‘akıl’ ile bulunabilir olduğu söylemi üzerinden oluşturulan akla uygun hareket eden özne oluşturulmuştur. Buradan hareketle Judith Revel ‘Foucault Sözlüğü’ adlı eserinde ‘deli’ figürünün oluşumunu akıl ve akıldışı ayrımında akılsallık formunun oluştuğu anda ortaya çıktığını belirtir (2012, s. 11). Aklın artık egemenliği ilan edilmiş ve dayatılmıştır, akıl dışı olan -delilik- artık tolere edilmeyecek, hatta varlığı sorun teşkil edecektir. Bu sebeple akıldan yoksun olduğu değerlendirilenler artık insani niteliklerini de yitireceklerdir ve toplumun içerisinde varlığından rahatsız

olunan, korkulan ve tehlikeli olduğu düşünölen hayvanların pozisyonuna sürökleneceklerdir.

Klasik çağ ile Aklın sınırlarından kovulan delilik, özneleştirilmek istenilenin karşıtı olarak dönemin koşullarına göre akıl yoksunluğu, sapkınlık, taşkınlık-hayvansallık, uyumsuzluk, hastalık gibi anormal olarak atfedilen insan ya da grupların ‘öteki’ olarak tanımında kullanılmıştır. Normal olanın karşıtı manası yüklenen delilik olmazsa, aslında aklın bir anlamı olmayacağını Ferda Keskin’in Foucault’nun ‘Büyük Kapatılma’ adlı eserinin çevirisine yazdığı önsöz içeriğinde belirttiği; aklın, delilik üzerinde yer alan rasyonel bilgi baskısı onu arızı konumuna sürökleterek boyunduruk altına alsada ancak delilik olgusuyla açıklanabilir (2015, s. 26). Karşıtlıklar ile aklın varlığının kutsanırken delinin varlığı kötü imgelerin alanı haline geldiği anlaşılmağa beraber deli olmadan aklın ifadesinin net anlaşılamayacağı belirtilmektedir.

Deliliğin arkeolojik incelemesinde, tarihçi gözlemiyle ulaşılması mümkün olmayan husus, varoluşundan rahatsız olunmayan deliliğin nasıl susturularak kavramsal ve fiziksel dışlanmanın uygulandığının keşfedilmesidir (Gutting, 2010, s. 108). Deliliğin susturulması ya da sessizliğinin kabul edilmesini ‘akıl’ –‘akıldışı’ ayrımının oluşumun kökenlerinde bulmak mümkün olur. Bu ayrımı oluşturan episteme dönüşümleri söylem ve normlar ile oluşturulmakta, pratik olarak uyulması ve uygulanması dayatılmakta ve uymayanlar hakkında yaptırımlar uygulanmaktadır. Delilik bunun en bariz örneğidir. Delilik, Ortaçağda kabul görürken klasik çağda meydana gelen kıtlık, salgın hastalık, savaşlar ve ekonomik üretim araçlarının değişimi gibi faktörler üzerinden toplumun dezavantajlı olarak kabul edilen gruplarına karşı olan tutumların değiştirildiğini Foucault’un arkeoloji metodu çözümlemelerinden anlaşılmağa. “*Deliliğin Tarihi*”nin tarihsel olay ve olgulardan öte işaret ettiği ve tarihsel bir çalışmayı felsefi kılan boyutu bir dışlama iktisadını ortaya koymasıdır. Deliliğin toplumda kabul gören yapısından Batı toplumunda vazgeçilmesine neden olan en önemli husus sanayi toplumuna geçiştir. Delinin çalışma yeterliliğine sahip olmaması dışlamanın ötesinde yaşanan siyasi-iktisadi yapıya tehlike yarattığı düşüncesiyle başta Fransa ve İngiltere olmak üzere kapatma kurumlarında yerini tüm diğer çalışmaya yetersiz olanlarla bulması ile sonuçlanmıştır

(Foucault, 2015, s. 79). Dikkat çekici olan delinin dışlanma ve değişim süreçleri sonrası kapatma mekânlarını tüm çalışma yetersizliği olanlarla paylaşmasıdır. Bu noktada kapatma toplumdan toplum yararına ihraçtan ziyade iktisadi siyasi kaygılar nedenlidir. Bu sebeple deliliği ötekileştirip dışlayarak uygulanan mekanizmanın siyasi, tıbbi, iktisadi, kültürel ve dini yapısal öznelere değişse bile farklı tekniklerle yeni türler üreterek istenilen fonksiyonunu sürdürmeye devam ettiği görülmektedir (Güngör, 2018, s. 138).

Aklın kuşatmalarının içinde kalan delilik Foucault'a göre "[...] boyun eğdirilemez çatışma, aşkınlık işareti, dış güç olabilecek her şeyi reddetmenin bir biçimidir" (Foucault, 2006, s. 71). Tüm dayatmalara ve yaptırımlara karşı koyabilecek güç aslında 'delilik'in boyun eğdirilemez ve biat etmeyen yapısında gizlenmekte olduğundan susturulmakta, kapatılmakta ve hastalık olarak tanımlanmaktadır. Deli, dışlanmakla kalmayıp hastalıklı konumuna itilmiştir. Burada sorun artık toplumsal olmaktan uzaktır ve 'deli' artık iktidarın nesnesidir. Onun karşıtlığı üzerinden üretilecek söylem, norm ve yasalarla *aklı başında* 'özne' oluşturulacak ve oluşturulan özne toplumun normal olarak kabullenecektir. Foucault özellikle bu konuyu 'Özne ve İktidar' adlı eserinde detaylı olarak ele almıştır. Foucault, özellikle arkeoloji metoduyla tarihte var olan bilgileri ele almak yerine, epistemoloji yöntemiyle bunun nasıl ve hangi şartlar altında oluştuğunu araştırır ve burada özellikle ortaya çıkardığı husus bütün bilgilerin sorgulanması gerektiğidir. Çünkü var olan bütün bilgiler bize dayatılan, empoze edilen ve kabul ettirilen bilgilerdir. Bu bilgiler ve kabuller doğrultusunda insanların hayatları şekillendirilmektedir. Ayrıca bilgi ve kabullerin getirdiği normlara göre sürdürülen yaşam normal olduğu algısı ile farkında olunmadan özne olarak devam ettirilmektedir.

Deliliğin klasik çağdan itibaren değişen bilgi ve söylemlerle farklı nitelikler kazandığı görülmektedir. İlk evrelerde aklın sınırlarından kovulan delilik artık toplumun bir parçası olmaktan çıkartılmış ve 'toplumsal öteki' olarak görülmüştür. İlerleyen zamanlarda ise anormal olan deli toplum dışı varlıktan artık hastalık biliminin -patolojinin- bilgi ve söylem nesnesine evrilmiştir. Şimdiki bölümde deliliğin bu dönüşümleri Foucault'nun *Deliliğin Tarihi* adlı eseri doğrultusunda incelenecektir.

1.3.1.1. Toplumsal Öteki Olarak Delilik

Foucault, toplumda bir kesimin dışarıda bırakılması sürecini ‘delilik’ üzerinden ele alır. Deliliğin öteki olarak kabulü için yabancılık ya da dışsallık durumlarının mecburi olmadığı; toplumların, iktidarın bilgi nesnesi olmaları sebebiyle de kendiliğinden dışlama-ötekileştirme sistemini yarattıklarını belirtmektedir.

Ortaçağın sonlarından -On beşinci yüzyıldan- itibaren bir ‘öteki’lik figürü olan, dışlanan, sürülen, sesine ve görüntüsüne katlanılamayan cüzzam figürü artık yoktur. Bu hastalık varlığını yitirmiş olmasına rağmen yüzyıllardır cüzzamlı figürüne atfedilen nitelikler toplum içinde varlığını sürdürecektir. Onun boşalttığı mekânların katlanılmaz hali, toplumdaki korkunun devam ettiğini belli etmektedir. Ondan kalan boşluk nasıl doldurulmalıdır? Cüzamın yok olması sonrasında, Deliliğin toplumun içerisinde ‘*gülüp geçilen, sessiz sedasız kabulü*’ artık kaybolmaya başlamasını rastlantısal kabul etmek, bugünün gözlerinden geçmişe bakmak ya da geçici bir körlükten öte olmayacaktır. Foucault bunu cüzzamın figürünün yaklaşık üç yüzyıllık ortadan kaybolma süresi sonrası hafızalardan silinen imgelerin, dışlama tekniklerinin dikkat çeken benzerliklerle akıl dışı olan başta olmak üzere yoksullara, serserilere uygulandığını ve kovmanın hedefine bu grubun yerleştirildiğini belirtir (2006, s. 28).

Deliliğin hoş görülen, kutsallık atfedilen, farklı diyarlardan geldiği düşüncelerinin yerlerine yeni düşünce tohumları ekilmeye başlanmıştır. Kutsal delilik artık sürülecektir ama yerine kutsallık atfedilecek bir metafor ortaya çıkarılarak kovulacaktır. Hieronymus Bosch’un ‘Deliler Gemisi’;

Delileri bir kentten ötekine taşıyan bu yelkenli gemilerin Renanya nehirleri ve Flaman kanalları boyunca yolculuk ettikleri gerçek bir olgudur. Bu yolculuk delileri iyileştirme işlevi görüyordu. Foucault bu gemilerin büyük olasılıkla hac gemileri olduklarını düşünür. Deliler yolculuk sırasında akıllarına kavuşacaklardı. Su, arınmayı simgeleyen bir öğeydi. Nitekim günümüze değin suyun delilikle bağlantısı sürecektir. Ama bu yolculuğun pratik boyutunu da göz ardı etmemek gerekir. Bu şekilde delilerin kent kapılarından dışarı atılması olanaklıydı. Deliler Gemisi, delilerin geldikleri ve yolculukla yeniden döndükleri öte dünyayla bu dünya arasında bir bölüm çizgisini (*ligne de partage*) temsil ediyordu. Gemideki deli kentin sınırlarında, dışarıyı temsil eden suların içine bırakılmış ve

böylelikle burada kapatılmıştı. Kenti de içeri olarak tanımlarsak, aynı zamanda içeriinin de dışında bulunuyordu (Abrevava, 2013, s. 210).

Foucault'un ifadesine göre 'deliler gemisi' ile deliler; "dışın içine konulmuştur ve tersine" (2006, s. 65) deliler artık normal olanlar içerisinde barındırılmamanın farklı yöntemleri ile toplumdan uzaklaştırılmışlardır.

15-16. yüzyıl özellikle cüzzamın ortadan kaybolması sonrasında deliliğin dışlanması ortaya koyması yönünden önemlidir. İlk tepkiler uzaklaştırmaya yönelik görünmekte, toplumun dışına itiş için bahaneler üretilmektedir. Tamamen soyutlama gerçekleşmemiştir fakat toplumsal uzamdan uzaklaştırılacak yöntemler kullanılarak geçici uzaklaştırmalar görülmüştür. Kent sınırı dışına kovma, hac ve tüccar kafilerine ekleyerek uzaklaştırma bu örneklerden bazılarıdır. Dönem içerisinde tedavi imkânı sağlayan kuruluşların varlığı görülse bile bunların yeterliliğinden bahsetmenin mümkün olmadığı Foucault'un aynı eserinden anlaşılmaktadır. Toplum dışı olana uygulanabilecek bir çok yöntem olmakla birlikte "tek tedbir sürgün değildi tabi ki kapatma etkili yöntemlerin başında yerini almıştı bile" kapatma en ideal çözüm olarak yerini almış ve "*Melun Châtelet, Caen'daki ünlü Deliler Kulesi, Jungpfer ile Almanya'da yer alan Narrtürmer*" gibi kapatma mekânlarını çoktan oluşturmuştu bile (Foucault, 2006, s. 32-33). Net bir şekilde anlaşıldığı üzere 'delilik' figürüne yüklenen ilk değerlerde hastalık ve tedavi girişimleri çok sınırlıdır. Sürgün yumuşatılmış bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır fakat etkili olan yöntem 'kapatma' olmuştur.

Michel Foucault, 'Deliliğin Tarihi' adlı eserinde toplumun deliliğe yaklaşımının tarihi süreçle birlikte değişimini ele almakta ve 'deli'ye ilk yaklaşımın hastalık olmadığını, hatta kapatma pratiklerinden önce, deliliğin cüzzamdan devralınan mirasmışçasına görüldüğünü ve gemi metaforu ile anlaşıldığı üzere dışlanma, sürgün edilme ve uzaklaştırma mekanizmasının nesnesi haline gelen sürecin sonraki aşaması 'kapatılma' olduğu anlaşılmaktadır. Foucault delinin ilk ötekileştirme epistemesinde onun hasta ya da patolojiye oturtulmadığı, o toplumsal öteki pozisyonunda aklın karşıtını temsil eden bir figür olarak görüldüğünü belirtmektedir. Tabi bu bahsedilen tarihi bir süreçtir ve anlık bir dönüşümün söz konusu olmadığını, bin yıllık cüzzam korkusu, dışlama ve kovma tekniklerinin deliliğin üzerine işleminin iki yüzyıla yakın bir sürecin geçirilmesi sonrası mümkün olduğu anlaşılmıştır (Foucault, 2006, s. 31). Cüzzamlıdan boşalan yerin aklın karşıtı olarak tanımlanan 'deli' ile

tamamlanması varoluşsal bir zorunluluk olarak çıkmakta, zira bir karşıt olmadan ‘Ben’in tanımlanması yetersiz kalmakta ve anlamını bulamamaktadır.

Ortaçağ ve Rönesans döneminde olduğu gibi Delilik 17. yüzyıla kadar toplumun içinde eskiden sürdürdüğü varlığını sürdürebilmiştir. Fakat Klasik çağdan itibaren ‘deli’, önceki dönemlerde varlığını sürdüren ‘deli’ figüründen farklılaşmaya başlamaktadır. ‘Deli’ kisvesinin altında birbirinden farklı anlamların yerleştirilmesi, episteme dönüşümünün farklılık ve değişkenlik göstermesinin neticesidir.

Delinin Orta Çağın insani manzarası içinde alışılmış bir unsur olmasının nedeni, onun başka bir dünyadan geliyor olmasıydı. Şimdi artık bireylerin kent içindeki düzenlerine ilişkin bir "asayiş" sorunu tabanı üzerinde, bu konumundan kopacaktır. Eskiden ona başka yerlerden geldiği için hüsnü kabul gösterilmekteydi; şimdi bizatihi buradan olduğu için ve fakirlerin, sefillerin ve serserilerin arasında yer aldığı için kovulacaktır. Onu kabul eden konuk severlik yeni bir ikilik içinde, onu devre dışı bırakan sağlıklı kılma önlemi haline gelecektir. Nitekim serserice dolaşmaktadır; ama artık garip bir haccın yolları üzerinde değildir; toplumsal mekânın düzenlenişini rahatsız etmektedir (Foucault, 2006, s. 111).

Bu episteme dönüşümü başlarda ‘başka dünyadan gelmesi’ kabulü hoşgörüyü beraberinde getirirken; sonrasında ‘asayiş’ sorunu üzerinden, düzenini bozan-toplumu rahatsız eden figür kabulü ile hoşgörü ortadan kalkacaktır. Aile yapısının bozulmasını önlemek ve toplumsal düzeni muhafaza etmek için ‘deli’ üzerinde inşa edilen algı neticesinde kovma-dışlama sonrasında da kapatma uygulanabilir olacaktır. Akıl dışı olanın, toplumun içerisinde yüzyıllarca tahammül gören figürü artık sadece kabul edilmeyen, uzaklaştırılan hor görülen kişiliğini de yitirecek ve içinde bulunulan toplumda yargılanan ve kapatılması hoş görülür hale gelen somut birey olacaktır. Bu sebeplerle “deli, yıkıcı bilgeliğin taşıyıcısı olduğu gibi, toplumun kurbanıdır da; toplumun onun üzerinde uyguladığı baskıdan kaçmayı başaramayan biridir de. Yıkıcılığın doğasının zorunlu olarak tamamlanmamış olduğu düşüncesi, Foucault içinde merkezi önem taşır” (Megill, 2012, s. 313). Megill’in de belirttiği gibi, ‘deli’ kavramı Foucault’nun arkeolojik çalışmasının merkezinde yer alır çünkü onun üzerinden oluşturulan imge ve değerlerdeki dönüşüm tarihin farklı dönemlerinde net görülmekte ve anlaşılmaktadır. Ayrıca ilkel toplumlarda halen sürdürülen ve Batı’da Klasik çağ öncesi deliye atfedilen değerler ile değişimler sonrası dışlama ve kapatma pratiklerinin nesnesi olan delilerdeki dönüşümlerin görülmesi bu yöntem sayesinde mümkün olur. Bunu görebilmek için tarihi bir bütün kabul edip, bütüne

bakmak yanılığa düşmemize sebep olacaktır. Asıl önemli olan o tarihin içerisinde meydana gelen kopmalar ve kırılmalarıdır. Foucault'a göre tarih sürekli değil, süreksizlikler bütünüdür. Bu kopuşlardan deliller için önemli olanlardan birisi de güvenlik sorunu üzerinden asayişin keşfi olarak karşımıza çıkmaktadır. Delilik özgürce tüm alanlarda bulunabilen figürken artık tehlikeli statüsü kazandırılarak ihbar edilmesi toplumsal görev haline dönüştürülen bir hal almıştır (Foucault, 2006, s. 171).

Bu tarihi kopuşlar esnasında oluşturan söylemlerle toplumsal öteki olarak deliliğin inşası tamamlanmıştır. Diğer söylemlerin inşasında olduğu üzere delilik söylemi altında bir araya toplanan kişilerin, şeytanlaştırılarak toplumsal hayatın içinden kovulmaları, söylemlerin istenilen ve doğal sonucu olacaktır (Spargo, 2000, s. 16-20).

Kapatılarak bir araya toplanan kişiler incelendiğinde birbirinden farklı grup insanların -yoksul, sakat, yaşlı vb.- bir araya getirildiği ve insani muameleden uzak bir kapatılma sisteminin uygulandığı görülmektedir. Böylece akıl bozuklukları ve diğer tüm kapatılanlar toplumun yapısından kovulurken aklın da sınırlarından uzaklaştırılmışlardır. Delilikle diğer tüm ötekilerin temel bağlantısı bu noktadan üretilmekte ve akıl dışı olan suçla, cinsel patetikle ve diğer günahlarla paralel konuma sürüklenerek tüm ötekilerin ve delinin kapatılmasına meşruluk kazandırılacaktır (Foucault, 2006, s. 173).

Deliliğe hasta statüsü verilmemişken onu kapatmakla kalmayıp, kapatıldığı mekânlarda ona hayvani değerler atfederek eziyetin reva görülmesi oluşturulan söylem neticesinde toplumun hızlı ve sorgusuz bu durumu kabullenişine ve dönüşüme işaret etmektedir. Başlarda deliler üzerine uygulanan kapatılma pratikleri, hayvanlara yapılan muameleye benzemektedir. Deli olduğu iddia edilen kadınlar saldırgan bir yaratılmışçasına kafeslere zincirlenmiş, yemekleri yaklaşılmasızın verilmekte ayrıca kafesler tırmıklarla uzaktan temizlenmektedir. Bu yaklaşımlar ahırda yaşayan hayvanlara ya da kafese kapatılan yabani hayvanlarla özdeştir. Çünkü delilerin hareketlerinin insanların korktuğu yabani hayvanlara benzetilmesiyle bunların evcilleştirilmesi için aç bırakılmalarına, soğukta bırakılmalarına, yatacak doğru düzgün yer verilmeyerek ahıra benzer koşullarda bırakılmalarına sebep olmuş ve bu

koşullarda dahi hayatlarını sürdürmeleri şaşkınlık yaratmış ve hayatta kalmaları onlara yüklenen hayvani unsurlara bağlanmıştır. “Hayvaniliğin azaltılması esnasında delilik hem kendi gerçeğini, hem de tedavisini bulmaktadır: deli hayvan olduğunda, deliliğin rezalet tarafını oluşturan hayvanın insandaki bu mevcudiyeti silinmektedir; bunun nedeni hayvanın susmuş olması değil de, bizzat insanın ilga edilmiş olmasıdır” (Foucault, 2006, s. 233-237). Aslında hayvanlık değil öteki olanın hayvanlaştırılması neticesinde insanlığın yok edildiği görülmektedir.

‘Deli’ kendisinin haberi ve rızası olmadan, önceleri sadece ailesinin rızası ile kapatılma pratiklerine maruz kalırken artık toplumsal ‘öteki’dir ve tehlikelidir. Hareketleri ve varlığı ile dizginlenemez ve kontrol altında tutulamaz oluşu onun tehlikeli ve düzen için tehdit olarak algılanmasına sebep olur. Bu nedenlerle ‘deli’ nin etrafta serbestçe dolaşmasına katlanılamaz hatta sürgün edilmesi bile artık kabul edilemez. Kapatma alternatifi olmayan tek çare olarak sunulacak ve **”kapatma bu durumda "toplumdışı"ların kendiliğinden elenmesi olacaktır”** (Foucault, 2006, s. 135). Tüm bu süreçler kilisenin ve feodal düzenin baskılarını üzerinden atarak ortaya çıkan Devlet sisteminin oluşumu sonrasında ortaya çıkan savaşlar, salgın hastalıklar ve ekonomik üretim araçlarındaki değişimler gibi ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel faktörler üzerinden oluşturulan yeni epistemelerle şekillendirilmiştir. Epistemelerin söylemlere, söylemlerin pratiklere evrilmesi sonucunda ‘deli’ figürü toplumsal öteki algısını yaratmıştır. Bu algı sadece sözde kalmamış ve farklı uygulama alanları olan, dışlama, sürgün edilme, kapatılma, pratiklerini doğurmuştur.

1.3.1.2.Hastalık Öznesi Olarak Delilik

“Akıl hastası, delilik olgusunun nihayet keşfedilmiş hakikati değildir, delinin etnolojik tarihinde, tamamen kapitalist anlamda geçirdiği büyük değişiktir” (Foucault, 2003, s. 233).

Ötekileştirmenin ve toplumsal yapının düzenlenmesinde önemli yeri olan ‘kapatma’ uygulamasının hastane adında yeniden oluşturulması ile aklın zıddı olan akıl dışı -deli- üzerinden yeni bir özne doğmuştur: Akıl hastası. ‘Deliliğin’ tıbbi karşılığı da ‘akıl hastalığı’ ya da ‘akıl bozukluğu’ olarak kabul görmüştür.

Akıl bozukluğu ise, tanım gereği toplumun zıddı, onun varlık olmayan tersidir; yani akılı ve dolayısıyla toplumu tehdit eden unsurdur; o halde kapatılması, ama bunun da hasta statüsü verilerek yapılması gerekir. Çünkü hasta statüsü vermek, delinin ıslah olabilir bir ters varlık olduğu anlamına gelmektedir (Foucault, 2006, s. 14).

Ortaçağ ve Rönesans dönemlerinde ‘normal’ler içerisinde görülen delilik, klasik çağla birlikte hızla ‘toplumsal öteki’ nesnesi haline evrilmiş, dışlama-sürgün ve kapatılma pratiklerine maruz bırakılmıştır. Bu dönemler içerisinde hayvanlara bile yapılmaması gereken yaklaşımlar, kapatıldığı mekânlarda ‘deli’yi itaatkâr hale getirme adı altında uygulanmıştır. ‘Deli’ olarak nitelendirilen insanlardan çok sınırlı sayıda kişi hastanede kabul görmüş ve tedavi edilme teşebbüsleri olmuştur. Fakat ‘delilik’ henüz bir tıp biliminin nesnesi değildir ve herhangi bir patolojiye ait değildir. Klasik çağ ile dışlama ve kapatmanın hedefi olan delilik; toplumsal düzen, aile yapısı ve devlet için tehdit olarak görülmüştür; bu düşünce devam etmekle beraber ona yaklaşımda değişiklik ortaya çıkmış ve konu tıbbin alanına girerek hastalık olarak ortaya çıkmıştır (Foucault, 2006, s. 136). Klasik çağ ile birlikte önce öteki olan, sesi kısılan, kovulan hatta bu uygulamaları da yetersiz görüp tecrit amacıyla kapatılan ‘delilik’, yeni episteme dönüşümleri ile hastalık statüsüne ulaşacaktır. Kapatma mekânlarının gözdağı veren yapısının arkasında yer eden güç, bundan yararlanılmasının devamı için modern çözüm içerisinde ‘deli’yi daha önce kapatıldığı yerlerde acı, açlık, soğukla terbiye ile evcilleştirmek yerine hastane adını verdiği yeni mekânda ‘deli’ kişisini tedavi metodu altında toplumdan tecrit etmek, normale ulaşmak için disiplin etmek imkânlarına sahip olmuş ve bu durumu meşrulaştırmıştır.

Foucault ‘İktidarın Gözü’ adlı eserinde ortaçağ içerisinde insanların kimi kişileri; ruh ya da kafa hastası olarak işaret ettiklerini fakat bunun istisnai ve nadir görülen bir durum olduğunu belirtir (2003, s. 155). **‘Deli’ o zamanlar aklın sınırlarıyla kuşatılmamış, ötekileştirilmemiştir. Toplum içinde varlığı rahatsız etmek bir yana kutsal sembolleri barındırdığı düşünülen bir figürdür.** Klasik çağ ile birlikte bu mistik hava kaybolacak, sürgünün ve dışlamanın öznesi olacak hatta kapatma pratiklerine maruz bırakılacaktır. Tedavi klasik çağın getirdikleri arasında çözüm olarak henüz sunulmamıştır. Artık dışlanmanın ve sürgün çözümünün yerine kapatmanın farklı bir boyutu olarak hastane eklenmiştir. “Delilik, dünyanın, insanın

ve ölümün sınırlarındaki bir ahiret unsuru olmaktan çıkmıştır; zapt edilmiş ve tutulmuştur. Artık kayıkta değil, hastanededir” (Foucault, 2006, s. 80). Hastaneye kapatma bilimin üzerinden yapılması ve iktidarın mekanizmalarının görünürde olmamaları sebebiyle daha cazip hal almıştır. Klasik çağda uygulanan ayırım gözetmeksizin kapatmalar, cezalandırma tekniklerini ve imgelerini içinde barındırmıştır. Bu sebeple 19. yüzyıl hastanenin ve tımarhanenin keşfi kapatmalara bilimsellik kazandırdığı gibi artık kapatılan cezalandırılan, acıya maruz bırakılan değil tedavi edilen algısı ve imgeleri oluşturulmuştur. Her ne kadar bu imgeler olsa da hekimler ilk tedavi yaklaşımları doğada olduğunu düşünmüş ve tabiat içerisinde yöntemler uygulamış, hastanede dahi olsa delilerin kapatılmasını olumsuz ve cezalandırma olarak görmüş, fakat normalleştirme iktidarı ile tımarhanenin meşruluğuna ve kapatmanın yaygınlaşmasına katkı sağlamışlardır (Foucault, 1993, s. 73-74).

Suyun arındırması, hac yolculuğuna çıkıldığı kanaati ya da kutsal topraklara göçün simgelediği ‘gemiye bindirme’ nasıl ki dışlama mekanizmasının işletilmesi ve ‘deli’yi öteki statüsüne dönüşümün toplumsal vicdanının rahatlatılması sonrası kabul görmüşse, hastanelerde dışlama ve sonrasında kapatma pratiğinin daha rahatlıkla topluma kabul ettirilmesini sağlayacak söylemin inşasının malzemesi olacaklardır. Hastaneye konulan-kapatılan deliler farklı tanımlarla tasnif edilmişlerdir. Bu tasnifi incelediğimizde “*sarhoş deliler*”, “*bellek ve anlama yeteneğinden yoksun deliler*”, “*miskin ve yarı ölü deliler*”, “*hoppa ve kafası, boş deliler*”[...] bulunmaktadır (Foucault, 2006, s. 81). İlk bakışta bunların tıbbi bir teşhis olmaktan ziyade toplumsal ahlaki normlara uygun olmayan davranışlar olduğu görülmektedir. Aslında yapılan tıp alanından faydalanılarak kapatmaya yeni bir kılıf uyarlanmasıdır. Bu hastaneleri günümüz şartları ile değerlendirmek ve birden bu noktaya geldiklerini düşünmek elbette yanlış olacaktır. “Bazı hastanelerde delilerin, onlara adeta tıbbi bir statü sağlayan belli bir yerleri varsa da, aralarından büyük çoğunluğu kapatma evlerinde kalmakta ve burada hemen hemen bir ıslahhane hayatı yaşamaktadır” (Foucault, 2006, s. 183). Hatta ilk olarak ortaya çıkan ve ‘genel hastane’ adını alan yapının hastaneden ziyade kapatma mekânı olduğu aşikârdır. Genel hastaneler ‘miskinhanelerin’ yerlerini almış ve toplumun ötekisi olarak görülen, sefil-sakat-kimsesiz-deli-yaşlı, kişilerinin toplama kampları haline dönüşmüşlerdir. Foucault’nun deli merkezli ele aldığı ötekilerin genel hastanede toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren ortamda tıbbi

bir niteliği olmayan toplumsal ve ahlaksal suçlu konumuna itilenler; siyasal ve iktisadi sistemin ihtiyaçları doğrultusunda işlenen toplumsal mekanizmaya göre şekillendirilirler (Güngör, 2018, s. 142). ‘Genel hastane’ adı verilen bu mekânlarda sağlanan koşulların sağlık hizmeti olmadığı kapatılan farklı gruplardan anlaşılmaktadır. Fakat hastane adının altına saklanan şeyin ne olduğu hastanenin içine girilip tanık olunması ile ortaya çıkmaktadır. Foucault genel hastane müdürleri hakkındaki “işkençe direkleri, prangalar, adı geçen Genel Hastanede ve ona bağlı olan yerlerde hapisaneler ve zindanlar, bunları istedikleri gibi kullanacaklardır [...]” (Foucault, 2006, s. 91) satırlarından ‘Genel Hastane’nin delileri tedavi etmeyi değil onları işkençe ve farklı kapatma yöntemleri ile toplumdan tecrit etmeyi ve eza ile itaatkâr kılmayı hedeflediği anlaşılmaktadır.

Foucault’a göre “akılcılık, tıbbın ve ahlakın kesin olarak eklemleştikleri noktada, ebedi cezalandırmalara yönelik bir ön belirleme ve sağlığın geri getirilmesi konusunda bir çaba olacak belli bir tedaviyi öngörmektedir” (2006, s. 147). Tedavinin yegâne amacı delinin, aklına kavuşması sağlanarak topluma geri kazandırılmasıdır. İddia edilen akıl dışı hareket ve tutumların teşhis ve tedavi ile giderilerek aklın normaline dönmesini sağlamak amacı olmalıdır. Normal olmak aslında tek tedavi ve çare olarak dayatılmaktadır. Normale dönüşün sağlanması için dönem içerisinde deliliğe özel tıp kurumları olarak kabul edilen hastaneler bulunmaktadır. Avrupa’da ‘Hotel-Dieu’ ve ‘Bethleem’ bu hastaneler arasında yer almakta ve Foucault’un tespit ettiği kayıtlara göre bu hastanelerde deliliğe önerilen ve uygulanan tedaviler benzerlik göstermektedir. ‘Hotel-Dieu’ için “*hacamat, müşhil ve bazı durumlarda yakı ve banyo*” uygulanan klasik yöntemlerken; ‘Bethleem’de görevli bir hekimin avam kamarasına yaptığı anlatım dikkat çekicidir: “Hastalara havanın durumuna göre, en geç Mayıs sonunda hacamat yapılmalıdır; hacamattan sonra haftada bir kere kusturucu ilaçlar alacaktır ve bu belli bir süre devam edecektir. Bundan sonra müşhille onların içlerini boşaltırız” (Foucault, 2006, s. 181-183). Ayrıca bu tedavi metotlarının uzun zamandan beri uygulandığı belirtilmektedir. Bu metotların yanı sıra su sesi, müzik sesi vb. tedavi yöntemlerinin özellikle Doğu medeniyetlerinde asırlar öncesinde uygulandığına dair kaynaklar mevcuttur. Fakat Foucault özellikle Avrupa’yı ele almaktadır. *Hotel Dieu* ve *Benthleem*’de uygulanan yöntemler ilkel ve geri kalmış olmalarına rağmen ‘deli’nin varlığının göz ardı edilmeyerek bir tıbbi yaklaşımın varlığı kabul edilebilir. Ancak bu durum adında hastane barındıran ‘genel

hastane'lerin birçoğu için söylenemez. 'Genel hastane' hekim ve sağlık çalışanların kontrolü altında olan bir yer değildir, o dönemde çıkartılan yönetmeliğe göre hekimin hastaneyi en az iki kere vizite etmesi ve Pitie şehrinde yaşaması hükümleri bulunmaktadır. Buralarda uygulanan yöntemlerin de kapatılanların tedavisi için değil genel bir kontrolün sürdürülmesine yönelik uygulandığı anlaşılmakta, bu durum delilerin kapatılmasının deliliklerinden ileri gelen bir hastalıktan kaynaklanmadığını göstermektedir. Genel hastane ile *Hotel Dieu ve Bethleem* arasındaki yaklaşım farkını göstermesi açısından önemlidir. Genel hastane, 'hastane' adı altında tedaviden ziyade kapatmanın meşrulaştırıldığı bir ıslahhanedir! Foucault'a göre genel hastane "tıbbi bir kurum değildir, daha çok yarı adli bir yapıdır" (Foucault, 2006, s. 91).

Akıl hastanelerinin varlığı sonrası, delinin kapatılması aile rızasından çıkmış, tıbbın kontrolüne yani hekimin kararına bırakılmıştır. Tehlikeli olmanın kararını tek başına verebilecek hukuk dışı fakat yaptırım yetkisine sahip bir kişi olarak hekimin ciddi güç ve yetkilerle donatılmış olduğu kuşku götürmemektedir. Toplumun içinden gelen, eğitimle donatılarak bilim insanı olan kişi anormal olana karar vermektedir. Bunu yaparken öncelenen toplum ve halk sağlığı olarak yansıtılmaktadır. Fakat Foucault bu noktaya karşı çıkar ve hastanenin üretimi işgücü ihtiyacına olan artan ihtiyaç dönemine denk gelmesi ve genel kapatmaların deliler hariç hepsinin serbest bırakılması sebebiyle kapitalist üretim sisteminin, burjuvazinin ve siyasal sistemin ihtiyaçlarıncaya ortaya çıktığını savunur. Yeni söylem inşasında ise delinin çalışmadan yoksun oluşu değil dışlama mekanizması sürdürülmüş fakat kapatmak ceza olarak değil tedavi ve normalleştirmek önem kazanmıştır. Bu sebeple deli, söylemin dışında bırakılması sebebiyle yeni oluşturulan söylem tarafından nesneleştirilmiş ve disipline edilmiştir (Güneş, 2013, s. 62).

Deliliğin tıp kuşatması altına girmesi ve hastalık öznesi olarak kullanılmaya başlanması ile farklı bir yargılama sistemi oluşmaya başlamıştır. "**Ceza ile deva** arasındaki bu karışmaya, cezalandıran hareketle tedavi eden hareketin bu adeta özdeşliklerine izin verenin akılcılık olması daha da gariptir" (Foucault, 2006, s. 147). Artık tıp ve hukuk birbirine etki ve tepki veren mekanizmalardır. Yargıç kişinin 'ceza ehliyeti', suçu işlemeye yeterli akıl sağlığı olup olmadığı sorusunu hekime soracaktır. "Tıbbın kendi konuları arasına alacağı akıl hastalığı, hukuken yetersiz özne ile grubun huzurunu bozduğu kabul edilen kişinin efsanevi birliği olarak yavaşça

oluşacaktır”(Foucault, 2006, s. 147-208). Bu efsanevi birliğin soru cevap döngüsünde alınacak cevaba göre yargıç hapisaneye ya da akıl hastanesine kapatmaya karar verecektir. Akıl hastanesine gönderilen kişi için artık yargılamak da infaz etmek de hekimin elindedir. Hekim artık akıl sağlığının normale dönüp dönmediğine veya yerinde olup olmadığına karar verme yetkisi ile donatılmıştır. Aklın sınırlarını belirlemekte ve bu doğrultuda cezai sorumsuzluk kararını veren makam olmuştur. Hukukun öznesi konumuna gelen suçlu insan, akli kapasitesi sorgusunda deliliğe yaklaşmakta, delilikse toplumsal bakış açısıyla suçluluk anlamlarını sürdürmesi nedenleriyle ortak kapatılmasalar da aynı anlamları yükleyen ve tersini imkân veren modern uygulamalar görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi ‘deli’ hukuki olarak sorumluluklarından kurtulsa bile toplumun nazarında suçlu kişiliğini taşımaya devam etmektedir ve toplumun içinde barındırılması tehlikeli algısı sürdürülerek dışlanması devam etmektedir. Delilik ve suçluluk farklı mekânlara kapatılmanın öznelere olsa da aynı mekanizmanın sürdürülmesine hizmet eden imgeleri taşımayı sürdürürler: tehlikelilik. Modern dönemde deli, suçlu gibi toplum düşmanı olmasa da halen tehlikelilik ve anormallik nitelemesi adı altında dışlanmanın sürmesine hizmet eder ve artık suçlu ile aynı mekânda olmasa da aynı mekanizma -panoptikon⁶- içerisinde. “**Delilik ile suç birbirlerini** dışlamamaktadırlar; ama belirsiz bir kavram içinde birbirlerine karışmış da değillerdir; hapisane ve hastane tarafından koşulların gereklerine göre gerektiği kadar mantıklı bir şekilde ele alınacak olan bir bilincin içinde birbirlerini gerektirmektedirler” (Foucault, 2006, s. 216). Bu sebeple deli hukuki bir cezalandırmanın öznesi olarak kapatılmamakta fakat halen anormallik ve tehlikelilik nitelemelerinden ötürü hastalık öznesi olarak kapatılması yerinde görülmekte hatta ‘tehlikeli’ algısı üzerinden suça eşdeğer anlam oluşturulmaktadır (Foucault, 2003, s. 127).

Deliliğin farklı bir boyutu olarak ‘çılgınlık’ terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukuki ve tıbbi kavram olan ‘çılgınlık’ “yasaların tanımladığı suç ile buna ilişkin hukuki bağlantıların dışında kalan bütün şiddet biçimlerini ima etmektedir: mahkûm etmenin mümkün olduğu bölgenin ötesinde ortaya çıkan tehditkar bir kudurganlığın karanlık alanının bütünü” olarak tanımını bulmaktadır (Foucault, 2006, s. 180). Birinin ‘çılgın’, ‘deli’ ya da akıl sağlığı yerinde olup olmadığı kararının yanlış ele

⁶ İkinci bölüm içerisinde yer verilmesi sebebiyle ayrıntıya girilmemiştir.

alınmasının nasıl sonuçlar doğurabileceğini konu edinen bir film ele almak yerinde olacaktır. 1975 yılı Amerika Birleşik Devleti'nde '*One Flew Over The Cuckoo's Nest*' adı ile yayınlanan ve Türkçeye *Guguk Kuşu* olarak çevrilen sinema filmi 'delilik' konusunu hukuk ve tıp sistemini işleyerek ele alır ama çoğunluklu olarak akıl hastanesi bölümüne vurgu yapar. Filmde başrol karakteri 'akıl hastası' taklidi yaparak hapisshaneden daha az güvenli olduğunu düşündüğü akıl hastanesine geçerek buradan kaçmayı amaçlamaktadır. Başrol oyuncusunun 'akıl hastası' numarasıyla akıl hastanesine geçişi başarması çok zor olmamıştır. Akıl hastanesinde güvenliğin düşük olmasına rağmen beden üzerinde kontrolün daha yüksek olduğu filmde başrolün akıl hastanesinde yaşadığı olaylardan anlaşılmaktadır. Akıl hastanesinde uygulanan tedavi yöntemlerine karşı özgür ve aykırı hareketlerinin devam ettiği görülen başrolün, başhemşire ve hastane personeli tarafından diğer hastalara kötü örnek teşkil ettiği düşünülmektedir. Disiplin tekniklerine uyum sağlamaması ve karşı koyması neticesinde itaatsiz, ıslah olmaz olarak görülmesi neticesinde başrole uygulanan 'tedavi' neredeyse onun tüm hayati fonksiyonlarının sonlandırılmasına varacak seviyeye ulaşacaktır. Bunu yargılamasız idam infazı olarak yorumlamak abartı olmayacaktır. Bu muameleyi kurtulmak istediği hapisshane de bile yaşamayacağı bir durum olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Modern dönem yapıtı olan bu eserde sıradan birinin basit bir çıkar amacıyla 'deli' numarası anlaşılamamıştır. Aklın tedavisini hedefleyen sağlık kuruluşu olan hastanede disipline aykırı hareketleri sebebiyle yaşam hakkının gasp edilmesine varabilecek yöntemin nasıl meşrulaştırıldığına dikkat çekilmiştir.

Foucault delilik imgesi üzerinden yürütülen bu kapatma, tecrit ve hayatı askıya almaya giden süreçleri iktidarın sahip olduğu erk olarak belirtir (Foucault, 2015, s. 118). Foucault'nun belirttiği üzere gücün kullanımın ne kadar büyük sonuçlar doğurabildiği aşikârdır ve gücü iktidardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Foucault'a göre hastanelerde yapılan tedavi ile 'delileri' kontrol altına almakla amaçlanan şey, toplumu rahatlatmaktan ya da toplumu rahatsız edenin tedavi ile yeniden kazanılmasından ziyade yaratılan yeni episteme ve söylemlerle yeni iktisadi ve siyasi sisteme kolaylık sağlayacak disiplinsel denetim mekanizması oluşturmak ve bunu güçlendirmektir (2015, s. 84).

Delilik üzerinden oluşturulan dışlama, kapatma ve hastalık öznesi haline dönüştürme süreçleri klasik çağdan itibaren ahlaki düzen içerisinde şekillendirilir

olmuştur. Ahlaki düzenin tıp ve hukuku etkilemesi kaçınılmazdır. Foucault tıbbın ahlakla bağlantısının Yunan medeniyetine dayandırılacak kadar eski olduğunu düşünür. 17. yüzyılda ortaya çıkartılan ilişkiler Yunan medeniyetinden oldukça uzak olup zorlama ve baskıya dayalı yapıda ortaya çıktığını belirtir (Foucault, 2006, s. 148). Tedavi ile bağdaşmayacağını düşündüğümüz bu şiddet ve baskı esaslı yöntemlerin anormal olarak düşünülen davranıştan uzaklaştırmak ve dayatılan normale dönüşün sağlanması için uygulanan disiplin altında tutma tekniği oldukları görülmektedir. Akıl dışı olarak nitelendirilmek için artık sadece hareketsel tutumlar değil ahlaki tavırlar da değerlendirmeye açılmıştır. Foucault ahlaki çerçeveden ‘akıl dışı’ hareketin kararını tefecilik yapan bir rahip üzerinden örnekle anlatmaktadır. Rahibin pişman olmaması, tefeciliğe devam etmesi ve fakirlere yardım etmemesi gibi davranışları üzerinden akıldan yoksun olduğuna karar verilmiştir (Foucault, 2006, s. 215). Tüm bu göreceli ve kişisel davranışlar doğrultusunda rahibin ‘meczip’ ilan edilmesi, delilik ve akli yoksunluğun fiziksel şiddet ile algılanmaması ve soyut niteliklerle ahlakın alanına dahil edildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Akıl, kendisini tanımlarken karşıtı olanı akıl sağlığının yerinde olmadığı kanaati üzerinden hastaneye yatırmayı uygulamaya koyduğunda aslında kapatmayı tıbbın alanında tedavi adı altında gizler olmuştur. “Meczipuların kapatılmalarına bahane olan formülleri tutarlı bir hastalık haritası yüzeyine dağıtmak hiç de mümkün değildir” (Foucault, 2006, s. 214). Akıl sağlığının yerinde olmadığı kanaati üzerine bir karar için ‘deli’nin sınırlamalara tabi olmayan bin bir çeşit çehresi tek düzeye indirgenerek ‘akıl hastası’ haline getirilmek suretiyle deli belli bir kalıba sokulmak istenmiştir. “Delilik böyle bir kurumun çatısı altında toplanarak insan aklının sayısız serüvenlerinden bir serüven olmaktan çıkarılmıştır” (Megill, 2012, s. 331). Aklın, normalden uzaklaştığı ya da abes bir söylemle raydan çıktığı kabulünden sonra “delilik, akıl hastalığı ya da anormallik/patolojik, bir kez bilimsel söylem ve uygulamanın nesnesi haline geldiğinde bir iktidar sorunu haline gelir [...]” (Kartal, 2013, s. 50). İktidarın görevi artık bu sorunu ortadan kaldırmaktır. Burada ailenin ya da toplumun talebi ya da rızası aranmayacaktır. Toplum düzeni adı altında anormalin kontrol altına alınması zorunludur. Deliliği hastalık konumuna getiren faktörlerin içerisinde asıl payın kapitalist sistemin getirdiği çalışma koşullarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Akıl dışılıktan, aklın hastalığına evirilen bu süreçte ortaya çıkan klinik ve hekim kimliği ‘psikiyatr’ olmaktadır. Akıl hastanelerinin ruh doktoru

olan psikiyatlara verdiği erkin arkasında gizlenen iktidar varlığı aslında tıp biliminin varlığına dayandırılmış, bu sebeple ceza sorgulaması tekniğinde olduğu gibi hekim, kapatılan deli kişisiyle çatışan figürler haline getirilmiş, hekime sorgucu gücü ile hakikati sınama, araştırma ve üretme yetkinliği tanınmıştır (Foucault, 1993, s. 75-77). Bu şekilde soyut terimi nesnelleştirerek sağlık objesi haline getirilen ‘deli’ artık hekimin gözetimindedir, elbette bu gözetimin iktidarın kurallarına ve yararına göre uygulanacağı unutulmamalıdır. Gary Gutting bu durumu ‘Foucault’ adlı eserinde kapatma mekanizmasının artık tıp perdesi arkasında bilimsellik ile ifası toplumun değerlerinin aracı olan hekim/psikiyatr figürünün ahlaksal iktidarı altına girmekle sağlandığını belirtmektedir (2010, s. 110).

Delilik tıbbın bir öznesi haline gelmiş gibi görünse de aslında hukuk kurallarıyla ayrıcalıkla donatılan hastanenin disiplin tekniklerinin çerçevelerince sınımsız kuşatılmıştır (Foucault, 2015, s. 80). Hala anormal olan, aklın sınırları içine alınmayan ama hasta statüsü ile iyimserlik kazandırılan ‘deli’ye bu kurumların tedavi yöntemlerinin mutlak bir çözüm ürettiği söylenemez. Foucault psikiyatrye karşı değildir ya da onu inkar etmez fakat tıbbın geç ortaya çıkışı ile psikiyatrik kurgunun temellerine inerek kurgunun doğru olmadığını; bunların iktisadi ihtiyaçlar başta olmak üzere siyasal-toplumsal nedenlerden doğduğunu göstermeyi hedefler (Tunca, 2014).

Klasik çağda toplumsal öteki konumuna sürüklenen ‘deli’, episteme dönüşümü ile tıbbın nesnesi haline dönüştürülmüştür. Toplumsal öteki olarak önce dışlanan sonra kapatılan ‘deli’, Foucault’a göre modern toplumların akıl hastalığı keşfi ile tedavi adı altında hastaneye yatırılması da aslında yeni bir kapatma ve toplumdan tecrit yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Anlaşılacağı gibi tıpla birlikte delinin toplum içerisindeki pozisyonu değişmemiştir. Bu tıbbın başarısız olmasından ziyade yaşanan episteme dönüşümlerinin ağırlıkla hukuki normlarla belirlenmesinden, tıbbın ‘öteki’nin öznesi olan deliyi iktidarın gücü altında kontrol etmenin yeni bir aracı olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır.

Deli figürünün yaşadığı dışlanma, ötekileştirilme ve kapatılma süreçleri sefil ve yoksullar içinde geçerli kılınmıştır. Bu sebeple öteki bölümü içerisinde diğer kovulma nesnesi olan ve ötekiliğe sürgün edilen yoksullar, ‘yoksulluk’ başlığı adı altında incelenecektir.

1.3.2. YOKSULLUK

“Yoksulluk, yeterli bir yaşam standardına ulaşma ve diğer sivil, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli ya da kronik olarak yoksun oluşla belirlenen bir insanlık durumudur” (BM ESK,2001;Karakaş,2010:2). Birleşmiş milletlerin yaptığı gibi günümüzde yoksulluk, bir yoksun olma durumu olarak tanımlanmakta ve daha çok ekonomik sebepler üzerinden çağrışımlar yapmaktadır. Bu sebeple Dünya Bankası gibi finans temelli kurum ve kuruluşlar tarafından rakamsal veriler olarak ele alınan konu; ekonomik ve iktisat temelli görülmekte sosyal ve toplumsal ilişkiler temelinde ele alınmaktan uzak durulmaktadır fakat yaşanan sessizlik onun varlığı hakkında gerçekliği ve hissiyatı değiştirmemektedir. Bauman’ın ‘Siyaset Arayışı’ adlı eserinde ifade ettiği gibi **“yoksulluğun görüntüsü yoksul olmayanları köşeye sıkıştırır”** (2000, s. 187). Hissedilen rahatsızlık bir çözüm üretmekten ziyade var olan sorun üzerinden kontrol mekanizmalarının eline yeni kozlar sunmaktadır. Juan Luis Vives’in 1583 yılında ‘*L’Aumonerie*’ adıyla yayınlanan eserinde yer alan fakirlik tanımı dikkat çekicidir: “[...] ne de yalnızca parası olmayanlar fakirdir; bedeni gücü olmayan veya sağlığı veya akli veya yargılama yeteneği olmayan herhangi biri de fakirdir” (Foucault, 2006, s. 105) sorunun sadece ekonomik sebepler olmadığını belli eden dönemin tanımı ötekileştirmenin yeni çerçevesine fakirleri yerleştirmekle kalmamakta ayrıca fakirliği patetik bir olguya taşıma cüreti de göstermektedir. Yoksulluk tıpkı delilikte olduğu gibi siyasal ve iktisadi koşullarla belirlenen toplumsal çerçevesinin dışında bırakılmıştır.

Yoksulların öteki konumuna sürüklenmeleri tıpkı deli figüründe olduğu gibi anlam dönüşümleri yaşamış ve nihayetinde delinin kapatılmasını da beraberinde getiren zaman diliminde sefillik ve yoksulluğun ahlaksal bir sorun olarak değerlendirilmesi dışlamanın en büyük etkeni olmuştur (Güngör, 2018, s. 142). Bu yaklaşım Foucault’nun ‘Deliliğin Tarihi’ adlı eserinde incelediği, ilk çağlardan beri toplumun içinde var olan ‘deli’ figürünün konumunun değişimin tarihini ile eşgüdümlü ilerlemektedir. Foucault eserinde sadece ‘deli’ üzerinden değil Klasik

dönemle değişen şartlar doğrultusunda toplumdan kovulan ve dışlanan başka bir konuyu da göz önüne getirmektedir: Yoksulluk. Yoksul-fakir, muhtaç olan, ekonomik ve sosyal olarak belli yaşam standartlarını sağlayamayan kişi ve kişiler. Yoksulluk birçok bilim alanının-(ekonomi-sosyoloji-kriminoloji-tıp) inceleme alanı içerisinde yer almaktadır. Ancak yoksulluk tek boyutla ele alınabilecek bir husus değildir. Bu sebeple çalışmamızda gelir gider dağılımı ya da günlük yaşam standartları için gerekli olan maddi tutar gibi verileri incelemekten ziyade Foucault'un bakış açısıyla yoksulluğun, aylaklığın nasıl toplumsal bir soruna dönüştüğünü ve ona atfedilen değerler üzerinden gelişen dışlama ve cezalandırma mekanizmaları ele alınacaktır.

Foucault, miskinhanelerde yaşamalarına müsaade edilerek toplumun dışına itilen cüzzamlının ortadan kaybolmasından sonra ona atfedilen imge ve değerlerin (aciz, zavallı, yoksul, tepkisiz vb.) kaybolmadığını belirtir. Cüzzamlının toplumdan kovularak ölüme terk edildiği miskinhanelerdeki görüntülerden toplumun uzak olması onların vicdanlarında rahatlama sağlamaktadır. Hastalıktan kurtuluş, hasta olanların toplumun dışına itilerek terk edilmesidir. Zamanla cüzzamın ortadan kaybolması sonucu miskinhanelerin boş kalması rahatsızlık vermeye başlamıştır ve buralar hükümetlerin denetimleri altına alınmıştır. “İnsanların kapatılmasına yarayan bu yeni kurumlar çoğu zaman bizzat eski miskinhanelerin duvarları içinde kurulmaktadır” (Foucault, 2006, s. 90-95). Bu yeni kurumların genel hastane adı altında kullanımının sürdürmelerine karar verilmiştir. Daha önce bahsi geçtiği üzere genel hastanelerin günümüz hastaneleri gibi sağlık hizmeti sağladığı yanlıgısına düşülmemelidir. 17. yüzyıl ortasında genel hastane Paris halkının sağlık sorunu olanlar, yoksullar ve meczupları yani toplumda cüzzamın yerine geçecek istenmeyenleri -ötekileri- olarak adlandırılanlara ait bölüm olarak tahsis edilmiştir. Burada yaşanan dışlanma ve kapatma egemenin kontrolü altında yapılmaktadır. Bu kurumların başına yönetici olarak görevlendirilen müdürler “Genel Hastane'nin içinde olduğu kadar dışında da bütün Parisli fakirlerin üzerinde, bütün yönetim, idare, asayiş, yargı, ıslah ve ceza yetkisine sahiptirler” (Foucault, 2006, s. 91). Anlaşıldığı üzere bütün yetkilerin tek bir idarede hatta tek kişide toplanarak yoksul kesimin üzerinde otorite ve kontrolün katılaştığı görülmektedir.

Deli figüründe olduğu gibi Ortaçağ'da ve Rönesans döneminde toplumda kabul gören, yeri olan, görüntüsünden rahatsızlık hissedilmeyen ve sadaka verilerek yaşamını sürdürmesi sağlanan fakirler, Klasik çağ ile 'deli'ye uygulanan aynı yöntemlerle farklı söylemlerin öznesi haline dönüştürülmüştür. "Fakir, sefil, kendi varoluşuna karşılık veremeyen insan, XVI. yüzyıl esnasında, Orta Çağın tanımadığı yeni bir çehre kazanmıştır" (Foucault, 2006, s. 100). Kazandırılan bu yeni çehreler nihayetinde sefilleri, kapatmaya giden süreçler de 'deli' ile kader ortağı konumuna sürüklemektedir. 17. yüzyıl kapatması birçok farklı grubu içine dahil etmiştir: deliler, yoksullar, serseriler, dilenciler, işsizler; hastane, ıslah evi, hapishane, güç evi farklı gibi isimli de olsa aynı amaca hizmet eden kurumlara kapatılarak toplumdan soyutlanmıştır (Abrevaya, 2013, s. 211). Bu toplu kapatmalar toplumun algısına hayırseverlik olarak lanse edilse de başta cezalandırma olmak üzere birçok fonksiyonu beraberinde getirmiştir. Kapatmayla risk grubu olarak değerlendirilen grup (deliler, yoksullar, serseriler vb.) gözden uzaklaştırılmış, kontrol altına alınmış, aylak ve çalışmadan uzak kesim kapatılarak diğer gruba da gözdağı verilmiştir.

Acıma hissi uyandıran, dilenmelerinde sakınca görülmeyip sadaka ile geçinmelerine destek verilen, kilise tarafından korunan ve hatta İsa peygamberin yer yüzündeki gölgeleri olarak kutsiyet atfedilen sefiller nasıl olmuştur da deliler gibi dışlanmanın ve kapatılmanın nesnelere haline gelmişlerdir? Bunun cevabını Foucault'nun satırlarında sefilliğin düzene bir saldırı olarak görülmeye başlanması olarak anlaşılmaktadır:

Devlet veya kent yönetimi bütün bu fakir halkın bakımını üstüne alarak, sefalet konusundaki yeni bir duyarlılık biçimini hazırlamaktadır: Artık acı çekmenin yüceltilmesinden ve Fakirlik ile Hayır faaliyetlerine ortak olan bir selametten söz etmeyen, ama insana yalnızca topluma karşı olan ödevlerinden ötürü yardım eden ve **sefili, hem düzensizliğin bir sonucu, hem de düzeni koruma konusunda bir engel olarak gören bir patetik deneyi doğacaktır**. Demek ki artık sefaleti, ona yardım eden hareket içinde yüceltmek değil de, yalnızca ortadan kaldırmak söz konusu olabilecektir (Foucault, 2006, s. 103).

Bu episteme değişiminde birden fazla faktörün etkili olduğu görülmekle beraber en önemli iki unsurdan bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan birinci faktör feodal yapı sürecinde serbest pazar ile oluşumu başlayan kapitalist sistem ve sanayi devrimi ile birlikte güçlenerek ortaya çıkan ekonomik yapıyı şekillendiren üretim ve tüketim şeklidir. İkinci husus ise yönetim şeklinin feodal yapıdan merkeziyetçi bir sisteme

evrilmesi sonucu denetim ve kontrol mekanizmalarının güçlenmesinden kaynaklanmaktadır. Feodal sistem içerisinde insanlar geçimini ağırlıklı olarak tarım üzerinden sağlamaktaydılar. Bu sistem içerisindeki halkın üretimi, tüketim ihtiyaçlarını karşılamaya yeterlidir. Halk, vergisini verdiği, asker ihtiyacını karşıladığı sürece yaşamsal ihtiyacını karşıladığı düşünülmekte ve bir tehlike olarak görülmemektedir. Fakat feodalizmin son dönemlerinde ticaretin ve ulaşımın kolaylaşması ve artmasının etkileri ile üretim mekanizmaları gelişmiştir. Tüccarların zenginliklerinin giderek artması neticesinde Feodal sistemin çarkları çatlamağa başlayarak yeni bir düzenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Feodal dönemde temel üretim ve zenginlik kaynağı toprağa dayanmaktayken, küçük üretim araçlarının artmasıyla ticari sermayenin gelişimi, üretimin ve tüketimin artması feodal düzeninin sonunu hazırlayarak yeni sosyoekonomik sistem olan kapitalizmi ortaya çıkarmıştır (Yılmaz, 2004, s. 14). Feodal yapının ortadan kalkması üzerine ortaya çıkan güçlü egemen, merkeziyetçi sistem de kapitalist üretim biçimlerini sürdürecektir.

Burjuvazi, üstünlüğü ele geçirdiği her yerde, bütün feodal, ataerkil, romantik ilişkilere son verdi. İnsanı ‘doğal efendiler’ine bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı ve insan ile insan arasında, çıplak öz-çıkardan, katı ‘nakit ödeme’den başka hiç bir bağ bırakmadı. Dinsel tutkuların, şövalyece coşkunun, dar kafalı duygusallığın kutsal titreyişlerini, bencil hesapların buzlu sularında boğdu. Kişisel değeri, değişim-değerine dönüştürdü ve sayısız yok edilemez ayrıcalıklı özgürlüklerin yerine, o *biricik* insafsız özgürlüğü, ticaret özgürlüğünü koydu. Tek sözcükle, dinsel ve siyasal yanılsamalarla maskelenmiş sömürünün yerine, açık, utanmaz, dolaysız, kaba sömürüyü koydu (Marx & Engels, 2005, s. 13).

Bu üretim sisteminin sürdürülmesi için sermayenin kendisine teslim edildiği nüfus en önemli etkeni oluşturmaktadır. Merkeziyetçi yönetim için halk ya da nüfus bir güç faktörü olduğu kadar tehlike işaretidir de. Kontrol altına alınamayan her sefil aslında burjuvanın zenginliğine tehditken; kontrol edilebilen ve uysal sefalet ise onun zenginliğini artırmanın aracı konumundaydı. “Varlıklıların vicdanlarını tatmin etme aracı olarak gördükleri yoksullar, sosyal politikanın temel belirleyicisi olan kapitalizmin (merkantilizm) yerleşmeye başlaması ile birlikte, “zenginliği yaratan işgücü” haline gelecektir” (Dinçer, 2015, s. 34). Ortaçağdan klasik çağa geçiş sürecinde sistemsel dönüşümler yaşanırken Avrupa’da içinde bulunulan zaman dilimi kanlı süreçlerden oluşmaktadır. *Din savaşları, Otuz Yıl Savaşları* sonrasında hayatına devam etmeye çalışan insanların içinde kaldığı koşullarda işsizlik büyük sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple tüm Avrupa’da ülkeden ülkeye göç hareketleri

görülmüştür. Bu kitlesel işsiz ve yoksulların oluşturduğu grup, sistem için tehlikeli olarak görülmüş ve kontrol altına alınması mecburiyet olduğu kabul edilmiştir. Kontrol altına almanın en iyi metodu ise elbette kapatmak olacaktır. “Bütün fakirlerin onların bakılmaları, eğitilmeleri ve meşgul edilmelerine uygun yerlerde toplanmaları tasarısını tamamen onaylamıştır” (Foucault, 2006, s. 107). Bu tasarı ile yapılan iyiliğin altında aslında fakirlerin kontrolünün kolaylaşması ve hissettirilen minnet duygusuyla sefaletin itaatkâr hale getirilmesi aracılığıyla kapitalist sistemle zenginleşen ve çarkların kontrolünü ele alan burjuvazi mülkiyeti için tehlike arz edecek artan sefalet ‘sadaka reformu’ ile reform adı altında toplum ve normal sosyal hayatın dışına itilmiş ve de yoksullar kapatılmıştır. Sefiller artık iş gücüne ihtiyaç olduğu zaman kapalı mekânlarından çıkmasına izin verilecek toplumun ötekisi pozisyonuna yerleştirilen bir hale bürünmüştür. Yoksulluğun dizginlemeye ve kontrol etmeyi kolaylaştıran reformla kapitalist iktisadi ve siyasi sistemin çıkarları yaklaşık iki yüz yıl korunmuştur (Dinçer, 2015, s. 34).

Özneleştirilen ve sistemin dışına itilen fakirler iki kategoriye ayrılacaklardır. Kapatılmaya rıza gösterenler ve bu yaşamı kabul edenler ‘iyi fakirler’ olarak nitelendirilmekteyken, bu durumu kabullenmeyip, karşı çıkanlar, özgürlüklerinin sınırlandırılmasını ‘yardım’ adı altında kabullenmeyenlerse ‘kötü fakirler’ olacaklar ki bunların kapatılması zorunludur. Oluşturulan söylem uygulananı hayır olarak dayatmanın yansımasıdır. İyi fakir olarak nitelendirilmek için itaat edip belirlenene uygun hareket etmen, kötü olmak içinse karşı koyma yeterlidir. Ancak iyi fakirliğin daha kolay ve konforlu kılındığı aşikârdır; hayır ve sadakaların kalkması, dilenmelerin yasaklanarak cezalara tabi kılınması özgürlükten feragatı dayatır. İyi fakirlik kurgusu ‘yaşama şansı’ sunarak ya da baskı ile yaptırımla ve şartları sınırlandırarak istenileni seçmeyi dayatmaktadır. Modern dönemde de yoksula bakışın ‘iyi’ ve ‘kötü’ penceresinden devam ettiğini sınıf-altı kavramı üzerinden okumak mümkündür. “Kötü yoksulların modern çağdaki izdüşümünü ise ‘sınıf-altı’ (under-class) kavramından takip edebiliriz. Sınıf-altı, sanayi sonrası küresel kapitalizme geçişle bu kitlelerin içerikle zorunluluğunun devre dışı kalması nedeniyle dışlamanın hedefine dönüşür” (Zengin, 2014, s. 97).

Fakirlerin ve yoksulların ötekileştirilme süreçleri eski alışkanlık ve ritüelleri tamamen ortadan kaldırmaya varacak boyuttadır. Hayır ve yardım adı altında

fakirlerin kapatılması bir iyilik olarak kabul edilmeli ve tersi düşünceler egemenin hükümlerine karşı gelmek anlamını taşımaktadır. “*Fakirliğe bu haliyle yardım eden Hayır da düzensizliktir*” (Foucault, 2006, s. 103). Bu doğrultuda oluşturulan epistemeler; kilise vaazlarında ve yargıçların kararlarını ileten tellallarının dudaklarından tüm şehre duyurularak yeni bir ahlaki tutum üzerinden toplum şekillendirilmektedir. Fakirler sebebiyle oluşan düzensizlikten mülkiyet sahiplerince duyulan endişe, yardım ve hayır yapma düşüncesi altında aslında kontrol altına alma ve ceza uygulama seçeneklerinin birbirine geçişini sağlayan ve tersine de işleyebilen bir sistemi oluşturacaktır. Merkantilist yönetim, kiliseyi de ikna etmiş ve sadakayı kontrol altına almayı başarmıştır. Artık dilenmek yasaktır. Görüntüsüne acınılan sefil yardım etmek de yasaktır. Yardımlar merkezi yönetimin denetimi ve kontrolü altında olan ‘Hayır Büroları’na yapılacaktır. Bu yapılan düzenleme “*hayır reformu*” olarak adlandırılacaktır. “[...] hayır, yasaların yaptırıma bağladıkları bir devlet ödevi ve fakirlik de kamu düzenine karşı bir suç haline getirilmekte değil midir” (Foucault, 2006, s. 106)? Bir zamanlar verilen sadakalar ve yapılan yardımlar toplumsal dayanışma ve vicdani rahatlama sağlarken artık sefil, dilenci, yoksul olanlar kamu düzeni için tehdit oluşturmaktadırlar. Orta Çağın kutsal sayılan sefil/fakir kesimi yapılan düzenlemelerle artık bu nitelendirilmesinden uzaklaşacak hatta tam zıddı bir alana yerleştirilerek kötülüğün/günahın simgesi haline getirilerek dışlanmayı ve de kapatılmayı zaruri hale getirecektir. Ortaçağ’da deliye atfedilen ve klasik dönemde oluşturulan yeni söylemle patolojik haline dönüştürülen delilik süreçleri ile yoksulluk örneği ile birebir örtüşmektedir. Hatta ‘deli’ ve ‘yoksul’ aynı mekânda kontrol altına alınmakta ve kapatılmaktadır.

Klasik çağın başlangıcından itibaren oluşan sosyo-ekonomik şartlarla birlikte değişen üretim araçları doğrultusunda artan işsizlik nedeniyle toplumun içinde yer alan fakirler, baskı ve kontrol altına alınmaya başlanmış hatta kapatmanın nesnesi olmuşlardır. Fakat On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren sanayi devrimi ile beraber ortaya çıkan yoğun sanayileşme sonucu bu episteme de değişime uğramaya başlamıştır.

XIX. yüzyılın başında Avrupa’nın hemen tümünde, fakirlerin kabul edildikleri merkezler ve sefalet hapishaneleri olarak ortadan kalkmaları nihai başarısızlıklarını belirlemiştir. Endüstri dünyasının ilk atılımı sırasında çalışma, bütün sefalet biçimlerinin ilacı, genel çözümü olarak

algılanmaktadır. **Çalışma ve fakirlik basit bir zıtlık haline getirilmiştir**; her birinin karşılıklı kapsamı diğerinin tersine genişleyecek veya daralacaktır (Foucault, 2006, s. 122).

Geçmişte sefil insanların oluşturduğu kalabalık grubun suça eğilimli olduğu, burjuva sınıfına ve mülkiyete tehdit yarattığı algısı üzerinden toplum yararı ve genel asayiş kaygıları gözetilerek kapatılması zaruri görülen grup artık çalıştığı sürece tehlikeli olmayacak ve zincirlerinden bu koşulla kurtulmaya hak kazanacaktır. Yaratılan zıtlık ortadan kaldırılarak yeni bir zıtlık söylemi hızla oluşmaktadır. “Bir toplumsal yapı olarak kapitalizmin temel çelişkisi bu asimetrik ilişkilerin normalleştirilmesinde yatmaktadır” (Köse & Bahçe, 2012, s. 392).

Artık sefaletin çözümü çalışmaktır fakat bu fakirliğin/yoksulluğun bitirilmesinden ziyade sermaye sahibinin zenginliğini ve üretimi artırmak amacıyla. Halen yoksulların şartları yeterli seviyelerde değildir ve kısmi kapatılmanın ‘yardım’ adı altında devam ettiğini Ayşe Buğra ‘Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika’ adlı eserinde disiplin altına almanın öncelendiği sosyal yardım adıyla işlevsellik kazandırılan ‘*darülaceze*’ gibi kurumların Avrupa’da ‘*workhouse*’ mantığıyla fakirlerin konaklamalarına imkân sağlayan ve çalıştırılmalarını hedefleyen yapılar olarak ortaya çıktıklarını belirtmiştir (2008, s. 26). Artık ‘aylaklık’ kabul edilemez. Doğa durumu ortadan kalkmıştır; insanların doğanın doyuruculuğunu ve toplumun karşılıksız yardımını umut etmeleri nafiledir. Tek çözüm yolu vardır, o da çalışmaktır, artık emek de bir *meta* olmuştur. ‘*Aylaklık*’ ve ‘*çalışmak*’ yeni sistemin dayattığı karşıtlık olarak karşımıza çıkmaktadır. “Çalışma ve aylaklık klasik dünyada, cüzzamlının dışlanması yerine geçen bir paylaşım hattı çizmişlerdir [...] Eski cemaat dışına atma ayinleriyle bağlantı kurulmuş, ama bu üretim ve ticaret alanında olmuştur” (Foucault, 2006, s. 124-125). Üretim ve ticaretin bir eşyası -metası- haline gelen emek, yoksulun elinde kalan yegâne unsurdur ve yoksulun hayatını idame ettirebilmesi için zorunluluktur, çalışmama kabul edilemezdir. Bu sebeple topluma ve devlete yük oluşturan çalışmayan kesimin dilenmesine göz yumulamaz. Görüntüsüne katlanılamayıp kapatılan yoksulluk artık çalıştırılmalıdır. Bu şekilde yenilenen çalışma potansiyeline sahip kitleler oluşturulması hedeflenmektedir (Dinçer, 2015, s. 34). Bu sebeple kapatma alanları sadece toplumun gözünün önünden istenmeyen bir figürü yok edildiği bir yerden yeni bir anlama bürünecek ve çalışma alanlarına dönüşecektir. ‘*Workhouse*’ olarak Avrupa’nın birçok ülkesinde işletilen mekanizmalar buna örnek teşkil etmektedir. Yoksullukla ve sadakalarla bağlantılı duyarlılık yeni bir

iktisadi şekle bürünerek işsizliğin, aylıklığın çalışma, ahlaksal zaruriyet ve yasal yaptırımlarla dayatma halini aldığı karışık yapı olarak tasarlanacaktır (Foucault, 2006, s. 100). Siyasal-iktisadi sistemin işleyişi doğrultusunda yeni bir ahlaki normun olduğu ve bunun çalışmak olarak ortaya çıktığı görülmektedir. “Kapitalist bir toplumda bireyler arasındaki ilişkiyi toplumsal ilişkiye dönüştüren şey çalışma olarak kutsanan emek ilişkisinin kendisidir” (Köse & Bahçe, 2012, s. 393). Çalışma kutsanırken sermayeden yoksun yoksulun elinde kalan yegâne varlığı emeği olacaktır. Sermaye sahiplerince emek satın alınabilir bir meta-eşya gibi görülüp çalışma özgürlüğü adı altında sömürülmektedir. Marx’a göre üretimin kalbi olan emek sadece meta değil bir değerdir. “Bunların üretimi sırasında, insan emek-gücü harcanmıştır, bunlarda insan emeği cisimleşmiştir. Hepsinde ortak olan bu toplumsal özün kristalleri olarak bakıldığında, bunlar değerdir- meta değeridir” (Marx, 2004, s. 50). Kapitalist sistem içerisinde üretimin çarkları içerisinde yoksulluk çalıştığı sürece kabul edilir olacaktır. Çalışmak, Marx’ın ‘artı değer’ kavramına göre işçiye/yoksula emeğinin karşılığı ürettiği metanın değerinden sağlanan faydanın karşılığını almasını sağlamamakta bu fayda sermaye sahiplerine gittiği için sermaye sahipleri zenginliklerini artırırken yoksullaşma sorunu giderek büyümektedir. “Fakir, kapatma uygulamasının onu kovduğu cemaatin içine yeniden dahil olmuştur; ama artık yeni bir çehresi vardır. Artık zenginliğin, bu zenginliğin ruhani biçiminin meşrulaştırılma aracı değildir; artık bu zenginliğin yalnızca değerli malzemesidir” (Foucault, 2006, s. 593). Yoksulluğun yeniden topluma kabul edilmesi lütfünün altında yoksulun emeğine duyulan ihtiyaç yatmaktadır.

Kutsananların tarihi süreçlerin içerisinde hızla değişmesi şaşırtıcıdır. Klasik çağ öncesi sadaka verilerek yaşamı desteklenen, toplumda yeri olan, İsa peygamberi anımsattığı algısı ile kutsanan yoksul, tehlikeli ve suça eğilimli olduğu hususlarıyla kapatılırken artık bu kapatmadan ve bu negatif ününden kurtuluşunun tek yolu çalışmak olmaktadır. Bu kutsama algısında kilisenin önemi yadsınmaz. Din insanların üzerinde büyük etkiye sahiptir. Avrupa’da din konusunda mutlak ve tek otorite olan Kilise’nin episteme oluşumunu destekleyen söylemleri çok etkili olduğu söylenebilir. “Adem ile Havva cennetten kovulunca, onlardan türeyen nesiller yiyeceklerini elde edebilmek için çalışma cezasına çarptırıldılar”(Wright,1994:5 ; Köse&Bahçe,2012:393). Yiyeceğini ve geçimini kazanmak için çalışmak zorunludur, yoksul olmak artık Tanrının toplum içinde oluşturduğu bir yardımlaşma ve dayanışma

sembolü olmayacaktır. Sadaka bir günah çıkartma ya da kefarete ödeme seçeneği değildir. Çalışmak yeni oluşturulan kapitalist söylem ile toplumsal dengenin sağlanması için ahlaki bir ödevdir. Bu dayatma ile istenilenin sefaletin sonlandırılması olmadığı Foucault'nun tespitlerinden rahatlıkla gözlemlenmektedir. Foucault'ya göre fakirliğin kapatma öznesi konumundaki pozisyonundan kurtulması ancak burjuvazinin çıkarının aracı olması kabulünde yatmaktadır (2006, s. 593). Fakir için mekân değişse de aslında kapatma devam etmektedir. Toplu kapatma ve ceza anlamları görünmez kılınsa da fabrikalarda siyasi iktisadi sistemin ihtiyaçlarına göre fakirin bedeninin yararlı kılınmasını ve sürekli denetlenip gözetlenmesine evrilen yeni bir kapatma mekânına geçmek için 'özgür' bırakılmıştır.

Fakirlik, yoksulluk içinde bulunduğu zamanın politik ve ekonomik şartları içerisinde tıpkı deliliğe uygulandığı gibi farklı evrelerden geçerek toplumun dışına itilmiş ve ötekileştirilmiştir. Bu süreçlerin yaşanmasında kapitalizmin farklı evrelerinden geçerek oluştuğu su götürmez bir gerçektir. Bu sebeple "yoksulluk olgusu, ileri kapitalizme özgü küresel süreçlerin toplumsal yaşama verdiği yeni biçimlerle bağlantılı olarak son derece karmaşık bir nitelik sergilemekte ve çağımıza özgü yeni biçimler alan sömürme, engelleme, dışlama ve bastırma biçimleriyle derinleşmekte ve adeta kronik hale gelmektedir" (Karakaş, 2010, s. 5). Halen devam eden uygulamalar -kentsel dönüşüm, sosyal yardım, işsizlik yardımı ve benzerleri ile bu kronik yarayı kapatmak bir yana dursun, açılan yaranın giderek derinleşmesine sebep olmakta özellikle kentsel dönüşümler ile yoksulluğun yaşadığı alanlarda dahi kalmalarına izin verilmemektedir. "Kent sakinlerinin yeni merkezlerde gruplaşmaları ve belli çekim merkezleri oluşturarak kentin uzak alanlarına doğru gerçekleştiği gibi bu alanların yoksul/suçlu olarak kodlanmasına imkân verecek dinamiğe de zemin hazırlamaktadır" (Zengin, 2014, s. 95). Yaşam alanlarından koparılmalari yetmezmiş gibi *suçlu* olumsuz algısının da üzerine eklenmesi ile zaten toplumla sınırlı olan bağları da koparılan yoksul ayrıca sosyal ve siyasal ilişki ağlarından ve bunları sağlayabilecek çalışma şartlarından da uzaklaştırılmakta ve mahrum bırakılmaktadır.

"Güvensizlik duyguları içinde yaşam mücadelesi veren yoksullar, zenginler için tasarlanmış bir dünyada yaşamak gibi zor bir durumda kalarak, toplumsal dışlanmışlığı bütün hücrelerinde hissetmektedirler. Dışlanmışlığı hissettiren bir etki de yoksulluğun tepeden bakıcı, kibirli ve ırkçı bir tutum olarak inşa edilmiş olmasıdır"

(Karakaş, 2010, s. 12). Sanayi devriminden günümüze üretimde teknoloji ve makineleşmenin artması insan emeğine duyulan ihtiyacı her geçen gün sınırlarken tersine dünya nüfusu giderek artmakta ve emeğin adaletli dağıtımına sahip olmayan kesim giderek fakirleşmektedir. Bu durumlar içerisinde ayrıca günümüzde postmodernizm ve küreselleşmenin etkisiyle tüketim toplumunun öznesi haline dönüşen insanlar içerisinde bu imkâna sahip ol(a)mayanlar dışlama pratiklerine maruz kalmaktadırlar. Bu yeni durum yoksulun zenginlerin mal varlığına zarar vereceği algısı ve korkusunu inşa etmeye devam etmektedir. Bu sebeple yoksula ve yoksulluğa karşı negatif bakış açısı üzerinden dışlama mekanizmaları toplumsal olarak işlemeyi sürdürürken, egemen tarafından da yoksulluğa karşı baskı, kontrol, denetim ve gözetim uygulamaları artırılarak sürmektedir.

Yoksulların yeni iş gücü kaynağı olarak ortaya çıkaran bilgi dönüşümleri, cinselliği haz ve tensel edimlerden nüfus ve toplumun kontrolüne uzanan dışlama sistemi içerisinde dahil etmiştir. Yoksullar üzerinde oluşturulan epistemeleri müteakip bir diğer ötekilik nesnesi olan cinsellik ve cinsel farklılıklar ele alınacaktır.

1.3.3. CİNSELLİK

Foucault, cinsellik konusunu son çalışması olan ve altı cilt olarak planladığı “Cinselliğin Tarihi” adlı eseri ile sunmak istemiş fakat yakalandığı bir rahatsızlık sebebiyle bu eserini tamamlayamadan hayatını kaybetmiştir. O hayattayken bu serinin ilk cildi yayınlanmış, ikinci ve üçüncü ciltleri ise yaptığı çalışmalar üzerinden yayınlanmıştır. Tam olarak tamamlanamasa da bu eşsiz eseri ile Foucault arkeoloji, jeneoloji ve etik metotlarından yararlanarak konuyu şahsına özel olan yaklaşımı ile ele almıştır. Foucault arkeoloji metodu ile cinsellik üzerinden tarihin içerisinde cinsel davranışların araştırılmasından ziyade çok boyutlu bir şekilde dini, ilmi, ahlaki, siyasal ve ekonomik koşullara göre oluşturulan söylemlerle üretilen cinsellik tarihi üzerine yoğunlaşmıştır (2003, s. 163).

Foucault yaptığı arkeolojik araştırmalarla antik dönemde cinselliğin, bugün kullanıldığı anlama karşılık bir tanımlamanın bulunmadığını daha çok tensel temaslara

ve ‘haz’ manasında kullanılan *aphrodisia* kelimesinde karşılığını bulduğunu belirtmektedir. Arzuların doğal olarak görüldüğü ve doğanın bir kanunu kabul edildiği bu dönemde cinsel ve tensel edinimler kötüleme nitelendirilmesinden uzaktırlar. Cinsellik antik Yunan medeniyetinde konuşulması ya da yaşanması baskı altında olarak belirtilmemiş fakat erdemli kişilerin hazla olan ilişkilerine dikkat etmesi uyarısında bulunulduğu, zevk ve arzunun sınırlarının ise *gereksinim, an(zaman), statü stratejilerine* göre belirlendiği görülmektedir (Foucault, 2017, s. 149-153). İtidalli olmanın öğütlediği fakat hazzın yabancılaştırılmadığı ya da dışlanmadığı bir sınırdan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde cinselliğe olumsuzluk ya da kötü bir anlam yüklenmemiş, cinsellik olağan ve doğal hayatın bir parçası olarak görülmüştür. Kurallarla sınırlanan ya da dayatılan cinsellik kavramından ziyade erdem, kişisel ahlak ve doğa kavramı üzerinden tanımlamanın haz ve tensel temassal arzunun var olduğu görülmektedir.

Ortaçağ Hristiyanlık döneminde ise cinsellik ve cinsel edim; baskının hâkim olduğu, yaşanmasının ötesinde konuşulmasının bile hoş karşılanmadığı ve günah olarak oluşturulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yasaklar üreten ve baskıcı bir iktidar var olmuştur (Foucault, 2017, s. 65). Bedensel hazların öncelenmesinden aile ve üremenin öncelendiği bir baskı dönemine geçildiği görülmektedir. Batı’da Hristiyanlık döneminde katı kuralların hükmü sürdürülmüş; bu dönem içerisinde hazlar değersizleştirilmiş, arzunun yerine aile ve üreme kavramları oturtulmuştur. Hristiyanlıkta yer alan kurallar artık doğa kanunundan, kişisel erdem ve hazsal sınırlarından sıyrılmış, kutsal kurallar tarafından kişisellikten öte bütüncül ve kuşatıcı bir yasaklayıcı nitelik kazanmıştır. Foucault kuşatma ve yasaklamanın en uç örneğinin 18. yüzyıl içinde Avrupa’da masturbasyonun yasaklanması olduğunu belirtir ve ötekiyle ilişki değil, kendi bedeniyle ilişkinin yasak olmasının enest ilişkinin yasak olmadığı dönemde bireyin kendi hazlarının yasaklanmasını beden üzerinde kontrolün ve denetimin işletilmesi olarak değerlendirmektedir (2003, s. 54). Cinsellik tek eşlilik içinde aile olmanın ve üremenin hedeflenmesi ile günah olmaktan çıkmakta, haz almanın değil soyu sürdürmenin kutsiyeti ile cinsellik kutsanmakta ve ona biçilen mana yüceltilmektedir. Cinsellik ahlakın ve adabın içerisine yerleştirilmiş, ‘ahlak’ kurallarına göre davranması istenilen ahlaksal öznenin biçimlendirilmesine başlanmıştır (Foucault, 2017, s. 133).

Cinsellik, yasaklamanın ve baskılamanın yaşandığı bu dönemde artık ötekileştirmenin de nesnesi haline dönüşmüştür. Deli figürü ile cinsel farklılıklar ve bazı cinsel hastalıklar, suçlular yoksullar aynı mekânda kapatılmanın nesnesi olmuştur. Bu dönemde kapatılmak sadece cezalandırmak için değil, toplumdaki uzaklaştırmak ve dışlamak maksatlıdır.

Cinsellik her zaman ve muhtemelen bütün kültürlerde bir zorlama sistemiyle bütünleştirilmiştir; ama yalnızca bizim kültürümüzde ve oldukça yakın tarihlerde, Akıl ile Akıl bozukluğu arasında ve bundan kısa bir süre sonra da, sonuç olarak ve yozlaşma yoluyla sağlık ile hastalık, normal ile anormal arasında, çok katı bir şekilde paylaştırılmıştır (Foucault, 2006, s. 150).

Belirlenen kalıplar içerisinde cinsel kalıpların dışında olanlar; sadece öteki konumuna sürüklenmek ve dışlanmakla kalmayacak ayrıca artık *sapkınlar* olarak nitelendirileceklerdir. Ötekileştirmenin uç noktası olarak cinsel farklılıklar üzerinden cinsel kurallara uymanın toplumun doğru işleyişi için zorunlu olduğu inancı oluşturulacaktır (Foucault, 2003, s. 56).

Kilisenin hâkim olduğu dönemlerde kadın ve erkeklerin farklı cinsel istek ve arzuları ile eylemleri günah çıkarma ayinlerinde itiraf edilmesi teşvik edilmiştir. Ancak bu itiraf ile beden ve ruhun temizleneceği bilgisi insanların hayatlarına empoze edilmiş; bu haz ve arzuların en ince detayına kadar anlatılması ile beden günahahtan sıyrılabilir ve doğru yola sevk edilebilir olduğu inancı işlenmiştir. Burada dikkat çeken arzu ve kişisel zevklerin sapmaya, tehlikeliye ve anormale kapısını araladığı veya aralayacağı kaygısı ile eylemler değil arzuların keşfedilmek istenmesidir. Elde edilecek bilgiler bireyselleşme temelli de olsa normal ile anormalin ayırımına katkı sağlayacak, bireylerin inşa edilmesinde kullanılacak ve üretilecek bilgilerle, söylemlerin temelini oluşturacaktır. Foucault, günah çıkarma seanslarının bilgi biriktirme, *hakikati* oluşturma yolunda katkısının büyük olduğunu belirtir (2017, s. 21-24). Bu yöntem ile farklı istek ve arzulardan elde edilen bilgilerin toplanması ve bunlara yönelik bir sistematik teknik oluşturmak ve kullanmak mümkün kılınmıştır. Hakikate ulaşmak için bilginin en küçüğü bile atlanmamalı ve bu bilgiler doğrultusunda bir sınırlar mekanizması bir teknikler bütünü oluşturulmalıdır. Diğer ötekileştirme süreçlerinde olduğu gibi bu bilgiler de bilimin güven veren alanına dahil edilerek arkasında yer edinen iktidar mekanizmasını görünmez kılmak hedeflenmiştir. Arzu ve hazzın anlatılması sayesinde, cinselliğe kaydırılan ilginin asıl gayesi cinsellik

hakikatine dair söylem oluşturma isteğinden kaynaklanmaktaydı; elde edilen verilerle gerçekleştirilecek analizler üzerinden denetim ve normalleştirme mekanizmalarının işletilmesi mümkün hale gelecektir (Foucault, 2003, s. 164).

18. yüzyıl sonuna doğru Foucault'a göre cinselliğin üzerinde ortaçağ kilisesi tarafından etkin olarak uygulanan *susturma/susma* yerini modern dönemle birlikte *kışkırtma* yöntemi almıştır (2017, s. 32). Farklılığın baskılanmadığı aksine daha açık yaşanması ve cinselliğin ifade edilmesinin önünü açan yeni dönem özgürlük vaadinin arkasında elde ettiği bilgileri sayesinde üretken ve yararlı bireyler üretmede kullanması gereken ham maddeyi elde edecektir. Geçmişte susturmanın modern dönemde kışkırtmaya yerini bırakmasını Foucault “oysa günümüzde, cinsel kuralızsızlık tamamen hoş görülmektedir” (2017, s. 56) diyerek söylemde yaşanan dönüşümü ve değişimi ifade etmiştir. İster baskıcı yaklaşım olsun isterse kışkırtıcı/teşvik edici olsun her iki yöntemin de iktidarın dönemsel ihtiyaçlarını karşılamada ürettiği söylemlerle ve normlarla şekillendiği unutulmamalıdır. Bu bilgisel üretkenlik modern dönemde cinselliğin üzerinde yer alan güçlü ve tıbbi alakayı artırmakta ve cinselliğin normalleştirici iktidara itaatkâr kılınması tehdidini barındırmaktadır (Foucault, 2003, s. 166). Artık cinsellik dinin-günahın ya da aile ve üremenin konusu değildir. Bilimin de nesnesi olmuştur. Anatomik incelemeye göre beden tasnifine imkân veren *bedenin anatomisi* (biyo-anotomi) yanında arzuların da tasnif edildiği psikiyatrinin cinsel duygu ve hazları belirlemesi ve sarması imkânını ortaya çıkarmıştır.

18. yüzyılın sonuna kadar geleneklerin haricinde cinselliği düzenleyen kuralları içeren *Kilise Hukuku, Hristiyan öğretisi ve Medeni Hukuk* merkezlerine aileyi yerleştirmiş ve düzenlemelerini bu temel üzerinden yapılandırmıştır. “Üremeye yönelik olarak düzenlenmeyen ya da onun tarafından çehresi değiştirilmeyen hiçbir şeyin ne yeri vardır ne yasası. Ne de söz hakkı [...]” (Foucault, 2017, s. 12). Sınırları belirlenen cinsellik yasaklanma ve cezalandırma nesnesi olarak normlar içerisinde yerini almış ancak 19. yüzyılda teşvik edilen söylem kışkırtması ile aile merkezini korurken *kenar cinselliklere* kulak kabartılmıştır. Kenar cinsellikler; aileye-evliliğe karşı suçlar ve doğaya (doğal olana) karşı suçlar olarak nitelendirilerek sesleri ve arzularının dışı vurumuna müsaade edilmiş kesim olmalarına rağmen dışlamanın hatta cezalandırmanın özneleri konumuna itilmiştir (Foucault, 2017, s. 32-35). Bu kapsamda heteroseksüellik ve homoseksüellik özellikle normal ve anormalin

belirlenmesinde sık kullanılan ve günlük hayatımızda karşımıza çıkan terimler olmaktadır. Ayrıca bilimin de bu terimler üzerinden sınıflandırma yapması bireyleri kendi arzularının ve hazlarının içine hapsetmektedir. Girenin çıkamayacağı ve o alanda sıkışıp kalacağı bir kimlik ve ötekilik ‘sapkınlar’ olarak karşımıza sunulacaktır (Foucault, 2017, s. 29). Foucault bu ayrım üzerinden dayatılan öteki kimliğine **“cinsiyet yazgı değildir, yaratıcı bir yaşama girme olanağıdır”** (2003, s. 278) diyerek karşı çıkmaktadır.

Cinselliğin, tarihin farklı evrelerinde farklı tertibatlardan geçmiş olduğunu ve bunun tarihini araştırdığını belirten Foucault, özellikle panoptikon dönemine girilen modern dönem olan 19. yüzyıl itibarıyla cinsellik hakkında konuşulmasının cazip kılınmış olmasının cinselliğin antik Yunanda medeniyetinde olduğu gibi haz temelli serbestisi tanınmış olarak görmez. Bilakis bu serbestinin panoptik bir disiplin mekanizması altında daha çok kontrol ve denetleme mekanizmasını, ‘*cinsellik polisini*’, beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır (Foucault, 2017, s. 25). Denetim ve kontroller ayrıca sağlık hizmetleri altında da yürütülmekte ve kayıt altına alınma ile neticelenmektedir. Ortaçağda cinsel sapkınlıkları cezalandırarak ve bastırarak işleyen iktidar, modern çağla birlikte bu sapkınlıkları açığa çıkarıp, tedavi eden ve yönlendiren bir iktidara dönüşmüştür (Akgündüz, 2013, s. 8). Modern dönem içerisinde, 16. yüzyıl ötekileri ile aynı mekânları paylaşmasalar da anormal cinsel tezahürler olarak damgalanarak tedavi edilmeleri ve takip edilmeleri gereklidir; bu nedenle farklı bir disiplin mekânında normalleştirme yollarından geçmelidirler. Aslında farklı cinsel arzuların görünür kılınması ve bu kişilere uygulanan anormal damgası ve söylemiyle (özellikle bilimsel ve ahlaki) toplumun diğer tüm üyelerinin otokontrol mekanizmaları tetiklenmekte ve bireyler; istenilen, önlerine konulan ve gizlice dayatılan bu normal cinsellik tezahürlerine uyum sağlamak zorunluluğu inancı baskı mekanizması olmaksızın oluşturulmaktadır. Foucault’ya göre bu yaklaşım tıp ve ahlakın işbirliğinin ortaya çıkmasıdır (2006, s. 145).

Tüm ötekilerde geçerli olduğu gibi cinsel farklılıklar açısından da sistematik ve gizlice dayatılan normal ve normal birey olmak öznenin kendi iradesi ile davrandığı hissiyatı ile yaşamını sürdürmesi olmaktadır. Bireylerin özneleşmesi süreci müteakip cinsellik daha büyük bir amaca da hizmet edecektir. Biyo-politika olarak ‘disiplin’ bölümünde daha ayrıntılı ele aldığımız, bireyselleşmenin ötesinde iktidarın siyasal ve

ekonomik hedefleri gerçekleştirmesi sadece itaatkâr ve üretken bireyle olamaz ayrıca toplumun ve nüfusun da kontrolü ve denetlenmesi zorunludur. Bu anlamda cinsellik en üretken ve verimli araç olarak kullanılacaktır. Foucault'ya göre cinsellik, bütün siyasal teknolojilerin oluştuğu iki hattın birleşim noktası olan; beden ve nüfus temelinde ele alınmakta ve ölümün baskı ve korkusundan ziyade yaşamın yönetilmesi ve düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Cinselliğin yönetilmesi, tamamen yasakların ortadan kaldırılmasından ziyade düzenleyici tedbirlerin genişletilmesini içermektedir. Bu düzenleme ve yönetme kaygısının Foucault'ya göre kapitalizmin gelişmesi ile paralellik gösterdiği aşıkardır çünkü bedenın kontrollü bir üretim ağı içerisinde yer alması için nüfusun iktisadi gelişmelere göre yapılandırılması teminat altına almakla mümkün olmaktadır (2017, s. 100-105). Cinselliğin kendisine bu kadar değer ve kıymet atfedilişinin arkasında bu bilinç yer almaktadır. Cinsellik hazlar ve arzular dünyasına bırakılamaz ve kendi haline terk edilemez. Ekonomik ve siyasal iktidarın varlığını sürdürmesi için gerekli olan en büyük kaynak olan nüfusun kontrolü cinsellik tertibatının üretilmesi ve düzenlenmesinden geçmektedir. Cinselliğin bireyselleşme ile anlatımının teşvik edilip kışkırtılmış olması devletin cinsel etkinliği nasıl işlediğini bilmesini ve toplumun diğer bireylerince de takibini gerektiren koskoca panoptik bir disiplin sarmalını beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda cinsellik; devlet-kamu-birey arasında bir iddia alanı haline gelmiş ve söylemler, bilgiler ile buyruklardan meydana gelen koskoca bir düzen sistemi cinselliği kuşatması altına almıştır (Foucault, 2017, s. 26).

Cinselliğin bu kuşatılmışlık altında tıbbın ve psikiyatrinin müdahale alanı haline dönüşmesi üzerinden iktidarın varlığı, bu iktidar kurumları arkasına gizlenerek üretilmektedir. Bunun sayesinde bedenın üretkenliği denetlenecek ve nüfusa müdahale etme imkânı elverişlilik kazanmış olacaktır. 18. yüzyıldan itibaren yaşamın üzerinde hüküm süren iktidar ilk olarak bedeni makine olarak görmüş ve bedenın yararlılığını, yeteneklerini ve itaatkârlığını artırmasını temel alan anatomo-politikayı geliştirmiş; sonraki dönemde ise bedeni merkeze alan yaklaşım esas alınmış ve doğum-ölüm, üreme, sağlık ve ömür süreleri önemli hale gelmiş; bunların etkin sürdürülmesi amacıyla alınan tedbir ve düzenleme mekanizmaları ise nüfusun biyo politikası olarak ortaya çıkmıştır (Foucault, 2017, s. 99). Foucault tüm bu yaşanan gelişmelerin ölüm üzerinde kullanılan hakkın, yaşam üzerine bir iktidara dönüştürülmesi ile açıklar ve

bahse konu modern iktidar, faydalanma ve ince kar hesaplarına dayalı bir yaşatma iktidarındır.

Modern iktidarın beraberinde getirdiği devamlı denetleme ve gözetim altında tutmaya yarayan panoptik disiplin mekanizmaları cinselliği de ağırları ile kuşatmıştır. Bu kuşatmayla cinsellik modern iktidarın beden ve nüfus üzerindeki amaçları doğrultusunda araçsallaştırılmıştır. Biyo-iktidar sistematığı ile cinsellik siyasal ve ekonomik önem ve anlam kazanmıştır. İş gücü nüfusu, zenginlik nüfusu gibi kaynaklar arasında dengelenmesi gereken nüfus ana problem olmuştur (Foucault, 2017, s. 25). Bu problemin çözümü için iktidarın sınırlayıcı ve baskıcı olduğu yanılığısına düşmemeli bilakis üretken ve teşvik edici bir iktidar mekanizması ile cinsellik üretilmekte, gözetilmekte ve denetlenmektedir.

Cinselliğin üretilmesini, gözetilmesini ve denetlenmesini kolay kılan söylemlerdir. Cinsellik üzerine söylem cinselliği üretmekte; bu söylemlerin tamamı cinsellik tertibatını ve bu tertibatsa seksi üretmektedir. Foucault bu teorisi üzerinden cinselliği -söylemsel olarak- 18.yy itibariyle ortaya çıktığını, seksin ise 19. yüzyıl icadı olduğunu belirtmektedir (Megill, 2012, s. 414). Cinsellik tertibatının üzerinden beden ve arzuları kontrol eden sadece bununla yetinmeyip ayrıca onu düzenleyen bilgi ve söylemlerin üretilmesi, cinselliği iktidarın en verimli ve üretken disiplin ve düzenleme alanı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Söyleme dönüşmesi ile cinsellik artık arzular, hazlar ve tensel edimlerin hepsi belli bir çerçeveye sokulmuş ve zihinler de bu kalıplara göre yeni bir boyut kazanmıştır. “İktidar söyleminin arzu ve tutkuları dizginlemek istemesinin nedeni, onların başkaldırıp, *yeni ve farklı olanı ortaya çıkarması gerçeğidir*” (Akgündüz, 2013, s. 6). Aklın keşfi ile akıl dışını ötekileştiren söylemsel süreçler cinsellik konusunda da geçerli olacaktır. Aklın icadını ve fonksiyonunu önemli kılan husus akıl vasıtasıyla söylemlerin üretilmesi ve akıl aracılığıyla bunların kabul edilerek itaatin içselleştirilmesidir. Bireyi ve toplumu kontrol altında tutabilmek disiplin mekanizmaları aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu mekanizmanın en etkili aracı ise farklılığı, anormali, dışarıda bırakılanı söylemle işaretlemeyi ve farklı olanın boyun eğmesini, normal olmasını hedefler çünkü farklı olan riskli ve tehlikelidir. Bu sebeple cinsel suçlular da toplumun ve suçluların en adileri, aşağılıkları olarak ortaya sunulmuş ve her hangi fiziksel saldırıdan ayrı tutulmuştur. Bu saldırı içerisinde bariz ayrı tutulmanın hem yasal hem de toplumsal

seviyelerde ayrılık ortaya koymasını Foucault “cinsel organa yönelik fiziksel saldırıya hukuksal bir spesifiklik vermek gerekiyor mu” (Foucault, 2003, s. 142)? Sorusuyla sorgulamakta ve sorgulatmaktadır. Ayrıca yaptığı arkeolojik analizlerinde Foucault cinsel suçların 19. yüzyıla kadar yasalarda yer almadığını fakat sonraki dönemde ‘edebe saldırı’ ve topluma zarar verdiği hususları üzerinden yasalara dahil edildiğini hatta bununla yetinilmeyip edebe aykırı eylemlerin hem cinsler –homoseksüeller- arasında gerçekleşmesi normallerinin daha ağır ceza uygulanmasını öngördüğünü belirtmiştir (2003, s. 144). Evliliği merkeze alan ve evlenme dışı ilişkilerle farklı hazların arayışına girenlere yönelik yasaların hizaya sokma tehdidiyle bu kişiler öteki olmanın korkusuyla karşı karşıya bırakılacaklardır. Bireylerse öteki olmamak için normal olmanın konforunu sürdürmek amacıyla arzularını bastıracak ve kendilerine dayatılan normlar çerçevesinde yaşamlarını sürdürecekler ya da sapkın ve öteki olmanın yükü ile hastalıklı damgası altında yaşamaya, normalleşmeleri için tedavi adı altında hastaneye-psikiyatriye mahkûm edilmeyi kabulleneceklerdir. Tüm bunların sağlanabilmesi için üretilen söylem denetim ve gözetimin kurumlarınca etkin bir şekilde yayılır. En başta toplumun temel taşı olan aile kurumundan başlayarak devletin egemenliği altında bulunan tıp, eğitim, psikiyatri ile yargı ve polis eliyle denetim ve cezalandırma kurumlarından oluşan kurumlar bütünü; toplumsal düzenin muhafazası, kamu sağlığı ile kamu yararı göz önünde bulundurularak sapmaların düzeltilmesi ve normalleştirilmesi yönünde baskının ötesinde düzenleyici ve denetleyici uygulamalarını sürdürürler. Böylece iktidar bu kurumlar aracılığıyla ve toplumsal mekanizma ile halkın yararına cinselliği üretir hale gelmiş olur. Foucault, cinselliğin; iktidara göre dışsal bir alan ve iktidar tarafından dayatmanın olmadığı fakat iktidarın düzenlemelerinin hem sonucu hem de aracı haline geldiğini belirtmiştir (2017, s. 108).

Cinsellik, Foucault sistematığı içerisinde serbestfisinin ve doğal durum olarak kabulün dışındaki dönemlerde, ister kilisenin susturduğu, ister modern çağın çığırkanlığa teşvik ettiği, toplumsal yapının ve ekonomik sistemin sürdürülmesini önceleyen; hükümler ve sonrasındaki yönetimsellik dönemi burjuvazisi dönemlerinde beden hâkimiyeti ve nüfusun kontrolü temelli ele alınarak; bu doğrultuda üretilen söylemlerin kurumlar, bilim, toplum aracılığıyla dönemin ihtiyacına yönelik yayılması ile şekillendirilmek mecburiyetinde kalmıştır. Bütün olarak incelendiğinde cinselliğin tarihsel olarak kurgulanan bir tertibata verilen ad

olduğu; altında yer alan, üzerinde zorlukla denetim kurulabilen bir gerçeklik olmadığı; bedenlerin uyarılmasının, hazların artırılmasının, söyleme teşvik ediciliğinin, bilimlerin oluşumun, denetim ve dirençlerin pekiştirilmesinin bilgi ve iktidarın birbirlerine dolandığı yüzeydeki koskoca bir ağ olarak mevcudiyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır (Megill, 2012, s. 410).

Tüm diğer dışlanan gruplar gibi suçlular da sistemde yaşanan dönüşümlere göre üretilen episteme değişimleri ile farklıları cilalanarak ötekiler diyarına kovulanlardan olmuşlardır. Bu sebeple ötekiler bölümünde son olarak ele alınacak başlık suçluluk ve suça eğilim olacaktır.

1.3.4. SUÇLULUK-SUÇA EĞİLİM

Foucault'nun önemli eseri olan 'Hapishane'nin Doğuşu' adlı yapıtında cezalandırma ve disiplin mekanizmalarını detaylı olarak ele aldığı görülmektedir. Bu konulara çalışmanın ikinci bölümünde daha detaylı olarak yer verilmiştir. Bu bölümde bu kavramlar içerisinden ötekileştirmenin önemli bir durağını daha işgal eden suçluluk-suça eğilim kavramı ele alınacaktır. Foucault çalışmasında suçun kökenini ya da cezalandırma iktidarını sorgulamaktan ziyade bu kavramlarda yaşanan değişimleri, bu değişimler üzerinden oluşturulan sorunsallaştırma ve yaratılan söylemler ile var olan iktidar ilişkisini ve etkilerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

Suç kavramı, tarih içerisinde 12. yüzyıla kadar varlığını temel manada hak kavramı olarak korumuş, 12. yüzyıl içerisinde ortaya çıkarılan yasa ihlali ve soruşturma usulü ile artık sadece kişiler arası ilişik anlamından sıyrılarak aynı zamanda egemene ve egemenliğe saldırıyı da içine alan genişlemiş bir anlam barındırır hale gelmiştir. Suçlu, eylemi ile hükümdara yani yasa koyucuya ve düzenin koruyucusuna karşı çıkma cesareti göstermiş olduğu için de cezalandırılmaktadır. Bu dönemde cezalandırma hem hükümdarın gücünü gösterme hem de suça niyetlenmenin ağır cezalarla olumsuzlanması örneklerini barındırması için ifşa ve teşhir ile suçlunun sergilendiği görülür. Suçlu olmanın hep olumsuz bir anlam taşıdığı düşünülmeyle beraber Foucault arkeoloji metodu ile suçluluğun ya da suça eğilimliliğin her zaman günümüzde olduğu gibi mevcut olmadığını, 18. yüzyıl sonrasında ceza adaletinde

yaşanan modernizasyon sonrası bu durumun ortaya çıktığını belirtmektedir. Ona göre, suçun anlamsal değişiklik yaşaması sonrası toplumsal karışıklık ve zarar ile ilişkili tanımlanmasıyla; suçlunun toplum düşmanı konumuna sürüklenmesi, sözleşmeyi bozan ve toplumsal düzene zarar veren olarak yansımaları yeni ceza adalet teorisinin sonuçlarındandır (Foucault, 2015, s. 219). Hatta Foucault yeni ceza mekanizması sonrası suçluya bakışın “toplumsal anlaşmanın dışına düşmüş olan ahlaki veya siyasi ‘canavarlar’ın dizisi olarak” tanımlandığını belirtir (1992, s. 323). Bu sebeple toplumsal düzen bozan ‘canavarları’ cezalandırmak hükümdarın gazabı ve intikamı olmaktan çıkarak toplumsal bir savunma halini alır (Bernauer, 2005, s. 227). Toplumsal düşman, canavar, kötülüğün simgesi, hastalıklı hatta belki deli gibi anormali temsil eden ve anormalle bağlantılı her şey bir süre sonra suçlunun da üzerine damgalanan bir etiket haline getirilecektir (Foucault, 1992, s. 126).

Suçlu üzerinde var olan olumsuz anlamların toplumsal düşman hatta canavar konumunu alması yeni ceza teorisinin etkisi sebebiyledir. Yeni ceza teorisi yüzyıllardır süregelen farklı cezalandırma uygulamalarının hızla ortadan kaybolmasıyla ve yeni bir uygulamanın hayata geçirilmesi ile neticelendirilmiştir. Bu yeni cezalandırma mekanizması hapisane olarak ortaya çıkmıştır (Foucault, 2015, s. 221). Diğer birçok seçenek arasından hızla sıyrılmış, yegâne çare ve insani bir ceza mekanizması olarak tanıtılmıştır. Suç ve suçlu üzerinde asıl ve büyük kırılma Foucault’ya göre hapisanenin icadı ile başlamaktadır. Yasayı ihlal eden, hükümdara saldıran kişi artık egemenin ve hakkı zarara uğratanın düşmanı değildir. O artık tüm toplumun düşmanıdır. Çünkü aklın koyduğu ve toplumun fayda ve yararına oluşturulan yasaları çiğnemiştir. Bunu yaparken suçun cezayı doğurduğu bilgisine rağmen faydacı yaklaşımla cezayı seçmiştir. Burada suçu işleyen; fail ya da suçlu şahıs aklı sayesinde fayda-zarar hesabı yapabilen, kişisel hür iradesiyle suçu işlemeyi seçen, bu seçimin cezaya katlanma kabulünü de beraberinde getirdiğinden, suçlunun mahkûmiyeti ve hapisane ile cezalandırılması uygulaması normalleşebilmektedir. “Ceza evi aygıtının mahkûm edilen yasa ihlalcisinin yerine ikame ettiği bu başka kişi, suçludur. Suçlu yasa ihlalcisinden, hayatının onu karakterize etme konusunda eyleminden daha uygun olması olgusundan ötürü farklılaşmaktadır” (Foucault, 1992, s. 318). Bu farklılaşma suçluluğun hem toplumsal normlardan uzaklaşmakla ve düzen bozmakla ifade edilmesinden hem de suçluluğun bütüncül fikir birliğini ve sosyal

birleşmeyi engellediği düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Timurturkan, et al., 2017, s. 139).

Denetimi ve kontrolü merkeze alan bir sistem olan hapisane sonrasında 19. yüzyılda *tehlikeli* kavramı dikkat çekici bir buluş olarak kriminolojik terimler içerisinde yer edinmiş; kişiler artık eylemleri ile değil, ayrıca potansiyelleri, statüleri, ekonomik ve sosyal durumlarıyla da değerlendirmeye tabi kılınmışlardır. **Suçlu kişi, tehlikelidir düşüncesi**; söylemsel olarak hayatımızda yer edinmiştir. Tüm farklı olan gruplar gibi suçlular da farklıdır ve düzen için tehlikelidirler; bu sebeple kontrol altında tutulmalı ve denetlenmelidirler. Bu imkânı sağlayan en iyi mekanizma; hümanizm savunucularına göre cezaları insani kılan, fiziksel şiddetin görünürlüğünü ortadan kaldıran ayrıca modern çağın en etkili disiplin aracı olan hapisane olacaktır. Hapishaneler ıslah aracı gösterilerek ve reformun simge mekânları olarak sunulmalarına rağmen Foucault'a göre bu mekânlar suçu önlemek ve suçluluğu azaltmaktan ziyade suçlu üreten mekanizmalarla adalet sisteminin sürekli sürekli karşısına gelen müdavimleri-suça eğilimlileri- doğurmaktadır (1992, s. 322). Cezalandırma sisteminde yaşanan değişim suçluyu bedenen azaptan kurtarmış fakat **denetim ağının merkezine yerleştirmiştir**. İnsani hale gelen ceza sisteminin suçlu üzerinde var olan olumsuz imgeleri çoğaltması neticesinde suçlu cezalandırma sisteminin haricinde dışlanma, yabancılaşma ve ötekilerin sürgününe maruz bırakılmıştır. Bu sebeple suçlu bireyler cezalarını çekseler bile, onları ari bireyler olarak topluma geri kazandırmak bir yana suçlular edindikleri damga ve etiket ile ömür boyu yaşamaya, toplumsal ötekiliğe ve dışlanmaya maruz bırakılmaktadırlar. Günümüzde de devam eden potansiyel değerlendirmesi Batı'da ve ABD'de halen siyahi ya da Afro-Amerikalılara karşı sürdürülen olağan şüpheli yargısı, bu gruplar üzerinde polis denetimi ve şiddetinin George Floyd olayı⁷ örneğinde olduğu gibi büyük felakete yol açabileceğinin somut göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımla potansiyel değerlendirilmesinin dikkat çekici sonuçlar doğurabildiğinin ve suçun önlenmesindense bir kitle ya da grubu suçlu gösterme riski taşıdığı

⁷**George Floyd'un öldürülmesi**, 25 Mayıs 2020 tarihinde akşam saatlerinde Minneapolis'te 20 Amerikan doları sahte banknot ihbarı için gelen polislerden biri olan beyaz polis memuru Derek Chauvin'in kelepçeli şekilde yere yüzüstü yatırdığı Afro-Amerikalı şüpheli George Floyd'un boynuna 8 dakika 46 saniye boyunca diziyi bastırarak öldürmesi olayıdır. (wikipedia, 2020)

değerlendirilmektedir. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde cezaevinde bulunan siyahilerin oranı beyazlara kıyasla beş kat, Hispaniklerin oranı beyazlara kıyasla iki kat fazla olması (Sakala, 2014) dikkat çekicidir. Bu derin ayrımın altında toplumsal tutumlar ve ekonomik adaletsizlikler neticesinde bu grupların suça sürüklendiği veya adaletsiz sisteme tepkisel davranışlar sergilediği yönünde farklı değerlendirmelerin mevcut olduğu görülmüştür. Bu farklı yaklaşımlar 'Suç Kavramı ve Teorileri' kısmında çatışma teorisi ve sembolizm yaklaşımı üzerinden ele alınmıştır.

Çeşitli işkencelerden geçirilen hatta tamamen yok edilen suçlu bedenine yerine, cezalandırma iktidarı ve cezalandırma mekanizmasının uygulama noktası olan beden ortaya çıkmış; bu sefer ruhun da dahil edilmesiyle ceza ağırlaştırılmış bir yaptırıma dönüştürülmüştür (Foucault, 1992, s. 322). Artık suç işleyen kişi bedenine uygulanan en acımasız ve gaddar cezaların seyirlik nesnesi olmaktan çıkartılmış fakat bedenle ruhun arasında bırakıldığı kapatmanın nesnesi durumuna sürüklenmiştir.

Suçlu olmayı toplum düşmanlığı statüsüne getiren modern yaklaşım, suçun cezalandırılmasında insani öğeleri ön plana çıkartarak bedene işkence ve azap çektirme şölenlerine son vermiştir. Fakat suçlu kişi için, özgürlüğünden ve kişisel yaşamından mahrum bırakıldığı hapsedme yöntemi ile cezasını tamamlaması yeterli olmamaktadır. O toplum düşmanlığı konumunu cezasını tamamlasa bile üzerinde taşımaya da mahkûm edilmektedir. Bunun neticesinde damgalanma, ötekileştirme süreçlerini yaşamakta yeniden normal bir hayat sürdürmesi neredeyse imkânsız hale getirilmektedir. Toplumunda yer alan suçluya ya da mahkûm kişiye karşı var olan, toplum yapısını bozan, toplum düşmanı, kural tanımaz gibi algı ve bakış açısı; suçluyu iş, konaklama-barınma ve belli bir gruba ait olma hislerinden mahrum bırakacak ya da yaşayacağı zorluklar sebebiyle yeniden suça ya da suç çevrelerine yönelmek durumunda kalacaktır. Foucault hapishaneye giren bir kişiyi *lekeli haline getiren bir mekanizmanın* mevcut olduğunu; bu sebeple eski mahkûmun hapishane sonrası olağan hayata dönüş çaresi bulamamasının eski mahkûmu, suça eğilimli veya *polis muhbiri* haline dönüştüren çıkmaza soktuğunu belirtir (2003, s. 26). Suçlu olmak ve bu etiketi bir kere taşımak dahi başka suçlara bulaşma riskini beraberinde getirir; çünkü bir kere bile suç işlemiş olan kişi kimliğinin ve sosyal statüsünün değişmesiyle suçlu kimliğine sahip olur (Timurturkan, et al., 2017, s. 143-144).

Suçlu, eski cezalandırma düzeninde fiziksel damga, teşhir ve bedensel ezalar ile cezalandırılmaktayken; teşhir ve damga ile toplumun dışına itilmesi hedeflenmiştir. Fakat toplum düşmanı algısı olmaması hatta bazı suçların işlenmesi bu suçluları kahramanlaştırma ihtimali yaratmış, tepkiden öte destek gören, suç ve çeteler oluşturmuştur. Modern dönem fiziksel damgayı kaldırmış olsa da muazzam kayıt altına alma neticesinde oluşan yeni kimlik ile *etiket* görünmese de hep suçlu kişiyle olduğu bilgisi fiziksel damga ve ezadan daha çok ruhsal bir yük ve zihinsel olarak suçluda sürekli gözetlendiği hissiyatını beraberinde getirmiştir.

Ceza adaletinin altında yatan süreç ‘Suç’ bölümünde ele aldığımız üzere aslında toplumda yer alan yasa dışılığı hedef almaktaydı. Siyasi ve iktisadi değişimler sebebiyle eskiden burjuvaziye de kazanç ve kolaylık sağlayan kolaycı ve yasadışı yöntemler; artık sermaye, sermayenin emekçisi ve emanetçisi olan halka teslim edildiğinden, en küçük hatalar, zararlar ve kayıplar dahi kabul edilemezdir. Burada ikircikli olan husus; yasadışılıklara yasal çerçeve ile kontrol ve denetlenme imkânı sunulurken, adalet terazisi adil olmayacak; bir kesime yarar sağlarken, bir kesime baskı uygulayacak ve yasa dışılığı sadece baskılamak ile kalmayarak; onları farklılaştırarak bunlardan ekonomik yarar sağlanacaktır (Foucault, 1992, s. 346). Bu siyasi ve ekonomik sistemin sürdürülmesi için güvenlik algısı yaratılacaktır. Suçlu ve suça eğilimlileri “[...] zenginler için değil, yoksullar için de tehlikeli göstermek, bunları her çeşit ahlaksızlığı yapabilecek ve en tehlikeli işleri destekleyebilecek kişiler olarak göstermek gerekiyordu” (Foucault, 2003, s. 25). Çünkü bu algıyla **suç ve suçlunun varlığı üzerinden yürütülen koskoca bir denetim mekanizması hayatımızda yer almıştır**. Suç tehlikesinin varlığı ve suçlu kişi hakkında yaratılan korku tasavvuru üzerinden adliye, emniyet teşkilatları, hastaneler, suç ehliyeti tespiti için hukuk dışı mekanizma hukukun içine dahil edilen psikiyatri, eğitim kurumları ve hapishaneden oluşan kocaman bir mikro-iktidar yapılarınca suçlunun kuşatılması söz konusudur.

Foucault’a göre aklın ve rasyonalitenin varlığı sonrası modern dönem içerisinde üzerinde düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken konular anormallik ve hastalıklı yaşam biçimidir (1992, s. 322). Ötekiler ve anormal olarak görülen delilerin, yoksulların, cinsel farklılıkları olanların ve suçluların tehlikeli olduğu bilincinin inşası üzerinden ikili gruplamalar oluşmuştur. Akıl-akıl dışı, normal-anormal ikileminin

dayattığı karşıtlık mekanizmasında farklı olanın tehlikeli olduğu algısını üreten zıtlıklar yaratılmıştır. Bu zıtlıklar kıyaslamasında arada kalanlar; aslında dışarıda bırakılanlar ister tedavi isterse cezalandırma mekânlarında olsun, kapatılma mekânlarının vazgeçilmez müdavimleri haline getirileceklerdir. Hukukun verdiği özgürlükten yoksun bırakma cezasına eklenen ceza evi yaptırımları söz konusudur. Bunlar mahkûmun suçunun cezasının kefaretinden ziyade, suçlu kişinin –*anormal bireyin*- istenilen davranış ve ahlak kalıplarına sokularak şekillendirmeye yönelik ek cezalar ve yaptırımlar olacaktır. Bu yaptırımlar cezaevi içerisinde disipline edilme tekniklerinden geçirilmeyi zorunlu kılarken, cezaevi dışında suçlunun özgür ve eşit bir birey olma imkânını elinden almaktadır. Suçlunun mahkûmiyet sonrası da devam eden bu eşitlikten uzak yaşam koşulları ile üzerine yapışan tehlikeli kişi algısı ve eskiden uygulanan ‘sarı kâğıt’ belgeleri tarzı teknikler suçluların hayatlarını sürdürmelerine imkân tanımamaktadır (Yavuz,2016; Timurturkan,2017:143).

Suçlu bireylerin, her zaman suç şüphesi barındırma ya da tehlike potansiyeli taşıma kavramları hayatların bütününe işgal etmekte ve tümünü kontrole açmaktadır. Eylem artık başlı başına aranan unsur olmaktan çıkmakta, sosyal, ekonomik, siyasi hatta dini yaşamınız bile nedenler örgüsü içerisinde irdelenmeye açılır hale gelmektedir. ‘*Hayat hikayesi*’ üzerinden ‘*suçlu karakterin profili çizilmektedir*’ (Foucault, 1992, s. 318). Bu profil analizinde tehlikelilik seviyesi değerlendirilir. Kişilerin yaşamındaki anormallikler araştırılarak somut olayda soyut niteliklerle *kuşku* üzerinden ara ceza yargılaması yapılmaktadır. Hayatında hiç suç işlememiş biri ile daha önce suç işlemiş olan kişilerin şüpheli olarak aynı şartlarda değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu kapsamda Becker’in ünlü eseri Hariciler’den suçlu üzerine yapışan değerleri onun yaklaşımdan okumak yararlı olabilecektir:

Suçlu olarak etiketlenmek için kişinin yapması gereken tek şey sadece bir tane suç işlemesidir. Kavramın gerçekte resmî olarak taşıdığı anlam da budur. Öte yandan suçlu kelimesi, suçlu etiketini taşıyan herkesin sahip olduğu varsayılan ikincil nitelikleri tanımlayan sayısız çağrışımı da içinde barındırır. Bir kez hırsızlık yapmaktan mahkûm olmuş ve dolayısıyla da suçlu olarak mimlenmiş bir adamın başka evlere de girmesi muhtemel bir kişi olduğu varsayılır. Bir suç işlendiğinde olağan şüphelileri sorguya almak üzere toplayan polis de bu varsayımla hareket etmektedir. Dahası hırsızlıktan dolayı suçlu olarak etiketlenmiş bir adam ‘yasaya saygısı olmayan’ biri olduğunu gösterdiği için, başka tür suçları işleme ihtimali olan biri olarak da düşünülür. Dolayısıyla, bir sapkın davranış sonucunda bir kişinin yakalanmış olması, o kişinin başka açılardan da sapkın ya da istenmeyen olarak algılanması ihtimalini artırır (2013, s. 56).

Bu sebeple suçlu ya da suça eğilimli bireyler üzerine yapılan kriminal yaklaşım ve araştırmalarla suçlu, Foucault'nun tabiriyle *kriminolojik labirent* içine hapsedilmektedir. Bu sebeple “suç konusunda dikkati çeken ‘Sıfır Tolerans’ ve ‘Kırık Vitrin’ gibi yaklaşımların kuraldışı davranış ile ‘kanundışı’ davranışı aynı kefeye koyarak ve şüpheli mahalleler ile sakinlerini hedef alarak onları potansiyel suçlu ilan edebildiği görülmektedir” (Göksu, 2009:141; Zengin, 2014: 95). Suçlu profili tasviri üzerinden yapılan sınıflandırma, tehlikeli sınıf ile farklılıkları birbirine yakın hatta aynı gösterme tehlikesini taşımaktadır. Yoksulluk suçluluk kaynağı olarak görülür, aslında suçun arkasında yatan sebeplere bakılmaksızın yüzeysel faktörler üzerinden suçlu kişinin yaşamı ve yaşadığı ortamın incelemesi yapılmaya başlanacaktır. Artık sadece eylem yasa ihlali değildir, eylemin arkasında yatan nedenler ile buna imkân veren ‘hayat hikayesi’ de önem kazanacaktır. Foucault ‘İktidarın Gz’ adlı eserinde proletaryanın suçluluğun kurbanı olduğunu belirtir. Bu kesim için acıma ya da şefkat duygusu toplumda yoktur. Dönemin meşhur araçları olan Solex motorları üzerinden durumu örnekleyen Foucault; suça eğiliminin Solex sahibi olamamasının arkasındaki maddi nedenleri ve Solex sahibi olma isteği altında yatan arzunun kimin sorumluluğunda olduğunu sorgular (2003, s. 111). Çağımızın da en büyük sorunları arasında yer alan tüketim arzusunun ve maddi dengesizliklerin yol açtığı sürekli borç yükünün bulunması; düşük ücretli de olsa çalışma dayatmasına mecburiyetten katlanılması sebepleriyle düşük gelirli ve suça eğilimli kesim olarak algılanan grubu kontrol altına almanın kolaylaştığı söylenebilir. Ayrıca bu kesime potansiyel suçlu olarak da uygulanan yaklaşım sebebiyle artırılan güvenlik tedbirleri, onların kontrolünü ve denetimini mümkün kılmaktadır. Foucault'nun Solex rneği Marksist perspektiften suçu kapitalist iktisadi sistemin dayattığı üretim biçiminin sonucu gören yaklaşımla atışma Kuramının temsilcilerinden olan Chambliss'in kapitalizmin, bireyde tüketme arzusunu tetiklediğini ve suçluluğun bu kışkırtılmış arzudan kaynaklandığını ileri süren yaklaşımına benzerlik gösterdiği değerlendirilebilir. Denetim mekanizması dışında toplumsal yaklaşıma dikkat çeken Bauman'a göre mevcut ya da potansiyel suçlu olarak yoksullar, etik bir sorun olmaktan çıkmaktadır. Bunun da ötesinde onlar bizim ahlaki sorumluluğumuzdan muaf tutulmaktadır (Bauman, 1998:76 ; Karakaş, 2010:14). Bu yaklaşıma göre suça eğilimli ya da potansiyel suçlu yaklaşımı; yoksulları kaderine terk edilmişliğe ve görmezden gelmeyi hatta bunlardan dolayı da sorumluluğun gene onlara yüklenmesi kısır döngüsünü yaratmıştır.

Suçu, basit irade, kasıt, kişisel saikler ve karakter dışında suçluluğu toplum kaynaklı olarak gören yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşıma göre suçlu toplumun kurbanıdır ve birey suç işleyip işlememe konusunda özgür değildir; bu sebeple ‘**suçlu olan toplum ve kötü toplumsal örgütlenmedir**’ (Foucault, 1992, s. 366). Bu yaklaşıma paralellik sergileyen sembolistler olarak nitelendirilen sosyal araştırmacılar grubu ise kişi ya da kişi gruplarının işaret ya da semboller üzerinden kendilerini ve grubun diğer üyelerini kategorileştirdiğini ve tasnife tabi tuttuğunu ve nitelik kazandırdığını savunurlar. Bu sebeple birey yaşadığı toplum içerisinde kendine yüklenen niteleme – *etiket, damga*- ile yaşamak zorunda kalmaktadır. ‘Hariciler’ adlı eseriyle Becker’in yaklaşımı farkındalık oluşturacak niteliktedir. Ötekiler olarak adlandırdığımız, Becker’in ‘Hariciler’i toplumsal yapının içerisinde kendilerine yaşam hakkı tanınmamasını kendi hataları olarak değil, toplumun tavrı ve önyargılarından kaynaklandığını düşünürler; onlar şüpheli değil mağdur ve kurbanlardır (2013, s. 59-60). Bireyler dışlanma ve ötekileştirme nesnesi olmaları sebebiyle zamanla kendilerine çizilen tanımlamalarla hareket etme temayülüne girerler. Toplum da bu nitelikler üzerinden tavır ve tutumunu sürdürmesi nedeniyle etiketlenmeye maruz kalan kişi, etiketine uygun davranışlarla tepkide bulunur (Çelebi N. , 1994, s. 4). İnsanlar deli, eşcinsel, yoksul ve suçlu olarak tanımlanmaları neticesinde kendilerini etiketlenmiş olarak algılayacak ve bu etikete karşılık gelecek hareket sergileme eğilimine gireceklerdir. Burada Edwin Lemert’in ikili sapma teorisi (*Primary and Secondary Deviation, Crime and Social Process*) devreye girmektedir. Lemert’e göre bir kişinin ilk sapma (*primary deviance*) hareketi (suç işlemesi, farklı cinsel tezahür sergilemesi vb.) sonrası toplumsal tavır ve yaklaşımlar sonucunda ikincil sapma (*secondary deviance*) sürecinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Mutluer, 1998, s. 222). Bu nitelendirmeler sapma eylemini gerçekleştiren bireyi geri dönüş olmayacak şekilde toplumsal bütünden uzaklaştırmaktadır. Suçluya ıslah olmuş ya da cezasını çekmiş biri olarak toplumsal kabulün oluşmaması ve suçlu algısının sürdürülmesi; suçlunun suç çevresinde kalmasına sebebiyet vermektedir.

Sosyal kuram yaklaşımlarınca yapılan suç ve suçluya ilişkin değerlendirme toplumun yaklaşımını ve bu yaklaşım sonrası bireyin sapmayı sürdürmesine etkisini belirtmesi açısından önemlidir. Foucault sosyal kuramcılarının bakışından farklı bir yaklaşım ile suçun ve suçluluğun bitirilmesinden ziyade sürdürüldüğünü düşünür. Hapishane suçluları arındırmak ve tekrar sosyal hayata kazandırmaktan öte suçluların,

suç bataklığındaki yerini sağlamlaştırarak ve suçlu üretmeye yarayan bir mekanizma olarak görünür; Foucault suçluluğun varlığının siyasal ve iktisadi alanlar için faydalı ve zorunlu olduğunu belirtir (2003, s. 24). Gözetleme ve denetlemenin panoptik düşünce tarzında hayat bulduğu hapisane; suçlu kişisine cezasının kefareti ödettirmek ve ıslah ile topluma kazandırmaktan uzaktır. Suçlu sadece yasayı ihlal eden kişi olarak nitelendirilmeyecektir. O aynı zaman da kişisel iradesi ve aklın terazisinden geçen fayda-zarar dengesini de hesaplayabilme yeteneği ile eylemde bulunmasının altında kriminolojik yaşam analizi kadar psikolojik dürtülerinin sorgulanması gereken kişi olarak görülecek ve tüm hayatı sorguya ve denetime açılacaktır. Sadece eylemi değil bireysel özellikleri, duyguları ve dürtüleri de araştırılacak ve böylelikle ceza sistemiyle tıp ile psikiyatrinin uyumlu çalışması sağlanarak, cezalandırma ile sadece beden değil ruh da hedef konumuna getirilecektir. Artık suçlunun değerlendirilmesi bilimin de nesnesi olacaktır. Suçlu hakkındaki söylem zaman içerisinde değişim gösterecektir. Şeytani kötülük olarak nitelendirilen maddi suçlara yaklaşım zamanla maddi yokluk nedeniyle işlendiği düşüncesi üzerinden yoksunluk ve yoksulluk sorununa odaklanmaktansa bütün yoksullar çalmıyor, bu nedenle eylemi işleyen kusurlu olan ‘bir şeyler’i olmalıdır sorununa yoğunlaşmak tercih edilecektir. Bu kusurlar ‘*karakter, ruh hali, eğitim, arzu, bilinç dışı*’ durumları olarak değerlendirilerek yeni bir *cezalandırma teknolojisi* olarak hapisane ile tıbbın geçişkenliği sağlanacaktır (Foucault, 2003, s. 28). Cezalandırma teknolojisi suçluyu belirlenen kurallara ve düzene itaatkâr kılmayı ve normalleştirmeyi ilke edinmiştir. Bunun yapılabilmesi için suçlunun geçmişinin kayıtları ile bu denetim mekanizması içerisindeki tavırları, hareketleri, kurallara karşı tutumu ile duygusal ve arzusal hali dahil olmak üzere her anının kaydedildiği suçluyu *yığınlar arasındaki bir isimsiz* olarak algılamak yerine onu özneleştirilmesi veya bireyselleştirmesi ve sistemin istediği doğrultuda ilerlemesinin ya da geride kalmasının değerlendirilerek infazın süresine ve şekline yansıtıldığı bilinmektedir. Foucault hapisane kurumunun adalet mekanizmasının ceza uygulama alanı olmasına rağmen cezaya ek disiplin etmeye yönelik özellikler taşıdığına dikkat çeker; en önemli disiplin etme araçlarından olan, ödül-ceza tekniğini etkin kullanmanın aletlerinden biri ise denetimli serbestlik olarak adlandırılmakta ve “suçluluğun, hapisanenin adaletten aldığı intikam olduğunu” belirtmektedir (1992, s. 322-323).

Kurumun rasyonalitesi ya da amacı ıslahı gerçekleştirme, suçun tekerrürünü engellemektir; fakat yaklaşık iki yüzyıldır varlığını sürdüren hapishanelerin bunu sağlayamadığı görülmektedir. **“Etki ise daha ziyade tersinedir”** (Foucault, 2003, s. 254) amaç ve etki arasındaki bu derin farklılık suçu ortadan kaldırmaktan uzaklaşarak suça eğilimin artması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Suç işleme tehlikesi olmayan bir toplumda polis kontrol ve denetimine ihtiyaç olmayacağı düşünüldüğünde, suçun ve suçluluğunun devamlılığının kontrol ve denetim mekanizmasının sürdürülmesinin ön koşulu olduğu anlaşılmaktadır. Suçlu ve suça eğilimli kişilik üzerinden oluşturulacak imgeler ve söylemler ile toplumun diğer kesimi gizli tehdit edilecek ve kurumsal denetimle birlikte toplumsal denetim mekanizmalarının da işlemesi üzerinden denetim ve kontrolün tüm alana yayılması sağlanmış olacaktır. Foucault suçlu olarak damgalamanın diğer kesime örnek teşkil ettiğini belirtir, eğer çalışmazsan onun onun(suçlu) gibi olur; aynı zamanda suçlunun varlığı otorite ve baskı kurma imkânını kolaylaştıracak ve nihayetinde suçlu kesimin dışlanmasını sürekli kılarak onları sömürecektir (2015, s. 136). Eskiden uygulanan azapların şiddeti ve güç gösteri seanslarından alınması istenen dersler; bedensel ve gaddar cezaların varlığından ziyade suçluluğun mevcudiyetinden beklenmekte ve bu vasıta ile sistemin sürekliliği sağlanmaktadır (Foucault, 1992, s. 354).

Görünür kılınan suçluluk ile yasa dışılığın kontrol ve denetimi kolaylaşmaktadır. Yasa dışılıkları tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade suçluluk kavramından, yasaların ve kurumların (polis-hapishane) gücünden istifade ile onu kendi hizmetine alan bir kontrol mekanizması geliştirilmiştir. Egemen olunan yasa dışılık olan suçluluk, egemen grupların yasa dışılıkları için bir ajandır. Suçlular artık yasaları ihlal edenleri bildiren bir muhbir olarak polis aygıtının toplumsal yapı içerisindeki uzamı haline dönüştürülür. Foucault sürdürülen ve muhbir haline dönüştürülen suçluluk için “yeraltı polisi ve iktidarın yedek ordusu” terimini kullanmaktadır (1992, s. 355-356). Hapishane kurumu aracılığıyla bitirilmesi gerekirken sürdürülen suçluluğun avantajları bulunmaktadır. Suçluluk denetlenebilir ve kontrol edilebilir olacaktır. Suçlu; kontrol altında olmanın baskısı, toplumdan soyutlanmanın verdiği öfke ve çaresizlik ile yeniden suçun ve suçluluğun içerisine yönelecektir. Suçluluğun sürdürülmesi ile yasanın kabul edilmemesi, küçük ve kolay menfaat sağlamalara toleransı ortadan kaldırılacak ve bu kişiler üzerindeki kontrol ve baskı sayesinde bu şekilde küçük kazanımlar hedefleyenlere de engel olunacaktır. Küçük kazanımların ve

yasa dışılıkların yasal sınırlara sığdırılarak alt sınıfın erişimini engelleyen modern hukuksal yapıda yer alan suçluluk, yasa dışılıkları üst sınıf ve resmi olmayan iktidar kesimlere yararlı kılmaktadır (Foucault, 1992, s. 356). Bu nedenle hapishaneye kapatılma ile suçluluk üretilmekte ve korunmaktadır; çünkü yasa dışılıkların kontrol edilmesi bu üretkenlik sistemi sayesinde daha kolaylaşmaktadır. “Oysa bu zenginliğe özgü suçluluk yasalar tarafından hoş görülmektedir ve mahkemenin önüne çıktığı olursa, onların hoşgörüsünden ve basının sessiz kalacağından emin bulunmaktadır” (Foucault, 1992, s. 366-367). Suçluluğun bulunulan sınıfa, statüye ve maddi varlık durumuna göre değişen algısı ile uygulamaları adil olmaktan uzak olduğu inancını doğurmaktadır.

Suçlar alt sınıflar için icat edilmiş ve onları kontrol altına alma teknikleridir. Hem canavar olarak göstermeye hem de basit irade ile tüm sorumluluğu üzerine atabilmeye imkân sağlamaktadır. Basit ve genel suçlar, fahişelik (vergiye tabi olanı hariç), maddi hırsızlıklar, cinayet alt sınıflar içinken; yasaların sınırına girmeyecek şekilde maharetle uyarlanmış ve büyük hırsızlıklar, insanın bedeninin ve emeğinin kullanılması ile *yüksek dolaplar* gibi getirisinin yasalardan yukarda olduğu tüm suçlar üst sınıfın hizmetinde ve yasa ihlali konumundan uzak, yüksek kazançlı eylemler olarak nitelik kazanacaktır (Foucault, 1992, s. 367-368). Bu yaklaşım üzerinden yasanın bazı kesimleri ayırdığı ve bazı kesimleri baskıladığı hususu göz önüne alındığında; yasaların doğrultusunda suçluluk, hukukun evrensel ilkelerinde yer edinen eşitlik kriterini taşımaktan oldukça uzak olduğu düşüncesi oluşacaktır. Foucault bu hususu “yasanın herkesin adına herkes için yapıldığına inanmak iki yüzlülük veya saflık olacaktır” ifadesi ile yasal adaletin olmadığı düşüncesiyle eleştirir. Bu sebeple de Foucault, 19. yüzyılda anarşistlerin suçluluğu siyasal sorun olarak ele almalarında, suçluluğu övmek ve onu yüceltmekten daha geniş bir değerlendirmeye suçluluk üzerinden yasayı reddetmeyi hedeflediklerini; amaçlarının gasp edilmiş yasallığı ve yasa dışılığı, üst sınıfın istismarından kurtarmak olduğu belirtir (1992, s. 350-373).

Hapishane sadece suç ve ceza dengesi için varlığını sürdürmez. O oradadır ve ceza sisteminin bir yapı/kurumu olarak fakat daha fazlasını yapan bir yapı olarak; hem disiplinin sağlanması hem de muhtemel tehlikeli olan, farklı ve anormale karşı barındırdığı mesajlarla sisteme sağladığı büyük katkılar nedeniyle mevcudiyetini

korur. Amaçlanan “en küçük yasadışılığın, en küçük kuralsızlığın, sapmanın veya anormalliğin” üzerinde *suçluluk tehdidinin* ağırlığını egemen kılan büyük bir hapisane varlığını ve sürekliliğini oluşturmaktır (Foucault, 1992, s. 380). Maksat ıslah ya da suçun tekerrürünün engelinden ziyade suç korkusu üzerinden tüm farklı olanları ‘tehlikeli’ algısı yaratmaktır. Buna meyledenleri sistemin kurumlarınca disipline etme, gözetleme ve kontrol etmek; meyletme düşüncesinde olanları da sağladığı ve ürettiği imgelerle bireysel otkontrol sistemini geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu amacını gerçekleştirirken bazı çatlak sesler çıksa da sistemin sürdürülmesinin ısrarla savunulmasının sebebi de budur.

Cezaevleri modern ceza adalete geçişte ortaya çıkarak beraberinde büyük cezalandırma teknolojisini geliştirmiştir. Cezalandırma tekniği, eylemi ya da yasa ihlalini cezalandırmakla kalmamakta suçlu kişinin hayatını da yapılandırarak ek disiplinlerle bütün hayatı kuşatmaktadır. Foucault’a göre “**suçlu kurumun bir ürünüdür**” (1992, s. 385). Bu sebeple hapsaneler suçu sonlandırmaktan ziyade suçluyu üreten ve sürdüren mekanizmalardır. Hatta hapsederek cezalandırma suç eğilimliliği artırdığı, suçlu ile toplumun bağlantısını kestiği ve başka suçlularla teması artırdığı için suçun organize olmasına ve örgütlenmesine katkı sağlamaktadır. Suçlular her yerde korkunçluğun, ahlaki çökmüşlüğün sembolü ve toplumun düşmanı olarak yansıtılmış, dışlanmanın ve öteki konumuna sürüklenmenin nesnesi olmuşlardır. Suçların önlenmesi söylemiyle oluşturulan, yasa dışılık ve suçluların kontrol ve denetimi ile sağlanan toplumsal düzenin, aslında iktidarın gözetim altına almak işlevine hukuksal ve hukuk dışı kurumlarla hizmet ettiği görülmektedir. Fakat suçlu da olsa insan olan bireylere yüklenen ceza süreci ve sonrasında da devam eden ötekileştirme ve anormalleştirme süreçlerinin hedefinin insan olduğunun yeniden hatırlanması faydalı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

MICHEL FOUCAULT'DA CEZLANDIRMA SİSTEMİ

2.1. HUKUK SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ

Michel Foucault'nun salt hukuk ve hukuk sistemi üzerine bir çalışması bulunmadığı genel kanaattir. Fakat 'Hapishanenin Doğuşu', 'Özne ve İktidar', 'Toprak, Güvenlik ve Nüfus' ve 'Büyük Kapatılma' gibi yapıtlarında ve yaşamının son dönemindeki söyleşilerinde ortaya koyduğu *governmentality*, *juridical*, *disiplin*, *iktidar*, *özne* gibi kavramlarının hukuksal bağlantılar içerdiği de görülmektedir. Foucault'nun net bir hukuk tanımı olmadığını belirtmek gerekmektedir fakat onun hukuku ve hukuksal kavramları ele alışından hukuksal çerçeveyi yasalar ve normlar kapsamında değerlendirdiği söylenebilir. Hukuk, yasaların ve kuralların normatif şekli sayesinde devletin yapısından ailenin yapısına kadar, en alt tabakadan en üste etki edebilen, hiyerarşik bir yapıda olan, yasaklama ve yaptırım mekanizmalarını içeren bir iktidar şeklidir (Foucault, 2017, s. 64-66). Ayrıca Foucault 'Büyük Kapatılma' adlı eserinde hukuku, burjuvazinin siyasi çıkarları ve egemenlik kaygıları sebebiyle ortaya çıkardığı formlar bütünü olarak görür ve hukuku, siyaset olarak tanımlar (2015, s. 159).

Foucault'a göre Ortaçağın başında hukuksal iktidar yoktu, o dönemde kralın/egemenin ya da gücü elinde bulunduranın kuralların konulmasından ziyade kendisine atfedilen kutsal güçlerle *kurula uygunluğun* tespit edilmesi bekleniyordu. Ortaçağ başlarında, hukuksal yapı söz konusu değilken, suç ve suçludan ziyade esas olan kavram hak ve haksızlıktı. Haksızlık ise kişiler arası bir sorunu dile getirmekte; *hata*, *günah* ve *ahlaki suçluluk* diye kavramlar oluşturmamaktaydı (Foucault, 2015, s. 207-214).

Foucault'ya göre 12. yüzyıl ortasında ya da sonlarında ilk büyük monarşik iktidarın (2015, s. 208) ortaya çıkışı; siyasal sistemde bir takım yenilikler doğurmuş ve hukuksal iktidar da bu yenilikler sonucunda ortaya çıkmıştır. Burada belirtilen

siyasal sistem ilk büyük monarşi olarak kabul edilebilecek Roma imparatorluğu ve bahse konu hukuksal sistem de Roma Hukukudur. Bu hukuksal iktidar yukarıdan aşağıya ve tüm sistemi saran, kişiler arası yaşanan şahsi sorunların kişisel usullerle çözümünü ortadan kaldıran, yasaklayan, egemene ve koyduğu kurallara mutlak itaati dayatan siyasal ve hukuksal iktidar olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu siyasal sistemsel döngü ile birlikte toplumsal hayata yeni kavramlar girmiştir. Bunlardan *savcı, yasaya aykırı davranış ve hükümran* Foucault'a göre en dikkat çekenlerindendir. Bu kavramlar ile artık suçun tanımlanması da değişime uğrayacaktır, *haksızlık* olmaktan çıkacak ve *yasanın ihlali* durumuna gelecektir. *Yasa ihlali*, sadece haksızlık olan eylemin işlenmesi değildir artık, bu davranış toplumsal yapıya, siyasal sisteme, iktidara ve hükümdara karşı yapılan bir saldırdır. “Bir kişi bir başkasına haksızlık ettiğinde, *A fortiori* her zaman hükümranlığa, yasaya, iktidara yapılmış bir haksızlık vardır” (Foucault, 2015, s. 209-214). Bu ihlal egemenin/kralın temsilcisi olan *savcı* tarafından giderilmeli ve tekrarlanması engellenmeli ve iktidarın bu sebeple uğradığı zarar da giderilmelidir. Bu noktada *mal müsadere*leri monarşilerin hukuksal sistem adı altında topraklara ve mallara el konulmasını meşrulaştırmış ve hükümdarlığın zenginliğe açılan yeni kapısı olmuştur. Hukuksal yapının inşası ve keşfi esnasında modern anlamda Devlet kavramının henüz anlam kazanmadığını belirtmek doğru olacaktır, bu dönemde devlet eşittir hükümdardır (Foucault, 2015, s. 209). Büyük monarşilerin ortaya çıkması sonrası oluşturulan hukuksal sistem ile hem hükümdar meşruiyeti kuvvetlendirilmekte hem de hukuksal sistem korunarak karşılıklı kazanç sağlanmaktadır.

Foucault'nun geleneksel hukuksal iktidar yaklaşımı, toplumsal sözleşme kuramlarını çağrıştırmaktadır. Toplum sözleşmeleri Locke, Hobbes ve Rousseau gibi ünlü düşünürlerce ele alınmıştır. Toplum sözleşmesi, genel olarak insanların doğa durumunda özgürce yaşadıkları fakat insanın doğası sonucu yaşanan çıkar ve menfaat çatışmalarının önüne geçilmesi amacıyla insanların hepsinin özgür iradeleri ile haklarından feragat ederek bunları denetleyecek ve düzenleyecek bir egemene haklarının devri sonrası meydana gelen toplumsal yaşamdan oluştuğu savunulmaktadır. Foucault toplum sözleşmesi kuramlarını tüm bireylerin homojen bir şekilde ve bir anda özgür iradelerini devrettikleri görüşü üzerinden eleştirmiştir. Ona göre insanların arasında her zaman küçük büyük de olsa iktidar ilişkisi olmuş ve

devlet bu küçük iktidar yapıların (kabile vb.) toplanması sonrası meydana gelmiştir. Geleneksel hukuki iktidar yaklaşımı yönünden Foucault'nun toplum sözleşmecileri içerisinde Hobbes'un kuramına daha yakın olduğu değerlendirilebilir. Çünkü Hobbes 'Leviathan' adlı eserinde hukuksal kurullarla donatılarak meşruiyet kazanan ve mutlak egemen olan hükümlerlik sistemini belirtmektedir. Hobbes'ta diğer toplum sözleşmeciler gibi doğa durumunda özgür olan bireyler bir araya gelerek iradeleri ve rızaları ile haklarını egemene devretmişlerdir. Foucault'ya göre toplum sözleşmesi kuramı ile birey, kendi üzerinde sahip olduğu iktidarın uygulama yetkisini ya da hakkını hükümlerine veren kurmaca bir hukuk öznesi olarak konumlandırılmaktadır (1992, s. 439). Hukuk öznesi haline gelen bireyin kendisine yapılan haksızlığı giderme hakkı artık ortadan kalkmıştır. Bu sebeple burada devredilen haklar içerisinde en önemlisi cezalandırma hakkıdır. Artık devlet toplumsal hayatın yegâne düzenleyicisidir, kural koyar, yasaklar ve ceza verir. Toplum sözleşmesi kuramına göre hukuk, sözleşmeye uymayanın cezalandırılmasını kapsamaktadır. Bu cezalandırmalar Foucault'a göre *sınır dışı etme veya öldürülme* şeklinde olabilir (2013, s. 43).

Güç tamamen hükümdara teslim edilmiştir⁸. Artık yatay düzeyde-kişiler arası-hak arayışı söz konusu olmayacak, bunun yerini hiyerarşik olarak yukardan aşağıya işleyen bir mekanizma alacaktır. Ortaçağdan itibaren özellikle Avrupa'da hukuk sistemi, eski rejimde gücün temsili olan savaş ve silah üstünlüğünün yerine geçerek mutlakiyetçi monarşi rejiminin içte ve dışta kabul edilmesini sağlamış, egemenliğin işlerliği hükümlerine itaat temelinde uyruk olma yoluyla geçerlilik kazandırmıştır (Foucault, 2017, s. 65-66). Batı'da hukuksal iktidarın ortaya çıkışının büyük monarşilerle olduğunu belirtmiştik, bunun amacı halkın refahı ve huzurundan ziyade hükümdarın menfaatleri doğrultusunda ve onun hükümdarlığını korumaya yöneliktir. Çünkü egemenlik/hükümlerlik soyut kavramlar olarak ortaya çıksalar da aslında maddesel eşyalar gibi değişebilir, ele geçirilebilir ve başkası tarafından sahiplenebilir bir husustur. Bu sebeple hukukla hükümdarın yararı gözetilmeli, iktidarının muhafazası sağlanmalıdır. "Hukuk bir yandan kralın iktidarının meşruluğunu sağlamaya çalışır öte yandan onun iktidarının sınırlarını ortay koyar" (Gölbaşı, 2010,

⁸Toplum sözleşmesinin, egemen tarafından ihlal edilmesi durumlarında 'direnme' hakkı ya da 'yeni sözleşme' hakkının doğacağı farklı düşünürlerce dile getirilse de oluşacak büyük iktidar yapısının değiştirilmesi giderek zorlaşacağı genel kabul edilir bir durumdur.

s. 537). Geleneksel hukuki iktidar kendi meşruiyetini sağlamanın yanında, koyduğu kurallarla tebaasını boyunduruğu altına almayı kolaylaştırabilen yapısal özelliklere sahiptir. Batı'da hukuk sistemi, doğru olarak düşünülen şeyleri elde etme ve bunların yayılmasına olanak sağlayan iktidar mekanizmasının bir yönetim ve siyasi biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarda da belirttiğimiz üzere geleneksel dönem/modern öncesi yönetim anlayışında hükümdar ve halk arasındaki ilişki tek yönlüdür. Kral ve onun mülkünde yaşam şansı bulan tebaa, halk ya da uyruk. Tebaa, tabi olan demektir. Sorgusuz sualsiz yaşamak için itaat etmesi gereken insanlar topluluğu. Bu ilişki şeklinde yasanın gücüyle donatılan ve sınırsız yetkilere haiz olması sağlanan hükümdar, bu yönetimi hukuk yoluyla devam ettirmektedir. Bu dayanaktan geleneksel yönetim anlayışında hukukun boyun eğmeye ve itaate zorlayıcı yanının olduğu görülmektedir. Foucault'a göre bu itaatin özne üzerinde oluşturulmasında *devletten aileye, hükümdardan babaya, mahkemedan gündelik küçük cezalara* kadar iktidar mekanizmasının değişken işleyiş rolleri bulunmakla beraber asıl itaatin temininin ceza hukuku vasıtasıyla sağladığı söylenebilir (Foucault, 2017, s. 64).

Yasaların belli bir kurallar bütünü oluşturması ve insanları bunlara uymaya zorlaması, uymayanları cezalar ve yaptırımla karşı karşıya bırakması pozitif hukuk olarak nitelendirilir. Foucault "yaşam ve ölüm" hakkının kılıç hakkı olarak görüldüğünü ve beraberinde hayat üzerinde düzenleme ve yaptırım hakkını getirdiğini belirtmekte ayrıca her suça tanımlı cezanın bulunduğu pozitif hukuka işaret etmektedir. Pozitif hukuk, geleneksel yönetim sisteminde tebaanın düzen içerisinde tutulmasında ve öznenin oluşturulmasında büyük katkı sağlar. Geleneksel yönetim sisteminin hüküm sürdüğü özellikle 12 ile 16. yüzyıllar arasında hükümdarın uyruğunu kontrol altında tutmak gibi bir kaygısı bulunmamakta, fakat hükümdarın hükümdarlığını korumak gayreti mevcuttur. Machiavelli'nin 'Prens' adlı eseri hükümdara/prens egemenliğinin nasıl korunması gerektiğini ya da hükümdarlığın nasıl ele geçirileceğine yönelik siyasi ahlak taktiklerini sunması belirttiğimiz hususu destekler niteliktedir. Fakat 17. yüzyılın başlarından itibaren değişmeye başlayan ekonomik siyasal sistemle sadece hükümdarlığın korunması yeterli olmayacak, eskiden vergi verdiği ve savaşlara asker temin ettikçe kapısının çalınmasına ihtiyaç

duyulmayan tebaa artık yeni sistemin çarklarının en önemli unsuru olan özgür iş gücü haline evirilecektir.

Geleneksel yönetim sistemi olan hükümlanlıkta, toplumun tamamı kontrol altında olmadığından toplumsal işleyişlerde yasadışılık olağandır (Foucault, 2015, s. 133). Kraliyetin keyfi otoritesi, her sınıfın kendi menfaatine yönelik yasadışı uygulamalarını doğurmuştur. Burjuvazinin ayrı, halkın ayrı yasadışılıkları mevcuttur ve bu yasadışılıkların ayrışması hükümlanlık sisteminin işleyişini kolaylaştırmıştır. Fakat 18. yüzyıl sonları- 19. yüzyıl başlarında yapısal dönüşümünü sürdüren siyasal-ekonomik sistem değişimi sonucu ortaya çıkan gözetim mekanizması ile kabul gören ve hoş görülen hatta sistemin işleyişine katkı sağladığı düşünülen yasadışılığa karşı savaş açılmış ve daha fazla devam etmesine izin verilmemiştir. Hükümdarlık ve feodal sistem içerisinde burjuvazinin ana sermayesi topraktır fakat değişen ekonomik sistem ve sanayileşme ile artık sanayi alanları ve üretim araçları yeni sermaye olarak ortaya çıkmıştır. Burjuvazi kazanımını artırmak ve sürdürmek için yeni sermaye olan üretim araçlarını işçi sınıfına ya da halkın eline teslim etmek mecburiyetinde kalacaktı. Foucault'a göre bu zorunda olma durumu burjuvazide ciddi rahatsızlıklara sebep olmuş ve artık eskiden müsamaha gösterilen yasadışılıklara yumuşak tutumun ortadan kaldırılması amacı katı tedbirleri de beraberinde getirmiştir. Bu sermaye ve üretim sisteminin dönüşümü sonucu sermayeyi elinde bulunduran kesim olan burjuvazi elinde bulundurduğu sermayeyi kullanabilecek ve ham maddeyi işleyecek nitelikli ve belirlenen kurallara uyan ve emeğini satan ve bunun karşılığı düşük ücretleri kabul edecek bir insan grubuna ihtiyaç duyacaktır. Bu sebeple alt tabaka olan halk üzerinde kontrol mekanizmaları artırılacak ve boşluklara-yasa dışılıklara izin verilmeyecektir. Bu dönemde suç ve ceza yeniden yapılandırılacaktır. Çünkü artık sistem her organın kendince hareket edebildiği geleneksel yönetimden, tüm organların tek bir merkezden kontrol edildiği ve yönlendirildiği fakat bunun gizlendiği kapitalist üretim sistemine dönüşmektedir. Bunun için Foucault'a göre "*temel gelen şey, plebyen, halk, işçi, köylü topluluğunun gözetim altına alınmasıdır*" (2015, s. 134-135).

Bu dönüşüm de hukukun rolü nedir? Aslında burada bir paradoks karşımıza çıkmaktadır; hukuk yasalar bütünüyse ve toplumun çıkarını hedefliyorsa, önceden sistemin işleyişini sağlayan ve tüm toplumsal sınıfların ihtiyacını karşılamasına

yarayan bir yasa dışılık aslında bir cezayı gerektirmediği için hukukidir yani yasa dışılık söz konusu değildir. Fakat yeni ekonomik siyasal sistem ile belli bir grubun çıkarlarını korumak için, bu paradokslara ve boşluklara tahammül edemeyeceğinden hatta izin veremeyeceğinden ötürü hukukun yasalarının da revizesi gerekli olacaktır. Marksist yaklaşıma göre ceza adaleti toplumsal uzlaşmanın bir ürünü olması gerekirken ekonomik sistemin ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Kapitalist sistem içerisinde üst yapının hâkimiyeti adalet mekanizması olan hukuk sistemi üzerinde de geçerlidir (Şanlı, 2019, s. 2101). Bu sistemin ihtiyaçların karşılanması sürecinde yaşanan sorunlar veya yeni doğan ihtiyaçlara göre hukuk yenilenmektedir. Uyumlu bir hukuki sistem, ekonomik sistemin yeniliklerine karşılık vermeli ve sorunları çözmelidir fakat kuralların belirlenmesi ve üretilmesi belli bir mekanizma ve süre gerektirdiğinden zaman almaktadır. Ayrıca hukuksal mekanizma koruyucusu olduğu sisteme karşı bir teknik olarak kullanılma imkânı sağladığını Foucault'nun aşağıda yer alan ifadelerinden anlaşılmaktadır:

İktidar neden hep bir hukuk sistemi olarak sunulur? Şu denecektir: Hukuk şüphesiz, Batı toplumlarında iktidarı maskeleyen işlevi görmüştür. Bu açıklama tamamen yeterli görünmüyor. Hukuk Avrupa'da iktidarın monarşik biçimlerinin kurulmasında efektif bir araçtır ve yüzyıllardır siyasal düşünce hükümler ve onun hakları sorunu etrafında ele alındı. Dahası, hukuk, özellikle on sekizinci yüzyılda aynı monarşik iktidara karşı yürütülen mücadelede bir silahtı [...] (Foucault,1980:140-141; Koloş,2012:245)

18. yüzyıl sonrası kapitalist sistemde yaşanan değişimin beraberinde getirdiği hukuksal reformlar kapsamında özellikle ceza hukukunu ele aldığımızda; hümanizm öncelikli teorilere dair söylemlerin öne çıktığı görülmektedir. Fiziksel olarak cezalandırmanın büyük ölçüde engellendiği yadsınamaz fakat bunun bir perdeleme görevi mevcuttur. Foucault cezaların yumuşatılmasının *hümanizm* esintisi olarak yansıtılmasını sert bir dille eleştirir ve cezaların yumuşatılmasıyla gözetim ve disiplin toplumuna geçişte hukukun araç olarak kullanıldığını dile getirir. Elbette tek araç hukuk değildir, bilim esas söylem ve kuralların dayanağı haline gelmektedir (Foucault, 2015, s. 179). Cezaların yumuşatılması ile bedeni yaşatma reformu; emek gücüne ihtiyacı olan burjuvazi iktidarının bedeni yaralı kılmasına, bireyleri düşük ücretli ve itaatkâr-uysal çalışanlara dönüştürülmesinin sağlanmasına yaramıştır. Artık geleneksel yönetim biçimi olan hükümlerlik/monarşinin hantal ve yasadışıları

tolere eden yapısı yeni sistemin devamı olan ekonomik siyasi hayatın sürdürülmesine imkân vermemektedir. Geleneksel yönetim sisteminde yer alan hükümdar - tebaa ilişkisinde var olan hukuk kuralları dinsel-ilahi unsurları barındırırken, 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan ‘akıl’ kavramı ile artık ekonomik-siyasi sistemin dönüşümün gölgesinde hukuk da aklın döngüsünde kurallar oluşturacaktır. Engels’in de din ve hukuka yaklaşımı benzerlik göstermektedir. Engels ve Kautsky’e göre hukuk sistemi din temelli sistemin dünyalaştırılması olup tanrısal buyruk ve kuralların olduğu hukuksal yapı insan aklınca oluşturulan hukukla, kilise de devletle yer değiştirmiştir (1995, s. 250). Bu düzen aslında hegemonyanın açıklanmasında tanrıbilimci yapıdaki hukuk kurallarından, insanlarca yaratılan hukuk kurallarınca tanımlandırılmış devlet düzenine geçişi tasvir etmektedir. Bir zamanlar kilisenin kurallarına göre şekillendirilen toplumsal yaşam tarzı günümüzde hukuk sisteminin normlarına göre düzenlenmektedir. Hukuk sistemi bu bakış açısı üzerinden iktidarın egemenliğini ve bireyler üzerindeki kontrolünü artıran bir araç haline dönüştürmektedir. Marx ise geleneksel yönetimden modern yönetime geçişte dini kurallardan insanın düzenlediği yasalara evirilen hukukun etkisini ‘yabancılaşma’ kavramı ile açıklamaktadır. Ona göre; “insanın kendi kendine yabancılaşmasının kutsal biçimi olarak dini iken, kutsal olmayan biçiminin ise hukuk olduğunu belirtir” (Marx, 1997, s. 193). Yabancılaşma kuramı dışında Marx hukuku toplumsal ihtiyaçlardan ziyade bir dayatmadan ibaret görmekte ve “toplum hukuk üzerine kurulmaz [...] Tersine, hukuk topluma dayanmalıdır” (Karahanoğulları, 2002, s. 77) ifadesiyle eleştirir. Hukukun yapması gereken toplumsal ortak çıkarları ifade etmektir, hukuk aslında ifade sanatıdır ve bu sanatın toplumun ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Fakat Marx’a göre hukuk egemen üretim araçlarına göre şekillenmekte ve mevcut üretim sistemi olan kapitalist sistemde belli bir grubun sesini ifade etmektedir. Bu sesin üst sınıfa ve egemene ait olduğu aşikârdır.

Geleneksel yönetim biçimi olan hükümlanlık, tebaanın mutlak itaati üzerine inşa edilmiştir. Kutsal nitelikler atfedilen ve Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi olarak düşünülen hükümdara itaat, Tanrıya itaattir. Bu dönemi Foucault “İyi, yasaya itaattir; o halde hükümlanlık için iyi, herkesin ona itaat etmesidir” (Foucault, 1991:95; Topuzkanamış, 2013:192) olarak okur ve eleştirir. Korku ve ağır fiziksel cezalar üzerinden itaatin yenilenen iktisadi siyasal sistem için fonksiyonel olmadığı anlaşılmış ve yasaların baskısı ve cezaların şiddetinin yetersiz kaldığı fark edilmiştir. Yeni sistemin ihtiyaçlarını karşılayacak yönetim sistemi olacak modern yönetim

zorlamalar, dayatmalardan ve yasaklamalardan ziyade hayatı düzenleyecek ve insanları yönlendirecek bir yapıda olmalıdır. Bu maksatla yeni ekonomik-siyasi sistem yasaları düzenleyici normlar haline getirerek ulaşılması hedeflenen amaçta hukuku bir araç haline dönüştürecektir.

Geleneksel yönetim sistemi yasaları şiddetle dayatıp uyulmayan kurallar üzerinden sonu ölüm cezasına kadar uzanan ağır fiziksel yaptırımlarla toplumu baskılamayı ve sindirmeyi hedeflerken, modern yönetim sistemi siyasal iktisadi yapının emek gücüne ve düzene uyumlu bireylere olan ihtiyacı sebebiyle ağır cezalardan ziyade kurallara uymayanları sistemin dışına çıkartarak ya da kurallara uyulmasını sağlayacak düzeneklerden (okul, hastane, hapisane) geçirerek bireyleri yeniden kurgulamayı amaçlar. Yeni siyasal sistemde bireyler hayatlarının başlangıcından itibaren disipline edilerek, istenilen formlarda önelere dönüş(türül)ürler. Bu aşamadan sonra artık onlar işleyen sistemin birer parçalarıdır. Geleneksel yönetimde hukuki yasa - yasak ilişkisi kuvvetliyken, modern sistemde cezalandırmadan ziyade düzenleyici normların ağırlıklı olduğu görülmektedir. “Çünkü kapitalizmle birlikte özgür emeğin ortaya çıkışı, bu emeğin disiplinini de gerekli kılar” (Topuzkanamış, 2019, s. 1846).

Modern yönetim sistemini şekillendiren ekonomik sistem olan kapitalizm ile emeğin kontrolü disiplin mekanizmaları ile bir zorunluluk olduğu kadar siyasal iktidarın devamlılığı için toplumu da vatandaşlık kriterleri ile şekillendiren düzenleyici hukuk normlarını gerekli kılmaktadır.

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren, parlamento, mevzuat, yasalar ve mahkemelerle kendini hukuk toplumu olarak sunan toplumlarda, hukuksal biçimlere boyun eğmeyen, fark edilmeden sızan ve temel ilkesi yasa değil; daha ziyade norm ilkesi olan ve mahkemeleri, yasa ve hukuk aygıtını değil; tıbbi, toplumsal denetimleri, psikiyatriyi ve psikolojiyi araç olarak kullanan çok başka bir iktidar mekanizması fiili olarak vardı (Foucault, 2005, s. 158).

Foucault batı toplumunda yaptığı arkeolojik çalışmaları ile aslında hükümdarlıktan modern yönetime geçişte hukuki yaptırımların yumuşatılmasını tamamen insani değerlerle bağlamanın doğru olmadığını düşünmektedir. Burada eskiden yeniye doğru gelişen sistemle birlikte değişen hukuki karakter dikkat çekmektedir; yasaklayıcı ve zorlayıcı yapıdan hafifletilmiş cezalarla düzenleyici ve

toplumu-bireyi şekillendiren özneleştiren yapıya geçişe imkân veren hukuki kurallar söz konusudur. “Hukukun buradaki fonksiyonu belli bir ahlak dayatmak (ya da yaratmak) değil, verili düzenin sürdürülmesini sağlamaktır” (Topuzkanamış, 2014, s. 417). Düzenin sürdürülmesi yasaların yasaklayıcı gücü vasıtasıyla değil, yaşamın tümünün kurallarla şemalaştırılıp düzene sokulması ile sağlanır.

Geleneksel toplumda hukukun kaynağı ilahi yasalar ve din olarak kurgulanmıştır. Hukukun din, toplumsal değer ve ahlaki unsurlara göre şekillendiği düşüncesi genel olarak hâkim olsa da modern toplumda hukukun tüm bu alanları kapsayan düzenleyici bir yana sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu vasıtayla toplumun her kesimi ve topluma dair olan her şey kontrol altına alınabilmektedir. Modern hukuk toplumsal yaşamın kuralları olarak karşımıza çıkar ve körü körüne biat ve itaatın yerine normal olan davranış ve tutumları bize sezdirmeden içselleştirmemizi sağlayarak düzenin sürdürülmesini temin eder. Bu davranış ve tutumları hayatın her kademesini saran siyasi iktidarın kurumları ve hukuki normları ile ediniriz. Foucault’a göre klasik aile yapısı, okullarda alınan eğitimler, hastanelerde yapılan tedaviler, hapisanelerde uygulanan yaptırım ve kurallar hepsi toplumu belli bir şekilde kodlamanın ve iktidarın mekanizmalarının sürdürülmesini sağlamaktadır. “Modern hukuk; toplumsallaşma, eğitim ve sosyal psikoloji mekanizmaları üzerinde ya da bunlar sayesinde işleyebilen bir sistemdir” (Topuzkanamış, 2014, s. 419).

Hukuk sistemi, cezalandırmanın ve kapatılmanın yeni mekanları olan hapisanelerle kapitalist ekonominin, toplumsal nüfusun ve siyasal sistemin kontrol altında tutulmasına da katkı yapmaktadır. Ekonomik siyasi iktidarın gözetleyen ve disiplin altına alan bu mekanizmayı sürdürmesi ‘bilginin’ inşası ve bunun topluma yayılarak kabul ettirilmesi süreçlerinden geçmektedir. *Bilginin* inşasında özellikle *bilimin* etkisi büyük olmakla beraber *bilim dışı* faktörlerin varlığı da söz konusudur. İktidar “bir bilgi söylemini aynı şekilde üretmeksizin bireyleri disiplinleştiremez” (Revel, 2012, s. 28). Normalleştirme ve normal olanı belirleme görevi önce bilime verilmiştir. Tıp, psikoloji, psikiyatri, kriminoloji gibi bilimsel alanlarla oluşturulan bilgiler akıllı-deli, hasta ve suçlu/suçta meyilli gibi anormali belirleyen söylemler ile bilgi kaynakları meydana getirerek normal olmanın şartlarını oluşturmuşlardır. Bu bilim dallarının meydana getirdiği standartlar ve bilgilerle desteklenen hukuk

biliminin oluşturduğu normların sorgusuz kabulü siyasi iktidarın amaçladığı toplum düzeni için bir ön koşul haline getirilmiştir.

Gelenekselden modern yönetime geçiş sürecinde hukuki iktidar ortadan kalkmamış, modernlikle beraber yasaların baskıcı, zulmeden yapısı hümanizm adı altında yumuşatılırken, disiplinci iktidarın insanı özneleştirilen normatif kurallar bütünü uygulamaya geçirilmiş ve toplumsal düzen istenilen şemalara göre yönlendirilmiştir. Hukuki ve disiplinci iktidar koyduğu normlarla ve bilimin desteği ile oluşturduğu söylemlerle insani yasalar ortaya koyduğu savının arkasına kendi sürekliliği ve devamını koruyacak düzenleyici hususları gizlemiştir. Bu sebeple hukuku sadece kurallar, normlar ve yasalardan ibaret kabul etmek yanılı olacaktır. “Oysa hukuk(lar) daima belli bir iktidar ağıının desteği ile varlığını sürdürebilir” (Topuzkanamış, 2019, s. 1849). Tam tersi de geçerli bir sav olacaktır, iktidarlar da meşruiyetlerini hukuk vasıtasıyla kazanırlar. Fakat hukukun başlıca iktidarı oluşturduğu yanılığısına düşülmemelidir. İktidarın yararına şekillenecek bir meşruiyeti belirgin kılar hukuk. Bu gizli yönüyle ekonomik politik sistemin sürdürülebilmesinin, egemenin çıkarlarının korunabilmesinin ve yaşanan çatışmalarda bu çıkar gruplarını koruyacak şekilde tasarlanabilen bir hukuki yapıdan bahsedebiliriz. Bu sebeple hukuk sistemi, hem geleneksel hem de modern iktidarlar için bünyesinde zorlamaları mekanizmalarını barındıran ideolojik bir teknik olarak fonksiyonellik kazanırlar. Çünkü geleneksel yönetim de olduğu gibi modern yönetimde de egemenlik ve hegemonya mutlak olarak sürdürülmek zorundadır. Bu sebeple hukuksal sistem toplumsal ihtiyaçların ve ihtiyaçlarının öncelenmesi üzerinden yansıtılmasına rağmen üretim ilişkilerinden, ekonomik ve siyasal mekanizmadan ayrılamaz. Birbirlerinin içerisine geçen kurallar, normlar oluşturarak hiyerarşik temelli iktidar mekanizmalarının ve sistemin ihtiyaçlarına göre şekillenir ve bütünleşirler. Bu sebeple yasalar, disiplin ve güvenlik gibi kavramlar birbirlerinin ardılları değildir (Foucault, 2013, s. 11). Birbirleriyle eklemlenmiş, katmanlar oluşturan ve bütünü ayrılamaz parçalarıdır.

Michel Foucault'da cezalandırma sistemi bölümüne suç ve ceza kavramlarının ele alınmasıyla devam edilecektir. Hukuk kurallar bütünüdür fakat aklımızda hep suç ve ceza çağrışımı yapan bir anlamı içermesi; suç ve ceza kavramlarının hukuksal iktidar mekanizmasının kılıç hakkı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kavramlar

şimdiki bölümde ele alınan ve çalışmamıza temel teşkil eden kapatılma pratiklerinin arkeolojik bir analizini içermektedir.

2.2. SUÇ KAVRAMI VE TEORİLERİ

Hukuk düzeni bölümünde açıklandığı üzere Ortaçağın başlarına kadar sistematik hukuki bir mekanizmadan bahsetmek mümkün değildir. Fakat hukukun olmaması haksızlıkların olmadığı manasını taşımamaktadır. Foucault'nun arkeolojik çalışmalarına göre tarihin farklı dilimlerinde, antik Yunan medeniyetinde – Germen topluluğunun yaşamlarında, suç ve ceza kavramının varlığından ziyade ‘haksızlık’ ve ‘intikam’ kavramları öne çıkmaktadır (2015, s. 198-201). Demek ki suç kavramı hukuki mekanizma ile birlikte oluşturulmuştur. Suçun farklı kaynaklarda tanımları incelendiğinde: Türk dil kurumu sözlüğünde; “suç, törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış ve hukuki açıdan yasalara aykırı davranış, cürüm olarak tanımlanmaktadır” (Tdk, 2019). Anadolu Üniversitesi Ceza Hukukuna Giriş kitabında ise “suç; toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin ihlâli niteliğini taşıyan, haksızlık teşkil eden insan davranışıdır. Suç, norm ile korunan hukuki menfaatin ihlâli niteliğini taşıyan, haksızlık teşkil eden fiildir” (Göktürk, 2012, s. 5). Toplumsal yaklaşıma göre suç ise; toplumun ahlaki değerlerine aykırı hareketler olarak görülmekte olup tanımlamaların genelinin ağırlıklı olarak hukuksal anlam ifade ettiği kabul edilmektedir. “Suç işleyen kişi yasaları ihlâl etmeden önce, her seferinde ilk olarak, insanların vicdanında mevcut olan sessiz kurallara karşı saldırıda bulunmuştur” (Foucault, 2006, s. 638). Suçun ve suçlunun toplumsal değerlere zarar verdiği kanaati yaygın olarak hâkim fikirdir. İnsanoğlunun var olduğu ilk günden bugüne kadar ahlaki değerlerin büyük değişimler yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca her toplumun kendine has kültür ve değerlerinin olduğu da su götürmeyecek bir gerçekliktir. Toplumsal yaklaşım ile hukuki yaklaşım açısından suça yaklaşım birbirine paralel olarak ilerlediği düşünülse bile her ahlak dışı görülen davranış, müeyyide gerektiren suç olarak yasalarda tanımlanmayacaktır. Burada suçu belirleyen unsurun sadece topluma ait değerler bütünü olmadığı anlaşılmaktadır. Toplumun onamadığı her fiil suç olarak nitelendirilmemekte, suçun belirlenmesi kararını egemenin ya da iktidarın karar mekanizmaları ile şekillendirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 38. Maddesi “Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan

kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). Buradan da anlaşılacağı üzere kanunlarla tanımlanmamış haksız fiil ve davranışlar hukuki olarak suç kabul edilemez. Görüldüğü üzere hukuki yaklaşımda ise suç; yasalarla belirlenen normlara aykırı davranış olarak anlaşılmaktadır. Haksızlık olarak tarihin içerisinde yerini edinen kavram yasalara dayalı bir düzenin (*juridical*) kurulması ile birlikte yasa ihlali/yasaya aykırı davranış olarak karşımıza çıkmıştır (Foucault, 2015, s. 209). Artık hak kaybına uğrayan kişi intikam ya da zararın giderilmesi yoluyla hakkını kendi yöntemleriyle arayamayacaktır. Onun haksızlığa uğraması aynı zamanda kural koyan iktidarı da zarara uğratmıştır. Suçlu sadece mağduru zarara uğratmakla kalmamış iktidara karşı da başkaldırıda bulunmuştur. Bu sebeple eski hak temin yöntemleri yetersiz görülecek ve ceza sadece haksızlığı ortadan kaldırmak, bu tarz fiillerin yeniden tekrarlanmasını engellemek hususlarını gerçekleştirmekle beraber bunlardan daha önemli olan başka bir fonksiyonu doğuracaktır. O da iktidarın gücünün gösterilmesi olacaktır.

Hukuki iktidar sonrası suçun tespiti ve suçlunun bulunması konusu Foucault’a göre ‘*savaş modeli*’ ile mümkün değildir. Artık savcı ile suçlu, ikili mücadele eden düellodaki kişiler gibi eşit şartlarda karşılaşmaları söz konusu rakipler değildir. Bu sebeple sorunun çözümü için Foucault iki metodun belirlendiğini belirtir. **Birinci metot:** Foucault’nun *yargı-içi model* olarak nitelendirdiği ‘*Suçüstü hali*’dir. Bu metot; suçlunun fiili işlediği esnada görülüp yakalandığı ve cezalandırma iktidarına teslim edildiği hukuki tekniği ifade etmektedir. **İkinci metot:** Foucault’nun hukuk dışı olarak nitelendirdiği ve hak arayışında yeni ortaya çıkan ‘*soruşturma*’ yöntemidir; hukuki sistem suçun aydınlatılmasında ve failin bulunmasında tercihini soruşturma metodundan yapmıştır (2015, s. 210). Bu metotta ise suç hakkında bilgisi olan -olayı görenler, konu hakkında konuşulandan duyduklarını paylaşanlar ve hakikati bildireceklerine iddia edenler- kişilerin bu bilgi ve şeyleri paylaşacaklarına dair yemin ettirilmesi üzerinden işleyen bir sistemdir. Bu sistem kilisenin gücü elinde bulundurduğu dönemlerde dini kurallar üzerinden kullandığı metottur. Bu sebeple soruşturma birden ortaya çıkmış, aklın sonucu geliştirilen bir metot değildir ve iktidarın dini çerçeveden yeni ortaya çıkan siyasal sistem olan hükümler kişiliğine dönüşmesi sonucu oluşan hukuksal sistemin bir mekanizması olarak el değiştirmiştir. Foucault’a göre soruşturma iktidarın sağlanmasının bir yöntemidir ve ‘soruşturmanın

ortaya çıkışını açıklayabilecek tek şey, siyasi güçler oyununun, iktidar ilişkilerinin analizidir (2015, s. 214).

Suç çok boyutlu bir kavram olması dolayısıyla hukuk, kriminoloji, sosyoloji, felsefe, psikoloji ve siyaset bilimi gibi birçok bilim dalının araştırma alanında yerini almıştır. Bunun yanı sıra toplumda çok sık kullanılan ayıp, günah, hata, yanlış, kabahat gibi kelimeler de suçla aynı anlamları yüklenerek, toplumun bir kısmınca normal görülmeyen davranışlar da suç ile özdeşleştirilmiş ve bunların üzerinden etiketleme yapılmıştır. Günümüzde devam eden bu kavramlardaki benzeşme Foucault'a göre hukuki iktidar öncesi dönemde haksızlığın dinsel manada *ahlaki bir hata* olmasından kaynaklanmaktadır. Hükümranlık sisteminin hayat bulması sonrası oluşan yasal düzlemde yasaya aykırılık/*hükümrana zarar verme* ve *günah işlemek* birbirine eklenen şeyler olmuştur. Bu kavramların halen birbirlerinden tamamen ayrıldıkları söylenemez (Foucault, 2015, s. 215).

Hukuk kurallarınca açıklanan bir kavram haline dönüş(türül)en suç kavramı hukuk düzeni bölümünde detaylı olarak ele aldığımız ekonomik-siyasi dönüşümlerden payını ziyadesiyle almıştır. Kapitalist üretim sistemine kadar yoğunlaşan suçlar incelendiğinde ağırlıklı olarak fiziksel suçlar olan *öldürme, yaralama* suçlarının ön plana çıktığı, bu dönem sonrasında mülkiyete yönelik suçlarda artışların yaşandığı görülmektedir (Foucault, 1992, s. 92). 18. yüzyıl sonlarında nüfusun artışı sebebiyle halkın yasa dışılıklardan kazanç sağlama girişimi mallara/mülkiyete yönelmiş; hırsızlık ve arakçılık artan kuralsızlıklardan olmuştur. Önceki dönemlerde yasa dışılık maliye ve vergi memurlarına silahlı direnme şeklinde görülürken değişen üretim araçları sebebiyle halk artık üreten konumundan, emeği tüketilene dönüştürüldüğü için payını almak amacıyla yeni yasa dışılıklara başvurmak durumunda kalmış fakat değişimin kurbanı yeniden köylüler, çiftçiler ve zanaatkârlar olmuştur (Foucault, 1992, s. 103).

Bu dönem öncesi mazur görülen köylünün '*araziler ekili değilken hayvanlarını otlatabilmesi, odun toplayabilmesi*' gibi çoğu zaman en yoksul kesimin bile yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gereksinimleri mülkiyetin yeniden tanımlandırılması neticesinde yeni yasadışılıklar olarak ortaya çıkmışlardır (Foucault, 1992, s. 104). Alt

sınıfın yaşamsal haklarına yönelik bu sınırlamaların ve yeni kuralların artması aslında yeni suçların doğmasını tetikleyen faktörler olarak gün yüzüne çıkmıştır. Eskiden yararlandıkları yerlerin yasaklanması ve bunların suç olarak tanımlanması; tarla çitlerinin kırılması, hayvan hırsızlığı, yangın çıkartma gibi yeni suç türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu örneklerden de görüldüğü üzere toplumun kendi içerisinde bir çeşit karşılıklı hoşgörü ve kabul ile benimsediği hususlar artık tolere edilemez olmuştur. Eski yasa dışılıkların engellenmesi için denetimlerin sıklaştırılması ve arafta kalan hususların yeniden kodlanması gerektiği düşünülmüştür. “Yasa ihlallerinin iyi tanımlanmaları, hoş görülen ve kesikli bir şekilde yaptırım uygulanan bu kural dışılıklar kitlesinin içinden neyin hoş görülemez ihlal olduğunun belirlenmesi ve ona kurtulmanın mümkün olmadığı bir cezanın uygulanması gerekmektedir” (Foucault, 1992, s. 106). Yeniden yapılandırılan yasadışıların temel nedeni mülkiyetin korunmasını ve ona karşı yapılması muhtemel saldırıları ve saldırı girişimlerinin oluşmasını engellemektir. Çünkü üretim araçlarının değişimi sonrası halkın eline teslim edilen sermayeye karşı oluşabilecek herhangi bir saldırı durumunda en büyük zarara büyük mülk ve sermaye sahibi olan burjuvazinin maruz kalacağı değerlendirilmiş ve bunun engellenmesi adına yasalar, yasa dışılıkların her türüne dahi imkân vermemek üzere şekillendirilmiştir (Foucault, 2015, s. 134).

Kapitalist sistemin oluşumu sonrası, hükümranlık sisteminde göz yumulan hatta işleyişi hızlandıran yasa dışılık artık tolere edilemezdir; çünkü bunlar eski dönemde burjuvazi için kazanç kaynağı iken, artık burjuvazinin sermayesinin yitirilmesine sebep olacaktır. Bu nedenle mülkiyete karşı suçlara savaş açılmıştır. Bunun sonucunda mülkiyete karşı ve haklara karşı suçlar ve mahkemeleri ayrılmıştır. Ayrım yapılırken halkın kolay ulaşabildiği mallara karşı yaptırımlar ağırlaştırılmışken, burjuvazinin ya da üst sınıfın çıkarlarına yönelik mali sahtekârlık ve yüksek kazançlı kural dışı ticari işlemler gibi yasa dışılıklara karşı hafif yaptırımlar veya adi para cezalarının belirlenmiş olması burjuvazinin kazançlı yasadışıları kendisine ayırdığını göstermiştir (Foucault, 1992, s. 106-107).

Foucault özellikle *yeni mülkiyet* sonrası dönemde suç kavramının yeniden tanımlanması sürecini ele alırken dönüşümde etkili olan süreçlerde ekonomik, sosyal yapının değişiminin yanı sıra gücü elinde bulunduran erkin bu süreçte etkisini

incelemiştir. Eski rejimde tüm mülkiyetin ve egemenliğin yegâne sahibi olan hükümlerlik sistemi yapısal değişimlere uğramıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan kapitalist sistemde burjuvazi kendi zenginliğini ve mülkiyetini korumanın ayrıca yeni üretim sisteminde halka teslim etmek zorunda oldukları sermayeleri muhafaza etmenin ve üretimi sürdürmenin telaşına kapılmışlardır. Bu sebeple artık suç tanımları belli kesimin yani burjuvazinin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden ele alınmalı ve yasalar mülkiyeti ve sermayeyi koruyucu tedbirler içermelidir. 18. yüzyıl sonrasında kapitalizmin gelişimi doğrultusunda yeni suç tanımlamaları nedeniyle hırsızlık ve benzeri suçlarda artışların ciddi oranlarda olduğu görülmüştür.

Suç artık yeni ekonomik-siyasal sistemin ihtiyaçlarına göre toplumun şekillendirmenin bir aracı olmuştur. Marx ve Engels 'Devlet ve Hukuk Üzerine' adlı eserinde suç ile emek gücü arasındaki paradoksal ilişkiyi ele alırlar; suç ve suçlu korkusunun artan nüfusu kontrol altına almak ve ayrıca ucuz iş gücü üretmek amaçları üzerinden asgari ücretle çalışmayı ve yaşamayı kabul ettirmeye yönelik olduğunu belirtirler (1977, s. 151). Çalışmak yüceltilen bir değer haline getirildiği için aylıklığın kapatılması ya da suç statüsüne dönüştürülmesi bu iş gücü ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Çalışmak artık zorunluluktur.

Ortaçağın ilk dönemlerinde suç haksızlık olarak var olan ve bu haksızlığı ortadan kaldıracak cezalandırmayı gerektiren bir eylem olarak kabul edilmekteyken, modern dönemlerde yasalara aykırı eylem, yasa ihlali haline dönüşmüştür. Fakat cezaların neler olduğuna bakılmaksızın suçun engellenemediği geçmişte olduğu gibi günümüzde de görülmektedir. Marks bu noktada eşsiz bir tespit sergilemektedir.

Eğer geniş ölçüde karşılaşılan suçlar, sayıları ve nitelikleri yönünden, fiziksel olgularda rastlanan bir düzenlilik gösteriyorlarsa, o zaman yenilerinin gelebilmesi için yer açmak üzere bir sürü suçluyu asan celladı göklere çıkarmak yerine, bu suçları üreten sistemin değiştirilmesi üzerine derin derin düşünmek gerekmez mi (1977, s. 154)?

Elbette üzerine düşünülmesi gereken konu suçu ortadan kaldırmaktan uzak olan ve hatta giderek artmasına sebep olan sistemsel sorunun çözümüne odaklanmak olmalıdır. Marks da bu noktayı eleştirmiştir fakat alternatif bir hukuk yapısı

koymamış, kapitalist sistemdeki hukuk kurallarının da sistemin işleyişine göre şekillendiğini belirtmiştir.

Suçu meydana getiren şartları konuşmaksızın hukuki bakış açısıyla, suç eyleminin sorumlusu kimdir sorusunun cevabını nasıl bulacağız? Buna Engels tüm hukuki bakış açısını sarsacak nitelikte olan;

“nasıl hukukun kendisi salt iradenin ürünü değilse, **suç** da, yani egemen koşullara karşı bireyin verdiği mücadele de **salt iradenin koşulu değildir**. Suç da aynen hukukun şartlandığı biçimde şartlanmıştır. Hukukta bağımsız ve genel iradenin buyruğunu keşfeden hayalperestler ise, suçta da hukukun basit, sıradan bir ihlalini görmekle yetinirler” (1977, s. 149)

tespiti ile cevap vermektedir. İrade ve kasıt üzerinden sadece hukuki metinlere ve yasalara göre suçu ve suçlunun yargılamasını eleştirir ve kabul edilemez bulur. Onun irade ve kasıt üzerinden suçu irdeleyen yaklaşımı devletin ortaya çıkışı sorusuna kadar götürmek mümkündür. Egemen sınıfın ürünü olan devletin ve bu sınıfın menfaatleri doğrultusunda oluşturulan toplumsal yapının varlığı toplum sözleşmesi temelinde özgür iradeyle açıklanamaz. Bu sebeple egemenin haklarını belirleyen yasalarında özgür iradeye dayandığı varsayımı maddi sebepler içermekten oldukça uzaktadır. (Marx & Engels, 2013, s. 66)

Buradan yola çıkarak suçta sorumluluk hususuna ya da suçu meydana getiren koşullara yönelik Marksist bakış açısına göre şekillenen ve Foucault'nun iktidar merkezli yaklaşımına benzeşen *Çatışma Kuramına* ve *Sembolist Kurama* yer vermek uygun olacaktır.

2.2.1. Çatışma Kuramcılarına Göre Suç Kavramı

Çatışma kuramı düşünürlerine göre toplum bir ahenk ve uyum içerisinde hareket etmemektedir, toplumsal gruplar içerisinde uyuşmazlıklar, farklılıklar ve ayrılıklar mevcuttur. Bunların başlıca sebebi; toplumu yöneten ve yönlendiren egemen kesimin güç ve iktidarını koruması ve sermaye sahiplerinin mülkiyetini sürdürme kaygısı temelli hususlarca şekillenmektedir. Marx'ın Engels ile birlikte ele aldığı 'Komünist Manifesto' eserinde “günümüze dek var olan bütün toplumların tarihi, sınıf

mücadeleleri tarihi” (2005,13) olduğunu belirtirler. Marx’ın çatışma kuramının iskeletini oluşturduğu düşünce yapısı kapitalist sistemin doğurduğu üst sınıf olan burjuva ve alt sınıf olan proletarya arasındaki sınıfsal mücadeledir. Bu mücadele sınırlı kaynakların paylaşımı ile gücün dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklanmaktadır.

“Çatışma kuramı öncelikle güç kavramı ile ilişkilidir ve köklerini başkaldırma, sınıf çatışması ve Marksist felsefeden alır” (Shoemaker,1990; Iğın,2016). Çatışma teorisyenleri de kendi içinde farklı gruplara bölünse de biz konuyu ağırlıklı olarak Marksist yaklaşım temelinde sınıf çatışması ve Foucault’nun güç/iktidar ekseninde ele alacağız. Çatışma kuramı yaklaşımında sınıfsal farkı artıran hatta derinleştiren ekonomik-siyasi yönetim sorunsalı üzerine ağırlık verildiği görülmektedir. Üretim ilişkilerince şekillenen, mal varlığı ve mülkiyet paylaşımını esas alan siyasi ekonomik sistem olan kapitalizmde sınıflar arası ekonomik farklar sebebiyle alt sınıf suçluluk ilişkilendirilmesine neden olur. Çatışma kuramcıları, kapitalist iktisadi düzeni, hegemonyayı elinde bulunduran iktidarı ve bunun tamamlayıcısı olan hukuk sistemini yaşanan toplumsal ayrışmaların, suçun -eğitimsizliğin- yoksulluğun, müsebbibi olarak gösterirler.

Çatışma kuramcılarından George Vold çatışmanın kaynağını grupların menfaat çakışmasına bağlamaktadır. Her grubun kendi çıkarını gözetmesi çatışmayı devamlı kılmaktadır. Bu yaklaşım üzerinden ele aldığı suç-suçluluk da; *gruplar arasındaki çatışmaların hukuki-siyasi iktidarın oluşturduğu alandan kaynaklı sorunsallardır* (Kızmaz, 2006, s. 100). Bu kapsamda suç-suçluluk; güç ve iktidar ilişkileri ile doğrudan alakalandırılmaktadır. Çatışma Kuramcıları, suçun tanımlanmasında üst sınıf ya da egemenin çıkarları doğrultusunda belirlendiğini savunurlar ve hukukun, sınıfsal eşitsizliği sürdürmek, alt sınıfı kontrol altında tutmak üzere tasarlandığını iddia ederler. Bu nedenlerle suçun alt sınıflarda yüksek oranlarda görülmesi ya da suçun engellenememesi ceza sisteminin ıslahtan uzak olması ya da yetersiz olmasından değil asıl sorunun hep göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Çatışma teorisinin önemli teorisyenlerinden birisi de Austin T. Turk’tur ve ele aldığı *‘Suçluluk ve Hukuki Düzen’ (Criminality ve Legal Order)* adlı çalışmasında cezaların hukuk düzen içerisinde yer edinmesinin kararının siyasi aktörlerde olması

üzerinden devlet otoritesinin suç ve suçluyu üretmedeki varlığı konusuna dikkat çekmiştir (Karğın & Tosun, 2013, s. 199). Bu yaklaşıma göre çatışmanın esas sebebi otoriteyi elinde bulunduranlarla otoritenin egemenliği altında idare edilen kesim arasında yasaların gücüyle sürdürülmektedir.

Richard Quinney “*Sınıf, Devlet ve Suç*” (*Class, State, Crime*) adlı eserinde suç kavramını sınıfsal farklılıklar ve toplumu oluşturan gruplar arasında üzerinden ele almıştır. Suçun, sosyo-ekonomik çatışmanın sonucu olarak, güç ilişkilerinden doğduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşımla hukuku da güçlülerin ya da üst sınıfın haklarını koruyan bir sistem olarak görür. Richard Quinney, William Chambliss ve Frank Pearce olmak üzere birçok teorisyen suça yaklaşımda Marxist yaklaşımı yeniden ele alarak suçun arkasında var olan nedenlerden ziyade suçun siyasal iktisadi bağlantısallığı üzerine yoğunlaştılar ve suçu kapitalist sistemin varlığı üzerine inşa edilmiş toplumsal yapı ile açıkladıkları görülmektedir (Bulut, 2010, s. 230). William Chambliss ‘*Güç, Politika ve Suç*’ (*Power, Politics and Crime*) adıyla yayınlanan eserinde bireylerin sosyo-ekonomik durumlarını göz önüne alır, yoksul insanların veya maddi yoksunluk içindeki bireylerin suça yönelmelerini ve suç işlemelerini içinde oldukları koşullara tepki göstermenin dışı vurumu olarak değerlendirir.

Çatışma kuramcılarına göre, sınıflar arası farklar nedeniyle sınıflarda meydana gelen suçlar da farklılık sergilemektedir. Çatışma kuramcıları sosyal ve ekonomik eşitsizliğin alt sınıfta yer alan bireyleri hırsızlık vb. suçları işlemeye ittiğini ileri sürerek bu eşitsizlikleri dolayısıyla hissedilen kızgınlık ve öfkenin dışı vurumunu **suça eğilim** ile açıklamışlardır. “Suç oranlarının ekonomik düzey, değişen yaşam şartları ve yoksulluk/yoksunluk gibi sosyal eşitsizliklerle güçlü bir şekilde bağlantılı olduğu da gerçektir” (Siegel,2001:264;Kızmaz,2006:110).

Sonuç olarak çatışma kuramcılarına göre suç kavramı; kapitalist sistemden kaynaklanmaktadır, bu sistemin ortaya çıkardığı ekonomik ve siyasal sistem sonrasında sınıflar arası kaynakların paylaşımındaki adaletsizlik nedeniyle ekonomik farklar giderek büyümüştür. Suç, kapitalist siyasal iktisadi sistemin yoksul kesimi sömürsünün sonucudur (İçli T. , 2003, s. 530). Egemen olan grupla, itaati beklenen ya da şartlara boyun eğilmesi istenilen gruplar arası çıkar çatışmaları kaçınılmazdır ve suç bu adaletsiz paylaşımlardan kaynaklı çıkar çatışmaları sonucudur. Bu nedenle hukukun özellikle ceza hukukunun toplumsal çatışmayı engellemekten ziyade suçu ve

suçluyu damgalama işlevi sergilediğini ve üst-sınıf ya da egemenin menfaatini koruyacak şekilde şekillendirildiğini savunurlar. Bu sebeple siyasi-iktisadi tutarsızlıklardan kaynaklanan suç probleminin; ceza yasalarının ve ceza politikalarında yapılacak reformlarla değil var olan siyasal iktisadi dengesizlikleri sonlandırabilecek kapsamlı politikaların uygulanması gerekmektedir (Kargın & Tosun, 2013, s. 194).

2.2.2. Sembolizm Yaklaşımına Göre Suç Kavramı

Engels'in belirttiği üzere suç konusunda sadece basit irade-kast açıklamasını yeterli görmek sorunu görmezden gelmek olacaktır. Bu yaklaşım merkezli yaklaşıldığında “genel anlamda suç, sosyolojik bakış açısına göre sosyal ortamın bir ürünüdür, başka bir deyişle hasta olan toplumdur” (İçli T. G., 2004, s. 77). Sembolist yaklaşım kuramına göre; insanlar belirli sembollerle etkileşim kurarlar. Bu semboller vasıtasıyla bireyler birbirlerini belirli kalıplara göre şekillendirirler. Bu sebeple zaman içerisinde hal ve hareketlerimiz bize atfedilen sembole göre değişkenlik gösterir. Foucault'nun da üzerinde önemle durduğu ötekileştirmenin öznesi haline gelen ‘deli’ler, ‘hasta’lar, ‘suçlu’lar ve cinsel farklılıklar sembollerle etiketlenerek dışlanmaktadır. Bu dışlama ve etiketlenmeye uğrayan insanlar, “etiketine uygun davranışlarla tepkide bulunurlar” (Çelebi N. , 1994, s. 4). Bu aslında kişinin kendisine dayatılan bilgiye, etikete göre kendi kimliğini fark etmeksizin yeniden inşa etmesidir. Ayrıca birey kamusal alan olan hastane, eğitim kurumları, akıl hastanesi, hapisane ve benzeri mikro-iktidar kurumlarının sınırları içerisine girdiğinde damgalama sadece toplumsal boyutta kalmaz ve resmi bir kimlik halini alır. Artık tüm resmi işlemlerde karşısına çıkacak olan damgayı taşımak mecburiyetindedir.

Foucault'nun çalışmalarında bilginin zaman içerisindeki dönüşümlerinin tarihi ve bunun kim/kimler tarafından yapıldığı önemlidir. Damgalamaya bu yaklaşımla bakıldığında sapkın olarak nitelenen grupların ve bunları belirleyen usullerin nasıl ortaya çıktığı konusuna dikkat edildiğinde var olan ve yaratılan bilginin önemi fark edilmektedir. Etiketlemenin inşasında toplumun düzenini sağlamayı hedefleyen hukuki norm ve kurallar etkilidir. Etiketleme yöntemi ile insana yüklenen değer o

kişide davranış değişikliğine yol açar. Sembolist yaklaşım bu varsayım ile kişilerin karakterlerinin ve yaşamlarının şekillendirildiğini savunur.

Howard Becker, sembolistlerin önemli temsilcilerindendir ve kurama ‘Hariciler’ (*Outsiders*) adlı eseri ile yenilikçi bir bakış açısı kazandırmıştır. O da sapma kavramı üzerinden toplumdaki dışlananları ele almıştır. Becker’e göre sapkınlık “[...] kişinin gerçekleştirdiği davranışa içkin bir nitelik değil, daha ziyade kuralların ve yasakların başkaları tarafından bir ‘suçluya’ uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur” (2013, s. 29) diyerek sapmanın kişinin yaptığı davranışa göre değil, konulan kurallar ve yaptırımlar doğrultusunda o davranışa yüklenen anlamlara göre şekillendirildiğini ifade etmiştir. Çatışma kuramında belirttiğimiz toplumsal çatışma ve uyumsuzluğu o konulan kurallara bağlamakta ve buna siyasal süreçlerin neden olduğuna işaret etmektedir.

Sapkınlık hakkında yapılan laf kalabalığının ve hatta bilimsel araştırmaların çoğunun, kuralları yapan ve uygulayan insanlardan ziyade, kuralları bozanlarla uğraşması ilginç bir olgudur. Eğer sapkın davranışa ilişkin bütünlüklü bir anlayışa sahip olmak istiyorsak bu iki araştırma unsurunu bir dengeye oturtmalıyız. Sapkınlığı ve bu soyut kavrayışı ete kemiğe büründüren haricileri, kişiler arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak görmek zorundayız: Bu kişilerin bazıları kendi çıkarları doğrultusunda sapkın olarak nitelendirdikleri davranışlarda bulunan diğerlerini mimlerler ve yine kendi çıkarları doğrultusunda kurallar koyup uygularlar (Becker, 2013, s. 197)

Becker’in burada çok önemli bir tespitte bulunduğu görülmektedir. Suçu ortaya çıkaran nedenler araştırılmaktansa suçlu birey ve hayatı mercek altına alınmaktadır. Suç bilimi, sistemin açıklarını ortaya koymaktan ya da bunlara çözüm aramaktan ziyade, belirlenen kurallarla oluşturulan yargılara göre damgalan bireyi araştırmaktadır. Bu da Foucault’nun belirttiği üzere hapisliğin tersine başarısıdır (1992, s. 322).

Mevcut sistemde sunulan çözüm ise damgalanan insanların mevcut kurumlarca kişileri normlara uyum sağlayana kadar eğitmek, tedavi etmek ve uyum sağlamayanları ise kapatmaktır. Becker’e göre; toplumun iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesini bireysel çıkarlar ve yargılar yapılandırmaktadır. Bu sebeple sembolistler çıkarların ve değerlerin toplumun değişik pozisyonlarında bulunan kişilere göre farklılaştığını belirtirler. Suç olgusunu da bu perspektiften ele alan sembolistler, suçun toplumun değerlerine aykırılıktan ziyade dönemselleşen çıkar

ilişkilerince şekillendirildiğini ve bu oluşturulan algı ile toplumun ve etiketlenen şahsın da bu kalıplara göre hareketlerini sürdürmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Kapitalist ekonomik siyasi sistem ile birlikte oluşturulan mülkiyeti koruyucu yasalar sonrası suç olarak tanımlanan fiillerin zaman içerisinde şiddetten-saldırı, yaralama ve öldürme- mal varlığına karşı suçlara, hırsızlık-gasba kayması ile toplumsal yapı içerisinde sosyal sınıf ayrımı derinleşmiştir. Sosyal olarak imkân sınırlı olanların toplumun dışına itilerek sınıfsal farklılığının ismi yad edilmeden dışlanan ve dışarıda bırakılanlara sadece hukukun çerçevesi içinde ve yasal olarak yeterli görülen basitçe 'irade' ve 'kasıt' gibi nitelendirmelerle suçun ve suçluluğun tespiti, yüzyıllardır süre gelen suç olgusunu ortadan kaldırmaktan aciz kalmakla birlikte bu kişilere 'Hariciler'e yapış(tırıl)an damgalarla toplumsal uyumun sağlanmasına imkân vermemektedir.

2.3. CEZA VE CEZALANDIRMA

Michel Foucault gündemde olan konulardan ziyade genel kabule dayanan konuların tarihi üzerinde özenle durmuştur. Bu onun arkeolojik araştırma metodolojisinin doğal bir sonucudur. Arkeoloji metodu ile birlikte felsefi bakış açısı ve onun kendine has terminolojisi anlaşılmasını güç kılma da getirdiği bakış açısı tüm kabullerin yeniden sorgulanmasını ve bilinenlerin ters düz olmasına sebebiyet vermiştir. 'Deliliğin Tarihi' adlı eserinden başlayan ve her eserinde yeniden sorgulama süreçleri ve şaşkınlığı yaşatan filozofumuzun Hukuk sisteminin, keskin kılıcı konumunda olan ceza ve cezalandırma kavramları 'Hapishanenin Doğuşu' adlı eseri temelli incelenecektir.

Hukuk düzeni içerisinde ele aldığımız suç kavramı, günümüzde ceza kavramı olmadan düşünülemez hale gelmiştir. Suça karşı belirlenen ceza, mağdurun mağduriyetini gidermekten ziyade hukuksal, ahlaksal ve ekonomik-siyasi iktidarca şekillendirilen toplumsal tepkiye göre uyarlanan ağır yaptırımlar içermektedir. Marx bu yaklaşımı suçu ortadan kaldıracak nedenlerden ziyade suça neden olan kapitalist

sistemin insanların cezalandırma mekanizmaları ile asli sorunu fark etmelerini engellediği üzerinden eleştirir. Ona göre ceza hukuku toplumsal uzlaşuya dayanmadığından adaleti sağlamaktan uzaktır.

Cezalandırma hakkının dinsel dönem ve sonrası oluşan rasyonalite akımına göre toplum sözleşmesi üzerine dayandırıldığı genel kanaattir. Bu noktada Marksist yaklaşıma göre “toplumsal sınıf çatışması ile oluşmuş *olan devletin, bireyi rızası hilafına cezalandırmaya*” hakkı yoktur (Şanlı, 2019, s. 2106), görüşüyle toplum sözleşmesi ve devlet oluşumuna katılmadığını açıkça belirterek devletin cezalandırma hakkını kabul etmediği anlaşılmaktadır. Fakat Foucault cezalandırma hakkının kökenini sorgulamaktan ziyade cezalandırma yöntembilimi ve cezalandırma araçları üzerinde durmuştur. Ona göre cezalandırma hakkı kökenine ait düşünceler üzerinden cezalandırma teknikleri ve araçları geliştirilebilir. “Kimin suçlu olduğuna karar veren mekanizma aynı zamanda cezalandırmaya da karar vermektedir fakat cezalandırmanın görünmeyen kısmı da var. Cezalandırma ile ilgili kurumlar nasıl işliyor yerine, belki bu kurumlar neden var ya da nasıl geliştiler şeklinde bir soru sorulabilir” (Türkmen, 2017, s. 703). Azap çektirme ve sonrasında farklı metotlar arasından öne çıkan hapisane de bu cezalandırma araçları olarak tasarlanmışlardır. Tasarlama konusunda Foucault ‘ceza hukukunun toplumsal oyunun bir parçası’ olduğunu savunması sebebiyle bir kurgusal oluşum olarak hukuk, ahlak ve kurum arası bir bağlantılar silsilesi haline getirildiğini savunur (2003, s. 257-261). Bu yaklaşım üzerinden yasaları ihlal eden toplum içerisinde birinin mutlaka cezalandırılması gereklidir, yasa ihlali ve ceza eş düzlemde varlıklarını korurlar ve bireyler hukukun karşısında artık hukuksal özneler olarak görülürler.

Hukuk düzeni ve suç kısımlarında da bahsettiğimiz üzere yaşanan bu hızlı dönüşümler sadece insan ve toplum merkezli ihtiyaçlarla şekillenmemiştir. Ceza ve cezalandırma insanlığın var oluşundan beri var olmuş fakat bizlerin mevcut infaz düzeni içerisinde bildiğimiz şekilde gelişmemiştir. İnsanlar suç öncesi hak kayıpları yaşadıklarında ya da zarara uğradıklarında bunların karşılığında cezalandırmayı kişisel yöntemlerle ‘*öç alma*’ ya da intikam saikıyla gerçekleştirmişlerdir. Kişisel öç ile cezalandırmalar kişiler arasında kalmamış, gruplar arası engellenemez husumetlerin sürmesine ve kan davalarına dönüşmelerine sebebiyet vermiştir.

Foucault'a göre devletin oluşumu öncesinde de küçük iktidar merkezleri mevcuttur ve bunların olduğu dönemlerde cezalandırmalar kişisel ölçülerden '*kısasa kısas*' esasına dönüşmüştür. Cezaların infazına dair yazılı kurallar olmamakla beraber otoritenin ve genel kitlenin kısasa kısas cezasına uyduğu, uymayanların dışlandığı ya da sürülerek birlikte yaşamasına izin verilmediği bilinmektedir. Feodal yapı ve Ortaçağ içerisinde merkezi otoritenin bulunmayışı sebebiyle yerel otoriteler güç merkezleri olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu dönem içerisinde kilisenin kendi dini kurallara göre yargılama ve cezalandırma gücü olduğu gibi feodal beylerinde emirlerinde ve topraklarında çalışan serfler üzerinde yargılama ve cezalandırma gücü bulunmaktadır. Bu yargılama ve cezalandırmalar hukuki bir sistemle değil, dini ve toplumsal değerlerle haksızlığın ve zararın giderilmesi mekanizması ile işlemektedir. Foucault'a göre bu mekanizma 12. yüzyıl sonunda yerini hukuksal (*juridical*) iktidar olarak büyük monarşilerin ortaya çıkması ile sonlandırılacaktır (2015, s. 208). Cezalandırma artık sadece haksızlığı ortadan kaldıracak ölçü ya da kısasa kısas esasına dayandırılmayacaktır. Devlete ya da hükümrana kendilerini huzur içinde yönetmeleri için kişisel cezalandırma haklarından feragat ederek toplum sözleşmesini oluşturan toplumun üyeleri artık cezaların sadece nesnelere olmuşlardır. "[...] **beden** ancak **hem üretken** beden, **hem de tabi kılınmış** beden olduğunda yararlı güç haline gelebilmektedir. Bu **tabi kılma** durumu yalnızca **ya şiddet, ya da ideoloji** araçlarıyla elde edilebilmektedir [...]" (Foucault, 1992, s. 31). Hukuki düzen sonrası, modern tabiriyle ceza hukuku diyebileceğimiz cezalandırma yasaları hükümdarın otoritesinin kılıcı haline dönüşmüş ve sağladığı meşru ve tasarlanmış şiddet üzerinden beden üzerinden ürettiği acı ve şiddet şovu vasıtasıyla toplumu/uyruğunu sindirmeyi amaçlamıştır. Foucault "Yasa, hep kılıçtan söz eder" (2017, s. 102) dediği üzere cezalar halkın üzerinde hükümdara mutlak itaatin sağlanmasının yolunu açmıştır. Cezalandırmalar da özellikle hükümdara karşı suçlarda kutsal buyruklara karşı gelmiş gibi kabul edilerek en ağır yaptırımlara sahne olmuşlardır. Artık cezalandırma kralın gücünün topluma gösterilmesine imkân veren bir sahnedir. Cezalandırmada kişisel intikam alma duygusu ya da zararın tazmini konusu ortadan kalkmış, egemenin suçluya karşı ve egemenliğini koruma adına verdiği bir savaş haline dönüşmüştür. Bu savaş, soruşturma aşamasında itirafın elde edilmesinden, infazın icrasına kadar tüm süreçlerde insan bedeni üzerinden gerçekleştirilen kanlı bir savaşa benzetilebilir. Bu süreçlerin son aşaması halka açık gerçekleştirilir ki

egemence düzenin sürdürülmesi için konulan kurallara uymayanların rezil sonu ve egemenin gücü herkesçe görülsün.

Hapishanenin Doğuşu adlı eser eşsiz bir girişle karşımıza çıkmaktadır. 1757 senesinde Fransa’da Damiens’in bedenine yapılan neredeyse bir gün boyunca sürdürülen azap çektirmenin her hali - etlerinin parçalanması, yaralarına kaynayan kükürt ve yağlar dökülmesi, en sonunda dört taraftan atlarla vücudunun parçalanması (yaşanılan aksaklıklara rağmen bunun sürdürülmesi), vücudunun tamamen yok oluncaya kadar yakılması - Fransa’nın başkenti Paris’te Greve meydanında ‘kara şölen’ olarak halka açık bir görsel oyun halinde sergilenmiştir (Foucault, 1992, s. 3-6).

Foucault bu sahneyi ‘Hapishanenin Doğuşu’ adlı eserinde tüm detayına kadar anlatarak azap çekme sahnesini sanki seyrediyormuşsunuz gibi iliklerinize kadar yaşamanızı sağlamaktadır. Bu sahnenin hafızalardan çıkmayacak tanımlamaları ve içeriği Marx ve Engels’in “[...] kendini savunmak için cellattan daha iyi bir araç tanımayan ve kendi vahşetini ‘dünyanın en önde gelen gazetesi’ aracılığıyla ebedi bir yasa olarak ilan eden bu toplum ne biçim bir toplumdur” (1977, s. 153)? Sorusunu yeniden sordurmaktadır.

Cezalandırmanın gözler önüne serilmesi ve seyircilere sunulması önemlidir. Burada amaç sadece suçun ve suçlunun cezalandırılması üzerinden ders vermek değil iktidarın gücünün de gösterilmesidir. İnsanların başına gelebilecekten korkması ile iktidarın gücüne hayranlıkla karışık itaatin sağlanması amaçlanır. Suçlunun bedeni hem cezanın kefareti hem de iktidarın gücünün sergilendiği bir görsel şovun nesnesi haline getirilmiştir.

Bu azap çektirmenin en uç örneklerinin yaşandığı dönemden yaklaşık 71 sene sonra neredeyse bir insan ömrü içerisinde; 1838 tarihinde ‘Paris Genç Mahkûmlar Evi’ için ele alınan yönetmelikle detaylı kuralların belirlendiği ve zaman çizelgesinin oluşturulduğu görülmektedir. Bu kadar kısa sürede böylesine büyük bir değişim; bir ceza hukuku devrimidir, ‘modern’ hukukun doğuşunu sembolize eden bu dönüşüm Foucault’a göre “yeni bir yasa ve suç teorisi, cezalandırma hakkının siyasal ve ahlâki açıdan yeni bir meşrulaştırılmasıdır” (1992, s. 6-8). Artık ‘beden’, ceza ile yıldırmanın ana hedefi olmaktan çıkmıştır. Foucault’a göre modern devlette cezalandırma insan bedenine acı çektirmek gibi fiziki cezalardan daha derin bir anlam taşımaktadır. Burada hedeflenen bedenin değil zihnin şekillendirilmesidir. “Eğer deyim yerindeyse/

ceza bedenden çok ruha yönelik olmalıdır” (Foucault, 1992, s. 20). Bu noktada artık kamuya açık infaz sahneleri ve bunlara ait ritüeller ortadan kalkarken ruhun şekillendirilmesi amacına hizmet edecek görünmeyen korkutuculuğu üzerinden hapishane yeni sindirme sistemi olarak ortaya çıkacaktır. Cezalandırma mekanizmasının gözlerden uzak icrası neticesinde oluşan bilinmezlik yeni bir düşünce oluşumuna sebebiyet verir. Celladı rezil ve katil, mahkûmu acınası veya kimi zaman aciz konumuna iten sistemden, yeni sistemin görevlileri onurlandıran ve mahkûmları aşağılayan bir ikilem oluşturur. Foucault'nun ifadesiyle **“cezalandırılmak çirkin, cezalandırmak daha şerefli hale gelmiştir”** (1992, s. 11).

Modern hukuk olarak ‘insani’ değerleri öne çıkartan ve cezalandırmayı azaptan kurtarması söylemi üzerine kurulan cezalandırma teknolojisi yaratılmıştır. Bu cezalandırma teknolojisi, halkın kazanım sağladığı yasadışılıkları ortadan kaldıran ve toplumun her kesimini kuşatan tek tip ama detaylı bir sistematik bütünleri içerisinde barındıran köklü hedefleri olan taktikler bütünü ile meydana getirilen bir ceza hukuku stratejisidir. Bu ceza uygulaması ve stratejisi ‘bedene’ uygulanan katlanılmaz eziyetlerin veya ömür boyu taşınacak damga, iz ve lekelerinin ortadan kaldırılarak cezaların azaltılmasından ziyade yumuşak cezalandırma adı altında ‘evrensellik’ ve ‘insanilik’ örtüsüne bürünerek bütün topluma tepeden tırnağa yayılacak olan daha etkili cezalandırma mekanizmasını yaratmaktadır. “Ceza hukuku teorisi fiili durumda, yeni bir cezalandırma iktidarı ‘ekonomi politiğini’ kapsamakta ve yeni bir teknolojisini oluşturmaktadır” (Foucault, 1992, s. 99-110). Bu ekonomi politiği altında burjuva sınıfının çıkarının gözetildiği söylenebilir. Eski Rejim olarak adlandırılabilen hükümlan dönemine ait azap ile cezalandırmada sınırsız yetkilerle donatılan hükümlan bir tehlikedir, mal müsadereci vasıtasıyla el koyma yetkisine sahiptir. Ayrıca halk da başka bir tehlike olarak ortaya çıkmaktadır. Mülkiyete tehlike yaratabilecek daha önce hoş görülen yasa dışılıkları artık tahammül edilemez çünkü sermaye ona emanettir. Burjuvazinin çıkarlarının gözetileceği bir adalet mekanizmasının ortaya çıkması gerekmektedir. “Ekonomik suçlara karşı hoşgörüsüzlük artmakta, cezai müdahaleler hem daha erken, hem de daha çok sayıda olmaktadır” (Foucault, 1992, s. 95). Foucault bu noktada belli oranda artan mülkiyete karşı suçlar üzerinden hırsızlar, serseriler, işsizler ve yoksullar gibi *suça meyilli* ve *tehlikeli* olarak görülen kesimin denetimini ve gözetiminin daha etkin yapılabileceği kurum olan hapishanenin ortaya çıkışının ekonomik-siyasi sistem ve

burjuvazi kesiminin menfaatleri doğrultusunda şekillendiğini belirtmektedir (2015, s. 134). Bu yaklaşım üzerinden “cezalandırma hakkı, egemenliğin intikamından mülkün savunmasına kaydırıldı” (Tchurgulia, 2019, s. 41) değerlendirilmesi doğru olacaktır.

Bu sebeple dönemin ekonomi politiği çifte amaç barındırmaktadır: hükümdarı sınırlamak ve halkın yasa dışılığını sonlandırmak. Fakat ağırlıklı olarak halkın yasa dışılığının sonlandırılması olarak kurgulanmıştır. Ekonomi politiği hususunda özellikle Marx’ın ceza adaleti görüşlerine yer vermek doğru olacaktır. Marx’ın görüşüne göre ceza adaleti toplumsal uzlaşmanın bir ürünü olmalıdır. Ancak mevcut kapitalist sistemde ekonomik altyapıyı elinde bulunduran sınıf toplumun üstyapısında da egemendir (Çeçen,1975:78 ; Şanlı,2019:2101). “Yasalar topluma dayanmalıdır” fakat yukarıda genel hatlarıyla ele alınan çatışma kuramcılarının da belirttiği üzere mevcut sistemde yasa ve cezalandırma tekeli belli bir sınıfa hizmet ettiği sürece Marx’ın belirttiği toplumsal uzlaşma mümkün olmayacaktır. Cezalandırma sisteminin tarihi süreç içerisinde yaşadığı bu değişimlerin ekonomik ve siyasi sistemin yaşadığı yapısal ve köklü değişiklikler tarafından şekillendiğini unutmamak gerekir.

Suçun oluşumunun önlenmesi isteniyorsa çıkarıcı yaklaşıma benzeşen nitelikte bundan sağlayacağı menfaatten daha fazla acıyı/ezayı üreten bir ceza mekanizması gereklidir. Bu sebeple azap çektirmede bu suçun tekrarı ceza olarak sahnelendirilir fakat bu gösteri daha yavaş ve daha vahşet içerikli gerçekleştirilecek şekilde tasarlanmıştır. Ceza burada sergilenen şiddetle hükümdarın intikamını temsil ederken yeni sistemde hedef toplumun ve düzenin muhafazası olarak yansıtılmıştır. “Cezayı suçun değil de, muhtemel tekrarlanışının işlevinde hesaplamak. Geçmiş saldırıyı değil de, gelecekteki düzensizliği hedeflemek” (Foucault, 1992, s. 15). Cezalandırmanın suçun izlerini söküp atmaktan ziyade geleceğe yönelik bir uyarı olarak yer alması imgesel olarak belleklerde oluşturacağı hayali zincirlerle kapatılma fikri azap çektirme kara şovunun belleklerde oluşturacağı cezalandırma düşüncesinden daha etkili ve içselleştirici bir mekanizma oluşturacaktır. Bu mekanizma ile suçlu artık iradesi ile işlediği suçun cezasına razı olan bir nesnesi olarak yargılama sistemi içerisinde yer alacaktır. “Aptal bir müstebit köleleri zincirlerle zorlayabilir; fakat gerçek bir siyaset onları kendi fikirlerinin zincirleriyle çok daha güçlü bir şekilde bağlar; cezalandırmanın bu semiotekniği, bu "ideolojik iktidar" olacaktır” (Foucault, 1992, s. 127-128).

2.3.1. Azap Çektirerek Cezalandırma

Haksızlığa uğrayanın hakkını elde etmeye çalıştığı süreçlerden yasaların ihlaline uzanan cezalandırma hakkı, ‘öç alma’ ve ‘kısasa kısas’ özellikleri hükümlerlik döneminde korunmakla beraber daha sistematik ve kapsamlı bir hale evrilerek azap çektirerek cezalandırma durumu ortaya çıkmıştır. Ceza olarak ‘azap çektirme’ insan bedeni üzerinde belli yöntem ve usullerle cezanın infazını gerçekleştirmede uyguladığı işkenceler neticesinde ürettiği acı ile işlenen suça çağrışımları barındıran teknikler bütünüdür. Kesinlikle bir öfke patlaması ya da intikam ile göz dönmüşlüğü sonucunda değildir. Örneğin ölüm cezasını ele alalım. Foucault’nun ‘Hapishanenin Doğuşu’ adlı eserinde tek tip idam cezasına geçilmeden öncesi yapılan azap çektirme sonunda ölüm cezalarının hayallerin bile ötesinde ezayı içinde barındırdığı görülmektedir. Damians’in infazında Damians’in vücudunun çeşitli parçalarının kerpetenle koparılması sonrası buralara erimiş kurşun, kızgın yağ vb. dökülecek, sonra bedeni dört atla parçalara ayrılincaya kadar çekilecek ve paramparça yapılan bu beden müteakiben kül oluncaya kadar yakılacaktır (Foucault, 1992, s. 3). Farklı bir örnek ise Cambrailli hizmetçinin infazıdır; -hanımını öldüren hizmetçinin infazı- önce hanımını öldürdüğü alet olan satırla suçu işlediği eli kesilecek ve bu kesik el ateşe atılacak, aynı satırla muhtelif yerlerine dört darbe vurulacak, ardından darağacına asılacak ve ölene kadar boğazlanacak sonrasında başı gene aynı satırla bedeninden koparılacak ve beden gömülürken koparılan kafa görünecek bir yerde teşhir edilecektir (Foucault, 1992, s. 56). Ölüm cezalarının infazı çok çeşitlilik gösterebilir; organların parçalanması, boğma (suda), diri diri yakma, kafanın koparılması gibi. Tüm bu sahneler zamana yayılarak ve tasarlanarak gerçekleştirilmektedir. İşlenen suça çağrışımları barındıran amansız ve ondan daha acımasız bir cezalandırma. “*Ölüm-azap hayatı ‘binlerce ölüm’e bölerek ve varoluşun sona ermesinden önce ‘the most exquisite agonies’i elde ederek*”, onu acı içinde tutma sanatıdır (Foucault, 1992, s. 41). Azap çektirme, sistematik olarak uygulanan öldürmekten ziyade beden üzerinden defalarca yaşatılan ve tekrarlanan amansız acılarla suçun beden üzerinden yok edilmesinin sergilenmesidir. Cezanın törensel boyutu için Beccaria ‘Suçlar ve Cezalar’ isimli eserinde insanlara tiksiniç ve korkunç olarak yansıtılan öldürme

eylemine gene bu insanları öldürme fiilini işlemekten alıkoymak adına gözler önünde sergilenmesini saçma bulduğunu belirterek eleştirmiştir (2015, s. 101). Beccaria azap çektirme cezasının göz korkutmak ve sindirmekten ziyade işkence ve şiddeti tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermesinden dolayı bunun normalleştirilmesine sebebiyet verdiği görüşü üzerinden eleştirdiği görülmektedir. Aslında yapılan kara şovla devletin şiddet tekeli elinde bulundurduğu ve sadece onun yapması halinde normal olduğu ile iktidarın gücü ve cezalandırma hakkının yeniden gösterilmesidir.

Elbette azap çektirme sadece ölüm cezasından oluşmamaktaydı cezalarda da bir hiyerarşi vardı. Bunlar: ölüm, sürekli kürek, sürgün, kamçılama olarak sıralanabilir. Cezaların hiyerarşik olarak uygulanmasına ait kriterleri olan bir adalet mekanizması mevcuttur. Cezalardaki oranın artırılması ya da azaltılmasında suçun cinsi, suçu işleyen konumu ve gelenekler gibi faktörlerin etkili olduğu görülür. Ayrıca uyarma, kınama, para cezaları gibi daha hafif ceza uygulamaları da mevcuttur (Foucault, 1992, s. 39-40). Burada yer alan cezaların azap faktörü barındırmadığı yanılığına düşülmemeli çünkü hafif cezaların dahi teşhir, damgalama, kazığa ya da prangaya bağlama gibi ilave yaptırımlarla ifşa edilmeye dayalı eza uygulama stratejisine sahip bir mekanizması vardır. Azap ile cezalandırma suçunun bedeninde her daim fark edilecek izler bırakarak onu lekeler ve damgalanmış olarak kalmasını sağlar. Her cezanın açık olarak icrasında halkı şiddet, damgalama ve teşhir gibi uygulamalar üzerinden korkutarak sindirmek hedeflenmektedir. Aynı zamanda suç işlememeye meyledenlere de yapılan kara törenlerle gözdağı verilmektedir. Diğer taraftan topluma açık olan görsel sunum ile herkese adaleti ulaştırdığı ve adaletin sağlayıcısı konumunda bulunan egemenin kazandığı zaferi sergilemektedir. Hükümdar suçüstünden yenilmez kişiliğini herkesin gözü önüne sermektedir. İnfaz da uyrukla hükümdar arasındaki benzemezliği en uç noktasına kadar götürmektedir (Bayrak, 2016, s. 46).

Ceza uygulaması olarak azap ve eziyet asla kontrolsüz bir öfke ve şiddet sonucu değildir. Cezalandırma meşruiyetine sahip olan iktidarın, bu yetkisini yansıttığı tören olarak sunulmaktadır. Kurallı olarak ağır ağır işletilen şiddetin tüm mekanizmalarının hedefi acının ve korkunun üzerinden suçu ortadan kaldırmaktan ziyade yasayı ihlal eden kişiyi, suçluyu, yani düşmanı, egemene karşı başlattığı isyan ve ona yapılan saldırının ortadan kaldırılmasının gösterisidir. “Azap çektirmenin ‘aşırılıkları’nın içinde koskoca bir iktidar ekonomisi yer almaktadır” (Foucault, 1992, s. 42).

Azap çektirme olarak cezalandırma sadece infazın içerisinde yer alan bir süreç değildir. Suçun tespiti sonrası suçlunun sınanması üzerinden hakikatin bulunup infaza kadar karanlıklar arkasında ilerleyen soruşturma süreci infaz aşamasında halka sunulurken sahneye çıkartılır. 1670 kararnameye göre, sanığın sürecin içerisinde hiçbir hak iddia edemediği ama soruşturmanın merkezinde yer aldığı garip bir adalet mekanizması mevcuttur. Yargıç egemeni temsil ettiğinden dolayı yegâne kudrete haiz olmaktadır. **“Hükümdarın adaletinin karşısında bütün sesler kesilmek zorundadır”** Bu güç sayesinde yargıç suç hakkındaki araştırmalarını gizli tanık ya da rapor ve dokümanlar üzerinden sanığı görmeden ya da kararın yüzüne tebliğ öncesi bir kere görmekle yapabilecek yetkilerle donatılmıştır. Yargıcın temsil üzerinden hükümdarın yargılama ve cezalandırma mekanizmasının içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. **“Hükümdarın güç’ün hiçbir şekilde ‘kalabalığa’ ait olamayacağını göstermek istemişti”** (Foucault, 1992, s. 43-44).

Burada suçun araştırılması usulünün keyfi olduğu kastedilmemektedir. Daha ziyade adalet terazisinde yargıç ile sanığın konumlarının adaleti sağlamaktan uzak oluşu eleştirilmektedir. Elbette yargıç karar verirken belli usullere uymak zorundadır. Yargılama aşamasında cebirsel bir sistemin varlığını kabul eden Foucault, kanıtların birbirleri üzerine bindirilmesi, tam- yarı kanıt sistemi ve tanık-şüphelinin konumuna göre delillere ulaşmanın sorunsalına da değinerek sistemin dayattığı bu zorlamanın ‘mutlak ve tekelci’ iktidarın düzenlemesi olduğu sonucuna ulaşır. Sorgulamada hakikate ulaşma çabası nihayetinde itirafın kapısına çıkmakta ve itirafa diğer bilgi ve delil toplama konularında daha büyük bir kıymet yüklenmektedir. **“İtiraf o kadar güçlü bir kanıt oluşturmaktadır ki [...] itiraf usulü içinde yapılmış olması halinde, iddia makamını başka kanıtlar sağlama yükünden (en azından en güçlerinden) adeta kurtarmaktadır”** (Foucault, 1992, s. 46). İtirafın bu kadar değerli olması içinde tehlikeleri de barındırmaktadır. İtirafın elde edilebilmesi için cezalandırma öncesi beden yeniden işkenceden ve eziyetten geçecektir fakat bu itirafın geçerliliğini sürdürebilmesi için yargıç önünde ‘yemin’ altında rıza ile tekrarı gerekecektir. Bu noktada Foucault itirafın **“sorgulama gerçeğin bilinmesine ulaşma konusunda tehlikeli bir araç”** olduğunu savunur ve zorunlu olmadıkça başvurulmaması gerektiğini, bu yöntemle hakiki suçlu ile masum arasında ayrımın yapılamayacağını vurgular, hatta masum insanları kurban edebilecek bir usul olduğuna dikkat çeker: **“Masum olan**

bazıları ise böyle şeylere dayanamadıklarından, işlemedikleri suçları itiraf etmektedirler” (1992, s. 49). Bedene azap çektirme sadece suçun ve suçlunun tespiti sonrası ona uygun cezanın icrasında gerçekleşmemektedir. Azap ve eziyet gizli yürütülen soruşturma aşamasında da bedeni tüm gücü ve tek taraflılığıyla sarmalamaktadır. Hakikate ulaşma gayreti içerisinde yapılan eziyet Foucault’a göre gerçeği ortaya koymaya yönelik bir fiziksel meydan okumadır. Eziyete uğrayan suçluya zaten cezalandırılması gerekli olduğu için bu adildir, fakat suçsuz ise bu da masumiyetinin kefareti olarak kabul edilmelidir.

Gizli yürütülen soruşturma süreci sonrasında halka açık olarak gerçekleştirilecek cezanın infazının sunumu törensel bir havada belli hedeflere ulaşılacak üzere gerçekleştirilir. Foucault’a göre cezaların açık infazında dört aşamalı bir yöntem uygulanmıştır (1992, s. 53-57).

(1) Mahkûm suçluluğunun habercisi olarak teşhir edilir:

Cezalandırma öncesi suçlu bulunan kişi artık teşhire çıkartılan bir nesne gibi sergilenmektedir. Sokaklarda üzerine mahkûmiyet kararı asılı halde gezdirilmesi, yapılan damga ile fark edilecek ve dikkat çekecek hale getirilmesi gibi metotlarla suçluluğunu halka görsellikle sunar. Teşhir; suçluyu toplum içinde utanç ve aşağılanma duyguları üzerinden de cezalandırmaktadır.

(2) Halk (Seyirci-Tanık) önünde itiraf:

Suçlunun kendi suçunu kabul ederek bunu kendi ağzından tüm halka bildirmesi cezalandırma öncesi celladın/işkencecinin doğal olarak egemenin cezalandırma hakkının meşrulaştırılmasıdır.

(3) Suç ve ceza arasında yer ve anlam ilintisi kurgulama:

İşlenen suç cezalandırılırken, suçun gerçekleştiği yere yakın bölge seçilmekte, suçun işleniş şekli ile infaz benzer sahnelerle icra edilerek suçun suçlu beden üzerinde benzer şekil ve suç aletleriyle daha acımasızca tekrarlanması yoluyla suçlu bedenin yok edildiği sahneler görülmektedir.

(4) İnfazın yavaş yavaş zamana yayarak icra edilmesi:

İnfaz gerçekleştirilirken beden üzerinden yapılan eziyet çekme görsel sunumu cezalandırmanın heybetini ortaya sermek ve suçun tamamen bedene çektirilen acılarla ortadan kaldırıldığını, bedene uygulanan işkencelerin uzunluğu ve çeşitliliği ile gösterilmek hedeflenmiştir. Foucault bu süreci '*devre tamamlanmıştır*' diyerek tanımlamış ve bedenin ceza adaletinin başlangıcı olan sorgulamadan son aşaması olan infaza kadar cezalandırmanın üretildiği araca dönüştürüldüğünü belirtmiştir.

Klasik çağdaki hukuksal yapıya göre yasayı ihlal etmek sadece zarar görenin yani mağdurun hakkının ihlali değildir. Burada daha büyük bir sınır aşımı söz konusudur. Yasa koyucunun, egemenin, hakkı da ihlal edilmiş ve gücü sınanmıştır. Cezalandırmanın şiddetinde gizlenen unsur aslında iktidarın güç ve otoritesine yapılan saldırıya karşı saldırıdır. Bu sebeple Foucault'a göre burada hükümdarın pozisyonu '*hakemlik*' değildir, o taraftır. Suç ve cezanın dengesinde '*zararla orantılı*' ve hakkaniyeti teslim eden bir mekanizma olması gerekirken klasik dönemdeki açık infazlarda bu hususlardan ziyade egemenin gücünün korku ile hayranlık uyandıracak yoğunlukla şiddetin ana unsur olduğu ceza törenleri sergilenir. Foucault'a göre bunlar egemenliği sembolize eden taç giyme, fethedilen şehre giriş törenleriyle benzerlikler taşımaktadır (1992, s. 58-60).

Şiddetin hayallerin bile ötesinde gerçekleştirildiği azap törenlerinde hedeflenen insanlar üzerinde '*derin izler bırakmak*' suretiyle korku, baskı ve sindirme ile suçun engellenmesi savunularının amacını gerçekleştirilmemesine rağmen bu metoda devam edilmesi, düşünürün azap çektirme töreni, yasaya iktidarını veren güç ilişkisini gün ışığına çıkartmaktadır (Foucault, 1992, s. 62) yaklaşımını haklı kılmaktadır. Bu gücü halkın bilmesi tek başına yeterli değildir ve bu sebeple söz konusu '*kara şölen*'e katılarak tanık olmaları gereklidir. Foucault göre hükümdar, halkının savaş durumunda vergi ve asker temini ile egemenliğinin destekçisi oldukları gibi suçluya karşı verilen savaşta da yanında yer almalarını ve cezalandırmanın icrasına şahit olmalarını istemektedir. Bu sadece destek isteğinden öte egemenin gücüne biat edilmesinin de gerektiğinin mesajının verildiği bir sahnedir. Fakat halkın infazlardaki rolü cezaya şahit olarak onun ortadan kaldırılmasını seyretme ve otoriteye boğun

eğerek itaatten başka ters anlamları doğuracak sonuçları da barındırmaktadır. “Ceza eğer suçu vahşilik bakımından aşmıyorsa, en azından ona eşit olmakta, seyircileri vazgeçirmeye niyetlendiği bir kıyıcılığa alıştırmakta, onlara suçların sıklığını göstermekte; celladı bir caniyeye, yargıçtan katile benzetmekte, rolleri son anda tersine döndürmekte, azap çektirilen acıma ve hayranlık konusu haline gelmektedir” (Foucault, 1992, s. 10). Bunların hepsi toplumda azap çektirerek cezalandırmanın kabullenişe karşı bir hareketlenmeyi tetiklemiştir. Bazı infaz sahnelerinde halkın infazı durdurmaya kalktığı sahnelerin yaşanması artık tanığın rolünün itaat eden uyruktan başkaldıran tehlikeli kitlelere dönüştüğünü göstermektedir. Tüm bunlar cezalandırma iktidarı için tehlike sirenlerinin başlangıcı olacaktır ve Foucault bu durumu “[...] iktidar cephesinde her halükârda siyasa bir korku oluşmuştur” (1992, s. 80) olarak ifade edecektir. Halkın cezalandırmaya karşı bu başkaldırısının ayak sesleri siyasal iktidarı korkutmayı başarmıştır. Foucault işte bu aşamadan sonra yeni bir söylemin oluştuğuna dikkat çeker. Artık amansızca ve acımasızca vücudu parçalanarak işkencenin her aşamasından ağır ağır geçirilerek cezalandırılan beden sahibinin ‘insan’ olduğu ve ona ‘insani’ şekilde bir cezalandırılma hakkı ve uygulamasının daha doğru olacağı bilgisi yayılmaktadır. Bu söylemler doğrultusunda beden, artık cezalandırma ile suçun ortadan kaldırılmasının ve halkı korku, şiddetin gücü ile sindirmenin aracı olmaktan çıkacaktır. Azap çektirmenin hızla tarih sahnesinden silinmeye başlaması sonrası cezaların daha yumuşak nitelikte uygulandığı yeni bir dönemi karşımıza çıkartacaktır.

Cezaların içerisindeki acı çektirme ve işkencelerin yok olduğunu söylemek tamamen doğru olmayacaktır. Burada kaybolan unsur cezanın içindeki vahşetin meşru görünürlük alanının kaybolmasıdır. “Zira ceza hâlâ içinde acımasız unsurlar barındıran bir nefret alanı olarak durmaktadır” (Kurnaz, 2012, s. 3). 19. yüzyıl içerisinde cezalandırma mekanizmasının yeteri kadar suçluları cezalandırmadığı eleştirileri yoğun olarak görülmüş, mahkûmlara kapatılmanın yanı sıra aç bırakma, soğuğa maruz bırakma, yoksun bırakma gibi ek fiziksel acılarında cezalarına eklenmesi istenmiştir (Foucault, 1992, s. 19). Bu eleştiriler de toplumsal olarak hala bilinçdışında bedeni cezalandırmanın sürdürülmesi düşüncesinin yok olmadığını göstermektedir.

2.3.2. Cezaların Yumuşatılması ile Cezalandırma

Azap çektirerek cezalandırma iktidarı ve bunlara ait kara şölenler, artık yeni bir cezalandırma tekniğine dönüştürülecektir. Damien's'in azabın her aşamasından geçirilen bedeni infazından bir insan ömrü geçmeden sistematik ama bedene daha az fiziksel acı çektirmenin ekonomisi olarak hapisaneler ve bunlara ait kurallar bütünü oluşturan normlar ortaya çıkmıştır. Bu geçiş sürecinin nasıl inşa edildiğini detayla ele alan Foucault, azap döneminde cezalandırmanın '*damgalama*' ve '*intikam*' ile toplumu sindirerek suçu ortadan kaldıran yaklaşımın 18. yüzyıl sonlarında yerini semiyotik yöntemin etkin kullanımı ile oluşturulan işaretler ve semboller ile yeni cezalandırma teknolojisine bıraktığını belirtir (1992, s. 127-128). Hem yasa dışılıklar artık kabul edilemez olacaktır hem de suçlu artık sadece hakkını ihlal ettiği kişi ve yasa koyucu egemeni karşısına almaktan öte tüm toplumun düşmanı haline dönüşecektir. Ayrıca klasik dönemden modern döneme geçişle azap çektirerek cezalandırma '*canavarlık*' olarak gösterilerek o uygulamalara aşağılayıcı bir bakış sergilendiği görülecektir. "Ceza yasaları her cezayı her suçun kendine özgü doğasından çekip çıkardıklarında, bu medeni özgürlüğün zaferi olacaktır. Bu durumda bütün keyfilikler ortadan kalkacaktır; ceza artık yasa koyucunun kaprisine değil de, eşyanın tabiatına tabi olacaktır; artık insana şiddet uygulayan (başka) insanlar değil de, insanın kendi eylemi olacaktır" (Foucault, 1992, s. 145-146). Yeni hukuk sistemine dayanan ceza normları insani ceza olarak şiddet uygulanmaması iyiliği ile artık suç işleyenin kendi cezasına rıza göstererek bir eylem de bulunduğunu savunur ve suçlunun kendisini eyleminin sonucu olarak cezalandırdığını ifade eder. Fakat suçta sadece basit irade arayışı suçun temellerinde yatan sorunu görmekten çok uzakta kolaycı bir sistem sunar. Engels ve Marx ile sonrasında çatışma kuramcıları bu basit irade ve rıza gibi konuları sert dillerle eleştirmişlerdir.

Cezalar azaptan uzaklaşmıştır fakat kısmi de olsa bedeni/fiziki olarak ezaların sürdürüldüğü görülmektedir. Fizik cezaları sürdürülmesi o dönemde önemli olan emek gücünün sürdürülmesi yönünden önemlidir. Beden işkenceden uzaklaştırılmış fakat hem mal hem de hak olarak bedeni özgürlüğü elinden alınmıştır. Hapsederek kapatma yeni bir yapı olarak karşımıza çıkması özgürleştirici bir sistemden ziyade daha az etkin bir ceza biçimi olarak değerlendirilmelidir (Macey, 2005, s. 123).

Foucault bu sistemin düşük etkinlik ve insaniyetten ziyade suç ve suçluluğun sürekliliğini üretmek amacıyla olduğunu savunur.

Foucault'a göre yeni cezalandırma sistematığının aşamalarını incelersek (1992, s. 130-141):

(1) Suçun cezayı çağrıştırması ve keyfiyetten uzak olması:

Suçta ait hoş görülen yasa dışılıklar ile suçluyu kahramanlaştırmaya meyleden anlatıdan, suçun ortaya çıkar çıkmaz insanların zihinlerinde hemen cezayı çağrıştırması gerektiği kabulü gerektirir. Suç ve ceza birbirlerini tamamlayan ve birbirinin doğal sonucu halini almalıdır. “İdeal ceza, yaptırım uyguladığı suça göre şeffaf olacaktır [...]” (Foucault, 1992, s. 130). Ceza yasaları egemenin belirleyiciliğinden aklın/rasyonalitenin alanına kaydırılarak şiddet unsurun ve keyfi yaptırımların ortadan kaldırılması prensip olarak benimsenmiştir. Ceza üretilen bir aygıt olmaktan çıkarak suçun sonucu halini dönüşmüştür. Ceza suça göre ortaya konulmalı, yasalar ihtiyaçlardan ortaya çıkartılmış inancı oluşturulmalı ve iktidarın gizli olarak bu mekanizma üzerinden etkisi sağlanmalıdır. Artık iktidar ve suçlu azap çektirme şöleninde olduğu gibi iki taraf olarak karşı karşıya gelmeyecektir iktidar tiyatro perdesinin arkasından tüm sahneyi yönlendiren güce hâkim olup görünmeyecek olandır. Cezaların yeniden formüle edildiği dönemlerin başlangıcında hala azaba yönelen ama daha sistemik olarak kurulan ve suçla ceza arasında ilinti kurulmasını sağlayacak sistemin tasarlandığı görülmektedir.

(2) Ceza sembollerini güçlendirme ve suçun kaynaklarını kurutma:

Schopenhauer'un cezaların, insanlara suçtan sağlayacağı yarardan daha fazla zarar vermesi gerektiğini belirttiği caydırıcı yaklaşımı gibi cezaya ait sembollerle bu fayda zarar diyalektiği oluşturulmalıdır. Bentham, “Cezalar ve Mükâfatlar Nazariyesi” isimli eserinde; ceza miktarı belirlenirken dikkat edilmesi gereken noktayı, şu şekilde açıklamıştır: “Suçu işlemek suretiyle suçlunun elde etmek istediği yarara oranla, cezanın kendisine vereceği zarar daha büyük olmalıdır ki; kişi suçu işlemekten vazgeçsin, buna cesaret edemesin” (Bayrak, 2016, s. 49). Ayrıca suçu ortaya çıkaran sebepler yok edilmelidir. Bu dönemde serserilik ve dilencilik suçun asli kaynakları

olarak görülmekte ve bunların yok edilmesinin tek çözümü ‘çalışmak’ olarak dayatılmaktadır. “İstihdam etmek onları en iyi cezalandırma yoludur” (Foucault, 1992, s. 132).

“Kararlı ve kolaylıkla okunabilir işaretler oluşturan ceza, çıkarlar ekonomisini ve tutkular dinamiğini yeniden oluşturmalıdır” (Foucault, 1992, s. 133). Çalışma, mülkiyet gibi kavramların kutsandığı görülür, bunların toplum tarafından kabulü için aileden okula, hastaneden kışlaya kurumlarda bunların eğitimi verilmelidir. *Çalış senin de olsun* söylemi tüm toplumca kabul görmüş genel söylem olsa da bazıları ne kadar çalışırsa çalışsın asla daha fazlasına sahip olamazlar.

(3) Ceza süresinin dönüştürücü etkisi ve bunu faydalı kılma:

Azap çektirme esnasında uygulanan fiziksel işkenceler ve teşhir süreleri suçun içeriğine göre değiştiği gibi yumuşatılan cezalarda da aynı sistematiği görebiliriz. Suçun şekli, içeriği ve ağırlığına göre cezanın süresinin uzatıldığına şahit olunmaktadır. Ceza özgürlükten mahrum bırakılan zaman olarak işletilmektedir. Ceza artık yok etmeyecek ama istenilen kalıplara sokacak, şekil verecektir. Bu sebeple mahkûmun kapatılarak cezalandırması ıslah edilmeye imkân verecek zamandan kısa olmamakla birlikte, yaşama umut ve heyecanını kaybettirecek ve ıslah edilmeye karşı diretilmesine sebep olacak kadar da uzun olmamalıdır. Artık cezanın infazını cellat değil zaman gerçekleştirecektir. “İnsanlığı işkencelerin dehşetinden kurtaran uzun ve dayanılması zor bir yoksunluklar dizisi, suçluyu geçici bir acı anından çok daha fazla etkilemektedir” (Foucault, 1992, s. 135). İnfazdaki işkenceler ve fiziki acıların yerine zamanın içine yayılan zihinsel acılar ve yoksunluklar geçmiştir.

(4) Ceza mahkûm üzerinden semboller üreten zamansal bir araçtır:

Suçlu cezalandırmada hedef olduğu kadar araç konumundadır. Ceza sadece suçluları ilgilendirmez, ürettiği sembollerle bütün insanları kapsayan ve zihinlere işleyen bir mekanizmaya dönüşmüştür. Ceza sistemi muhtemel suçluları en az suçlular kadar hedefe almıştır. Üretilen yeni imgeler ve söylemlerle *mahkûm temsili* üzerinden herkesin kendince ders çıkararak suçu kendine yasaklamasına vesile olacaktır.

Mahkûm üzerinden işletilen bu semboller sanatı çalışmanın da teşvik edilmesine imkân sağlar hale dönüşmüştür. “Fabrikaya gitmezsen işte başına bu gelir” (Foucault, 2015, s. 136) korkutması ve gizli tehdidiyle bir başka kapatma kurumu olan hapisane aklanıp çalışma özendirilirken, mahkûm olumsuz örneğin simgesi halini alır. Deyimi yerindeyse mahkûm üzerinden ‘bir taşla iki kuş’ vurulmuştur.

(5) Kara şöleden, ders veren kitap niteliğinde cezalara geçiş:

Azap çektirerek cezalandırmada halka açık gerçekleştirilen infaz törenlerinde yaratılan korku, şiddet ve gücün dışı vurumu üzerinden üretilen imgeler artık istenileni sağlamakta yetersiz kalmakta ve hükümdarı/iktidarı hedef alan ters etkiler doğurabilmektedir. Bunun yerine suç ile ceza bağlantısını güçlendiren söylemler, işaretler oluşturmak suretiyle artık yasanın düzenin mutlak hâkimi olduğu kanaati oluşturulacak, hükümdarın/iktidarın etkisi gizli kalacaktır. Artık suç işleyen bedenin ağır ezalar ile gözler önünde cezasını çekme görselinin yerine yasaların gücüyle suç işleyen toplumdaki uzaklaştırılarak bir daha kötülüğe imkân vermeyecek şekilde gözlerden uzak yüksek duvarlar ardına kapatıldığı mekânlar geçecektir. Ortaya çıkan yeni ceza mekânlarının ve ceza uygulamalarının toplumsal düzen ve yarar için olduğu bilincinin oluşturulması sonrası bu alanlar ziyaretlere açılarak buralardaki durumlardan ders çıkartılması beklenmektedir. “Suçlunun bir bilim nesnesi olarak kavranmasından çok önce, bir eğitim aracı olabileceğinin düşü kurulmuştur” (Foucault, 1992, s. 139).

(6) Yasa dışılığa ve suça övgüye son:

Halkın kolay kazanıma olanak sağlayan kimi yasa dışılıklar, cezaların genelleşmesi üzerine yapılan yasa çalışmalarıyla suç olarak tanımlanmış ve yasaların bütüne yayılması çalışmaları sonucunda ortadan kaldırılmıştır. Bu yapısal değişik eskiden hoş görülen yasa dışılıkları ortadan kaldırmakla yetinmeyerek bundan en çok yararlanan halkın cezalarla bastırılması anlamı taşımaktadır. Çifte cezalandırma mekanizması işletilmiş ve halk hem küçük kazançlarını kaybetmiş hem de cezalandırma baskısı karşısında bırakılmıştır.

Azap çektirerek cezalandırma döneminde infazlar esnasında suçlulara acıma ve af isteklerinin görüntüleri 18. yüzyıl sonlarına doğru artmıştır. Ayrıca toplum içerisinde kimi suçluların kahramanlaştırıldığı söylemler dilden dile yayılarak bunları destekleyen ve öven geniş kitleler ortaya çıkmıştır. Suça zenilmesi ve suçun övülmesi, yasa koyucu egemene başkaldırı anlamı taşımaktadır. şiddet ile başkaldırımı bastırmaktan ziyade yeni cezalandırma sisteminin üzerinden oluşturulacak suçlu algısı ile artık düşmanın yasaları ihlal eden olarak inşa edilmesi ve bunun tüm topluma yayılması yeterli olacaktır. Foucault’a göre tüm bu fikirsel dönüşümlerin inşasında *suç-ceza* kavramları, *yasa ve vatan sevgisi*, *mahkemelere saygı ve güven* toplumun her kesiminin bilincine her kademedede karşısına çıkan görsel, işitsel ve gündelik hayatın diyalogları içerisinde yerleştirilecektir (1992, s. 140). Belirtilen esaslar doğrultusunda azap ektirme yöntemi ile cezalandırmadan yasaların gücünü yansıtan cezalara geçilirken **toplumun yararı, yasaların üstünlüğü, ortak çıkar ve insancıl yaklaşımlar** temelli söylemler ve bilgilerin oluşturulmasının etkili olduğu görülmektedir. Tüm bu kavramlar, söylemler, teknikler yeni sistemin faydalı olduğunu ‘*bilimsel bilgi*’lerle sunmakta ve yeni cezalandırma mekanizması bütünleşen ve onu öven hale getirmektedir (Foucault, 1992, s. 27). Fakat tüm bu yeni bilimsel açıklamalara ve söylemlere rağmen kapatarak cezalandırmanın yetersizliği vurgulanmış, ayrıca bu durum farklı hastalara aynı ilaçla çözüm sunmayı hedefleyen verimsiz bir sisteme benzetilerek eleştirilmiştir. Hatta hapsederek cezalandırmanın; tüm suçlar için tek tip bir ceza öngörmesinin topluma faydadan ziyade maliyet gerektiren büyük yük olması, kapalı kapılar arkası cezalandırmanın şüphe ve güvensizlik yaratacağı gibi hususlar nedeniyle karşı çıkıldığını ve bunun ceza olarak tek başına yetersiz olduğuna dair parlamentoda yapılan görüşmeler ve kayıtları mevcuttur (Foucault, 1992, s. 141-143).

1767 tarihli Serpillon Ceza Yasası’nda: “Hapishane, medeni hukukumuzda göre bir ceza değildir [...] Hükümdarların devlet çıkarlarından ötürü zaman zaman bu cezayı verme durumunda kalmalarına rağmen, olağan adalet bu cins mahkmiyetleri kullanmamaktadır” (Foucault, 1992, s. 147-148). Hapishane başlı başına ceza yöntemi olarak görülmemekte fakat azap çektirerek cezalandırmaya da alternatif çareler aranmaktadır. Le Peletier tarafından meclise sunulan vahşet suçları için ‘acı ektirme’, tembeller için ‘alışma’, ruhsal olarak geri olanlar için ‘utanç’ gibi farklı seçeneklere rağmen hapishaneye kapatma kısa zaman dilimi içerisinde ölüm cezası dışındaki

suçlar için öne çıkararak cezalandırma sisteminin tek egemeni haline dönüşmüştür (Foucault, 1992, s. 141). Bu dönüşümde şüphesiz hükümdarın cezalandırma şölenlerinde hedef haline gelmesini değiştirecek ve onu gizleyecek olan suç-ceza bağıntısı ile suçu işleyen cezasına katlanması gerektiği bilincinin inşası ana etkidir. Artık cezalandırma bir egemen şöleni değil, düzeni bozan suçlunun aklın yol göstericiliğinde oluşturulan insani yasaları çiğnemesi neticesinde toplumun geriye kalanlarının refahı ve huzuru için suçluyu uzaklaştırmanın şart olduğu önleyici tedbir olarak ortaya çıkmaktadır.

Azap çektirmeden hapsedmeye geçerken sadece cezaların ve bu cezaya ait bilgilerin dönüşümü değil kurumsal/yapısal dönüşümlere de şahit olunmaktadır. Hapishane olarak adlandırılan kapatma mekânları tüm heybetiyle ve kapalı duvarları arkasında gözlerden uzak cezaların infazının görselinin beden değil bu kapalı yere ait yükselen duvarlar arkasında yaşananlara ait korku, şüphe ve acıya dair söylemler olarak zihinlerde kurgulanmasını da ortaya çıkaracaktır. “Temmuz Monarşisi Döneminde Fransız hapishanelerinde 40 ila 43 bin arasında mahpus bulunacaktır” (Foucault, 1992, s. 144). Bu sayı dönemin nüfusunda yaklaşık her altı yüz kişiden bir kişinin hapishanelerde mahkûm olarak bulunduğunu göstermesi açısından önemli ve şaşırtıcıdır. Marx’ın ekonomi temelli ceza sistemi yaklaşımını basit iktisadi bilgilerle malların arz - talep dengesi benzerini işsizlik – iş gücü üzerinden okumak da mümkündür. İhtiyaç duyulan iş gücü arttığında cezaların yoğunluğu azalmakta, iş gücü ihtiyacı azalıp işsizlik arttığında ise cezaların yoğunluğu ve şiddeti artmaktadır. Bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde cezalandırma sisteminin kapitalist sistemin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirildiği değerlendirilebilir. Bu alanda Rusche ve Kirchheimer’in 1939 yılında yayınlanan ‘Ceza ve Toplumsal Yapı’ (*Punishment and Social Structure*) ile Melossi ve Pavarani’nin 1977 yılında yayınlanan ‘Hapishane ve Fabrika: Hapishane Sisteminin Kökleri’ (*Prison and The Factory: Origins of The Penitentiary System*) adlı eserlerinde hapishaneler ve işgücü ile ilintisel ilişkinin analizi için önemli kaynaklar olarak tarihin içerisinde yer almaktadırlar.

Hapishaneler daha önceleri infaz için bekletme mekânlarıyken artık tek ceza alanları olarak üretilecekler ve tüm şehirlerde bunlara ait mekânlar bu ceza ekonomisini ortaya çıkartacaktır. Foucault’a göre kapitalizm el emeği, işsizlik ve

büyük isyanlar gibi karşılaştığı sorunların ordu ile bastırılmasındansa hapsedmenin daha etkin ceza ekonomisi olduğunu keşfetmiştir (Foucault, 2015, s. 105).

Bu kadar hızlı bir ceza döngüsünün yaşanması Foucault'nun merceğinin merkezinde yer almaktadır. '1596'da 'Amsterdam Rasphuis' adlı hapisane açılıncaya kadar tarihin içerisinde hapsedmenin her zaman var olduğu bilinmektedir fakat hapsedme kısa süreli yaptırımlar olarak yerini almıştır. Amsterdam Rasphuis Hapishanesi modern cezalandırmaya geçişte hapisane modelinin öne çıkmasındaki ilkeleri barındırması açısından onu özel kılmaktadır. Dilenciler ve genç mahkûmlara yönelik olması, çalışma koşulları barındıran nitelikte olması, katı zaman ve şekli kurallarının bulunması ile ceza süresinin mahkûmun hapisane kurallarına uyumuna göre belirlenmesi 18. yüzyılın sonlarında yaygın olarak uygulanan hapisane teknolojisinin kökeni niteliğindedir. Modern anlamda hapisanelerin ortaya çıktığı zamanlarda toplumda öteki olan kişilerle suç arasında yeni bir bağlantısallığın inşa edilmeye başlanması dikkat çekicidir.

1749 yılında mahkûmlar üzerinde yapılan bir anket çalışması sonucuna göre "suç işleyenler ankete göre, kendilerini dilencilığe adanmış tembellerdir" iş sahiplerinde ya da bir işle meşgul olanlarda rastlanılmayan suçluluk oranları serseriler ve çalışmayanlar arasında yoğun olarak yer edindiği tespit edilmiştir (Foucault, 1992, s. 151). Bu ve benzeri birçok bilimsel çalışma kökeninde iktidar ekonomisine yarayacak şekilde bilginin üreterek yeni cezalandırma temelinde çalışmaya kutsiyet kazandırmaktadır. Artık yaşamak için çalışmak zorunludur. Serserilikle, aylıklıkla ve dilencilikle kolay yoldan geçinmeye imkân tanınmayacak ve bunlara göz yumulmayacaktır. Bu grup artık toplumsal yaşamda düzen bozanlar olarak sınırların dışına itilerek ötekileştirmenin nesnesi olacaklardır. Bu kıskaçtan çıkmaları için tek seçenekleri ise çalışmak olacak yoksa hapisane onlar için tüm heybeti ve ihtişamı ile hazır bulunacaktır. Artık cezaların yumuşatılması ile insanileşen cezalar üzerinden ekonomik-siyasi sisteminin ihtiyaçları doğrultusunda itaatkâr, kurallara uyan, mülkiyete saygılı ve düşük ücretlerle de olsa çalışmanın kutsiyetine inanan grupların oluşturulmasında söylemsel ve bilimsel bilginin arkasında hapisane mekânsal dönüşümün yeri olarak yerini almaktadır. Hapisane sıkı zamansal ve şekilsel kurallarla donatılarak mahkûmun üzerinde kontrol sağlarken yapısal mimarisi ile öne çıkan yerlerle gözetlendiği algısı üzerinden kişinin kendi hareketlerini sınırlandırıcı ve

disipline edici yapıdadır. “Ceza ve sağlamak zorunda olduğu ıslah, mahkûm ile onu gözetim altında tutanlar arasında cereyan eden bir süreçtir” (Foucault, 1992, s. 156). Cezalandıran ile cezayı çekecek arasında hiç bir ara mekanizma bulunmaz. Halkın seyirlik tanıklığında varlığı ile şefkat, nefret, kin, kahramanlaştırma gibi süreçler artık görülemez. Tam bir cezalandırma iktidarına sahiptir cezalandırıcı bu önüyle cellattan daha güçlüdür. Mahkûmu tüm anlamıyla kuşatan bir mekanizma mevcuttur. Halkın rolü değişmiştir; azap çekmede tanık ve kralın düellodaki destekçileri (savaş durumunda) olan kitle, hapishanenin duvarlarının dışında cezalandırmadan bihaber fakat orada suçlunun cezasını bulduğu kanaati üzerinden pasifize edilmişlerdir.

Kapalı duvarlar arkasında Foucault’a göre sadece tecrit ya da kapatarak cezalandırma ile dönüşüm sağlanmamakta ayrıca eğitimler, dinsel anlatılar (din adamlarınca), idarenin cezaları azaltma yetkisi ve idari yapısı (gardiyan- müdür- psikolog- din adamı vb.) üzerinden uygulanan birbirinden farklı ve asimetrik uygulamalarla bedeni ya da fiziki cezalardan daha kıymetli olan ruha azap vererek onu istenilen kalıba sokma sanatı olarak gerçekleştirilmektedir. Mahkûm işlediği suçun sonucu olarak topluma verdiği zarar ve düzeni bozması nedeniyle, yaptığı kefareti ödemek mecburiyetinde olduğunu düşünen ve bunun borcu altında ezilen bir nesneye dönüştürülür. Ceza artık suçu silmekten ziyade tekrarını önlemeyi hedeflemesi üzerinden suçlunun kapatılmasını ve toplumdan uzaklaştırılmasını hedeflemektedir. Kapatma sadece önleme mekanizmasının da ilerisine giderek sadece ceza olarak değil aynı zamanda ıslah adı altında dönüştürme tekniği haline evrilmiştir. Cezaların yumuşatılması ile istenilen sadece mahkûm figürü üzerinden temsil ya da işaretler üretmek değil aynı zamanda kapalı duvarlar ardında katı zaman uygulamaları, zorunlu ve tekrar eden hareketler ile iyi olarak dayatılan alışkanlıkların normalleştirilerek içselleştirilmesidir. İçselleştirme sonrası hedeflenen ise mutlak itaat ile dayatılan şartları kendiliğinden kabullenen bir insan yani özneleşen insandır.

Foucault’nun deyişiyle amaç “[...] tabi kılınmış bir itaat öznesi oluşturmaktır” bunun için bireyselleştirme mekanizmalarını bireyin elde edilmesi, onun hangi usullerle değerlendirilmeye alınması ve dönüştürülmesi için hangi araçların işletilmesinden yararlanır. Bu araçlar içerisinde bedenden ruha ulaşımı sağlayan sistematik yaklaşım dikkat çekmektedir. Ceza artık suçu yok eden sistemden onu temsil eden ve hafızalara kazıyan bir sembole dönüşmüştür. Suç ve ceza ayrılmaz

bütünün parçaları olarak karşımıza çıkar. Bireysel ıslah aslında mahkûmun kişisel olarak yapı ve karakterine göre bir özne olarak hedeflenen hale getirilmesi sürecinden meydana gelir ve bu süreçlerde mevcut sembollerin artırılması ile toplumun her kademesine yayılarak oluşturdukları temsiller vasıtasıyla yerine getirilmektedir. Bu nokta da sembolistlerin fikirleriyle benzeşmektedir. İşaretlerin güçlendirilmesi ve temsillerin artırılması aracılığıyla suç ve cezanın bir bütünleşik sistem içerisinde görülmesi sağlanmaktadır. Oluşturulan temsillerde olduğu gibi hapis cezası ile hedeflenen bedenine zamana yayılan rutin hareketler ve faaliyetler bütünüyle zihnine bunların normal olarak kazınması ile oluşturulacak yeni zihinsel ve ruhsal yapıyı oluşturmaktır. Burada temsil oyunlarının ötesinde artık baskı ile tekrarlanan gündelik uygulamalar söz konusudur. Ortaklaşa çalışma, işe saygı ve özen gösterme, zamanın etkin kullanımı gibi faaliyetlerle alışkanlık kazandırma hedeflenir (Foucault, 1992, s. 161). Foucault'a göre hapisanelerde ve diğer kapatma kurumlarında katı şekilde oluşturulmuş zaman çizelgesiyle uygulanan kurallar ve verilen emirlerle itaatkâr saygılı ve uyumlu bireyler oluşturulmaktadır. Cezalandırma ile hapisaneler artık sadece suçun karşılığı olmanın ötesinde artık otoriteye ve kurallara saygılı bireyler üretmenin mekânı olmuşlardır. Bu mekânın içinden erken çıkmanın- iyi hal indirimi gibi- koşulu tam anlamıyla hedeflenen hukuksal toplum öznesini oluşturmaktan geçmektedir.

Cezalandırmanın yeni tekniğinin de suçları azaltmak bir yana suç ve suçluyu üreten bir mekanizma haline aldığı görülmektedir. Foucault 'Büyük Kapatılma' adlı eserinde Fransa'da yaklaşık 30 bin civarında mahkûmun olduğunu, bunların 3-4 bininin ciddi anlamda suçlu olduğunu geri kalanların küçük suçlardan hükümlü olduklarını belirtmektedir (2015, s. 108). Bu husus kapatılma mekânlarına ait dev kurumların ve bu mekanizmalarının işletilmesini sağlayan personelin mali yükü ve etkinliğinin topluma anlatılan amaçlardan çok uzak olmasına rağmen sistemin devamının ısrarla sürdürülmesinin ıslahtan ve suçu önlemekten ziyade ekonomik-siyasal sistemin ihtiyaç duyduğu bir mekanizma ve teknik olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Ordinaryüs Sulhi Dönmezer'in 'Suç Siyaseti' adlı çalışmasında etkin bir ceza siyaseti suçluları kapatarak bir arada kalmalarını sağlamaktan ziyade toplumun içinde cezalandırmaya, onlara yardım etmeye ve sosyal hayatın içerisinde kalarak kontrol

edilmeleri ile sağlanmasının tercih edilmesini önermektedir (1987, s. 30-31). Bununla birlikte etkin bir çözümün cezalandırma mekanizmaları ve suçlular üzerinden yürütülmesinden ziyade suç ortaya çıkaran şartlara odaklanarak bunları kaldıracak çözümler üzerine yoğunlaşmasının etkili olacağı değerlendirilmektedir.

Foucault'a göre ceza sisteminden daha etkili olan, iktidarın fark edilmesini güçleştiren ve insanı özneye dönüştürüp ondan maksimum yararı elde etmeyi hedefleyen disiplin sistemi sıradaki başlık olarak ele alınacaktır.

2.4. DİSİPLİN

Eski rejim ya da hükümlerlik döneminde biat kültürünün inşasının şiddet ve azaptan geçmekte olduğuna Hukuk Sistemine Genel Bakış ve Suç Kavramı kısmında yer verilmiştir. Cezaların yumuşatılması ile keşfedilen 'insani' yönlerin aslında şiddeti sonlandırmaktan ve duygusal olarak ezaya karşı gelinmesinden daha derin ve rasyonel bir amaca hizmet ettiğini belirtmek doğru olacaktır. Eski iktidar ve cezalandırma mekanizmalarının sonlandırılarak yeni bir sisteme geçişin hedefi itaatın sağlanması temelli olan planlı, ince ve hesaplı bir teknoloji üretilmesini kapsamaktadır (Foucault, 1992, s. 277). Bu amacı Foucault disiplin kavramı ile açıklamaktadır. O "**disiplinlerin** insani çeşitliliği düzene sokmayı sağlamaya yönelik teknikler olduklarını" (1992, s. 274) belirtir. 18. yüzyıl Foucault'a göre disiplin tekniklerini keşfetmesi yönüyle soruşturma ya da yasa ihlali süreçlerinin ortaçağ hükümdarlık rejimince keşfiyle benzerlik göstermektedir. Disiplin yöntemi insanlığı düzenlerken bedenden en az maliyetle fakat maksimum fayda sağlama prensibiyle hareket edilecek tekniklerden yararlanmaktadır. Bu bağlamda Foucault'ya göre disiplin, insanları istenilen kalıplara göre şekillendiren ve özneler üreten süreçler bütünüdür.

Aydınlanma çağı, özgürlüklerin ve disiplinin ortaya çıkarıldığı zamansal döneme denk gelmektedir (Foucault, 1992, s. 279). Bu keşif ile Aydınlanma çağı, Eski rejim döneminde azap mekanizması ile bedenin harcanabilirliğinden onun muhafazasına ve amaca uygun değiştirilmesine yönelmiş ve öldürme hakkı yaşatmaya dönüştürülmüştür. Beden artık şiddetle, mallara/mülklere müsadere-el koyma ile

değil, disiplin sisteminin normlarına göre kar-üretim ve yumuşak cezalar üzerinden ama tüm yaşamı kapsayan bir yapı içerisinde olan bir değerlendirilmeye tabi olacaktır (Foucault, 1992, s. 275). Aydınlanma çağı tüm bunları insaniyet adı altında yaparken aslında bedeni uzaktan kontrol edecek onu bir bilgi nesnesine çevirecek ve ruhuna işleyecek disiplin tekniklerini oluşturmuştur. Disiplin kavramı yeni ortaya çıkmış bir kavram olmamakla beraber Foucault'nun konuya bir teknikler bütünü olarak iktidar ve güç yaklaşımından ele alması farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Modern devlet rasyonellik dayanağı ile hayatın birçok alanını kuşatması altına almakta ve düzenlemektedir. Toplumsal alanın ve sosyal hayatın düzenlenmesiyle bireyler yönlendirilmekte ayrıca bu normlara uyulup uyulmadığının da disiplin sisteminin etkin teknikleri aracılığıyla kontrol ve gözetime tabi tutulmaktadır. Disiplinin sadece devlet mekanizması üzerinden ele alınması doğru bir yaklaşım olmadığı gibi iktidar ilişkilerinde Foucault'un da karşı çıktığı iktidar mekanizmasına yüklenen negatif bakış açısına benzer yanılığı taşıyacaktır. Bu noktada Delueze'un disiplin yaklaşımını sergileyen disiplin daha ziyade tüm bu kurum ve aygıtları kat eden, varlıklarının sürmesini sağlayan, onları yeni bir uygulama üzerinde birleştiren bir güç ve teknoloji çeşididir (2013, s. 45) tanımlaması Foucault'nun disiplini teknikler bütünü ve hayatın her kademesine yayılan bir güç-iktidar sistemi olarak ele alan yaklaşımıyla benzerlik göstermektedir.

İktidar pozitif etkisini bilgi oluşturma, bilimsel- bilimsel olmayan, söylemler ve normlarla bireyi ve toplumu şekillendirmekte ve bunu yaparken hukukun dışında kalan alanları ise etkin bir şekilde idari kararlarla düzenleyerek hayata geçirmektedir. Bu düzenleme hayatın bütün aşamalarında devam ettirilecek bir kontrol, denetim ve gözetim mekanizmasına dönüştürüldüğü için farkında olmadan bizler, bizim için belirlenmiş kalıplara göre yaşamımızı sürdürürüz. Foucault'a göre; disiplinsel iktidar üzerinden düzene sokulma ve gözetilme aile yapısı ile başlar, okul kurumunda şekillendirilir, akıl hastanesi ve hapisane gibi kurumların üzerinden normal ile anormalin ayırımı oluşturularak siyasi-ekonomik sistemin faydasına imkân sağlayacak ve bunları dayatmadan ziyade olması gereken olarak algılayacak 'özne insan' oluşturulacak bir teknikler bütünü içerisinde işletilir. Disiplin sistemiyle, bireylerin gözetlenmesi, üretkenliklerinin kontrol edilmesi ve gerektiğinde de becerilerinin artırılması sağlanmaktadır (Foucault, 2005, s. 149). Bu yaklaşım ile disiplinin istenilen amaçlara uzanımı sağlayan araç olduğu ve kurgusal teknikler tarzı içerdiği

görülmektedir. Disiplinci iktidar, gözetleme, normleştirme, denetleme ve buna bağlı olarak cezalandırma, ıslah etme ve eğitime işlevlerine sahip olur (Urhan,2015:287; Güneş, 2015 : 62). Artık iktidar yasaklayıcı yapıda değil olumlayan ve yönlendiren fakat görünmeyen bir şekle girecektir. İnsan bedenine odaklanan iktidar aygıtlarıyla işletilen disiplin bedenin amaca göre şekillendirilip yararlı kılınması için kullanılacaktır (Foucault, 2002, s. 247). Bu sanatla oluşturulması istenen ya da hedeflenen *disiplinsel birey olacaktır* (Foucault, 1992, s. 285). Bunun için iktidar baskıcı yapıdan daha yoğun olarak bilginin dayatılması ve kabul ettirilmesi ile zihinleri dönüştürecek ve bireysel otokontrol ve toplumsal otokontrol mekanizması ile kendi varlığını soyutlayacaktır. Bu bilinçaltı yapısının inşasında okul, tıp, din ve hukuk üzerinden oluşturulan söylemler ve bilgiler ile zihinler kuşatılmakta müteakiben bedenler zorlama ve mahrum bırakma, zorunluluklar ve yasaklar sistemi içine alınmakta (Foucault, 1992, s. 12-13) ayrıca bu kuşatılmaya teslim olarak modern kölelere dönüştürülmektedir.

İktidar bilgi üretmekte, bilgi iktidarı sürdürmektedir. Foucault bilgi ve iktidarın birbirinden bağımsız olduğu düşüncesinden sıyrılmanın zorunlu olduğunu, iktidar ve bilginin birbirlerini ürettiğini ve kapsadığını ve iktidar ilişkilerini görmezden gelerek bilgi alanının değerlendirilmeyeceğini vurgular (2003, s. 173). Zygmunt Bauman ‘Yasa Koyucular İle Yorumcular’ adlı eserinde “bilgiye sahip olmak iktidardır” (2003, s. 62) ifadesi ile iktidar ve bilgi bağlantısallığını vurgulamakta ve Foucault’nun tespitlerini haklı kılmaktadır. Bu açıdan yaklaşım ile üretilen bilgiler ve söylemler ile sorunlaştırma metodunun etkin olarak kullanımı sonrasında iktidar baskılama ve şiddet aletlerine ihtiyaç duymaksızın zihinleri ele geçirmeyi başarmakta ve istediği özne insanı oluşturmaktadır. Bu aşamadan sonra Foucault’ya göre “Hastayı tedaviye uymaya, mahkûmu iyi davranmaya, okul çocuğunu özenli olmaya, deliyi sakin olmaya, işçiyi çalışmaya zorlamak için güç kullanmaya gerek yoktur” (1992, s. 254).

Klasik dönemle suçluya bakışın ahlaki, dinsel sapkınlıktan uzaklaşarak rasyonelliğe kayması sonrası; suçluyu hedonist özellikte görerek bundan sağlayacağı faydadan daha fazla acıyı gerektiren yasalar ve normların uygulanması rasyonelliğin doğal sonucu olarak okunmaktadır (Özkazanç, 2007, s. 16). Rasyonel yaklaşım fiziksel cezaları ortadan kaldırılması açısından yararlı ve insani görülmekte fakat hayatın her anını düzenleyecek normlar bütününe kapıları aralaması yönüyle de disiplin toplumunun oluşturulmasının temel taşı konumunda yer almaktadır. Disiplin

toplumu ile beden fiziksel ezadan kurtulmuş fakat zihin kontrolü üzerinden kendi bedenine hapsedilmiştir. Bu yaklaşımı Foucault '*ruh bedenin hapishanesidir*' diyerek bu eşsiz düzeneği bizlere üç kelimelik cümle ile ama binlerce kelimeye bedel nitelikte sunmuştur.⁹

Disiplin beden üzerinde uygulanan ve işletilen iktidar teknikleri bütünüyle, biyo-iktidar daha kapsayıcı nitelikte olup yaşamın kontrolümü içine alan çoğunluğu hedefleyen iktidar teknolojisidir (Foucault, 2002, s. 248). Bedenlerin itaatkâr kılınması üzerinden terbiye metotlarının uygulanması ve gözetimin sürekli kılınması ile üretken, yararlı ve kontrol altında tutulabilen disiplin mekanizmasından geçen bireyler biyo-iktidar teknolojisinin alanına dâhil olurlar. Foucault, iktidarın 17. yüzyıldan itibaren bedeni kontrol altına alması, terbiye etmesi, geliştirmesi ile faydalı kılıp ve boyunduruğu altına alması süreçlerini insan bedeninin '*anatomo-politikası*', 18. yüzyıldan itibaren biyolojik süreçleri de barındıran; doğum, ölüm yaşam süresi, nüfus gibi bedenden topluma kayan faktörleri denetleme ve düzenlemesi süreçlerini ise nüfusun '*biyo-politikası*' olarak tanımlamakta ve biyo-iktidarın en önemli özelliğinin öldürmek değil yaşatmak olduğunu vurgulamaktadır (Foucault, 2017, s. 99). Biyo-iktidar, kapitalist sistemin sürdürülmesinde ana etkindir. Değişimi gözlenen iktidar mekanizması liberal - kapitalist sistemin işleyişi ve menfaati doğrultusunda yaşamın her kademesini kontrol eden ve kuşatan teknikler bütünü halini almıştır (Urhan, 2010, s. 83). Bu bağlamda biyo-politikanın disiplin uygulamalarının tarihsel akış içerisinde ortaya çıkış sebebi olarak görebileceğimiz nüfusun üretim süreçlerine göre yapılandırılarak ekonomik sistemle bütünleşmenin sağlanmasıdır. Bu sebeple biyo-politik disiplin uygulamaları nüfus artışı (artan nüfusun kontrolü ve nüfus hareketliliğinin içeriğinin denetlenmesi) ile artan üretim ihtiyaçlarının karşılanması ilişkisiyle tasarlanmış ve uygulanmıştır (Foucault, 1992, s. 274). Bu dönüşüm 'toplumsal ve iktisadi düzenin beklentilerini de içerir' (Boyne,2009:159; Güneş,2015:62). Bununla birlikte bu metodoloji ile iktidar tehlikeli ve dışlanan,

⁹Ruhun bir yanılısına veya ideolojik bir etki olduğunu söylememek gerekir. Onun var olduğunu, bir gerçekliğe sahip olduğuna, cezalandırılanlar üzerinde -daha da genel olarak gözetim altında tutulanlar, terbiye ve islah edilenler, deliler, çocuklar, okullular, sömürge halkları üzerinde, bir üretim,aracının üzerinde sabitleştirilen ve tüm varoluşları boyunca denetlenenler üzerinde- uygulanan bir iktidarın işleyişi aracılığıyla bedenin çevresinde, yüzeyinde, içinde sürekli olarak üretildiğini söylemek gerekir.... Bir siyasal anatominin sonucu ve aleti olan ruh; *bedenin hapishanesi olan ruh*. (Foucault, 1992, s. 34-36)

kriminolojik olarak riskli gruplar olarak değerlendirilen, insan topluluğunu da idare etme ve kontrol altına almayı hedeflemektedir.

Biyo-politika baskıcı ve negatif anlamlardan ziyade yönlendiren ve kuşatan yapısı itibariyle normatif ve pozitif anlamlar yüklü olmasına rağmen gerek bireysel anlamda gerekse toplumsal anlamda asla insanları kendi hallerine bırakmayarak özgürlüğün sadece imgesel olarak var olmasını sağlamıştır. Özgür birey ve toplum olarak yansıtılan hususların iktidarın cezalandırma yetkisinde ki şiddet gücünün kaybetmesi ile rasyonel hukuksal normlara dayandığı düşünülse bile, disiplin kavramının sağladığı denetim ve düzenleme ile iktidarın cezalandırmadan daha etkili bir yöntemin formatını keşfettiği ve uyguladığı unutulmamalıdır. Revel'e göre biyo-iktidar yaşamın politik idaresini sağlık ve hijyen konularının içerildiği iktidar yöntemidir (2012, s. 24-25). Sağlık ve hijyen konularının keşfiyle özgür bireylerin kararları, hareketleri ve bedenleri iktidarın kontrol mekanizmasından ve gözetiminden çıkmamış aksine daha çok içine dahil edilmiştir. Düzenleyici iktidar insanların gündelik hayatlarını da dâhil olmak üzere tüm özel ve kamusal alanlarını kuşatır hale gelmiştir. Disiplin mekanizması sebebiyle rasyonel hukuksal kurallardan ziyade düzenleyici kuralların daha çok hayatlarımızda yer ettiği ve önemli hale geldiği anlaşılmaktadır. Yasaların, normlar olarak hayatın her anını düzenlediği bir sistem işletilmekte ve bu şekilde biyo-iktidarın bireyleri normlara itaati zorlayan, onları normalleştirmeyi hedefleyen bir normalizasyon toplumu yaratılır (Bilişli & Çakmak, 2019, s. 326). Biyo-iktidar sadece baskı ve zorlama mekanizmalarını kullanmaz, hayatı düzenleme gücünü elinde bulundurması sebebiyle belirlediği ve düzenlediği kurallara uymak insanoğlunda konfor ve güven hissiyatı oluşturur ve bu düzenlemelerin dışına çıkmanın yaşatacağı belirsizlik ve korku nedenleriyle bireyler biyo-iktidarın tasarladığı hayat tarzı içerisinde mutluluğa ulaşmaya çalışırlar. Biyo-iktidar düzenlemelerini ötekileri dışlama ve kapatma kurumlarında (ister ceza olarak ister tedavi olarak) izole etmekle ve bu ötekilerle sağladığı imgelerle toplumun belirlenen kalıplarda kalmasını sağlamaktadır. Bunu yapmaları sadece baskı, zorlama, kurallar sayesinde değil bu kurallara göre yaşamını düzenleyen insanların da bu kural ve düzenlemeleri içselleştirerek düzenin birer takipçisi olmasıyla bütün toplumsal düzene yayılarak sağlanmaktadır. “Disiplinler giderek, yararlı bireyler imal eden teknikler gibi işlev görmektedirler” (Foucault, 1992, s. 265). Bu sebeple biyo-iktidar toplumu ve bireyleri fark edilmeksizin etkisi altına alarak onların bedenlerini ve

hayatlarını istenilen ekonomik ve siyasi ihtiyaçlara göre şekillendirebilme gücüne sahip olmaktadır. İnsanları normal-anormal ayırımına götüren ve ötekileştirmeyi tetikleyen işte bu normalleştirme süreçleri ve bu süreçlerin etkin olarak sürdürülmesini sağlayan denetleyen, düzenleyen ve aksini sistemin dışına iten ve cezalandıran disiplinsel iktidar düzeneğidir. Küçük teknikler bütünü olan disiplinsel iktidar hayatın tüm evresini gözetip denetimi sürekli kılmak için bilgi-söylem üretkenliğini kullanır (Foucault, 1992, s. 277). Disiplinsel iktidar siyasal gücü, ekonomik gücü ve hukuksal güçleri ile tabi kılmayı kolaylaştırır fakat en önemli ve diğer üç iktidar gücünü kapsayan nitelikte olan iktidar epistemolojik iktidardır; epistemolojik iktidar bilgi elde etme ve üretme özelliğine sahip olması bilimsel kurumlarca (tıp, psikiyatri, psikoloji, kriminoloji ve pedagoji) üretilen ve elde bilgiler, yasaların ve ekonominin gücüyle denetim ve kontrolün artışı üzerinden disiplin toplumuna dikkat çekmektedir (Foucault, 2015, s. 250-251).

Disiplin iktidarı bünyesinde bulundurduğu hiyerarşik kurumlarla, yasalarla dayatılan kurallarla, teknikler ve söylemler geliştirerek disiplin toplumu tasarısını gerçekleştirir. Bunu gerçekleştirirken sahip olduğu normalizasyon kurumlarını laboratuvar olarak kullanılarak burada terbiye etmenin, itaatkâr kılmanın ve elde edilen bilgilerle yeni teknikler geliştirilip sürekli tepki ve davranışların takip edildiği denetim ve kontrol mekanizmasını doğurmaktadır. Disiplinsel iktidarın tüm bu taktik ve teknikleri üretebilmesi mekanizması ise Bentham'ın ünlü panoptikon sistematiği ile çağ atlamıştır. Herkesin her an kontrol edildiği algısı, kontrol edenin de kontrol edilenin de gözetlenmesine imkân veren hâkim göz yapısı ve kontrolü altındaki tüm bireyleri, her zaman hareket ve eylemlerine dikkat etmek mecburiyetinde bırakan bu eşsiz buluş disiplinin hedefini bedeni terbiyeden zihne çevirmiş ve artık '*ruh beden* *hapishanesi*' haline gelmiştir. Herkesin kendi denetimini oluşturmasını sağlayan panoptik mekanizma ile esas hedef, kapitalist üretim biçiminin gerektirdiği disiplin ve uysallığın insanlar tarafından benimsenip içselleştirilmesi ve gönüllü olarak uygulanmasıdır (Keskin, 2015, s. 13-14). Foucault da disiplinin amacının sistemin bütün elemanlarının yararlılığını yükseltme, itaati sağlamak temelinde terbiye etmenin ve gözetimin sürekliliğinde olduğunu "beden ancak hem üretken beden, hem de tabi kılınmış beden olduğunda yararlı güç haline gelebilmektedir. Bu tabi kılma urumu yalnızca ya şiddet, ya da ideoloji araçlarıyla elde edilebilmektedir" (1992, s. 31) şeklinde ifade eder.

Disiplin başlığı altında Foucault'nun 'Hapishanenin Doğuşu' adlı eseri öncülüğünde bedenın faydalı ve etkin kılınması amacıyla hareketlerinin kontrol edilmesi, bedene alışkanlık kazandırılması ve bunlara boyun eğerek mutlak kabulün sağlanmasını itaatkâr bedenler bölümü olarak ele alınacaktır.

2.4.1. İtaatkâr bedenler

18. yüzyıl içerisinde dahi beden eziyet ve cezanın uygulandığı yer iken 19. yüzyıl ile yenilenen bir forma sokulan ceza sistemi ve disiplin sistemi bedeni; artık ezanın alanı olarak değil, ıslah edilmesi, düzeltilmesi ve şekil verilmesi gerekli bir nesne olarak görür (Foucault, 2015, s. 248-249). Burada bedenın terbiye edilmesi, eğitimden geçirilmesi, hedefler doğrultusunda tekrarlanan hareketlerle alışkanlıklar kazandırılması çalışmalarının hedefi bedeni üretim aracı haline getirmeyi başarmaktır. Bu sebeplerden ötürü disipliner iktidarın merkezinde beden yer almaktadır. Beden kendi varoluşun öznelliğinden ve kendisini kuşatan toplum ve kurumlardan ayrı değerlendirmeye tabi tutulamaz. İktidar, bireyleri ve toplumu kontrolü altına alma gücü neticesinde başta beden olmak üzere ruhları ve çevresel tüm faktörleri de kat eden bir yapıya sahiptir (Güneş, 2015, s. 66).

İnsanı itaatkâr ve yararlı kılmak makineleşen insan kavramını ortaya çıkartır; makine insan üzerinden iki amaçlı bir sistem geliştirilmektedir. Birincisiyle; bedenın işlevselliğini öne çıkartmakta, ikincisinde; bedenın itaatkâr kılınması üzerinden amaca uygun kullanım hedeflenir ve nihayetinde “ ‘anlaşılabilir beden’ ve ‘yararlı beden’ e ulaşılacaktır” (Foucault, 1992, s. 168-169). Beden artık eza çektirilerek suçun yok edildiği ve iktidarın gücünün sergilendiği sahneden yeni bir sistemin parçası olduğu çağın nesnesine evirilmektedir. Beden üzerinde yapılan işkence şovlarının oluşturduğu korkunun ve utancın üzerinden boyun eğmeye zorlanan ve itaatkâr kılınan uyruk modern dönemle sanayileşen iktisadi siyasi sistemin iş gücüne olan ihtiyacını karşılamının ve rasyonaliteyle çalışmayı teşvik eden yapının etkinliğinin aracı haline dönüştürülmüştür (Revel, 2012, s. 24).

Bedeni işlemlerinin özenli denetimine izin veren, onun güçlerinin sürekli olarak tabi kılınmasını sağlayan ve onlara bir itaatkârlık yarar oranını dayatan bu yöntemlere

"disiplinler" adı verilebilir (Foucault, 1992, s. 170). İtaat temelli bedeni disiplinlerin tarihi süreç içerisinde askeri ve dini kurumlarda -manastırlarda- ortaya çıktığı ve etkin olarak uygulandığı bilinmektedir (Urhan, 2010, s. 78-115). Disiplinin beden üzerinde manastır ve orduda farklı işlevselliği ve metotlarının olması konusu sorunsaldan uzaklaşmamak amacıyla ele alınmayacaktır. Modern disiplin yöntemi sadece bağımlı kılma üzerinden hareket etmez. Onun amacı bağımlı kıldığı kadar faydalı olarak şemalandırabileceği ters orantılı bir bedenin inşasına yoğunlaşır. Bu iktidar mekanizması içinde belli hesapların ve planların işletildiği bedensel bir sistem olarak karşımıza çıkmakta ve Foucault tarafından "siyasal anatomi" olarak adlandırılmaktadır. İnsan bedeni artık onu yapılandıran, şekillendiren gerektiğinde bu yapıyı bozup yeniden şekil veren iktidar mekanizmasının hedefidir. Bu mekanizma ile artık okulların, atölyelerin/fabrikaların ve kurumların (hastane-hapishane) yapılandırıldığı görülmektedir. Foucault bu mekanizmanın 'küçük şeyler' ile ayrıntılar üzerinden inşa edilerek, gizliden gizliye ve sinsice büyük hedefleri gerçekleştirmek amacıyla fakat iktidarı saklayarak gerçekleştirildiğine "modern hümanizmanın insanı hiç kuşkusuz, bu önemsiz şeylerden doğmuştur" (1992, s. 174) ifadesiyle dikkat çekmektedir.

Disiplin ile itaatin sağlanması için bazı önemli sınırlandırmaların uygulaması gerekmektedir. Bunlardan birisi de mekânın sınırlarını belirlemektir. Foucault disiplin etmek ve itaati sağlamak için 'çitleme'nin ve 'kapatılma'nın gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu çitle çevrilen ve kapatılan mekânlar kolejler (manastırı andıran bir düzen), kışlalar, atölyeler/fabrikalar olarak öne çıkmaktadır. Bu mekânların kaleyi andıran görselleri üzerinden mallara ya da sermayeye karşı işlenecek suçlara yönelik koruma ile birlikte istenilen amacın gerçekleştirilmesi üzerine yoğun, kapsamlı, kesintisiz bir faaliyetin icrasına da imkân sağlanmaktadır. Bu büyük mekânlarda bireyler başıboş bırakılmayacak, gözden kaçmaları ya da grup içerisinde çoğulcu hareketlerin engellenmesi için onların kendilerine ait ve kontrolü kolaylaştıran alanları ve sorumlulukları olacaktır. Askerin yatağında ve dolabında isminin olması ve bunun üzerinden yoklamasının alınması, yatak kontrolü ile hatalar üzerinden yaptırımın varlığıyla kontrol edilebilmesi ve kurallara itaate zorlanması yerinde bir örnek olacaktır. Foucault'a göre tüm bunlar 'kaçış-karşıtı, serserilik-karşıtı, yığılma-karşıtı taktikler'dir (1992, s. 177). Bunların daha etkin olarak yapılabilmesi amacıyla mekânlarda bu disiplin etme sistemine göre şekillenecektir. Atölyelerde bireysel

sorumluluk alanları ve genel sorumluluk alanları kontrol edilmeye ve gözetlemeye imkân verecek şekilde tasarlanacaktır. Buna benzer yapılanma tedavi kurumları olan hastanelerde ve eğitim kurumları olan okullarda da görülmektedir.

Mekân tasarımı ve sorumluluk yeterli olmayacaktır, rekabet duygusu da kışkırtılmalı ve kamçılanmalıdır. Atölyelerde zaman ve süre sınırı içerisinde yapılan iş sayısı ve niteliğine göre ücret üzerinden insanlar/işçiler çalışma şartlarına itaate koşullandırılmakta ve bu mekanizmanın farkında olmaksızın birbirlerini rakip atfetmektedirler. Aynı sistemler okullarda da başarı pekiştirici ile yüksek not alan, çalışkan öğrenci modelinin, örnek model olarak gösterilmesi üzerinden sınıf içerisinde rekabet kültürü aşılacaktır. Ayrıca ordu içerisindeki katmansal ve hiyerarşik yapılanma gibi yapılanmaların atölyelerde ve okullarda da görülmesi -atölye şefi, sınıf başkanı gibi- bu kurumlar içerisinde de bir *mertebeye* dayalı bir düzeninin oluşturulduğunu göstermektedir.

Mekânın sınırlandırılması, bireysel yerlerin ve alanların belirlenmesi, mekân içi alanın gözetim ve denetime göre tasarlanması ve gruplar içerisinde bireysel rekabetin teşvik edilmesi hususlarının hepsi aynı ve sabit alanlar üzerinden oluşturulması, devamlı tekrar eden bu düzen rutinin amacını Foucault tasnif edici bakışlar altında büyük tablo oluşturmak olarak açıklamaktadır (1992, s. 182). Bu dayatılan sistem ile kalabalıklar kontrol edilebilmekte, mertebesel olarak yapılandırılmakta ve dayatılan düzene itaatkâr kılınmaktadır.

İtaatkâr kılınmak istenen bedeni şekillendirmenin en önemli öğelerinden bir tanesi de *zaman* olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanın içerisinde yapılandırma ve şekillendirme ile zamansal kurallara uyum sağlama beden terbiyesinin ana faktörlerindedir. Katı zaman çizelgelerini içeren sistemlerin okullarda, işyerlerinde, kışlalarda ve kurumlarda günümüzde de halen devam ettiği görülmektedir. Günümüzde devam eden derse/sınava geç gelen öğrencinin alınmaması, çalışma saatlerine uymayan çalışandan ücret kesintisi ya da disiplin yaptırımı uygulanması bu konuya uygun örneklerden bazılarıdır. Zamanın etkin kullanımını sağlamak için disiplin mekânlarında oluşturulan zaman çizelgesini ‘program’ olarak tanımlamak doğru olur. Programlar içerik ve zaman planlaması olarak kalabalığa inisiyatif bırakmayacak şekilde tasarlanmakta ve koşulsuz itaati sağlamaktadır. İşe-okula giriş,

paydos-teneffüs, çıkışlar hepsi en ince hesaplarla oluşturulan programlar ile bedene dayatılır ve Foucault'nun belirttiği “*anatomik-kronolojik davranış şeması*” oluşturulur. Zaman çizelgesi doğrultusunda yapılan işler programlara uygun olarak tekrarlarla meleke haline getirmek amaçlanır. Bunun sağlanmasında en önemli husus nesne ile insan bedeninin bütünleşmesini sağlamaktır. Makine, zaman içerisinde insan bedeni ile işler ve üretken kılınmalıdır. Bu askerin tüfeğiyle bütünleşmesi, öğrencinin kalemle birleşmesi ve işçinin kullandığı makine ile bütünleşmesi gibi nesne insan bütünlüğünü hedefleyen ve “bireyin bedeni üzerine odaklanmış iktidar tekniklerinin” oluşturulduğu anlaşılmaktadır (Urhan, 2010, s. 81).

Beden terbiyesinin yanında üretkenliği artırmak için bedenden ve onun kullandığı nesneden bütünleşik olması da beklenmektedir. Üretkenliğin artması ve faydanın maksimize edilmesi için ayrıca zamanın etkin kullanılması ve israf edilmemesi gereklidir. Hatta hızlı ve düzgün iş yapmak teşvik edilerek özendirilir. Hedeflenen “çocukları aynı işlemleri hızlı ve iyi yapmaya alıştırmak, bir işlemde bir başkasına geçişin yol açtığı zaman kaybını, eli çabuk tutarak mümkün olduğunca azaltmaktır” (Foucault, 1992, s. 188-192).

Zaman üzerinden inşa edilen denetim mekanizması ve yapılan faaliyetlerin bir dizi halinde icrasıyla bedenin kuşatılarak hem bedenin itaatkâr kılınarak şekillenmesi hem de istenilen kapasiteye ulaşılması imkânı vermektedir. İktidar bu gücünü sertifikalandırma süreçlerinde de kullanarak beden üzerindeki denetimi güçlendirmektedir. Usta çırak eğitiminde, öğretmen öğrenci ilişkilerinde görülen bu güç; ustaya/öğretmene mutlak itaat ile onun bilgisinden yararlanırken onun yapacağı değerlendirilme üzerinden belgeye/sertifikaya hak kazanabilmek için istenileni yerine getirmek mecburiyetinde bırakılmaktadır. Bizim toplumumuzda geçmişte ‘eti senin kemiği bizim’ tabiri ile usta/öğretmen üzerinden güç onandığı hatta teşvik edildiği görülmektedir. Foucault'ya göre sertifika ve belgeye dayalı sistemin amacı devamlılık ve zorunluluk içerisinde bedenin yararlılığına yönelik gelişmelerin sürekli gözlemlenerek değerlendirilmeye tabi kılmaktır (1992, s. 200).

Bedenin sinsice şekillendirilerek yararlı kılınması sadece bireysel gelişme ve yararlarla sınırlı değil ayrıca kümülatif olarak grubu ve toplumu da kapsamaktadır. Halkın elinde kalan zaman ve bedensel gücü kapatma mekânları ile üretimin bir aracı

haline getirilecektir (Foucault, 2015, s. 252). Üretimin artırılması, istenilen faydanın sağlanması için bireysel olarak yoğrulup şekillendirilen bedenler grup çalışmalarında etkinliği artıracak ve katkıyı maksimize edecek şekilde yönlendirilecektir. Bir elin nesi var, iki elin sesi var' gibi söylemlerle optimal fayda için bireylerin bir arada hareketleri ile bireysel güçler eklemenecek ve güçlerin toplamından faydalanılacaktır. Bu sistem katı komuta ve hiyerarşi gerektireceği için öğretmen, şef ya da komutan figürlerinde otorite rolleri görülmesi gerekmektedir. Artık beden icraatın nesnesi, katı hiyerarşik sistem içerisine basamak ve basamaklar silsilesi olarak istenilene ulaşmak için terbiyenin ve şekle sokmanın merkezinde yerini almıştır.

Foucault, 18. yüzyıl filozoflarına atfedilen mükemmel toplum hayalini “[...] ilkel toplum sözleşmesine değil de, sürekli baskılara; temel haklara değil de, sonsuza kadar gelişmeye yönelik terbiye etmelere; genel iradeye değil de, otomatik itaatkârlığa yönelik” olan toplumsal düzenek üzerinden sert dille eleştirmektedir (1992, s. 210). Toplumsal yapının yeni tasarımının insani hususlara dayandırılarak süslenecek servisinin arkasında bedenin faydasal olarak keşfi ve ondan yararlanmanın taktikleri yatmaktadır. Eski rejimde toprak ne ise artık beden de odur. Tabiri caizse ne ekersen onu biçersen zihniyetiyle bireyselleşme ile özgürleştirilme değil bedenin istenilen şekle sokulmasının önü açılmıştır. Topluma ifade edilen özgürleştirme vaatlerinin daha derin tabiiyete sebebiyet verildiği görülmektedir. Ayrıca iktidar bireyi doğruluk sınavından geçirirken onun bedenini itaatkârlık ve üretkenlik kriterlerince değerlendirmektedir (Güneş, 2015, s. 66). Modern dönemin mikro-iktidar kurumlarında normalin dışına çıkanlar olan ötekilerin -deli, suçlu, cinsel farklılıklar-bedenleri de tedavi maksatlı ve ıslah amaçlı kapatma yollarıyla tabi kılınması amaçlanmaktadır.

Disiplin metodu ile itaatkâr kılınmak istenen bedeni yapılandırmanın bazı metodolojik kademeleri müteakip disiplinin perçinleştirilmesi hedefi için *terbiyenin yöntemlerini* incelemek yerinde olacaktır.

2.4.2. Terbiyenin yöntemleri

Bedenin yararlılığının keşfini müteakip başlayan itaatkâr kılma süreçlerinin etkin sağlanması için beden terbiye edilmesi gerekmektedir. Bu hem itaatkârlığı perçinleyecek hem de disiplinsel düzeneğe bağımlı kılacaktır. Foucault, sistematik süreçleri içinde barındıran terbiye etme disiplin mekanizmasının '*hiyerarşik gözetim*', '*normalleştirici yaptırım*' ve bunların bileşkesi '*sınav*' şeklinde taktiksel aletleri işleyen bir yöntem olarak tasnif etmektedir (1992, s. 214).

Foucault hiyerarşik gözetimi diğer disiplin örneklerini de açıklamada sıklıkla kullandığı askeri kurum ve yapı ile ilişkilendirmekte ve bu kavramı 'askeri kamp' örneği ile açıklamaktadır; "Mükemmel bir kampta iktidarın tümü, yalnızca tek bir gözetim aracılığıyla icra edilmektedir" (1992, s. 215). Bütün yapının iç ve dış dizaynının milimetrik olarak boşluk bırakmayacak şekilde normlarla -yönerge, talimnamelerle- düzenlendiği bu mekânları Foucault '*iktidar diyagramı*' olarak nitelendirmekte ve bu modelin şehircilikte, işçi kentlerinde, hastanelerde, tımarhanelerde ve hapishanelerde yapısal olarak esas alındığını ve kapatma için mihenk taşı haline geldiğini belirtmektedir. Mimari yapının iktidar mekanizmasının varlığını gizleyerek içine aldıkları bireylerin davranışlarına etki ederek onları değiştirecek ve bilgi nesnesine dönüştürecek yapının da dizayn edilmesi hiyerarşik gözetim yönteminin dikkat çeken yönünü oluşturmaktadır.

Okullar terbiye etmenin hem mimari hem de işlevsel olarak varlığının temsilcileridir. Özellikle yatılı okullarda dersliklerin, yatakhanelerin, yemekhanelerin ve diğer alanların tasarımı öğrenciyi gözetim ve kontrol altında tutmaya elverişlidir. Nöbetçi ya da gözetmen öğretmenin bakışı tüm sınıfı, yatakhaneyi, dersliği anında kat edebilecek ve belirlenen düzen dışında olan ivedilikle fark edilebilecektir. Disiplinsel kurumlar mimarinin verdiği avantajla gözetimi etkili sürdürecektir ve hiyerarşik gözetmenlerle de tavır ve tutum değişikliğini işleteceklerdir. Gözetleme sadece öğrenci ya da işçiler üzerinde değildir "sürekli olarak gözetim altında tutulan gözetmenler" bu mekanizmanın 'piramit' yapısı sayesinde gözetmenin de gözetlendiği ve gözetimin herkesi kapladığı hiyerarşik bir sistemsel mekanizma mevcuttur" (Foucault, 1992, s. 222). Hiyerarşik gözetim sistemi, fabrikalarda atölyelerde etkin olarak mimari yapısal avantajla beraber işçiler arasında yer alan farklı statülü personeller ile sürdürülmektedir. Gözetim altında denetleme ile işçilerin üretim güçleri kontrol edilmekte, istenilen kalitede hızlı ve istekli üretim yapmaları üzerinden

gidişatları kontrol edilmekte hatta kayıt edilerek ücretlendirilmelerine yansıtılmaktadır. Bu gözetim yapısının tercih edilmesi Foucault'a göre kar sistemi ve özel mülkiyet ile ayrılamaz bütünlüktedir (1992, s. 219). Bu sebeple patronlar karlılığı düşürecek nitelikten yoksun ve yetersiz üretimi kabul etmez, hatta hata sonucu mülkiyete ya da sermayeye zarar verilmesinin önüne geçmek için sıkı kontrol ve gözetimi sürekli kılacak tedbirler alınmasını ister. Marks'ın gözetimin ekonomik işlevine yönelik "bu gözetim, yönetim ve aracılık işlevi, kendine bağımlı olan çalışma işlevinin ortaklaşa olduğu andan itibaren, sermayenin işlevi haline gelmiş ve kapitalist işlev olarak özel nitelikler kazanmıştır" (Marx,2004;Foucault,1992:220) tespiti kapitalizmin disiplinci iktidarla eklemleşmesini göstermektedir. Kapitalist üretim ilişkisinin gözetim işlevinin etkinliği ve disipliner iktidarın işlevselliği sayesinde sürdürülebilirliği korunmaktadır. Bu sebeple beden terbiyesi piramitsel hiyerarşi içerisinde oluşturulan gözetim ve katı disiplin mekanizması ile küçük yaşlardan itibaren başlayarak ister okulda, ister kışlada, isterse de fabrikada olsun iktidar mekanizmalarınca üretilen bu teknikler bütünü ile sistemin parçası olarak işlemini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Bunların gerçekleştirilmesi için insan bedeni araç olarak kullanılmakta, bireysel ve toplumsal gözetimle terbiye edilmenin nesnesi olmayı sürdürmektedir (Urhan, 2010, s. 75).

Gözetim mekanizması ile terbiye etmenin pekiştiren faktörü olarak normalleştirici yaptırımı görebiliriz. Normalleştirici yaptırım disiplin uygulaması ile ceza hukukunun alanı dışında kalan hayatın tüm kesimini saracak konuları düzenleyen bir disiplin alanı yaratılmaktadır. İdari yaptırımla düzenlenen disiplin alanı baskıyı empoze ederek ve itaati koşulsuz dayatarak terbiye etmenin en etkili aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. İdari ödül ve ceza mekanizmalarının etkin kullanılmasına imkân tanıyan sistem, bireylerin hiyerarşik yapının otoritesine mecbur kılarak, itaati ve kabullenmeyi dayatmaktadır. İdari normlarla belirlenen kuralların sadece işle ilgili olmayıp ahlaki ve davranış düzenlemelerine yer vermesi beden terbiyesine yönelik olduğunu göstermektedir.

Atölyede, okulda, orduda koskoca bir zaman(geç kalmalar, yerini bırakmalar, işin kesintiye uğratılması),faaliyet (dikkatsizlik, ihmal, heves yokluğu), tavır (kabalık, itaatsizlik), söylev (gevezelik, haddini bilmezlik), beden("düzgün olmayan" tutumlar, uygunsuz hareketler, pislik),cinsellik (utanmazlık, açık saçıklık) mikro-cezalandırma sistemi hüküm sürmektedir (Foucault, 1992, s. 224).

Görüldüğü gibi kabahatler ve yaptırımlarına ait örneklerden sadece az bir kısmına yer verilmiştir. Bu az örnekleme de dahi insani hususların tolere edilemez olması ve makine-insana ulaşmak için terbiye ve cezalandırma sisteminin hayatın tüm alanlarında uygulandığını göstermesi açısından büyük anlam ifade etmektedir.

Cezalandırma iktidarını mahkemelerden alıp idarenin takdirine bırakan ve bunun için normsal bir alan oluşturmakla beraber; uygun olmayan tavırların ya da kuraldışı hareketin muğlaklığı üzerinden hareket edilecek olması baskının ve kontrol altına almanın ne kadar kolay sağlanabileceğini belli etmektedir. İktidar ilişkisinin dengesini bu disiplinsel cezalar ve yaptırımlarla bu gücü elinde bulundurana vermek ve orada bir iktidar uygulanmadığını düşünmek olanaksızdır. Bu güç ile cezalandırılanın sistemde ki varlığını sonlandırmak amacından ziyade, onu istenilen faydayı sağlayacak şekle sokarak ıslah etmek, değiştirmek ve yönlendirmek hedeflenmektedir.

Disiplinsel cezalandırma sadece cezalandırarak terbiye etmez aynı zamanda, istenilene uygun hareket edeni ödüllendirerek ödül-ceza ikili motivasyonu ile de terbiye metodunu genişletir. Hapishanede gardiyanlar ve müdürlerin sahip olduğu cezalandırma yetkisi ile okullarda cezalandırma, ödüllendirme, kategorize etme ve tasnifleme sistemleri aynı tekniklerle işletilmektedir (Foucault, 2015, s. 250). Bu benzer yapılar farklı olanı ön plana çıkarıyor gibi görünseler de aslında standardizasyonu yani tek tip ve birbirine benzeyen bireyler oluşturmaya yönelik disiplin mekanizmalarını işletir. Bedeni, nihai hedefi olan sistemin normaline dönüştürmek adına birbirinden farklı taktiksel yöntemler uygular. Foucault bu süreçleri “tüm noktalardan geçen ve disiplin kurumlarını her an denetleyen sürekli cezalandırma kıyaslamakta, farklılaştırmakta, hiyerarşik hale getirmekte, türdeşleştirmekte, dışlamaktadır. Tek kelimeyle, normalleştirmektedir” şeklinde açıklayarak nihai hedefin normalleştirme olduğunu belirtmektedir (1992, s. 230). Normalleşme, disiplinsel iktidar mekanizmasının nihai hedefidir. Anormal olan ötekilerin dışlanması, baskılanması ve kapatılması gibi uygulamalarının sonuçları farklı olanın tehlikeli olması savıyla hep aynı yere varmaktadır. Ne kadar bireyselleşme teşvik edilse ve üretilse bile bilimsel kurumların ürettiği bilgiler ve yasal normlar dahilinde hayat sürmenin kolaylığı yoluyla bireyler disiplinsel iktidar mekanizmalarının içerisinde yer alır. Bu sebeplerden ötürü normalleştirme iktidarı,

ürettiği söylemlerle özneler oluşturma yöntemlerin de ceza, denetleme ve disiplin kurumları ile epistemolojik bilginin üretilmesinden yararlanır.

Normalleştirmenin sağlanması için terbiyesi hedeflenen beden hiyerarşik gözetim ve normalleştirici yaptırımı bir arada barındıran *sınav* olarak belirlenen teknikten geçirilmesi gerekmektedir. Foucault'a göre sınav; "normalleştirici bir bakış; nitelermeye, tasnif etmeye ve cezalandırmaya izin veren bir gözetimdir" (1992, s. 231). Sınav tekniği farklı kurumlarda farklı şekillerde hayata geçmektedir. Hasta, hastanede vizite ile *sınavdan geçirilmekte* ve teftişin yerini alan devamlı bir kontrol ve gözlem mekanizmasından geçirilmektedir. Çıracak ustasının, öğrenci öğretmenin, işçi işverenin ya da eğitmeninin, deli psikiyatrin-psikologun, suçlu ise hâkimin, mahkûm da gardiyanın yaptığı sınavdan geçirilecektir. Her sınav farklı kapsamlar ve içerikler içerisinde olmakla beraber ortak nokta hep verilen ve istenilenin geriye yansıtılmasını içerecektir. Koskoca bir iktidar, güç oyununu barındırsa da bireyselliği üzerinden iktidarı değil sınavı tabi olanın görünürlüğü öne çıkartılacaktır.

Sınav mekanizması sonucunda belge üretilmesi ve bu belgenin erki elinde bulunduranların onayı ile ortaya çıkması bireysel başarının arkasında terbiye eden iktidarın gizil varlığına delalet etmektedir. Bu yaklaşımı Foucault "sınav bir öğrenim sürecinin yaptırımı olmakla yetinmemektedir; [...] sınav öte yandan öğretmene, bilgisini aktarmanın yanı sıra, öğrencilerin üzerinde bütün bir bilgi alanı kurmasına olanak vermektedir" (1992, s. 234) şeklinde ifade etmektedir.

Disiplin mekanizmasının bedeni üretken kılmasını sağlamak amacıyla terbiye edilmesinde kullanılan tekniklerin her biri - 'hiyerarşik gözetim', 'normalleştirici yaptırım' ve 'sınav'- hayatımızın içerisinde yer alan bütün yapılarda/kurumlarda yer almaktadır. Bu mekanizmalar doğrultusunda bireysel özellikler, karakterler, kariyerler ve özel hayatlar şekillendirilmektedir. Kurumların içerisinde geçirilirken istenilenleri sergileyemeyenler başarısızlık, yetersizlik, beceriksizlik gibi küçük düşürücü ve özgüven kırıcı değerlendirmelerle istenileni vermemesi halinde kurumsal yapıdan kovulacakları üzerinden tehditle ya da ince ve planlı hedefler doğrultusunda bireylerin inşası ve değiştirilmesine yönelik mekanizmalara uyumun sürdürülmesinin gözetilmesi ve kayda alınmasıyla terbiye edilmesi amaçlanmaktadır. Bu sebeplerle değerlendirildiğinde bireyler, terbiye etme teknikleri üzerinden disiplin altına

alınmada düzene sokulmakla yetinilmeyecek, tabi kılmanın nesnesi haline getirilecekler ve son olarak da bilgi edinmenin aracı ve bilginin öznesi olacaklardır (Foucault, 1992, s. 281).

İktidar terbiye etmenin devamlılığının sağlanmasını disiplinin en etkili aracı olan gözetim üzerinden bilgi toplamak, kontrol etmek ve denetlemek mekanizması ile işletir. Her an her yerde görüldüğünü ve kontrol edildiğini hissettirerek bireylerde otokontrol mekanizması oluşturan panoptikon sistemi ile gözetim altında tutma tekniğinin ele alınması yerinde olacaktır. Bu bölüm Foucault'nun 'Hapishanenin Doğuşu' adıyla Türkçeye çevrilen eserini merkezli ele alınacaktır. Bu eserin orijinal ismi '*Surveiller et Punir Naissance de la Prison*' -hapishanenin doğuşu: gözetleme ve cezalandırma- anlamlarını barındırmaktadır. Bu sebeple Foucault'ya göre gözetlemenin, disiplinsel iktidar teknikleri içerisinde en önemli yere sahip olduğunu değerlendirmek doğru olacaktır.

2.4.3. Panoptikon Sistemi ile Gözetim Altında Tutma

Disiplinsel iktidar, bedenin ve toplumun denetimini ve kontrolünü sürekli kılmanın en etkili yöntemini gözetlemekte keşfetmiştir. Modern gözetimin köklerini Foucault 'Hapishanenin Doğuşu' adlı eserinde veba salgınına karşı kentlerde yapılan düzenlemelerle ve Bentham'ın panoptikon dizaynını ele alarak incelemektedir.

17. yüzyılda Avrupa'da veba hastalığının görüldüğü şehirler tabiri yerindeyse ölüme terk edilmişlerin ya da yaşayan ölülerin şehri olarak nitelendirilebilir. Buralarda uygulanan salgınla mücadele tedbirleri nedeniyle şehirlerin aslında her çıkışı, ölüme uzanan bir labirente benzetilebilir. Çünkü bir tarafta ölümcül hastalık tehlikesi ile evlere kapatılmanın doğal sonuçları olarak açlık, sosyal izolasyon, yaşamsal ihtiyaç ve zevklerden muafiyet ortaya çıkmakta, diğer taraftansa dışarı çıkmanın cezası ölüm olarak uygulanmaktadır. Bu paradoks altında yaşamın sürdürülmesinde uygulanan katı kuralların etkinliği her caddenin gözetlenmesi ve denetimden sorumlu gözetmenlerin oluşu, evlere malzeme tedariki için iletişim kurulmadan eşyaların alınmasını sağlayacak aletlerin geliştirilmesi, sokaklarda sadece gözetmenlerin, askerlerin,

eminlerin ve ölü gömücülerin¹⁰ dolaşabildiği büyük ve detaylı bir tasarı mekanizması ile sağlanmaktadır. Foucault bu mekanizma ile teftişin sürekliliğinin ve *bakışın* devamlılığının mekânsal ve zamansal olarak insanların üzerinde olacak şekilde tertip edildiğini belirtir. “Herkes kendi kafesine kapatılmış, kendi penceresinde, adı okunduğunda cevap vermekte ve istenildiğinde kendini göstermektedir, bu canlıların ve ölülerin büyük teftiştir” (Foucault, 1992, s. 247). Her çıkışın ölüme uzandığı bu sistemde insanlar laboratuvaradaki bir denek faresinden farksız olarak sürekli gözetlemenin altında yaşamlarını sürdürmüştür. Düzene uyum sağlamak yaşamının ön koşulu haline getirildiği için bireyler itaatin kolaylığını seçmek mecburiyetinde kalmıştır.

İktidar yaşamsal alanların denetimi ve kontrolünü sınırlamakla kalmamış tedaviye de el koymuştur. Sadece izin verilen hekim hastaları görüp muayene edebilir ve o ilaç verebilir. Tedavi sadece iktidarın uygun gördüğü formatta sürdürülmektedir. Evlere kapatılma üzerinden yürütülen kontrol denetim beraberinde koskoca kayıt sistemini de beraberinde getirmiştir. Evde yaşayanların kimlikleri, sağlık kayıtları, düzene uyum gösterip göstermedikleri, ihtiyaçların ve varlıklarının listesi gibi en küçük detayın ve hareketlerin bile kayıt altına alındığı ve kontrol edildiği koskoca bir sistem oluşturulmuştur (Foucault, 1992, s. 248). Veba hastalığı üzerinden iktidar kendi disiplin mekanizmasını inşa etme fırsatını yakalamıştır.

Foucault'nun *cüzamlının simgesel halkı* olarak tanımladığı ve bizim ilk bölümde ele aldığımız ötekileştirme süreçleri öznelerine (deliler, yoksullar-dilenciler, aylaklar-serseriler ve suçlular) cüzam imgesi üzerinden dışlama ve kapatma mekanizması yürütülmüştür. Veba salgını üzerinden ise bireysel ve toplumsal denetim, kontrol ve gözetimi sürekli kılacak disiplinsel iktidarın inşası ve sürdürülmesi olanağı elde edilmiştir. “**Bir yandan büyük kapatma; diğer yandan iyi terbiye**” (Foucault, 1992, s. 249).

Feodal dönemde, modern dönemde olduğu gibi bir gözetim sistemi bulunmamaktadır. Feodal dönemde de cezalandırma ve ödüllendirme mekanizmaları mevcut olmakla beraber bunun asıl amacının toplumun tamamını kontrolden ziyade vergilerin kontrolü ve asker teminin etkin yapılması temelinde yürütülmüştür. Etkin anlamda gözetim mekanizmasının işletilmesi modern döneme denk gelmektedir.

¹⁰Karga olarak adlandırılır (Foucault, 1992, s. 246)

Modern denetim ve gözetim mekanizması 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarına uzanmaktadır. Veba salgını mücadelesiyle başlayan gözetleme sisteminin etkin olarak yürütülmesini Foucault, Bentham'ın mimari tasarımı olan panoptikon tanımı ve tasviri üzerinden açıklamaktadır. Kapatma iktidarı olarak planlanan sonrasında sistematikleşen ve tüm kurumlara yayılan gizil gözetim ve kontrol mekanizmasına olanak veren bir yapıya evrilmenin simgesi olan panoptikona, veba kentlerinden yaklaşık 150 yıl sonra geçiş sağlanmıştır.

Panoptikon, İngiliz hukukçu Jeremy Bentham'ın hapisane tasarımı olarak el yazmalarında ortaya çıkmıştır, fakat Foucault'nun tasarımı disiplinsel iktidarın bir mekanizması olarak tüm kurumlarda yer aldığı savıyla bilinir hale gelmiştir. Panoptikon yapısı incelendiğinde; halka biçimli bir binanın ortasında avlu ve kule bulunmaktadır. Halka içeriye ve dışarıya bakan hücrelerden oluşmaktadır. Hücrelerin içlerine kurumun amaçları doğrultusunda - suçlu, deli, çalışan ya da öğrenci - yerleştirilebilir. Kulede bulunan gözetmen, yapının mimari avantajı sayesinde bütün hücreleri görebilme kudretine sahip olur. Ayrıca gözetmene verilen diğer bir avantaj da gözetlenenlerin kulenin içini yani gözetleyeni görememeleridir. Bu sebeple hangi anda gözetlendiğini, takip ve kontrol edildiğini bilemeyen hücredeki kişi her an gözetleniyormuşçasına davranmak zorunda hissedecektir. Foucault'ya göre iktidarın hayalini kurduğu bu ütöpik yapı fiilen hayatın içerisinde yer almaktadır (2015, s. 224).

Panoptikon sistemi; gözetleme ve gözlemi bir arada gerçekleştirme, güvenlik düşü ile bilgi temini imkânını sağlama, insanları hem bireyselleştirme hem de toplumsallaştırma, dışlama ve tecrit etmenin sistemlerinin hepsini en sade ve avantajlı şekliyle hapisanede hayata geçirmiştir (Foucault, 1992, s. 314). Fakat bu sadece gözetlemenin sadece hapisanede uygulandığı manası taşımamaktadır. 19. yüzyıl panoptikonu hapisane düşünüy aratmayacak hapisane fabrika örneklerine sahiptir. Bu anlamda Rhone bölgesinde kadınların çalıştırıldığı hapisane-fabrika örneği dikkat çekicidir. Foucault'nun 'patron düşü' olarak nitelendirdiği ve işçinin tüm zamanını fabrikada geçirdiği ücretsiz çalıştığı sadece ayrılırken bir ücretin ödendiği ve tüm hayatının kurallara göre düzenlendiği bir mekân; hapisaneden farksız bedeninin sadece üretim için bir alet konumuna itildiği ve ölmek için çalışmanın dayatıldığı bir mekân. Foucault'ya göre 'kapitalist ütopya'nın hayali olan yatılı/manastır/hapisane tipi fabrikalar 1850'li yıllarda hayat bulmuştur (2015, s. 242). Ütopya olarak kalması

arzulanan bu acı ve trajik insanlık dışı çalışma koşullarının halen devam ediyor olması kapitalist rüyanın sürdürüldüğünü göstermektedir.

Panoptikon mimarisinin verdiği eşsiz tasarım sadece gözetleneni değil ayrıca gözetleyenin de gözetlenmesine imkân vermesi sebebiyle mikro seviyeden makro seviyeye kadar tüm mertebelere etkili denetim ve kontrolü sunan ekonomik iktidar mekanizması olduğu görülmektedir. Bu sebeple panoptikon görünmeden görmeye imkân veren ve bakışı her an üzerinde hissederek onu zihninde içselleştirmeye sebebiyet veren gözetlemenin sürekliliğini temel alan bir iktidar teknolojisidir. Hücre de ister normalleştirilmesi istenen dışlama özneleri olan deli, suçlu, dilenci/yoksul olsun, isterse de terbiye yöntemi ile kendisinden maksimum fayda beklenen işçi veya verilen eğitimi alan itaatkâr bir öğrenci olsun. Artık fark etmez. Çünkü hapishaneye benzeyen diğer kurumlar -okul, hastane, kışla ve fabrika- aracılığıyla ahlakın, sağlığın ve ekonominin üzerinden toplumun ve bireyin inşası bu eşsiz ama basit yapı ve düşünce aracılığıyla gerçekleştirilecektir (Revel, 2012, s. 59-60). Eski rejimde yer alan korku seanslarının, katliam gösterilerinin, acı ve azabın çılgınlıklarının yerini zihnin üreteceği gözetlendiği düşüncesi ile kendiliğinden gelen kabulleniş ve itaat alacaktır. Bu sebeple kapatma kurumları arasında konfor ve görsel farklılıkların olması aldatmacası arkasında ıslah, terbiye etme ve itaatkâr kılmanın panoptik zihniyeti yer almaktadır.

Kimin olduğu fark etmeksizin sistem her an gözetlemeye muktedir olduğu mesajı üzerinden ve terbiye etmenin yöntemlerinin desteğiyle zihinleri ele geçirip dayatılan normlara, kurallara ve düzenlemelere göre beden hareketlerini kontrol etme gücüne sahip olmaktadır. Panoptikon sisteminde de istenilen budur. Gözetlenmese bile gözetlendiğini düşünerek kendi kontrol mekanizmasına sahip özne (süje) insanlar. Bununla birlikte panoptikon hücrenin klasik işlevini tersine işletmektedir. Panoptik kapatma; gizlemek, saklamak yerine sürekli görünen bir düzeneği işletir.

Foucault panoptikonu, '*zihnin zihin üzerinde iktidarı*' olarak nitelendirmektedir (2015, s. 224). Zihnin ele geçirilmesini ise ruh üzerinden işletir ve ruhu beden hapishanesi olarak okur. Bu okumanın altında ele geçirilen zihnin yapısı yatmaktadır. Zihin 'bakışın oyunu' nedeniyle her an gözetlemeye maruz kaldığı algısıyla

gözetlemenin süreksiz olması ihtimalini pasifize eder ve süreklilik kazanan bir kendini kontrol etme iktidarı oluşturur (Megill, 2012, s. 393). Bu sebeple zihinleri şekillendirilmiş olan özne bireyler her an gözetlendikleri düşüncesi üzerinden artık bedenlerini kendilerine dayatılan bilgiler ışığında kullanacaklardır. Panoptikon tarzı disiplinsel gözetim ile ulaşılmak istenen zamanın ve bedenın sömürüsüdür.

Panoptikonun büyük başarılarından birisi de iktidarı hissedilir fakat gizli kılmasında mevcuttur. Kişilerin boyun eğerek itaat etmeleri, soyut bir bağlantıyı oluşturan yapısal dizaynla ortaya çıkmaktadır. Bu mimari ütopya ile Foucault'a göre **“iktidar anonim hale gelir ve otomatikleşir”** (1992, s. 222). Bu sebeple artık iktidarın kim/kimler tarafından uygulandığından ziyade kesintisiz denetimin, düzenin ve kontrolün sağlanması ve gözetlemenin sürdürülmesi zorunluluktur. Bu vesileyle panoptikon sistemi, şiddete başvurmaksızın mahkûm, deli, çalışan, öğrenci, asker, hasta gibi mikro-iktidarın farklı kurumlarının öznelerinin belirlenen kurallara göre hareket etmek mecburiyetinde hissetmeleri neticesinde işlerlik kazanmaktadır. Panoptikon, disiplinsel iktidarın yarattığı ‘siyasal anatomi’nin sürdürülmesinin vazgeçilmezidir (Foucault, 1992, s. 262). Bu yöntem ile ölüm ya da bedenın yok edilmesinden ziyade onun disiplin altına alınarak üretken, ahlaklı, güçlü ve kuvvetli kılınması üzerinden üretkenliğin ve faydanın yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Panoptikon tarzı gözetleme ve baskılama tekniği etkinliğini artırmak ve tüm topluma yayılmayı ve kapsamayı başarmak için hukuki yapıları kullanmakta hatta hukukun bıraktığı boşlukları, boşluk bırakmayacak şekilde doldurarak adaletin doğal uzantıları halini almaktadırlar (Foucault, 1992, s. 285). Hayatın her kademesini kapsayan disiplinsel yapı fiziksel acı çektirme, azap seansları ya da işkence usullerine başvurmaksızın gözetleme metodunun bireysel içselleştirilmesiyle ya da toplumsal cemaat yapılarınca gözetilme ve denetlenmenin sürdürülmesi ile daha etkili ve başarılı hal alacaktır. Suç ve ceza alanında yaşanan dönüşümle, suçlunun toplum düşmanı halini aldığı sistemsel yapıda hukuk sistemi, ceza uygulamalarında ıslah edici çözümlere yönelmiş ve suçun arkasında yatan sebeplerden ziyade suçlu kişi üzerine odaklanarak, suçun tekrürünü engellemeyi kendine görev edinmiştir. Bu hukuksal dönüşüm toplumun cemaat yapısı ile disiplinsel iktidarına olan desteğin sağlanmasında etkili olmuştur. Eski toplumsal yaşamda yer alan cemaat yapısı sayesinde insanların bilinirliği, sanayi toplumu sonrası şehirleşme ve nüfus göçleriyle

bozulmuş ayrıca bilinmeyen insanlar ile işsiz, aylak ve yoksul kesimin artışı cemaat yapısından olmayan, denetimden uzak aylak grubun tehlikeli olduğu algısını oluşturan süreç olmuştur. Hukukun boşlukları nedeniyle ‘tehlikeli’ görülenler, ‘anormal’ler ya da ‘ötekiler’e yönelik cemaatsel kontrolle toplumsal baskı ve denetim artmıştır. Bu yapısal reform ile kapalı bir toplumsal yapıyı dayatan 'karantina' tarzı kapatma ile disiplinden ziyade panoptikon tarzında ve her zaman her yerde gözetlemeye ve gözetlenildiği hissi vererek geliştirilebilen mekanizmanın dayatıldığı gözetim üzerinden yapılandırılan toplumsal yapının oluşturulması tercih edilmektedir (Foucault, 1992, s. 271). Bu sebeple sosyal varlık olan insanlar; bu koskoca gözetim mekanizması içerisinde sosyal, ekonomik, siyasal ama en çok da epistemolojik iktidarlarca sarılı gözlemevinin içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir.

Gözetlemeye dayalı disiplinlerin ortaya çıkışını Foucault ‘Büyük Kapatılma’ adlı eserinde “hem görünür hem de okunur şeffaf toplum düşü” (2015, s. 91) ifadesiyle belirtmektedir. Toplumsal birlik antik dönemlerde bayramlar, arena gösterileri, infaz ve azap gösterileri ortak acı veya sevinç üzerinden tüm toplumun seyirci olması ile sağlanmaktayken, panoptikon ile bu düzen tersine çevrilir ve birbirkaç kişinin tüm toplumu seyredildiği kontrol tekniğine dönüştürülür. “[...] Toplum; ‘gösteri değil, gözetim toplumdur’” (Foucault, 1992, s. 272). Eski rejim içerisinde toplumsallık, modern dönemde ise bireysellik ama denetlenebilir bireysellik söz konusudur. Denetlenebilir bireyselliği üreten ve sürdürülebilir kılan ise kayıt mekanizmasıdır. İnsanoğlunun zorunlu olarak belli bir kimliğe sahip olması, doğumla başlayan ve sonrasında tüm hayatın kayıt altına alınmasını koşullandıran bir yönetim mekanizmasının denetimini ve kontrolünü kolaylaştırmaktadır. Foucault’a göre bireyselleş(tir)me de iktidarın ortaya koyduğu bir denetim sisteminin bir aracıdır (Revel, 2012, s. 45). Ona göre iktidar bireyselleşme ile kişilerin hayatlarını baştan sona kayıt altına alma tekeli elinde bulundurmakta ve bu bilgilerle okuldan, hastalığa ya da adli ve idari ceza kayıtlarına sürekli ve sınırsız erişimle modern damgalama sistemi ile bireye sürekli ve güçlü bir yapı tarafından denetlendiği ve takip edildiği hissini vermektedir. Foucault’ya göre bu teknikler; koskocaman kayıt altına alma ve bunun getirdiği modern gözetleme ve kontrol altında tutma mekanizmasının sonucudur (2015, s. 282). İktidarın bunun için geliştirdiği yöntem ise panoptikon mekanizmasıdır. Tasarım olarak her ne kadar hapishane olarak planlanmış ve bu şekilde inşa edilmemiş olsa da Foucault’a göre onun asıl başarısı bütün hayata yayılan

denetimi gerçekleştirmesinde saklanmaktadır. Tüm bu gözetim iktidarı kapitalist üretimin doğurduğu ekonomik ve siyasi yapının ihtiyaçları doğrultusunda insan bedenini ve zamanını işgücüne dönüştürmek amacıyla gerçekleşmiştir. Hapishane, tımarhane gibi kurumlar da işgücü niteliğine sahip olmayanları tekrar kazanmak adına kapatırken toplumun diğer kesimlerine gözdağı verdikleri gibi kural dışı kişileri inceleme ve kayıt altına alma imkânı sağlamaktadır.

Hayatın her alanını kuşatan disiplin ağı anlaşılmaaksızın benliğimizi sararak kişisel ve toplumsal bir oto kontrol mekanizması yaratmaktadır. Bu şekilde sağlanacak itaatkâr birey ve toplum ile siyasi-iktisadi iktidar hem verimliliği artırabilmekte hem de maliyetleri düşürerek riskleri minimize edebilmektedir. Bu başarı sayesinde iş yerinde ustabaşlar, kışla da komutanlar, hastane/tımarhanede hastabakıcılar, okulda öğretmen/idare, ailede baba gücü ve denetimi elinde bulundurmakta istenilen davranışların ve hareketlerin üretilmesini takip ve kontrol etmektedirler. Motivasyon araçları ise ahlaki düzene uygun hareket edilmesi, sağlığın korunması, eğitimde başarının artırılması, işyerinde üretimin artırılması ve kışlalar da harp için hazır kıt'aların üretilmesi olarak ortaya çıkacaktır (Foucault, 1992, s. 275). Üretim üzerinden aslında siyasi-ekonomik sistemin gereksinimine göre bedeni tasarlamak ama bu tasarı yapısının içinde kalmasını ve devamlılığını sürdürmek için de aralıksız onu gözetlemek mecburiyetindedir. Çünkü burjuvazi, hukuksal reform ve yeni yönetim yapısı (parlamentar sistem) ile her ne kadar mülkiyetini ve sermayesini koruma altına almış olsa da, mevcut hukuksal ve siyasal mekanizmaların çıkarlarının sürdürülmesinde yetersiz kalacağı anlamıştır. Bu nedenle bütün toplumu kuşatan yeni bir iktidar teknolojisi ihtiyacının fark edilmesi disiplinsel iktidarın inşasında etkin rol oynamıştır (Foucault, 2015, s. 95-96). Burjuvazi ve kraliyet iktidarının sürdürülmesi iktisadi devamlılığın da sürdürülmesine bağlı olduğundan; üretimin artırılmasıyla refahın artırılabacağı savı doğrudan iktidarın gücünün artışı da beraberinde getirmiştir. Bu mekanizmanın etkin sürdürülmesi için bireye ve topluma müdahale gücüne sahip geniş yetkilerle donatılmış hukuk dışı iktidar kurumlarınca kullanılan yöntemlerle anormal olan ötekileştirilen kesimler burjuvazinin iktisadi sistemine yarayacak araçlarla kontrol altına alınmışlardır. Disiplinsel iktidar, hukuk dışı kurumlar aracılığıyla ayrıca tehlikeli görülen ötekileri kontrol altına almakla ayrıcalıklı kesim olan sermaye sahiplerine karşı eşitsiz dağılım ve sermayeden pay alma hak iddialarını ve başkaldırı hareketlerini de dizginleme teminatı halini alarak ayrıcalıklı kesimin

ayrıcalıklarına karşı itiraz imkânlılığını ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple panoptikon tekniği, soruşturma yöntemine ihtiyaç duyulmaksızın bilgi toplar, araştırır, inceler ve bilgi üretir. Bireyler, düzene sokulmakla kalınmamış, tabi kılmanın nesnesi haline getirilmişler ve son olarak da bilgi edinmenin aracı ve bilginin öznesi olacak varlıklar olarak görülür olmuşlardır. Bunların hepsi gözetlemenin sağladığı ayrıcalıklardır. Bu sistem ile bireylerin istenilen hareket ve tavırları sergileyip sergilemedikleri çeliğin işlenmesi esnasında ki suya ve ateşe maruz bırakma ve örselenmesine benzer bir mekanizma ile faydalılık üretimi hedefinde işletilir. Foucault'ya göre panoptizmin gözetleme, denetim ve ıslah mekanizması toplumun içerisinde kök salmış iktidar tekniklerinin ana hatlarını oluşturmaktadır (2015, s. 237).

Panoptikon bireyleri terbiye etmenin ve itaatkâr kılmanın etkin yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Panoptik hapisane ile mahkûmların denek gibi kullanılması ve cezaların etkisinin ve sonuçların incelendiği bir laboratuvara dönüştürülmesi söz konusudur. İnce hesaplarla belirlenen kurallarla ve adli ceza dışındaki disiplinsel yaptırımlarla mahkûm bireyin tavır ve davranışları istenilene uyum sağlaması halinde iyi hal indirimiyle ödüllendirilmesi, adli cezanın disiplin teknikleriyle bütünleştiğinin ya da birbirlerine bağımlı olan taktikler mekanizmasının mevcut olduğunun göstergesidir. Fakat Foucault bu sistemin sadece tasarlandığı hapisane modeline özgü olmadığını ve birçok fonksiyonu olduğunu vurgular; tutukluları cezalandırma, hastaları tedavi etme, öğrencileri eğitme, delileri muhafaza, işçilerin çalışmalarının gözetlenmesi ile aylakların çalıştırılmaya zorlanmasına kadar geniş yelpazesıyla tüm hayatı çevrelemektedir (1992, s. 258).

Eşitlikçi haklar sistemini sağladığı iddia edilen hukuk sistemi, mikro-iktidar düzeneklerince belirlenen normlarla kuşatılmakta ve sınırlandırılmaktadır. Disiplin düzeneklerinin karanlıkta kalmış eşitsizlikleri ve disipliner iktidarının varlığı hükümlerlik döneminden kalan hukuk düzeni ile kısıtlanamaz (Foucault, 2002, s. 53). Buradan aldığı güçle panoptikon tarzı gözetleme, denetleme ve ıslah teknikler bütünü etkinliğini artırmak ve tüm topluma yayılmayı ve kapsamayı başarmak için hukuki yapıları da etkin olarak kullanmaktadır. Bu sebeple bireyler sürekli gözetlendikleri algısıyla ötekileştirilmemek ve ötekinin maruz kaldığı toplumsal, hukuki ve hukuk dışı tekniklere maruz kalmamak için gönüllülük içerisinde hareket tarzı geliştirip bunu içselleştirmektedirler.

Kapitalist sistemde yer alan siyasi-iktisadi mekanizmanın disiplinsel iktidar ve gözetleme ile yapmak istediği ötekileri sistemin dışına atmak ya da kapatmak kadar onlar üzerinden gözetimin ve denetimin sürdürüldüğünün mesajını yayan teknikler ve araçlarla iktidar teknolojisini üretim ilişkilerinin derinlerine kök salma imkânı vermektedir. Modern araçların icadıyla kapitalizm üretmek kadar tüketmeyi de artırmayı tetikleyen yenilenmeye gitmiştir. Modern panoptikon olarak adlandırılabilirler kamera sistemleri, akıllı telefonlar, akıllı bileklikler, sosyal medya uygulamaları ve internet arama motorları gibi birçok modern teknolojinin araçları hayatlarımızı kuşatmıştır. Bu teknolojilerin faydaları bir yana bırakılarak ele alındığında kişisel özellikler ve ihtiyaçların kayıt altına alması, belli tip tüketimi sürekli görsel kılarak toplum mühendisliğine başlaması gibi hususların Foucault'nun Solex örneğinde belirttiği üzere arzu ve isteklerin yönetimi üzerinden zihnin yapılandırılmasına evirilen modern panoptikon varlığını ortaya çıkartmaktadır. Ancak sistemin sürekli tüketimi teşvik ederken, arzuları karşılamaya yetersiz ekonomik sorunların ve adaletsiz maddi dağılım sorununun çözümünü göz ardı ettiği değerlendirilmektedir. Bu devasa sistemin insani konuları öncelemekten uzak olduğu anlaşılmakta ayrıca sürekli gözetlendiği ve denetlendiği algısı ile hareket eden insanların özgür iradeleriyle hareket etmelerinden ve sağlıklı toplumsal yapının olduğundan bahsetmenin pek mümkün olmadığı görünmektedir (Karakehya, 2009, s. 320).

Disiplinsel iktidarın ürettiği teknolojiler; bedenin itaatkâr kılınması, terbiye edilmesi ve sürekli gözetlenmesi ister hukuki ister hukuk dışı kurumlar vasıtasıyla olsun en büyük kazanım ve faydayı kapatma mekânların işlettiği teknikler ve ürettiği imgelerden almışlardır. Kapatma tarih içerisinde farklı süreçlerden geçerek disiplin iktidarının tekniğine dönüşmüştür.

2.5. SON VARIŞ NOKTASI OLARAK 'KAPATILMA'

Michel Foucault'nun araştırmaların merkezinde yer alan kapatma/kapatılma kavramları, bizim araştırmamızın da merkezi konumunda yer almaktadır. Ötekileştirilen, farklılaştırılan ve anormali temsil eden dışlanmış gruplar ünlü düşünürün arkeoloji yöntemi ile araştırma merceğinin odağında konumlandırılmıştır. Bu kapsamda

Foucault özellikle 16. yüzyıldan itibaren yaşanan kırılma anlarını detayla inceleyerek deliler, suçlular, cinsel farklılıklar hakkındaki analizlerini aktarmıştır. Bizim ötekiler olarak ele aldığımız dışlanmanın öznesi olan kişi ve kişiler topluluğu tarihin farklı dönemlerinde sadece dışlanmakla kalmamışlar ayrıca kapatılmanın da nesnelere olarak şiddete ve tecride maruz bırakılmışlardır.

Aklın keşfiyle delilik hakkında oluşturulan söylem ve uygulamalarda yaşanan dönüşüm birinci bölümde ele alınmıştır. Batı’da 16. yüzyıldan itibaren delilik hoşgöründen ağır ağır uzaklaşmış, dışlanma ile başlatılan süreçler delilerin 17. yüzyıldan itibaren kapatma mekânlarında yerlerini almalarıyla sonuçlanmıştır. “Cüzzamlıların Avrupa âleminde boş bıraktıkları yerler yeni kişiler tarafından doldurulmuştur: bunlar **“kapatılanlardır”**” (Foucault, 2006, s. 96). Akıl keşfi sonrası belirlenen normlar içerisinde akıl dışı- deli işaretlemesini ve etiketi ile nitelendirilmiş dışlama ve sonrasında tedavi işletilmeksizin kapatmaya maruz bırakılmıştır. Burada amaç siyasi-iktisadi sistemin çıkarları doğrultusunda anormal olarak görülenin, varlığına katlanılamayanın ve farklı olanının toplumdan ihracıdır.

Vatanında istenmeyen konumuna sürüklenen deliliğe yeni bir alan sağlayan kapatma mekânı, sadece delililerin mekânı olmayacak ayrıca suçluların, aylakların, sefillerin, cinsel farklılıkların, hastaların, hayırsız evlat ve babaların kısacası istenmeyen ya da rahatsızlık hissedilen kesimlerin mekânı haline dönüşecektir. Bu farklı kesimden insan kitlesini bir araya getiren sebep işsizlik sorunu kaynaklıdır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, şehirlere göç hareketine neden olmuş ayrıca 17. yüzyıl içerisinde yaşanan savaşlar sonrası şehirlerde yığılan aylak nüfus oluşturmuş olup bu başıboş nüfusun kontrolü ve denetimi için üretilen mekanizma kapatma olmuştur (Foucault, 2003, s. 172). 16. yüzyıl kapatma mekânlarının ‘genel hastane’ adı altında tüm bu farklı kesimleri içerdiği bilinmektedir. Bu mekânların farklı paydalarda yer alan özneleri bir araya getirmesi; farklı siyasi ve ekonomik amaçlar altında yasanın otoritesinin hâkim olduğu devlet hayaline göre kurgulanmıştır (Foucault, 2006, s. 100).

Paris’te 1656 yılında kurulan genel hastane; kapatma mekânı olarak nüfusun ellide birini kapatacak kadar ileri giden bir kapatmaya ev sahipliği yapmıştır. Bu yaklaşık olarak altı bin insan etmekte ve bu nüfusun çoğunluğunu ötekiler olarak

adlandırdığımız deliler, hastalar, yoksullar, cinsel farklılıklar, aylak ve başıboş insanların oluşturması dikkat çekicidir (Foucault, 2015, s. 105). Ayrıca bu kapatmalar hapishane sistemi öncesinde bir cezalandırma yargılamasından geçirilmeden yapılmaktadır. Çünkü Genel hastane ne tam anlamıyla bir hastane ne de tam bir adli kurumdur. Özerk yetkilerle donatılmış özel bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Bu mekânlara ayırım yapılmaksızın tehlikeli olarak görülenlerin kapatılmış ve bu kişilerin sosyo-ekonomik sistemden tecridi gerçekleştirilmiştir. “Dışlanmış olan şey, çalışma normuna tabi tutulamayan tüm bir kitledir [...] Kapatılmış bu insanlara asla hasta muamelesi yapılmıyor, topluma dâhil olmayı başaramayan insanlar olarak davranılıyordu” (Foucault, 2003, s. 230).

Eskiden isyanların şiddetle bastırılması, insanların öldürülmesi ve malların yok edilmesi ile sonuçlanan savaş ortamı mevcutken, kapitalizmin ortaya çıkışı sonrası karşılaşılan başkaldırı durumlarında savaş hali uygulamasının muhtemel işgücünü de ortadan kaldırma tehlikesi taşıması nedeniyle kapatma mekânları üretilmiş ve kapatma tekniklerinin gücünden yararlanılmıştır. Foucault muhtemel isyanın ve riskli kesimlerin kontrol altına alınması amacıyla üretildiğini ifade ettiği kapatma mekânlarının aynı zamanda kapatılanların kriz sonrası iş gücü ihtiyacında ucuz kaynak niteliği taşıyacağını belirterek kapatmayı kapitalist ve ekonomik düzenle açıklar (2015, s. 105-106). Artık isyanın bastırılması için orduya gerek yoktur fakat düzenin sağlanması için yeni bir terim olarak “asayiş” tanımı ortaya çıkacak ve toplu kapatmanın amacı asayişin sürdürülmesi olarak ifade edilecektir (Foucault, 2006, s. 69). Foucault 17. yüzyıl öncesi polis teşkilatının mevcut olmadığını, gözetim evlerinin kuruluşuyla polis teşkilatının kuruluşunun aynı döneme denk gelmesinin sistemin kapatmayı sürdürmek için denetleme ve baskı aygıtına ihtiyacı ortaya çıkardığını belirtir (2003, s. 230). Burjuvazinin güvenlik kaygısının şehre göçlerle ve savaş sonrası oluşan yoksulluk ve aylaklık sebepleriyle üst seviyelere ulaştığı görülmesi sonucunda güvenlik ve asayiş tedbirlerinin artırılması kapatmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bayrak, 2016, s. 56). Tarih içerisinde yer almayan kapatma kurumları bu vesileyle işlevsellik kazanacaktır. Modern bir hapishane olmasa da genel hastane sistemi hapishanenin atası olarak tanımlanabilir. Genel Hastane, monarşi ve burjuvazi düzeninin merkeziyetçi yapısıyla aynı zamanlarda tasarlanarak hayata geçirilmiş ve bu yapının yürütme aracı olarak hızla tüm şehirlere yayılmıştır (Dolgun, 2015, s. 67).

Genel hastanelerin ilk olarak özellikle endüstriyel şehirlerde ortaya çıkması iş gücünün etkin kontrolünün sağlanması ve iktisadi temelli yaklaşımı destekler niteliktedir. Kapatma mekânları ve katı asayiş uygulamaları ucuz iş gücünün üzerinde baskı ve tehditkâr varlığı sayesinde, kontrol ve denetim altında olmalarını sağlamıştır. İşgücü “[...] zorunlu çalışma kuralına tabiydi[...] Bu kişiler kapatılıyordu çünkü çalışmanın dışındaydılar; fakat bir kez kapatıldıklarında, yeni bir çalışma sisteminin içine kapatılmış oluyorlardı” (Foucault, 2003, s. 230). İşsizliğin olmadığı dönemlerde genel hastane, gözetim evleri gibi aylakların ortadan kaldırılması fonksiyonunu yerine getirmekte, ayrıca bu kişileri çalışma sistemine hazırlama ve ihtiyaç halinde iş gücü üreten mekanizmalar oluyordu. Aylaklık, serserilik, yoksulluk gibi öteki olarak konumlandırılanlar toplumsal düzensizliğin sebebi olarak görülmekte ve çare olarak çalışmak dayatılmaktadır (Foucault, 2006, s. 127). Fakat 18. yüzyıl sonlarına doğru sanayileşmenin giderek artması iş gücü ihtiyacını artırdığı gibi işçi ücretlerini de artırmıştır. Mevcut iş gücü ihtiyacını en ucuz yolla karşılamak ve gözetim evlerinde topyekûn kapatmanın maliyetini de ortadan kaldırmak için modern hastane sistemi üretilmiştir (Foucault, 2003, s. 232). Bu topyekûn kapatmadan tasnif ederek kapatmaya geçiş sürecidir. Hızlanan üretim kapasitesi ve ağı, yüksek iş gücü ihtiyacı doğurmuştur. Ancak artan iş gücü ihtiyacı, emeği kıymetli hale getirmesinin sonucu olarak ücret politikasının sınırlandırılması maksadıyla kapatılan grupların varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Artık amaç işsizliği bitirmek değil, iş arayışında olan nüfusu artırmaktır. Bu yaklaşım Marx’ın ‘yedek işçi ordusu’ içeriğine benzerlik göstermektedir. Marx’ın bu teorisine göre kapitalizm işgücünü kendi çıkarları doğrultusunda yönetmektedir. İktisat biliminde yer alan arz-talep mekanizması gibi ‘yedek işgücü ordusu’ da emek arzı ve talebi arasında denge ve dengesizliğin kapitalizmin ve sermaye sahiplerinin menfaatlerine göre şekillendirildiğini ifade etmektedir (Omay, 2011, s. 139). İşgücü ihtiyacının azaldığı dönemlerde toplum içerisinde yoksul ve aylak nüfusun artması kapatma mekânlarındaki kişi sayısını artırmış, artan işgücü ihtiyacı dönemlerindeyse kapatmalar azalmıştır.

Kapatılmanın çehresinin değişimi Fransız Devrimi sonrası döneme denk gelmiştir ve klasik dönem ile modern dönem kapatmaları farklı işlevler görmüştür. Klasik dönemde kapatma, tecrit, dışlama ve soyutlama fonksiyonu işletmiş; düzenin istenmeyenlerinin hepsinin ayırım gözetilmeksizin aynı mekânlara kapatılma imkânı

doğmuş, modern dönemde kapatma sınıflandırmayı ve mikro iktidar kurumlarını beraberinde getirerek terbiye etme ve normalleştirme pratikleri uygulanmıştır. Bu sınıflandırma ile deliler akıl hastası olarak tımarhaneye (ruh ve sinir hastalıkları hastanesi), suçlular hapisaneye ve gençler ıslahevlerine kapatılmış, kapatma mekânları gözetim altında tutma, kontrol ve denetimi sağlayacak disiplinsel tekniklerle donatılmışlardır (Foucault, 2015, s. 106).

18. yüzyıl kapatmasıyla 19. yüzyıl kapatması farklıdır. Birinci kapatma marjinalleşmeyi önlemek için onu dışlamakta ve tecrit etmekte; ikinci kapatma marjinalliği kontrol altına almayı hedefleyerek, bireyselliği teşvik ederek onu farklı bir dizi kurum içine sabitlemekte ve bireyleri üretim, bilgi aktarım ya da ıslah aygıtlarına bağlayarak onların sistemin amaçları doğrultusunda normalleştirilmesini sağlamak vasıtasıyla “*dışlama yoluyla içirme*” fonksiyonunu işletmektedir (Foucault, 2015, s. 245-246). 19. yüzyılda mutlak monarşi hâkimiyetinin kaybolması neticesinde iktidarın varlığını sürdürmesi bilgisel yönetime dayanır. Tıp, sağlık ve eğitim faaliyetleri burjuvazinin ortaçağda yaşamlarının, erklerinin ve işlerinin sürdürülmesi için vardı fakat halk arasında yaygınlık ve zorunluluk yoktur. Yönetimin artık bilgi olmadan sürdürülemeyeceği ve halkın kontrol edilemeyeceği anlaşılmıştır. Hastanenin, tıbbın ve eğitim kurumlarının bilgileri üretmesi ve yayması yönetimin sürdürülmesinde kilit rol oynamaktadır.

Modern döneme geçişle birlikte siyasal sistemde yaşanan dönüşüm ile hukuki reformlar sonucu ‘insani’ unsurları öne çıkartan sistem ile kapatılan topluluk ayırma tabii tutulmuştur. Bu ayırarak kapatma kurumlarının isimleri farklı olsa bile Foucault’ya göre 19. yüzyıl kurumlarının mevzuatları incelendiğinde, söz konusu kurumların hastane mi, okul mu, atölye mi yoksa hapisane mi olduğu ayrımı yapılamayacak kadar benzerlik taşıdıklarını ifade etmektedir (2015, s. 137). Kapatma mekânlarında konfor bakımından farklılıklara rağmen işletilen tekniklerin benzerliğinin nedeni; kapatmanın, artık sadece tecrit etmek değil, disiplin etmek temelinde; itaatkâr kılmayı, yararlı kılmayı ve normalleştirmeyi amaçlamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bütün kapatma mekânları *soyutlama, hiyerarşik yapı ve tedavi-normalleştirme* tekniklerini işleterek bedeni şekillendirmekte, ondan yararlanmakta ve nihayetinde istenilen doğrultuda hareket etmesini, düşünmesini hatta yaşamasını kodlamaktadır (Foucault, 1992, s. 313).

Hastanelerin kurulması, öteki olanın toplumsal yapıdan dışlanması ve ihraç edilmesi gibi olumsuz nitelermelerden uzaklaşarak tedavi etme tabiri ile olumlanmış ve kapatmanın cezalandırma olarak görülmesi engellemiştir. Kapatmaların tasnif edilmesi de bu sebep altında yatmaktadır. Toplu kapatmalar artık işlevsiz ve sistemin istediğini sağlamaktan uzaktır. Bireyleri etkin, yararlı ve itaatkâr kılma mekanizmaları ile ayrıca bu tasnifin içerisinden sürekli gözetim ve kayıt tutmanın sağlayacağı bilgiler sayesinde yeni bilgiler ve söylemler geliştirerek, yönetme faaliyeti kolaylaştırılarak iktidarın sürekliliğine katkı sağlanacaktır. Anormal olan artık bir bilgi nesnesidir, kapatılması tedavi, ıslah veya yardım adı altında olsun onlar artık toplumun ve bireyin özneleşme süreçleri için araçlardır. Anormal olanı belirleme yetkisi nasıl ve neden psikiyatra verilmiştir? Anormal bireyi, normal ortamından uzaklaştıran bir tedavi ile tekrar nasıl normal olması beklenir? Bu sorular üzerinden Foucault delilerin tedavi adı altında dahi tımarhanelere kapatılmasına itiraz eder, doğal yaşam alanlarından ayrılan kişilerin izolasyonla nasıl normal davranış geliştirmesinin sağlayacağı konusunu eleştirir ve tedavinin bireyin yaşadığı ortamında yapılması gerekliliğini savunur. Foucault **‘hasta olan toplumsal grupsa’** sorusuyla; birey ile grup ilişkisini ele alan sistematikte hatalı olanın grup olup olmadığı ayrıca hatanın sürdürülmesinin tercih edilip edilmediği konusunda çalışmaların sürdürüldüğünü belirtmiştir (Foucault, 2015, s. 130).

Akıl hastanelerine kapatılma ile ilgili çalışmamızın ‘Delilik (Akıl/Akıl dışılık)’ bölümünde ‘Guguk Kuşu’ filmi üzerinden tımarhanelerin disiplin sağlama ve gözetleme de ne kadar katı kurumlar olduğunu hatta hayat üzerinde hukuksal bir ek karara ihtiyaç duymadan karar verme yetkisinin olmasını belirtmektedir. Bu açıdan tedavi adı altında icra edilen uygulamaların ne kadar güçlü bir iktidar tekniği olduğuna dair bir örnek temsil etmektedir. Foucault, tımarhanelerin toplumda tahammül edilemeyen vakaların tedavi edilmesi maksadıyla fakat kapatma ya da cezalandırma yapısı olarak değil hastane adı altında bilimin koruması altına alınan ama gerçekte hastane adında kapatma mekânı olduğunu ifade eder (2015, s. 119).

Kapatma mekânlarının tasnif edilerek ayrılmış olmalarına rağmen hapsedme ve tedavi etme temelinde suçluluk ile deliliğin birbirilerine eş olmasa da benzer oldukları düşüncesinin sürdürüldüğüne dair Kriminoloji kongrelerinde bir Fransız ile Rus arasında geçen diyalog dikkat çekicidir:

Biz Avrupalılar suçlu olamama öncelikle akıl hastası olan -akıl hastası oldukları için suçlu ve suçlu oldukları ölçüde de akıl hastası olan- bu kişilerle tartışmakta çok güçlük çekiyoruz ve ne yapacağımızı da pek bilmiyoruz; çünkü onları ağırlayacak yapılara sahip değiliz. Ama Sibirya’da bakir topraklara sahip olan sizler bunu gayet iyi yapabilirsiniz, bizim sürgüne gönderdiğimiz, Cayenne’e ya da Yeni-Kaledonya’ya yolladığımız tüm bu insanları, Sibirya’ya sahip olan sizler, hem tıp hem de ceza hukuku açısından değerlendirebilir, tüm bu kişiler için rahatlıkla büyük çalışma kampları örgütleyebilirsiniz. Onları bu iş için kullanırsınız ve böylece zenginlik vaat eden bu toprakları değerlendirmiş olursunuz [...] (Foucault, 2003, s. 120).

Burada belirtildiği üzere; cezalandırmada tıp, ceza hukuku, ekonomi ve siyasi tekniklerin iç içe geçmesi yeni bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Kapatmanın farklı yöntemlerle ve tekniklerle sürdürülmesinin asıl amacının ekonomik olduğunun bilinçaltının dışı vurumu niteliğindedir. Ayrıca suç-akıl sağlığı arasında bağlantının nasıl kurulduğuna dikkat edilirse akıl hastalığı durumu ile suçluluğun eşleştirilmesi ve suçlu ve delinin nesneleştirilerek değerlendirmelerden geçirilmesinin istenmesi, kapatılmanın bilgi üretim ağı bağlantısını sergilemektedir.

Kapatma mekânı olarak hapisane mekanizması, ünlü ceza reformistlerince önerilmemesine, daha önce cezalandırma kültüründe yer almamasına rağmen ve birçok alternatif cezalandırma aygıtı (sürgün/ihraç, teşhir, zararın telafisi ve kısasa kısas) arasından sıyrılarak tek seçenek olarak modern dönem cezalandırma mekanizması ve aygıtı halini almıştır. Bentham tarafından dizayn edilip, mimari yapısal anlamda hiç kullanılmamış olsa da, Bentham’ın hapisanesi Foucault’a göre modern kapatma mekânlarının en büyük keşfi panoptikon teknolojisinin üretimini sağlamıştır. Panoptikon dizaynı ile devamlı gözetimin sürdürüldüğü inancı, sadece bedeni kontrol altına almakla kalmamış, sürekli izlenildiği izlemine ile birey kendini sınırlayarak otokontrol mekanizması yaratmış, bireyin zihnini ve ruhunu devamlı gözetlendiği ve denetlendiği kurgusuyla bireyin kendi bedenine kapatılmasına imkân sağlayacak bir iktidar tekniği ortaya çıkmıştır.

Hapsetmenin cezalandırma tekniği olarak ortaya çıkışı detaylı olarak ‘Ceza ve Cezalandırma’ kısmında ele alınmıştır. Bu sebeple hapsetmenin ceza sistemi içerisinde ortaya çıkışı ve etkilerinden ziyade bu kısımda hapisanenin kapatmaya etkileri ile diğer kapatma kurumlarına benzerlikleri ve 18. yüzyıl sonrası yaşanan iktisadi-siyasi sistemsel değişim sonrası sisteme sağladığı katkılar açısından ele

almayı doğru olduğu değerlendirilmektedir. Hapishanenin, ceza sistemleri arasında sıyrılarak, ceza aygıtı ile bütünleşen disiplin aygıtı olarak ortaya çıkması disiplinin öncelenmesinin neticesidir. Hapishane burjuvazi egemenliğinin sahip olduğu denetim ve disiplin mekanizmasının oluşmasının nedenini teşkil etmiştir (Megill, 2012, s. 391). Ceza sisteminin azaptan hapsedmeye kaydırılması çok hızlı gerçekleşmiştir. Kapatılmanın bu yeni formu ile kapatılmanın sadece suçlulara yönelik olacağı algısı inşa edilmiştir. Diğer kapatma mekânları bu vesileyle arındırılmış ve ‘temizlenmiştir’ (Foucault, 2015, s. 252). Kapatmak; çalıştırmak, tedavi etmek için iyi olan konumuna konulurken hapishanede suçluları toplumdan uzaklaştırdığı ve toplumu koruduğu için iyi imgeyi barındırmakla birlikte normların ihlaline karşı caydırıcı yapısı ve varlığıyla kötü imgelerin toplamı haline dönüşür.

Bu anlamda hapishanenin temelde iki fonksiyonu sürdürdüğü ve bunların hayati olduğu belirtilebilir. Birincisi varoluş amacının tersine suçluluğu sürdürmesi, ikincisi ise *varoluşların gözetlenmesidir*. Birinci hususla sürdürülen suçluluk siyasal ve ekonomik sistem için yararlıdır. Toplum için suçlu tehdidi algısını sürekli kılar; aylaklığı suçlulukla eşleştirir, işgücünü sürdürür ve çalışmazsan suça saplanırsın algısını barındırır. Hapishanenin suçluluğu bitirmekten ziyade onu sürdürmesi hapishanenin bireysel ıslah temelli bir kurum olarak yansıtılmasına rağmen toplumsal ıslahı hedefleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmasına neden olur. Ayrıca suçluya yüklenen anlamlar sebebiyle hapishane, diğer kapatma mekânlarını - hastane, fabrika, okul ve kışla- kapatma mekânı olmaktan kurtarır. Foucault hapishanenin, kapatma kurumlarının ortak ve sembolik niteliklerini taşıyan, ayrıca insanlardan bedeni olarak yararlanmayı hedefleyen panoptik sistem için cezalandırıcı ve ıslah edici mekanizmasının varlığından ötürü örnek teşkil edici olduğunu belirtir (2015, s. 136).

İkinci husus hapishanenin diğer mikro-iktidar kurumları gibi mükemmel bir gözetleme sistemini barındırmasıdır. Hapishane; atası olan Mettray sisteminin disiplin edici mekanizması ile yapısal olarak içinde aileden, ordudan, atölyeden, okuldan ve adli yapıdan teknikler barındırması ve sürekli gözetimin sürdürüldüğü panoptikon yapısının tüm memurlarıyla ve bütün toplumla gözetleme ve denetimin devamlılığı sayesinde gözetimin varoluşunun temsilidir. Önce disiplin ile beden ve zihin itaatkâr ve yararlı kılınacak, sonrasında hem toplum hem kurumlarca -mikroiktidar- sürekli denetlendiği ve kontrol edildiği hissiyle birey kendi kendini kontrol edecek ve bu

kontrolü içselleştirerek bu şekilde yaşamayı normal olarak kabul edecektir. Ayrıca hapishane anormalin istenilen kalıba sokulmasını sağlayacak teknikleri de içinde barındıran bir yapısal reformdur. Bu görevini yerine getirmek temel hedefi olması sebebiyle; hapishane dışarı ve boşluğu olmayan ve barındırdığı disiplin mekanizmalarının kesintisiz ve eksiksiz olarak aktarılmasına imkân tanıyan tekniksel bütündür (Foucault, 1992, s. 296).

Eski rejimde yasa ihlalcisi ve hükümdara başkaldıran niteliği sebebiyle hükümdarın düşmanı olan, modern dönemde ise sözleşmeyi bozan, toplum düşmanı ve canavarlık niteliklerine bürünen düzensizlik, suç tehlikesini barındıran sapkın olarak sunulacaktır (Foucault, 1992, s. 380-381). Hapishane sahip olduğu cezalandırma erkiyle, yasa ihlalini veya hatayı ortadan kaldırılma kaygısında değildir. Daha ziyade hapishane barındırdığı disiplin teknikleri sayesinde sapma ve anormalliğin kontrol altına alınmasını ve sapkın kişinin 'normalleştirilmesi' derindedir. Bu sistemin işletilmesi için panoptik tekniklerin avantajlarından yararlanılır, sürekli gözleme ve kayıt altına alma teknolojisi sayesinde bireyin istenilene -normal olmaya- ulaşım ulaşmadığı ve hedeflere ulaşmak için nasıl taktikler gerektiği hususları gözetleme mekanizması vasıtasıyla sağlanır. 19. yüzyılda var olan modern kurumların neredeyse hepsi panoptikon yapısını bünyelerinde barındırmaktadır. Bu kurumlar gözetimin kurumlarıdır, hepsinde cezalandırıcı, hizaya getirici yapılar mevcuttur. Başta hapishaneler olmak üzere, hastaneler, tımarhaneler, bakım evleri, eğitim kurumları, fabrikalar ve atölyeler; tüm bu kurumlar sını, ekonomik ve siyasi iktidarın yapısal bütünü parçaları ve kapitalist işleyişin şartlarından oluşmuşlardır (Foucault, 2015, s. 126). Bu sebeple Foucault yaklaşımı ile kapatma tasarımı altında ortaya çıkan tüm mikro-iktidar kurumları, bireyleri terbiye etmekte, onları amaçlar doğrultusunda yararlanabilir kılmakta, devamlı surette gözetlemekte ve bu gözetim sonucu elde ettikleri verileri yeniden işleyerek ve yeni bilgiler üreterek denetleme ve kontrolü sürekli kılacak iktidar teknolojisini sürdürmektedir.

SONUÇ

Foucault hiçbir ideolojinin savunucusu olmadığını belirtir ve kendisi de alternatif bir sistem dayatmaz. Onu filozof, tarihçi, sosyolog, psikolog, antropolog ve sosyal teorisyen olarak nitelendirmek mümkündür. O başta iktidar, ötekiler, özne, gözetleme, bilgi, söylem ve epistemoloji olmak üzere siyasi, iktisadi, sosyal, demografik, tarihi ve edebi birçok farklı ekseninde konuları ve konular arası hususları süreksizlikleri, bağlantısızlıkları ve bağlantılarıyla inceleyerek hakikati araştırmaya kendini adanmış bir düşünce insanıdır.

Foucault genelde iktidar-özne-bilgi ve söylem kavramları üzerinden ele alınmakta ancak Foucault'nun bu araştırmalarının merkezinde dışlanmanın özneleri olan ötekiler konumlanmaktadır. Bu sebeple başta feministler olmak üzere ötekileştirilen, ezilen, boyunduruk altına alınan ve sömürülen birçok grubun desteğini kazanmıştır. “Deliliğin Tarihi” adlı eserinde *deli*, “Hapishanenin Doğuşu”nda *suçlu*, “Kliniğin Doğuşu”nda *hasta* ve “Cinselliğin Tarihi” adlı eserinde *cinsellik* temelli konuların ele alındığı görülmektedir. Çalışmamızda da dışarıya itilen ve anormal olarak nitelik kazandırılan kesim olan ötekileri, bunların kapatılmaları ve bunlar üzerinden sürdürülen sistematik yapı ele alınmıştır.

İktidarın bireyleri öznel deneyimleri üzerinden özneleştirme süreçlerini ele alan düşünür, dışlanan ve ötekileştirilen kişilerin yanında yer almıştır. Onların kısılan ve susturulan seslerini kendisine has üslubuyla ele almıştır. Dışlananları görünür kılarak onların kısılan seslerinin duyulmasını istemiştir. Arkeoloji metodolojisi ile tarihin süreksizliklerden oluştuğunu tespit eden düşünür, bugün sunulanın tarih içerisindeki konumunu, statüsünü inceleyerek dayatılanın geçmişte süreçler içerisinde değişerek geldiğini, mutlak doğru olmadığını, olumsuzluk temelli kavramlar olması sebebiyle dayatılıandan başka seçeneklerin olduğunu savunmaktadır. Bu noktada ötekilere yüklenen imge ve değerlerin kurgusal olduğu, mikroiktidar kurumlar (hastane, hapishane, okul vb.) sayesinde kurgunun sürdürüldüğünü göstererek iktidarın sadece baskıcı ve negatif yapıda olduğu varsayımına, iktidara üretkenlik ve pozitiflik katarak yenilikçi bir sunum kazandırmıştır.

Tarihin farklı dönemlerinde ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve siyasi koşullar toplumların kontrol altında tutulmalarını zorlaştırmıştır. Devlet olarak adlandırılan güçlü teşkilat, hükümlerlik döneminde bu tarz olayları savaş yöntemiyle çözmekte, cezalandırma tekniği de bu metodun devamı niteliğinde yer almaktaydı. Fakat modern devlete geçiş sürecinde değişen üretim teknikleri ve siyasi iktisadi yapı iktidarın elinde bulundurduğu öldürme hakkını, yaşatmaktan yana kullanmak mecburiyetinde kalmasıyla sonuçlanmıştır (Foucault, 2002, s. 248). Bunu hümanist bir okumayla insani olarak yaklaşanlara Foucault karşı çıkar ve savunusunda belirttiği üzere bu tercihin insanîyet adına değil yeni sistemin sürdürülmesi maksadıyla yapıldığını belirtir. Öldürme ve yaşatma seçenekleri arasından seçimin yaşatmaktan yana yapılması ekonomik siyasi sistemin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla şekillendirildiği değerlendirilmiştir. Yaşatmak sistemin ihtiyaçları doğrultusunda fakat kontrol ederek, itaatkâr kılarak ve üretkenliğinden istifade ederek...

Eski rejim döneminde işkence üzerinden korku ile dizginlenen birey ve toplumun, yenilenen sistem ve amaçları doğrultusunda beden ve zihni kontrol etmek amacıyla kurulan ve panoptikon teknikleriyle donatılan kurumlarca gözetlendiği, denetlendiği ve kontrol edildiği değerlendirilmektedir. Modern dönemle beraber işletilen sistemin modern dayatması altında kurgusal dışlama teknikleri devam ettiği değerlendirilmiştir. Deli, aklın keşfi sonrası akıl karşıtı konumuna sürüklenirken, suçlu; hata yapan-hak çiğneyenden yasa ihlalcisine oradan da toplum düşmanı haline dönüştürülmüştür. Sefil-yoksul ise kilise tarafından Tanrının yeryüzündeki şefkat ve merhametinin sembolü, sadaka ile yardım edilmesi teşvik edilenden çalışmadığı için sefalet içinde yaşaması normal görülene, cinsel hazlar; tensel ve doğanın verdiği arzudan önce günah olarak suskunluğa sonrasındaysa kışkırtma ile konuşkanlığa sevk edilmiş fakat kalıplara ve tedavilere sığdırılmıştır. Bu ötekileştirilme dönüşümleri ve süreçlerinin asıl nedeni sanayi toplumuna geçişle birlikte yaşanan siyasi, iktisadi ve toplumsal değişimlerin neticesinde kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Çalışma normuna uygun olmayanların siyasi iktisadi düzen için tehdit ve tehlike yarattığı algısıyla bu grubu kontrol altına almak için ötekileştirme süreçlerinin ve kapatma mekânlarının geliştirilen teknikler olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Ötekiler olarak görülen kişiler üzerinden tarihin farklı dönemlerinde üretilen bilgi ve söylemlerin değiştirilmesi ile kapatma mekânlarında da değişiklikler görülmüş olsa

da bu kişilerin mevcut düzen içerisinde dışlama pratiklerinin nesnesi olmaya devam ettikleri değerlendirilmektedir. Dışlama sistemi sadece delileri değil, çalışma normuna tabi tutulamayan herkesi içine alan bir yapıya sahiptir. Bütün bu tekniklerin, kapitalist iktidar teknolojileri ve stratejileri doğrultusunda görünmez parçalardan meydana geldikleri görülmektedir. Tüm ötekiler söylemsel ve bilgisel olarak değişimlerden geçmişlerdir. Çünkü mutlak doğru yoktur; ihtiyaçlara göre şekillendirilecek ve üretilecek bilgi vardır. Bu sebeple farklı dönemlerde farklı söylem ve bilgiler ışığında ötekileştirilen bu gruplar sadece dışlanmakla kalmayarak kapatmanın da nesnelere olmuşlardır. **Kapatma; ötekilerin/toplum dışlarının kendiliğinden elenmesidir** (Foucault, 2006, s. 135). Eski dönem kapatmaları tecrit etmek, uzaklaştırmak ve toplumdaki soyutlamak amacıyla ayırım gözetmeksizin topluca tüm ötekilerin toplama kamplarına benzer şekilde mekânsal olarak yığılmaları ile oluşturulmuştur. Modern kapatma ile üretilen tüm kurumlar, kapatma mekânlarına benzer işlevle disiplin teknolojileriyle beden yapılandırıldığı yerler haline almışlardır. Modern dönem kapatmaları panoptikon tekniği sonrası sürekli gözetlenme hissi altındaki bireyin, bedeni kontrolünden zihnini (ruhu) kontrol altına alma iktidarına ulaşmış ve bireyin kendi kendine sınır koyduğu, içselleştirdiği ve özneleştiği bir süreç işletilmesine olanak sunmuştur. Sistemin dışına çıkanlar içinse tımarhaneler tedavi kurumu olarak, psikiyatri ve tıp bilime dayalı normalin üretim yeri olarak ve hapishaneler normlara karşı gelen toplum düşmanlarının ıslahı adıyla suçluluğu sürdürme adına hem düzeltme hem de korkuyu sürdürme mekânları olarak varlıklarıyla sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu yaklaşımla Foucault disiplin temelli; gözetleme, denetim ve kontrol teknikleriyle donatılmış ve aklı öne alan siyasal iktisadi sistemin ürettiği dışlama mekanizmasını ortaya çıkarır ve yapıların özgürleştirmekten ziyade ötekileştirmeyi sürdürdüğünü ifade eder. Yasadışını toplumdaki ister ıslah etme ister tedavi etme adları altında olsun, dışlanan bireyin yeniden topluma geri kazandırılmanın başarılacağı yaklaşık iki yüz yıldır gerçekleştirilemeyen bir sorun olarak varlığını koruduğu görülmektedir (Foucault, 2015, s. 282-283).

Delilik temelli ötekiler üzerinde işletilen dönüşümler gibi suç ve ceza mekanizması da keskin değişimler göstermiştir. Cezaların yumuşatılmasının altında ‘insani’ yaklaşımdan ziyade ekonomik-siyasi sisteminin ihtiyaçları doğrultusunda itaatkâr, kurallara uyan, mülkiyete saygılı ve düşük ücretlerle de olsa çalışmanın kutsiyetine inanan grupların oluşturulması yattığı, hapsederek suçun önlenmesinin

etkisiz olmasının anlaşılmasına rağmen sürdürülmesinde ısrarcı olunması siyasi ekonomik sistemin suçlu ve suç üzerinden ürettiği imge ve değerlerin sürdürülmesine olan ihtiyaç kaynaklı olduğu değerlendirilmiştir. Hapishane, tımarhane gibi kurumlarda işgücü niteliğine sahip olmayanları tekrar kazanmak adına kapatırken toplumun diğer kesimlerine gözdağı verdikleri gibi kural dışı kişileri inceleme ve kayıt altına alma imkânı sağlamaktadır.

Michel Foucault'da yer alan ötekileştirme/dışlama ve cezalandırma mekanizma ve pratiklerinin oluşması ve dönüşümlerinin toprağa dayalı üretim sistemi olan feodal sistem ve hükümlanlık iktidarından sanayileşmeye dayalı üretime ve burjuvazi iktidarına dayanan siyasal ve ekonomik sistem olan kapitalizmin çıkarlarına göre bilgi ve söylem yenilenmeleriyle inşa edildiği değerlendirilmiştir. Bu sebeple ötekileştirme ve cezalandırma/kapatma mekanizmalarının burjuvazi iktidarının ve ekonomik siyasal sistem olan kapitalizmin çıkarlarına göre araçsallaştırıldığı kanaatine ulaşılmıştır.

Foucault ekonomik ve siyasal sistem için bir alternatif sunmaz fakat bu dayatılanı da kabul etmez. "*Cinsiyet yazgı değildir*" (Foucault, 2003, s. 278) ifadesinde belirttiği gibi **öteki olmak da kader değildir**. Foucault, diğeri/başkası/öteki olanın susturulanın ve sessizliğe sürükleneni hedef tahtasına oturtan sistemi hedef alır. Ötekileştirilenlerin sistemin mağduru olduklarını, bu kişiler için başka seçeneklerin mümkün olduğunu belirtir, *direnmeyi* seçenek olarak sunar ve destekler. Bu nedenle çözümü Foucault 'bir başka sistem hayal etmek, mevcut sistemde olan bitene katılımınızı genişletmek' (Megill, 2012, s. 327) olarak belirtmiştir.

KAYNAKÇA

- (ESK), B. E. (2001, 05 10). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar, Yoksulluk ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Ululararası Anlaşması.
- Abrevava, E. (2013). Psikanaliz Çağında Deliliğin Tarihine Bir Bakış. *Defter*, 209-222.
- Abrevaya, E. (2013). Psikanaliz Çağında Deliliğin Tarihine Bir Bakış. *Defter Dergisi*, 209-222.
- Akgündüz, G. Ö. (2013). FOUCAULT'DA İKTİDAR VE BEDEN İLİŞKİSİ. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-16.
- Araşan, A. (2011, 5). Kentsel Dönüşümün Ötesinde: Foucault'un sorunlaştırma, Nesneleştirme ve Özneleştirme Kavramları Perspektifinden Türkiye'de ki Kentsel Dönüşüm Söylem Oluşumuna Bakış. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Araşan, A. (2011, 5). Kentsel Dönüşümün Ötesinde: Foucault'un sorunlaştırma, Nesneleştirme ve Özneleştirme Kavramları Perspektifinden Türkiye'de ki Kentsel Dönüşüm Söylem Oluşumuna Bakış. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Aristoteles. (1975). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bauman, Z. (1998). *Work, Consumerism and the New Poor*. Philadelphia: Open University Press.
- BAUMAN, Z. (2000). *Siyaset Arayışı*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınevi.
- Bayrak, E. (2016). Siyasi İktidarın Geçirdiği Dönüşümler Bağlamında Cezalandırmanın Seyri. *TBB Dergisi*, 39-58.
- Beccaria, C. (2015). *Suçlar ve Cezalar*. (S. Selçuk, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Becker, H. (2013). *Hariciler (Outsiders)*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Bernauer, J. W. (2005). *Foucault'nun Özgürlük Serüveni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilişli, Y., & Çakmak, F. (2019). Biyo-iktidar Perspektifinden Türkiye'de Gazete Sağlık Haberlerinin Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 323-339.
- Boyne, R. (2009). *Foucault ve Derrida Aklın Öteki Yüzü*. (İ. Yılmaz, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*. Ankara: Ajans-Türk A.Ş.
- Bulut, Y. (2010). *Sosyoloji*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Chambliss, W. J. (2000). *Power, Politics and Crime*. Washington: Routledge.
- Connoly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çeçen, A. (1975). Hukukta Norm ve Adalet. *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 32(1).
- Çelebi, N. (1994). Sosyolojiden Psikiyatriye. *Çağrı, Kültür, Bilim Sanat Dergisi*, 4-6.
- Çelebi, V. (2016, 7 1). Michel Foucault'da Arkeolojik Çözümleme ve Arkeolojik Çözümlemenin Süreksizlik Tezi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, , s. 993-1014.
- Çelebi, V. (2016). Michel Foucault'da Arkeolojik Çözümleme ve Arkeolojik Çözümlemenin Süreksizlik Tezi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 993-1014.
- Çiftçi, İ. (2006). Uluslararası İlişkilerde 'Öteki' Kavramı Ve Avrupa Birliği İle İslam Konferansı Örgütü'nün 2002 İstanbul Buluşmasında 'Türk Modeli' Söylemi. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Deleuze, G. (2013). *Foucault*. (B. Yalım, & E. Koyuncu, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Dinçer, E. H. (2015). İktidar Karşısında Vatandaşın İktidarı: Refah Rejimi Bağlamında Yönetimsellik Anlayışının Eleştirisi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 31-48.
- Dolgun, U. (2015). *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu, Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dönmezer, S. (1987). Suç Siyaseti. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1-33.
- Eco, U. (2001, 10 10). Batının Üstünlüğü Meselesi. (Ö. Gözel, Dü.) *Le Monde*.
- Engels, F., & Kautsky, K. (1995). *Din Üzerine*. (K. Güvenç, Çev.) Ankara: Sol Yayınlar.
- Foucault, M. (1980). *"Power and Strategies", Power/Knowledge: Selected Interviews & Other Writings*. New York: The Harvester Press.
- Foucault, M. (1991). *Govermentality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Foucault, M. (1993). *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*. (S. Hilav, Çev.) İstanbul: YKY Yayınları.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplumu Savunmak Gerekir*. (Ş. Araktaş, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Foucault, M. (2003). *İktidarın Gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi*. İstanbul: İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi*. İmge Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *Bilme İstenci Üzerine Dersler*. (K. Eksen, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus College De France Dersleri (1977-1978)*. (F. Taylan, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Cinselliğin Tarihi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(40), 145-166.
- Göksu, A. (2009). İlegal Ekonominin Karşı Devrimi Olarak Kentsel Suç. 409-427.
- Göktürk, N. (2012). Ceza Hukukunun İşlevi, Kaynakları ve Temel İlkeleri. N. Göktürk, İ. ÖZGENÇ, & İ. Üzülmüş içinde, *Ceza Hukukuna Giriş* (s. 2-18). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Gölbaşı, S. (2010). *Foucault'nun Yasa-Norm Ayrımı*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Gutting, G. (2010). *Foucault*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Güneş, C. D. (2013). Michel Foucault'da Söylem ve İktidar. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 55-69.
- Güneş, C. D. (2013). Michel Foucault'da Söylem ve İktidar. *Kaygı*, s. 55-69.
- Güneş, C. D. (2015). Ruh Bedenin Hapishanesidir. *EKEV AKADEMİ DERGİSİ*, 59-73.
- Güngör, F. Ş. (2018). 'Deliliğin Tarihi' Bağlamında Toplumsal Ötekiliğin İnşasına Dair Bir Değerlendirme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(25), 131-144.
- Harvey, D. (2003). *Postmodernliğin Durumu*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Hegel, F. (1977). *The Phenomenology of Spirit*. Oxford: Clarendon Press.
- İçli, T. (2003). *Toplumdan kopuş: suç ve şiddet; Sosyolojiye giriş*. Ankara: Martı Yayınları.
- İçli, T. G. (2004). *Kriminoloji*. Ankara: Martı Yayınları.
- Ilgın, S. (2016, 06 21). *sosyalbilimler*. Suç ve Suçluluk Üzerine Sosyolojik Teoriler: <https://www.sosyalbilimler.org/suc-ve-sucluluk-uzerine-sosyolojik-teoriler-ceviri/adresinden-alinmistir>
- Karahanoğulları, O. (2002). Marksizm ve Hukuk. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62-92.

- Karakaş, M. (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-16.
- Karakehya, H. (2009). Gözetim ve Suçla Mücadele. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 319-357.
- Karğın, V., & Tosun, H. (2013). Sosyal Güç ve Suç Oluşumu: Çatıma Teorileri. E. Muş içinde, *Kriminoloji: Suç Teorileri ve Uygulamalar* (s. 191-215). Ankara: Karınca Yayınevi.
- Kartal, Ü. (2013). Delilik ve Eser Yokluğu: Bir Sınır Deneyimi Olarak Delilik. *Anemon*, 45-54.
- Keha, M. K. (2010). Descartes'ın Epistemolojisi ve Foucault'nun Eleştirisi: Akıl ve Akıl Dışılık Bağlamında Bir Eleştiri. *Kaygı*, 111-122.
- Keskin, F. (2015, 05 16). Büyük Kapatılma. M. Foucault içinde, *Büyük Kapatılma* (s. 7-30). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
http://www.birgun.net/research_index.php?category_code=1179238026&news_code=1179332205&year=2007&month=05&day=16. adresinden alınmıştır
- Keyman, F. E. (2000). *Küreselleşme, Devlet, Kimlik / Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kızmaz, Z. (2006). Suçun Siyasal Doğası Üzerine Odaklaşan Kuramalar ve Bu Kuramların Eleştirisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 97-114.
- Koloş, U. (2012, 07 16). Michel Foucault'nun İktidar Analizinde Hukukun Yerinin Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Köse, A. H., & Bahçe, S. (2012). "Yoksulluk" Yazınının Yoksulluğu: Toplumsal Sınıflarla Düşünmek. *Praksis*, 385-419.
- Kurnaz, I. (2012). Hukukun Taşları Yanarken: Adaletin Görme Biçimleri, Cezaevleri ve Masumiyet. *Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1-8.
- Lingis, A. (1997). *Ortak Bir Şeyi Olmayanların Ortaklığı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Macey, D. (2005). *Michel Foucault: Muhafız Yaşamları*. (Z. Okan, Çev.) İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Machiavelli, N. d. (2010). *Prens*. (Z. Türker, Çev.) Ankara: Öteki Yayıncılık.
- Marx, K. (1849). *The Trial of the Rhenish District Committee of Democrats*.
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1849/02/07.htm>. 8.7.2002. adresinden alınmıştır
- Marx, K. (1997). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2004). *Kapital Cilt 1*. Ankara: Kuban.

- Marx, K., & Engels, F. (1977). *Devlet ve Hukuk Üzerine*. (R. Serozan, Çev.) İstanbul: May Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2005). *Komunist Parti Manifestosu*. (R. Teksoy, Çev.) İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*. (T. Ok, & O. Geridönmez, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Megill, A. (2012). *Aşırılığın Peygamberleri Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Miles, R. (2000). *İrkçilik*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Mutluer, F. (1998). Sapma Kuramlarına Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(12), 217-229.
- Nahya. (2011, 1 1). İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 27-38.
- Omay, U. (2011). Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar. *Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 137-166.
- Özkazanç, A. (2007). Biyo-politik Çağda Suç ve Cezalandırma: Denetim Toplumunda Neo-liberal Yönetimsellik. *Toplum ve Bilim*, 15-52.
- Özkazanç, A. (2007). Örgütlü modernliğin çözülmesi sürecinde suçun yeniden siyasallaşması . A. Özkazanç içinde, *Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası* (s. 209-231). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Platon. (2008). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Revel, J. (2005). *Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi*. İstanbul: otonom Yayıncılık.
- Revel, J. (2012). *Foucault Sözlüğü*. Say Yayınları.
- Sakala, L. (2014, Mayıs 28). *prisonpolicy*. 07 03, 2020 tarihinde <https://www.prisonpolicy.org>: <https://www.prisonpolicy.org/reports/rates.html> adresinden alındı
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde 'Öteki' ile ilişki*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Selçuk, S. S. (2011). küresel dönüşümün kimlik boyutu: "öteki"nin inşası. *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Selçuk, S. S. (2012). Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacılaştırılması: "Öteki" ve "Ötekileştirme". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 77-99.
- Shoemaker, D. J. (1990). *Theories of Delinquency: An examination of explanations of delinquent behaviour*. USA: Oxford University Press.

- Spargo, T. (2000). *SPARGO, Tamsin, Foucault ve Kaçıklık Kuramı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Şan, M. K. (2005). Farklılık ve Çok Kültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. *Milel ve Nihal*, 3(1-2), 67-114.
- Şanlı, İ. (2019). Marksist Ceza Adaleti Eleştirisi. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2097-2109.
- Tchurgulia, N. (2019). Michel Foucault Bağlamında Disiplin ve Ceza: Sovyet Güney Kafkasya Örneği. *yüksek lisans tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Tdk. (2019, 01 01). 07 27, 2020 tarihinde sozluk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Tekeli, İ. (2000). Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine. *TESEV Yayınları*, 139-159.
- Timurturkan, M., DEMEZ, G., KART, E., ERTAN, C., CANKURTARAN, S., & Aktin, S. (2017). "Hükümlü" Olmanın Sosyal Tezahürleri: Sosyal Dışlanma, Damga ve Suç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 138-157.
- Topuzkanamış, E. (2013, 01 01). Hukuk ve Disiplin:Modern Toplumda Hukuka Uymanın Dayanakları. *Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topuzkanamış, E. (2014). Alışkanlık ve Hukuk. H. ÖKÇESİZ, G. UYGUR, & S. ÜYE içinde, *Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi* (s. 415-421). İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Topuzkanamış, E. (2019). Foucault'nun Düşüncesinde Hukuk ve İktidar. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1833-1850.
- Tunca, A. B. (2014, 5 19). <https://ayseburcutunca.blogspot.com/2014/05/foucault-ve-delilik-uzerinden-tarihsel.html>. FOUCAULT VE DELİLİK ÜZERİNDEN TARİHSEL ANALİZ. adresinden alınmıştır
- Tutal, N. (2006). *Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 11 9). *Anayasa*. Ankara, Türkiye Cumhuriyeti.
- Türkmen, M. (2017). Cezaya Alternatif Bakışlar ve Yeni Bir Disiplin Olarak Ceza Sosyolojisinin İmkanlılığı. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 703-720.
- Urhan, V. (1999). Sunuş. M. Foucault içinde, *Bilginin Arkeolojisi* (s. 7-12). İzmir: Birey Yayıncılık.
- Urhan, V. (2010). *Foucault*. İstanbul: Say Yayınları.
- Urhan, V. (2013). *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi*. İstanbul: Say Yayınlar.

- Wagner, P. (1996). *Modernliğin Sosyolojisi - Özgürlük ve Cezalandırma*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Walklate, S. (1998). *Understanding Criminology: Current Theoretical Debates*. Buckingham: Open University Press.
- wikipedia. (2020, Aralık 4). Ocak 6, 2021 tarihinde https://tr.wikipedia.org:https://tr.wikipedia.org/wiki/George_Floyd%27un_%C3%B6ld%C3%BCr%C3%BClmesi adresinden alındı
- Wright, E. O. (1994). *The Class Analysis of Poverty*. Londra: Verso.
- Yavuz, H. A. (2016). Türkiye'de Denetimli Serbestlik Mümkün müdür? D. Özyörük içinde, *Türkiye'de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Adalet Bakanlığı Ceza Ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Atalay Matbası.
- Yılmaz, S. (2004). Sermaye Birikimi Modelleri Çerçevesinde Türkiye de Sermaye Birikimi Sorunu. *Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, SBE*. Kocaeli.
- Zengin, H. S. (2014). Kentsel Siyasetin Öteki Yüzü: Kentsel Yoksulluk . *İdeal Kent Dergisi*, 88-102.

